Yaşar Atan

Akdenizli Tanrılar

Yaşar Atan

Akdenizli Tanrılar

Mitoloji

DOĞA BASIN YAYIN
Dağıtım Ticaret. Limited Şirketi
Tarlabaşı Blv. Kamerhatun Mah. Alhatun Sk. No: 25 Beyoğlu/ İstanbul
T: 0212 255 25 46 F: 0212 255 25 87
www.evrenselbasim.com - İnfo@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın 318

Akdenizli Tanrılar: Yaşar Atan

Genel Kapak Tasarım: Savaş Çekiç

Kapak Uygulama: Devrim Koçlan

ISBN 978-975-6106-50-1

© Evrensel Basım Yayın 1991 - Sertifika No 11015

Birinci Basım Mart 2007 - İkinci Basım Ocak 2011

Baskı: Ezgi Matbaası
Sanayi Caddesi Altay Sokak No: 10 Çobançeşme -Yenibosna / İstanbul
T: 0212 452 23 02 - 654 94 18 - ezgimatbaa@mynet.com

Akdenizli Tanrılar

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ
İnsanlarla Tanrılar 11
Akdenizli Tanrılar 13

YARATILIŞ
Tanrıların ve Evrenin Yaratılışı 21
Prometeus ve İnsanın Yaratılışı 23
İlk Kadın Pandora'nın Kutusu 27
Olimpos'ta Tanrılar Saltanatı... 29
Tufan 32

OLİMPOSLU TANRILAR
Zeus (Jubiter) 37
Hera (Junun) 51
Afrodit (Venus) 61
Atena (Minerva) 71
Hefaystos (Vulkan) 83
Hermes (Mercur) 93
Demeter (Ceres) 101
Poseydon (Neptune) 109
Artemis (Diana) 117
Ares (Mars) 125
Apollon (Febus) 129
Diyonisos (Bacchus) 139
Hades (Pluton) 151
Kibele (Kybele) 159
Hestiya (Vesta) 165

ÖTEKİ TANRILAR

Tanrıça Astraya ve İnsanlığın Üç Çağı 171
Perikızı Pomona'nın Bahçeleri 173
Mısırlı Baştanrı Ammon 176
Romalı Tanrı-Kral İanus 177
Mumyalanan İlk Tanrı-Kral Osiris 180
Mezopotamyalı İlk Tanrı Mitra 182
Aşk Tanrısı İnatçı Eros 185
Eros'un Aşkı Güzel Psike 187
Tanrı Eros'un Evliliği 190
Manisalı Kibele, Niyobe ve Leto Analar 192
Esinperileri Musalar 195
Tanrıça Harmoniya ve Kadmos 198
Tanrıça Kalipso'nun Adası 200
Keçi Ayaklı Tanrı Pan 203

ÖZEL ADLAR DİZİNİ 207

Giriş

İNSANLARLA TANRILAR

Çoğu tanrılar aslında ozandılar. Kimileri de zorba ve tirandılar... Ve onlar, insanların olmak isteyip de olamadıkları ve de hiç yakalayamadıkları kendi gölgeleri gibiydiler...

O yüzden de tanrılar bir bakıma masumdular. Üstelik bu uçsuz bucaksız evren oluşurken, onlar da bütün canlılarla birlikte bu oluşumun içindeydiler... Ama bütün yaratıklar gibi, onlar da olup bitenlerin bilincinde değildiler...

Zaten ilk başlarda Kaos (Khaos) denen büyük bir boşluk vardı. Bu boşluktan ilkin Yeryüzü ve Gökyüzü oluştu... Sonra bu ikili oluşum, birbiriyle harmanlandı ve bunun sonunda sayısız gezegen oluştu. Bu gezegenlerin içlerinde de yepyeni varlıkların dönüşümleri birbirlerine eklenerekten sürüp gitti... Ve tanrılar da insanlar gibi, evrenin bu oluşum sürecinde, topraktan doğup gene onlarla birarada ve sürekli bir evrim içinde birlikte büyüdüler; birbirleriyle evlenerekten ve çatışaraktan, yaşamlarını ve sürekli evrilen soylarını sürdürüp gittiler...

Gene aynı benzer oluşum sürecini geçirmeleri yüzünden, insanların içinde hep tanrılar konuştu. Tanrıların içinde de insanlar... Ama iki tarafın söyledikleri birbirinden farklıydı. Tanrılar hep kendi istekleri ve kaprisleri doğrultusunda insanları yönlendirmek için konuştular. Çünkü onlar çok güçlüydüler. O yüzden daha ilk başlarda ölümlü insanlar, onların egemenliği altına girdiler... Ne var ki tanrılar ölümsüz olmalarına karşın, saltanatları ebedi değildi... İşte bu yüzden de daha sonraları, insanlara dayattıkları bütün yazgılara kendileri de katlanmak zorunda kalacaklardı... Tıpkı kendilerinin tetikledikleri savaşlarda kendi çocuklarının ve de sevgililerinin zaman zaman öldüğü gibi... Onların ardından gözyaşları döktükleri gibi...

Tanrılar ve insanlar yaşamlarını sürdürürlerken, insanların

gerçekleştirdiği üretimin adilce paylaşımı ve dünyayı gönlünce şekillendirme isteği büyük bir sorun olarak dikildi karşılarına. Üretilenin adilce paylaşımının gerçekleşmemesi ve tanrıların insanları buyrukları altında sürekli kul ve köle olarak kullanması yüzünden, haliyle bitmeyen savaşlar süreci başlamış oldu. Çünkü dünyanın daha ilk başlardaki bölüşümü sırasında da insanlarla tanrıların payları arasında büyük bir adaletsizlik vardı. Bu yüzden de zaten onların karşılıklı çatışmaları kaçınılmaz bir olguydu... Üstelik tanrıların kendi aralarında da adaletsiz bir paylaşım sözkonusuydu. Bu yüzden de, açık ya da örtülü çatışmalar, onların kendi aralarında da sürüp gidiyordu...

Bu bölüşüm savaşları sırasında tanrılar, haliyle saltanatlarını sürdürebilmek için buyrukları altına aldıkları insan topluluklarını da birbirleriyle durmadan vuruşturuyorlardı. Bu yüzden halkların başlarına yönetici olarak kendi temsilcileri olan zorba egemen kralları getiriyorlardı hep. Ve bu egemenler de, buyrukları altındaki halklara sürekli tanrılar adına hareket ettiklerini söylüyorlardı. Ve tanrılar da kendi atadıkları temsilcilerinin tetiklediği savaşlara katılıyorlar; tarafı oldukları orduları kendi istemleri doğrultusunda yönlendiriyorlardı...

Ne var ki bazı tanrılar da barışsever, insansever ve de çok gizemli ozandılar. Her ne kadar kendileri de Baştanrı Zeus'un buyruğu altında köle olsalar da, insanlara yardımcı olmak istiyorlardı... Örneğin tanrı Prometeus (Prometheus); insanlar ışıklanıp uyanmasın diye Zeus'un köşe bucak sakladığı ateşi çalıp insanlara armağan ediyordu... Kadın emekçilerin tanrıçası Atena da, bütün demircilerin ve el emekçilerinin tanrısı Hefaystos (Hephaistos) da hem bu çalışanları koruyor, hem de dünyayı en güzel şekilde biçimlendirecek bütün hünerlerini onlara bağışlıyorlardı...

Gene bu insan dostu tanrılar; öteki savaşçı ve despot tanrıların tersine, dünyanın hem tanrılara hem de insanlara yaraşır düzeyde şekillendirilmesi için ölümlü ozanların içlerine giriyor, onları kendi adlarına konuşturuyorlardı... O ölümlü ozanlar da; dost ve ozan tanrıların yorumcusu olarak, kötü tanrıların kör ve köle ettiği insanlara, insan olmanın onurunu ve onların güçlerinin aslında kendilerine dayatılan kulluk ve kölelik zincirlerini kıracak ölçüde sınırsız oldu-

ğunu duyurmaya, anlatmaya çalışıyorlardı... İnsanlığın kurtuluşu için dost tanrıların söylediklerini bu ozanlar; tiyatro şeklinde sahnede sergiliyorlar; seyircileri olan insan kardeşlerini bu yolla aydınlatıp onlara insan olabilmenin yollarını gösteriyorlardı... Haliyle kölelik yasalarına başkaldıran sahnedeki kahramanlar, sonunda egemen güçlerce öldürülüyorlardı. Ne var ki onların egemen güçlere karşı giriştikleri savaşım ve sonuna dek gösterdikleri direniş, onları izleyen seyircileri coşturup yüreklendiriyor; onların içlerinde de özgürlük ve adaletsizliğe karşı isyan ve direniş meşalelerini tutuşturuyordu...

İşte tragedya sanatı da böylece çıkıyordu ortaya...

AKDENİZLİ TANRILAR

Akdenizli tanrılar, Akdenizli halklarla hep içli dışlı yaşadılar. Oralı halklarla birlikte geçirdikleri aynı evrim süreci içinde Akdeniz uygarlıklarını gerçekleştirdiler. Onlarla birlikte aynı evrim yasaları içinde birbirleriyle tanıştılar; evlendiler, çoluk çocuğa karıştılar. Gene Akdenizli tanrılar; örneğin Grekler gibi Hindistan'dan, uzak Asya topraklarından, önlerindeki hayvan sürüleriyle birlikte göç edip gelen yaban kavimlerin hem kendilerini, hem de yanlarında getirdikleri ilkel tanrılarını; Akdeniz uygarlığına büyük bir konukseverlikle buyur ettiler. Ne var ki Akdenizli yerli halklarla göçmen kavimler arasında ilkin yüzyıllar süren savaşlar oldu; uyumsuzluklar oldu. Ama zaman içinde bu Akdenizli uygar yerli halklar ve bu halkların tanrıları; yeni gelenlere uygarlığın yollarını gösterdi. İşte dalgalar halinde ve aralıklı yüzyıllarda gelen bu Grek göçmenler, Akdenizli tanrılarla içli dışlı oldular... Ve MÖ VIII. yüzyılda Homeros gibi Egeli bir ozan; kulaktan kulağa söylenen ve Anadolu halklarıyla yeni yerleşen göçmen halklar arasında çıkan savaşları, bu savaşlara katılan tanrıların ve de insanların serüvenlerini dillendiren destanları, kendi dehasıyla harmanlayıp ince bir süzümden geçirdikten sonra yazıya döktü. Böylece bütün insanlığın ortak malına dönüşen ölümsüz İlyada ve Odisseya destanları çıktı ortaya... Tanrılarla insanların serüvenlerini bu destanlarda yakından görüyor, onlarla biz de artık içli dışlı oluyorduk...

***

Evet, tanrılar ölümsüzdüler, ama saltanatları ebedi değildi.

Çünkü onlar da insanlarla birlikte aynı topraktan oluşmuşlardı... Onların da bedenleri etten kemiktendi. Yerler, içerler, giyinirler; gene aynı insanlar gibi severler, öfkelenirler ve de bazen tutkularının kör sarmalında kıvranırlardı. Ne var ki, onların bedenleri, insanlarınki gibi hemen çözülüvermezdi! Çünkü damarlarındaki kan, onlara ölümsüzlük veren türdendi. Onlar yaratıcı değil, tıpkı insanlar gibi "yaratılmışlar"dı. Topraktan, gökyüzünden ya da bir ölümlüden doğmuşlardı. Ama tek ayrım; onların yaşamlarının insanlarınki gibi sınırlı değil, sınırsızca uzayıp gidiyor olmasıydı. Bazı filozoflar onları soyut, her türlü bedenden ve tutkulardan yoksun, metafizik bir varlık olarak tanıtmaya kalktı. Böylesi bir algılama da haliyle tanrıların ölümü demekti!

***

Dünyayı egemenlikleri altında tutan tanrılar, insanlardan daha karmaşıktılar. Daha doğrusu insanlar, onları bütün gerçeklikleriyle göremeyecek ölçüde kör ve karanlıklar içindeydiler... İşte bu arada insansever tanrı Prometeus'un Baştanrı Zeus'tan çalıp dünyamıza armağan ettiği ateş ve onun ışığıyla ısınıp aydınlanan Akdenizli ozanlar, dünyamızın güzellikleriyle bezemeye çalıştılar tanrıları. O yüzden dünyamızda güzel olan ne varsa, onlarda hep bir tanrı aradılar. Çünkü meyve ağaçlarında, yıldızlarda, güneşte, dış görünüşüyle sözde konuşmayan hayvanlarda hep tanrı vardı. Nehirlerde, okyanuslarda tanrı vardı. Ve o yüzden arayıp buldukları bu tanrılarda da, dünyamızda olmayan adaleti aradılar... Çünkü bu tanrılarda; insanların acılarına, dertlerine derman olacak o güzelim adalet de olmalı, diye düşünüyorlardı... Zaten adalet denilen şey, insanlara da tanrılara da çok yakışacak, çok yaraşacak bir şeydi!.. Üstelik Baştanrı Zeus'un Adalet (Astraya) adında, güzel mi güzel soylu bir kızı vardı!..

Ama tanrıların adil olmadığı da ayan beyan görülen bir gerçekti. Ve insanoğlu bu gerçeği görünce de doğal olarak şu soru takılıyordu kafasına: "Tanrılar gerçekten adil olmak zorunda mıydılar?"

Doğrusu buna tam bir yanıt vermek, bu konuda onların düşüncelerine ulaşabilmek de çok zordu! Ne var ki insanlar; dünyamızdaki bu adalet eksikliği yüzünden, sınırlı yaşamları süresinde acılar içinde kıvranıyorlardı hep. Çünkü Baştanrı Zeus'un temsilcileri olduklarını ve krallık asasını onun bağışladığını söyleyen egemenler; halkları kul ve köle olarak algılıyor, kardeşçe yaşamaları gereken kardeş halkları, sırf kendi saltanatları uğruna, aralarında kanlı bıçaklı ediyorlardı. Ve onları binyıllardan beri durmadan birbirlerine kırdırıyorlardı... Baştanrı Zeus'un krallara sunduğu egemenlik asası; Demokles'in ha düştü ha düşecek bir kılıcı olarak sallanıyordu halkların başında hep!..

Evet, tanrılar üzerine bir yargıya varmak çok zordu...

Yoksa onların mutluluğu insanların acıları üstüne mi temelleniyordu? "Tanrılar, insanların acılar içinde yaşamalarını öngördüler. Kaygısızlığı da kendi paylarına ayırdılar," diyordu Homeros. Ve gerçekten de kendilerinin yaratmadığı, ama ölümlülerle birlikte yaşadıkları dünyamızda onlar; ölümsüzlüğü, sevinci, bitmeyen şehveti, doymayan arzuyu, ebedi gençliği hep kendilerine ayırmışlardı. Kalanını da insanlara bırakmışlardı... O yüzden insanların payına ölüm ve acı; biraz zevk ve umut kalmıştı...

Ama bütün bu haksız paylaşıma karşın hiç olmazsa tanrılar; insanoğlunun yeryüzündeki onuru ve özgürlüğü için savaşan dürüst kahramanlara karşı birazcık adil olamazlar mıydı?!.. Ne var ki tanrılar, kendi aralarında bile adil ve özgür değildiler... Onlar da Baştanrı Zeus'un buyruğunda bir köle olarak, özgürlüğe hasret yaşıyorlardı...

***

İnsanların içlerinde küllenmiş bir kor gibi sımsıcak duran o adalet tohumu; bir gün aniden çatlayıp insanlığın ilkbaharı başlayacak mıydı? Suçluların cezalandırıldığı; bırakalım ödüllendirilmelerini, ama hiç değilse dürüst insanların korunduğu bir düzen insanoğluna yaraşmaz mıydı? O zaman insanlar; topraklarında, evlerinde; geleceklerinden ve altın yünlü koyunlarının derisinden emin olarak, huzur içinde yaşamayacaklar mıydı? Bu onlara çok görülecek bir ayrıcalık mıydı? Ve en önemlisi, tanrılar gerçekten

evrende adaletin egemen olmasını içtenlikle istiyorlar mıydı?

Ne var ki tanrılar bunu isteyip istememekte de özgürdüler... Gerçi Baştanrı Zeus; insanlardan köşe bucak kaçırdığı ateşi Olimpos'tan çalıp insanlara ulaştıran tanrı Prometeus'u binyıllar süresince cezalandırdı. Artık bulaşıcı bir hastalık gibi dünyamıza yayılan ateşi geri alamayacağını anladığı ve de Prometeus'un kendi hakkında bildiği bir sırrı öğrenebilmek için onu bağışladı ve gönülsüzce de olsa adil olmaya doğru evrilmeye başladı. Bu yüzden de insanlar, yüzyıllar süresince hep adalet beklediler ondan. Ama beklentileri hep boşa çıktı... Ve bu arada Baştanrı Zeus'un yeryüzündeki temsilcileri olan bir avuç egemen, halklara hep kan ağlattı... Ve insanlar da artık Zeus'un adaletini bekleyip durmaktan haliyle çok yorgun düştüler...

Ama insanlar da buncasına adaletsiz yazgılarından kendilerine bir ders çıkaramazlar mıydı? Bu adaletsizliği bir sıçrama tahtasına dönüştürüp dünya nimetlerini ve ürettiklerini adilce bölüşemez, savaş ve sömürünün ötesinde kardeşçe birarada yaşayamazlar mıydı? Kendilerini, o çok özledikleri Altınçağ'larına götürecek bir yol-yordam bulamazlar mıydı?

İşte insanoğlunun kördüğüm olmuş bu yazgı yumağını çözmek, dönüp dolaşıp gene kendine düşüyordu. O yüzden gerçek Grek ozanlar, örneğin tragedyalarında; insanların kölelik koşullarında ve isyansız direnişsiz yaşamalarını isteyen Olimposlu ve dünyalı bütün tanrıları bir bir tanıttılar... Ressamlar, çizgi ve renkleriyle; heykeltıraşlar çekiçledikleri mermerlerle, dünyamızdaki adaletsizliğe karşı insanların içinde uyuklayan isyan ateşlerini tetiklediler. Çünkü insanların beyinlerinde ve gönüllerinde, tanrılarda bile varolmayan adaleti bir gün arayıp bulacağı umudu vardı hep... Bu yüzden bütün soylu sanatçılar; evrenin başyapıtı insanı; dünyanın gizemlerini çözmeye, dünyadaki güzelliklerden doya doya yararlanmaya ve zaten hakları olan, ama tanrıların el koyduğu paylarını onlardan geri almaya çağırdılar... Bu yüzden en güzel meyvelerini verecek bir ağaç gibi insanoğlunu budayıp aşıladılar. O yüzden Antikçağda "uygar insan" demek, "aşılanmış insan" anlamına geliyordu. İşte bu aşamadan sonra insanoğlu;

uygarlığa doğru sürdüreceği o uzun yürüyüşün ilk menzil dönemecini aşmış oldu...

Böylece evrenin başyapıtı olan ve içindeki dorukların henüz tam bilincinde olmayan insanoğlunun kendisi, tanrıların esirgediği o güzelim adaleti yeryüzünde yaratmak ve onun gücünü egemen kılmak zorunda olduğunu anladı. Çünkü insanlığın ve de evrenin Altınçağ'ı ancak o zaman başlayacaktı. Artık o Altınçağ'da insanlar; özledikleri dünyanın çatısını kendileri, kendi elleriyle kuracaklar; birarada kardeşçe yaşamanın zembereği ve kendi yaratımları olan adaleti artık dört gözle koruyacaklardı. Bundan sonra da kendi içlerinde uyuklayan öteki güçlerini ve yeteneklerini de bir bir uyandıracaklardı. Böylece gitgide daha da özgürleşecekler ve özgürleştikçe de evrenin adilce yeniden bölüşüm sürecini başlatacaklardı... Ondan sonra da insanlar, tanrılardan boşalan yerleri kendileri dolduracaktı... Ve sonunda onlar; yeryüzünde kendilerinin egemen kıldıkları o güzelim adaleti gidip tanrılara armağan edeceklerdi! Onlar da kendi aralarında bile var olmayan bu armağana kavuşmanın coşkusuyla, Olimpos'taki saraylarından dünyamıza ineceklerdi. Ve insanlarla el ele üretecekleri dünya nimetlerini, artık kardeşçe bölüşmeye başlayacaklardı... Böylece dünyamızda yeni bir üretim ve bölüşüm çağı başlayacaktı.

Çünkü insanlarla tanrılar, ta başından beri toprak, su ve ışık kardeşiydiler...

İşte insanoğlunun onuruna yaraşan da ve mitologyanın bize öğrettiği şey de, zaten bundan başka bir şey değildi...

ÖZEL ADLARIN OKUNUŞUYLA İLGİLİ BİR UYARI

Şurası bir gerçek ki mitologyada geçen yabancı kökenli adların okunuşu, okuyucular için büyük bir sorun... Çünkü bu özel adların çoğu Yunanca; hem de eski Yunanca… Türkçe mitologya kitaplarında bu adlar Yunanca yazılımlarıyla gösteriliyor; haliyle Türk okur da bunu okuyamadığı için atlıyor. Daha çok adlarla karşılaşınca da sıkılıp okuduğu parçanın anlamına varamıyor… Ayrıca bu adların Fransızca, İngilizce, vd. gibi dillerde değişik yazılımları ve değişik okunuşları da var!.. Okuyucu bir de o çeşitlilik içine daldı mı büsbütün şaşırıyor; haliyle mitologyadan soğuyor!..

Örneğin bir Yunan tragedya ozanının adının yazılımı "Aiskhylos" şeklinde. Ve Yunanlılar bunu Ayshülos diye okuyor. Öyleyse bizim de bunu öyle okumamız ve okunduğu gibi de yazmamız gerekir, diye düşünüyorum. Hem ortak bir yazım ve okunuş birliğine varmak için, hem de bu ada gerekli olan saygıyı göstermek için...

Parçada geçen adları ilk kez geçtiğinde, Türkçe okunuşunun yanında Yunanca yazılımını da ayraç içinde bir kezliğine gösterdik. Kitabın sonuna da bir adlar dizini ekledik.

O halde okurlarımız, özel adları yazdığımız gibi rahatça okuyabilirler…

Yaratılış

TANRILARIN VE EVRENİN YARATILIŞI

I

Başlangıçta kaos vardı yalnızca.

Uçsuz bucaksız bir şekilsizlik ve boşluk demek olan "kaos"; kendi kendini dölleyip ilkin Gaya (Gaia) dediğimiz Toprak Ana'yı doğurdu. Sonra evrendeki her şeyi birbirine yaklaştırıp birleştiren Eros'u yani Aşk'ı ve hemen ardından Erebos denen Gece'yi doğurdu. Kaos, Gece'yle birleşip gökyüzünün ve yeryüzünün ışıklarını ve Gökyüzü dediğimiz Uranos'u doğurdu. Sonra da yeryüzünde yaşayacak canlılar için suları, dağları, ovaları yarattı. Böyle böyle yaratımlar aralıksız sürüp gitti...

Bir süre sonra evrenin ve dünyanın yaratılışı tamamlandı. Artık üzerinde yaşayacak ölümlü varlıkların, ölümsüz tanrıların yaratımına geldi sıra... Toprak Ana Gaya, oğlu Gökyüzü Uranos'la birleşip altısı erkek, altısı dişi olmak üzere ikinci tanrılar kuşağı Titanları doğurdu. Ardından alınlarında tek gözleri bulunan ve dilimizde Tepegöz dediğimiz ürkünç Kiklopları (Kyklop) ve tanrılar ölçüsünde güçlü Hekatonehires denen yüz kollu devleri doğurdu.

Toprak Ana Gaya'dan doğan yaratıkların üremeleri aralıksız sürüp gidiyordu. Ne var ki, doğan çocuklarından birinin gün gelip kendisini baştanrılık tahtından uzaklaştırabileceği olasılığını düşündükçe evrenin Baştanrısı Uranos'un uykuları kaçıyordu! Bu yüzden de karısı Gaya'nın her doğurduğu çocuğu hemen yutuyordu! Zaten güçlerinden ürktüğü için yüz kollu devlerle Kiklopları da zincirleyip yedi kat yeraltındaki derinliklere kapatmıştı! Çocukların anası Toprak Ana Gaya, kocasının bu yaptıklarına çok üzülüyor ama korkusundan sesini de çıkaramıyordu. Ne var ki bir gün gizlice doğurduğu son oğlu Kronos'a babasının yaptıklarını bir bir anlattı. Sonunda Baştanrı Uranos'u birlikte yok etmeye karar verdiler. Gaya, oğlunun eline bir tırpan verdi. Geceleyin Uranos sessizce yatağına girdiğinde oğulları Kronos, anasının verdiği tırpanla babasını kesip doğradı. Akan kanından Erinis (Erinys) denen "Öç" tanrıçaları, devler ve periler çıktı ortaya. Ve gene Kıb-

rıs yakınlarında denize düşen hayalarındaki tohumlarla denizin beyaz köpükleri döllendi. Ve döllenen bu köpüklerden; Yunanca köpük anlamına gelen "afr"dan türeme "köpüklerin çocuğu" Afrodit (Aphrodite) dünyaya geldi! Bu yeni doğan evren güzelini, denizperileri giydirip kuşattılar; süsleyip püslediler. Sonra da Kıbrıs adasında karaya çıkardılar...

Böylece babasının tahtına kurulan Kronos, kızkardeşi Rea-Reya (Rhea-Rheia) ile evlendi. Onun saltanatı sırasında da yaratılış haliyle sürüp gitti... Kronos'un bu evliliğinden, Hestiya (Hestia), Demeter, Hera adlarında üç kızla, Poseydon (Poseidon) ve Hades adlarında iki erkek çocuk dünyaya geldi. Yunan mitologyasıyla birlikte, Hitit, Babil ve Sümer mitoslarını harmanlayarak bütün bunları şiir halinde Teogonya adlı yapıtında anlatan Hesyodos (Hesiodos), Baştanrı Kronos için şöyle diyordu:

"Yiyordu Kronos da ilk çocuklarını,
Analarının kutsal karnından çıkıp da
Dizleri üstüne oturdukça her biri...
Korkuyordu, ola ki çocuklarından biri,
Gelir tanrıların başına kral olur diye."

Tanrıça Rea, karnında taşıdığı son oğlunu da kocasının yutmasını engellemek için gizlice Kazdağı'na (İda Dağı) gitti ve oradaki bir mağarada Zeus'u doğurdu ve onu perikızlarına emanet etti. Sonra da bir kundağın içine bebek yerine bir kaya parçası koydu ve onu kocası Baştanrı Kronos'a o gün doğurduğu bebek niyetine yutturdu!.. Kazdağı'ndaki bir mağarada bıraktığı ve kocasının elinden kurtardığı son oğlu Zeus'u, dağkeçisi Amalteya (Amaltheia) sütüyle besledi; dağperileri de ona gizliden gizliye göz kulak olup büyüttüler. Sonra Rea, oğlu Zeus büyüyünce ona babasının yaptıklarını bir bir anlattı. Bunun üzerine anasıyla anlaşan Zeus, babası Kronos'u birlikte tahtından uzaklaştırmaya karar verdiler. Ve Zeus, çok dalgın uyuduğu bir gece babasına yatağında saldırdı. Bir zamanlar karnına indirdiği beş kardeşiyle birlikte bebek niyetine yuttuğu kayayı kusturup karnından çıkarttı. Sonra da Olimpos'tan kovup onun tahtına kendi kuruldu!.. Kurtardığı kızkardeşlerinden

Hera ile evlendi. Ne var ki daha saltanatının tadına varamadan dedesi Uranos'un yedi kat yerin altına sakladığı o azgın Titanlar ve devler çıktı karşısına... Böylece tanrılar arası büyük bir taht savaşı başlamış oldu... Devler kayalık tepeleri söküp söküp Olimpos'a; Zeus'un sarayına doğru fırlatıyorlardı! İşte her şeyin böylesine toz duman olduğu savaşta Zeus, bütün şeytani zekâsını ve yıldırımlar saçan silahlarını kullandı. Savaş sırasında kendisinden yana savaşacak olan tanrılara ve devlere, savaş sonrası birtakım ayrıcalıklar sunacağı sözünü verdi. Ve böylesi bir politika sonunda, hasımlarını yenip baştanrılık tahtını kurtardı.

Bu ürkünç savaşların hengâmesinde, dağlar ve denizler altüst oldu; bazıları yer bile değiştirdi. Zaten bugünkü Ege bölgesi ve Yunanistan yarımadasındaki karman-çorman dağlarla tepeler, geçmişteki bu tanrılar savaşının canlı izleri olarak hâlâ yerli yerinde durmaktadır...

Haliyle Baştanrı Zeus, bu savaş sonrasında kendine başkaldıran ve Titanlar denen tanrıları yeniden yeraltı cehennemlerine gönderdi. Gene isyancı devleri, korkunç fırtınaları; örneğin ünlü Etna yanardağı gibi çeşitli dağların derinliklerine kapattırdı!..

İşte zincirlenip yeraltlarına kapatılan bu devler ve tanrılar, Zeus'a duydukları öfke yüzünden arada bir ateş püskürdüler ve örneğin Etna gibi büyük yanardağlar oluşturdular. Ve onlar zaman zaman zincirlerinden boşanmaya çalıştıklarında yeryüzü sarsılıyor ve o bölgedeki insanlar haliyle korkuya kapılıyordu...

PROMETEUS ve İNSANIN YARATILIŞI

II

Titanlar soyundan gelen tanrı Prometeus; Atlas, Menoytyos ve Epimeteus ile birlikte dört kardeştiler. Bu kardeşlerin gerek akıl, gerek geleceği görme yönünden birtakım üstünlükleri vardı diğer tanrılara göre... Akıl gücünün kendi tekelinde olduğunu sanan Baştanrı Zeus da haliyle Titanlar soyunu hiç sevmiyordu! Zaten üçüncü kuşak tanrılar arası taht kavgaları sırasında, bu Titan kardeşlerden Prometeus dışındaki üç kardeş, devlerle bir olup ken-

disini tahtından indirmeye kalktılar. Haliyle savaşı kazanan Zeus, bu kardeşleri akla hayale sığmayacak cezalara çarptırdı. Örneğin Atlas'ı, dünyamızı sonsuza dek iki elleri üstünde taşımakla cezalandırdı. Ama adı "ileriyi gören" anlamına gelen Prometeus'u, kendisine isyan etmediği için Olimpos tanrılar ülkesine buyur etti. Bir süre sonra da onu, dünya denen gezegende insan soyunu yaratmakla görevlendirdi.

Çamuru kullanmasını ve şekillendirmesini çok iyi bilen Prometeus da bu işe gerçekten şevkle, dört elle sarıldı. Çünkü elleriyle şekillendireceği bu ölümlü yaratığın yeryüzündeki bütün canlılara örnek bir yaşam sürmesini istiyordu. Üstelik bu yaratığın o güzelim dünyayı daha da güzelleştirip onu evrenin en güzel yıldızına dönüştüreceğine kesinlikle inanıyordu... İnsanoğlunun bunları gerçekleştirebilmesi için de ona aşk ve isyan yüklü bir yürek gerekiyordu. Sonra da tanrılara taş çıkartacak bir akıl! Çünkü yaratacağı bu insanoğlunun, kendisini kul köle etmek isteyen tanrılar yüzünden yolu hayli uzun ve çileli olacaktı... O yüzden balçığı suyla değil, kendi gözyaşlarıyla karıştırıp yoğurmakla başladı işe... Atölyesinde birçok kol, bacak, kafa modelleri yapıp raflara dizdi. Sonra da bu parçalardan beğendiklerini birleştirdi. Kafatasının içine kendi beyninden de bir parça koydu. Sonra da çamurdan yarattığı bu ilk insanı yeryüzüne yolcu etti...

Ne var ki Prometeus; Baştanrı Zeus'un buyruğu yüzünden, insanoğlunu soğuğa ve sıcağa karşı kendini koruyacak şekilde, örneğin hayvanlar gibi kürklü ya da kalın derili yaratamamıştı. Haliyle insanlar, bu zayıf halleriyle, kendilerini doğa karşısında koruyacak önlemler alamadıkları için bilinçsizce, rastgele yaşıyorlardı. Ağız yapılarının elverişsizliği yüzünden de öyle her şeyi rahatça yiyemiyorlardı! Üstelik yeryüzünü hep karanlıklar içinde algılıyorlar, önlerini göremiyorlar; yaşamlarını değiştirmeyi bile düşünemiyorlardı!.. Kısacası onlar yaşadıkları dünyanın bile yabancısıydılar: Çünkü onlar en başta kendilerini dünyayla kaynaştıracak ateş ve ışıktan yoksundular. Bunun da nedeni gene Baştanrı Zeus'tu! Zeus biliyordu ki ateş ve ışığa kavuştuklarında insanlar, yeryüzünün yasalarını çözecekler ve sonunda evrenin

en uygar ve en güçlü yaratıklarına dönüşeceklerdi. Haliyle bir Baştanrı olarak yeryüzünde keyfince sürdürdüğü saltanat da sona erecekti!.. Bu yüzden Zeus, Prometeus'un yarattığı insandan köşe bucak kaçırıyordu ateşi!

Ne var ki tanrı Prometeus da; tanrılar arası taht kavgası sırasında kendi soyunu kurutan Zeus'a büyük bir öfke duyuyor, ondan atalarının öcünü alabilmek için birtakım yollar arıyordu. İşte ilk insanı yaratıp dünyamıza gönderdikten sonra bir gün beyninde aniden şimşek gibi bir düşünce parlayıverdi!.. Evet, Zeus'un sakladığı bu ateşi çalıp insanlara kendisi ulaştıramaz mıydı? O zaman hem hallerine bakıp bakıp da kahrolduğu bu insanlara büyük bir iyilik etmiş olacaktı; hem de... evet, insanoğlu denen bu yaratıklar, ateşle ısınıp ışığıyla aydınlandıklarında, dünyayı kendi egemenlikleri altına alacaklardı! Böylece hem Baştanrı Zeus'un yeryüzündeki keyfi saltanatı sona erecek, hem de kendisi bu arada atalarının soyunu kurutan Zeus'tan öcünü almış olacaktı!

Prometeus, sağlam kabuklu şeytanağacından kestiği bir değneğin içini oydu. Ve ateş tanrısı demirci topal Hefaystos'un işliğine gitti. Oradan çaldığı kıvılcımı bu değneğin içine gizlice yerleştirip insanlara ulaştırdı!.. Artık bu ateşle ısınıp aydınlanmaya başlayan insanoğulları da, yeryüzünü insan gözleriyle görmeye ve insanca düşünmeye başladılar... Onlar artık gitgide Zeus'un keyfi yasalarına fazla kulak asmaz oldular. Bunun nedeninin Prometeus'un gizlice insanlara ulaştırdığı tanrısal ateşten kaynaklandığını öğrenen Zeus da haliyle öfkesinden çılgına döndü! Ne var ki bundan böyle yapabileceği çok şey de yoktu!.. Çünkü ateşi geri almak için artık çok geç kalmıştı! Yapsa yapsa öfkesini biraz yatıştırmak için tanrı Prometeus'u cezalandırabilirdi... Öyle de yaptı: Bu isyancı tanrıyı, Kafkas dağlarının en yüksek tepesindeki kayalıklara çiviletti! Artık her sabah gönderdiği bir kartal, iki yana açılmış kol ve bacaklarından çivilenmiş Prometeus'un karaciğerinden bir parça koparıp götürüyordu Olimpos'a!.. Geceleri iyileşip bütünlenen bu organın başına her gün aynı şey geliyordu! Zeus bu arada Prometeus'un kendisinden özür dilemesini de istiyordu sürekli. Ne var ki o, ne yaptıysa bilinçli olarak yaptığını söylüyor ve kendisine elçi olarak

gelen Zeus'un uşak tanrılarını;

"Ama ben biliyordum başıma gelecek olanı:
Bile bile, isteye isteye suç işledim.
Ben bu çileme katlanacağım." diye yanıtlıyordu...

Gerçekten de Prometeus bu cezaya hiç aldırmadı. Zeus'un kendisinden özür dilemesi için gönderdiği elçilere de yüz vermedi. Çünkü kendi gözyaşıyla çamurunu yoğurup elleriyle yarattığı ve ateşle tanıştırdığı insanların artık evrenle birlikte sürekli bir evrim sürecine girdiğini biliyordu! Haliyle gün gelip insanoğlu evrenin efendisi olacak ve zorba tanrıların saltanatına son verecekti...

Her ne kadar daha binyıllar süresince Zeus; kendine başkaldıracak insanları cezalandıracak egemenler türetecekse de, bu sancılı süreç fazla uzun sürmeyecekti... Kayalara çivili insan dostu Prometeus da bunları düşündükçe cezasını unutup gidiyordu zaten...

Prometeus üzerine birçok ozan ve sanatçı düşündü. Özellikle Antikçağda Ayshülos; Zincire Vurulmuş Prometeus tragedyasında bu olayı derinlemesine inceledi. Bütün yaşamı boyunca sorduğu ve soracağı sorulara onun kişiliğinde yanıtlar aradı: Zeus neden bunca gaddar ve bencildi? Tanrılar adil olmak zorunda değiller miydi? Evet, geçen zaman içinde Zeus, biraz biraz adil olmaya doğru evrilip dönüşmeye başladı... Ayshülos; otuz yıl sonra yazdığı ve ne yazık ki yitik olan Özgürleşen Prometeus adlı tragedyasında, bu iki hasım tanrıyı barıştırdı... Böylece dünyamıza ateş gibi hiç değilse adalet fikri de gelmiş oldu...

Ne var ki ta o zamandan beri, bu ateşin ve adaletin insanlar arasında kardeşçe paylaşımı konusundaki kavga, bütün şiddetiyle sürüp gidiyordu...

İLK KADIN PANDORA'nın KUTUSU

III

İnsanoğlu; yaradılışının ilk çağlarında her türlü hastalıktan, acı-

dan hatta ölümden bile habersiz, öylesine yaşayıp gidiyordu... O çağlarda kadın diye bir insan cinsi de yoktu. Ve Baştanrı Zeus da insanların böylesine kör ve isyansız yaşamından çok hoşnuttu! Zaten durumun böylece sürüp gitmesi için de onları ısıtacak ve ışıklandıracak ateşi hep uzak tutuyordu onlardan! Çünkü ona ulaşmaları halinde insanların bilim ve teknikle ilgili her alanda ilerleyip özgürleşeceğini, sonra da tutup bütün tanrılara meydan okuyacağını, haliyle böyle bir durumda kendisinin de Olimpos'taki tahtını yitireceğini çok iyi biliyordu...

Yazgının bir cilvesi olarak, bir zaman sonra Zeus'un ürktüğü şeyler bir bir başına geldi. Bu yüzden Zeus, Prometeus aracılığıyla ateşe kavuşup kendine karşı isyan bayrağını çeken bu yaratıkları cezalandırmak üzere birtakım tuzaklar kurmaya başladı. İlk aşama olarak Prometeus'u bir kayalığa çiviletip onu sonsuza dek yalnızlık cezasına çarptırdı. Sonra da oğlu topal tanrı demirci Hefaystos'u makamına çağırdı. On parmağı hünerli bu oğluna bir kadın yaratmasını buyurdu. Hefaystos da, hemen suyla toprağı karıştırıp bir güzel yoğurdu. Sonra karısı olan aşk ve güzellik tanrıçası Afrodit'i model olarak oturttu karşısına ve çamurdan oluşacak ilk kadını şekillendirmeye başladı. Bir süre sonra tanrı Hefaystos; hünerli elleriyle yarattığı bu ilk kadını, tanrı ve tanrıçaların toplandığı salona getirdi. Gerçekten de Olimposlu bütün tanrılar bu yeni yaratığı görünce onu ayakta alkışladılar... Çok beğendikleri bu ilk kadını armağanlarla donatmaya başladılar... Örneğin tanrıça Atena ona kendi elinden çıkma giysiler sundu ve kumaş dokumasını öğretti. Kimi tanrıçalar boynuna kolyeler, başına rengârenk çiçeklerden yapılma bir taç koydular. Kimi tanrılar da, bu yeni yaratığın içine, tanrılara özgü yalancılık, baştan çıkarıcılık, cinsel çekicilik, merak gibi insanların dünyasını dalgalandıracak birtakım ikircikli şeyler koydular! Baştanrı Zeus'un kendisi de ona dil verip dillendirdi ve adının da "Pandora" olduğunu söyledi. Bu ad, "bütün tanrıların ortak armağanı" anlamına geliyordu... Sonra da, hiç kapağını açmamasını tembihlediği bir kutu tutuşturdu eline!.. Artık içi dışı tanrıların armağanlarıyla ve onların yeryüzündeki insanlara değer

gördükleri iyi kötü yetilerle donanan bu ilk kadın Pandora, Prometeus'un erkek kardeşi Epimeteus'a eş olarak dünyamıza yolcu edildi. Ama bu arada Prometeus, Pandora'nın elindeki kutuyu açmaması konusunda kardeşine haber saldı... Ve bundan sonra da her şey Baştanrı'nın öngördüğü gibi gelişmeye başladı... Epimeteus, daha ilk gördüğünde tanrıların özene bezene yarattıkları bu ilk kadın çekici Pandora'ya hemen vuruldu! Böylece yeryüzünde ilk kadın-erkek evliliği de gerçekleşmiş oldu...

Evliliklerinin üzerinden pek fazla zaman geçmemişti ki Epimeteus, çok merak ettiği ve Baştanrı Zeus'un karısına armağanı olan kutuyu elinde olmadan açıverdi! Kardeşi Prometeus'un kutuyu açmaması konusundaki uyarısını anımsar anımsamaz da, hemen kapağını kapattı!.. Ama artık çok geçti! Çünkü Zeus'un insanlardan öcünü almak üzere kutunun içine koyduğu, ölüm de dahil bütün fenalıklar, oradan çıkıp yeryüzüne çoktan dağılmıştı!..

Kocasının bu tedbirsizliğine Pandora çok üzüldü... Çünkü bundan böyle kadın; yeryüzüne egemen olacak bütün kötülüklerin kaynağı olarak gösterilecek, bir günah keçisine dönüştürülecekti... Bu yüzden de binyıllar süresince, bir kadın olarak kendisi de erkeklerin dünyasında horlanacaktı. Ve gene bu olay, gelecek yüzyıllardaki kadının rahatça sömürülüp köleleştirilmesi için eşi bulunmaz bir bahane sayılacaktı...

Ne var ki işin içyüzünü, binyıllar sonra da olsa bütün insanlık öğrenecekti... Çünkü Pandora da; kocasının hemen açıp kapattığı kutunun içinde acaba ne kaldı diye çok merak etti. Bu yüzden de kutuyu açıp baktı: İçinde kala kala yalnızca "umut" kalmıştı. Pandora da büyük bir coşkuyla havaya üflediği bu "umut"u, gelecek bütün kadınlar ve erkekler adına, dünyamıza armağan etti...

OLİMPOS'TA TANRILAR SALTANATI...

IV

Zeus, babası Kronos'u kovup onun baştanrılık tahtına kurulduktan sonra, kendi soyundan olan tanrılarla birlikte Olimpos Dağı'na yerleşti. Yunanistan'daki bu dağ; bulutların çok yüksekle-

rinde, vadiler ve kayalık tepelerle yüklü, çevresi bulutlarla bezeli, bazen de korkunç fırtınaların dövdüğü ulu bir dağdı. Bu dağın doruklarında da, tanrıların oturdukları altın ve pırlantalardan yapılmış köşkler, saraylar vardı. Haliyle Zeus'la karısı tanrıça Hera, bu sarayların en görkemlisinde oturuyorlardı! Oturdukları bu sarayın tamamını kendi oğulları, ateşin ve emekçilerin tanrısı topal Hefaystos yapmıştı. Tanrıça Hera, Hefaystos'u kocası Zeus'un katkısı olmadan kendiliğinden gebe kalıp doğurmuştu! Ne var ki topal doğmuştu!

Troya savaşları sırasında Hera, Yunanistanlıların tarafını tutuyor, Baştanrı Zeus da Anadolulu Troyalıların... Bir gün bu savaş yüzünden karı-koca arasında kavga çıkınca, Hefaystos da anasının tarafını tuttu. Oğlunun anasından yana olmasına çok öfkelenen Zeus, onu bacaklarından yakaladığı gibi sarayın penceresinden, yıldızlarla dolu o büyük boşluğa fırlatıverdi!.. Zavallı Hefaystos, tam yirmi dört saat yıldızlardan yıldızlara savrula savrula, Lemnos adası yakınlarındaki denize çakıldı! Böylece doğuştan topallığı daha da katmerlendi...

Altısı kadın, sekizi erkek olan Olimposlu tanrılar, insan görünümündeydiler. İnsanlar gibi yerler, içerler, öfkelenirler, âşık olurlar ve yalnız kaldıkları bazı gecelerde, yıldızlara bakıp bakıp efkârlanırlardı. Yalnızca insanlardan farklı olarak damarlarından kan yerine tanrısal özsu akardı; bu yüzden de ölümsüzdüler. Ve onlar Ambrosya (Ambrosia) denen bir içkiyle keyiflenirlerdi... Evrenin yönetim merkezi olan Olimpos'tan herhangi bir gezegene gidip gelmek de onlar için bir sorun değildi. Üstelik işlerine geldiği gibi her türlü kılığa bürünürler, insanların arasına karışırlardı. Örneğin Zeus; karısı Hera'dan gizli olarak dünyada göz koyduğu güzellerle ilişki kurmak istediğinde, Olimpos'tan sıvışır; örneğin kuş ya da boğa kılığına bürünüp dünyamıza gelirdi... Gene kendilerinin tetikledikleri ve Troya'da geçen tarihin ilk kıtalar arası emparyalist yağma savaşları sırasında; onların bir kısmı Yunanistanlıların, bir kısmı da Anadolulların saflarında yer aldı. Bazen kuş kılığında bazen de doğrudan et-kemik olarak onlar da bu savaşlara katıldılar... Savaşçıların attıkları oklarla kendileri de yaralandılar. Bazen

de yandaşı oldukları savaşçıların oklarını, kendi elleriyle hedeflerine doğru gönüllerince yönlendirdiler...

Tanrıların yurt edindikleri Yunanistan'daki bu "Olimpos Dağı"ndan başka, Anadolu'da da yirmiye yakın yüksek dağ, aynı adı taşımaktaydı. Gene aynı adı taşıyan, Kıbrıs'ta, Girit'te de dağlar vardı: Tanrılar duruma göre bu dağlardan birinde konuşlanırlar ve buradan; keyfi yasalarıyla buyrukları altına aldıkları insanların kul ve köle olarak, yeryüzünde kendilerinin atadıkları egemenlere boyun eğip eğmediklerine göz kulak olurlardı. Ve gene kendilerinin körükledikleri savaşları da buralardan yönlendirirlerdi...

Velhasıl tanrılar da, Prometeus'un gözyaşlarıyla yoğurduğu çamurdan yarattığı insanlar gibi, yerine göre severler ya da tarifsiz acılar çekerlerdi. Zaten insanlar gibi topraktan geldiklerinden, onlar da kıskanç olurlardı; bu duygunun yönlendirmesiyle de insanlardan daha korkunç öç alma eylemlerine girişirlerdi. Gene onlar da yeryüzündeki bazı ölümlüleri severler; çoluk çocuğa karışırlardı. Tanrılardan gebe kalan ölümlü kadınlar, çocukların babalarının tanrı olduğunu kanıtlayamadıkları için, doğurdukları çocukları dağ başlarına bırakmak zorunda kalırlardı...

Bu arada tanrı Apollon'un kızkardeşleri ve Zeus'un kızları olan güzel mi güzel esinperileri dokuz Musa, Olimpos'ta tanrılar önünde şiirler ve ezgiler eşliğinde dans ederlerdi. Bu gösterilerini, ozan ve müzisyen tanrı Apollon'la birlikte dünyamızda da yinelerlerdi... Ne var ki onları yalnızca ozanlar, soylu sanatçılar ve de gerçek filozoflar duyabilir, görebilirdi. Bu yüzden Musalar, onların en yakın yoldaşlarıydı. Ve onların ezgileri ve dansları da, evrendeki uyuşum yasalarının en belirgin simgeleriydi...

Sonra çoğunluğu Olimpos'ta oturan on dört tanrı ve tanrıça dışında, ikinci üçüncü sınıftan pek çok tanrı ve tanrıça da vardı... Ne var ki onlar, Olimposlu birinci sınıf on dört tanrının buyruğundaydılar. Ama evreni yöneten ve Olimpos'ta altın köşk ve saraylarda oturan tanrıların hepsi de, Baştanrı Zeus'un buyruğundaydı. Adları ve görevleri şöyleydi:

Baştanrı: Zeus

Evlilik tanrıçası: Hera
Güzel sanatlar tanrısı: Apollon
Avcılık ve iffet tanrıçası: Artemis
Üreme ve toprak tanrıçası: Demeter
Tanrıların habercisi: Hermes
Ocak ve aile tanrıçası: Hestiya
Savaş tanrısı: Ares
Akıl tanrıçası: Atena
Ateş ve sanayi tanrısı: Hefaystos
Deniz tanrısı: Poseydon
Aşk ve güzellik tanrıçası: Afrodit

Sürekli yeraltında oturan cehennemlerin ve ölülerin tanrısı Hades'i de bu listeye eklemeliyiz. Ve özellikle de sonradan Olimpos tanrıları arasına alınan üzüm ve şarap tanrısı Diyonisos'u unutmamalıyız!

Olimposlu tanrıların da, yeryüzündeki krallar gibi uşakları, buyruklarını ulaştıran habercileri, onları eğlendiren dansçıları ve şarkıcıları vardı. Ve onlar sürekli bir şölende yaşıyor gibiydiler. Harites (Kharites) denen tanrıçalar çiçeklerle süslenir, onların gönüllerini hoş tutmaya çalışırdı... Tanrı Apollon da bazen yeryüzündeki sevgililerini düşünüp efkârlandığında, tek başına lirini çalardı Olimpos tepelerinde. Şiirler yazardı... Gene tanrılar sürekli Olimpos'ta oturmazlardı; her şeye karşın bir ayakları hiç vazgeçemedikleri insanların yaşadığı dünyamızda olurdu...

Baştanrı Zeus'a gelince... Buyruğu altındaki sayısız gezegenden ve orada yaşayan türlü türlü yaratıklardan yana pek kaygısı yoktu... Başını ağrıtan tek varlık; dünyada kul ve köle olarak yaşayan ama henüz gücünün bilincinde olmayan insan denen o yaratıktı. Bu delişmen yaratıkların bir gün biraraya gelip düşünmeye başlamalarından, aralarındaki sömürü savaşlarına son verip ürettiklerini kardeşçe bölüşmeye başlamalarından ürküyordu hep... Çünkü böyle bir olasılık, yeryüzündeki tanrılar saltanatının artık sonu demekti...

TUFAN

V

Tanrı Prometeus'un oğlu kral Deukalyon (Deukalion), dünyamızın ilk kadını Pandora'nın kızı güzel ve soylu Pirra ile evliydi. Bu mutlu çift, Teselya'da bir kent krallığını yönetiyordu. Tanrı Prometeus'un soyundan gelen bu insancıl kral ve kraliçenin egemen olduğu çağlarda, bütün dünyadaki insanlar bolluk ve esenlik içindeydiler; haliyle çok mutluydular...

Ne var ki insanoğlunun hep kör ve köle olarak yaşayıp gitmesi geçiyordu Zeus'un gönlünden. Çünkü onun evrendeki egemenliği, insanoğlunun körlüğüne ve haliyle kul ve kölelik durumuna isyan etmemesine bağlıydı... Bunun için de onun ışık ve ateşi tanımaması gerekiyordu! İşte bu yüzden Baştantı Zeus, ateşi sürekli insanlardan kaçırıyordu. Ne var ki insanoğlunu çok seven ve atalarını yok ettiği için Zeus'a diş bileyen tanrı Prometeus, bir gün bu ateşi çalıp yeryüzündeki zavallı insanoğluna ulaştırıverdi!.. Artık bu ateşle ısınıp aydınlanan insanoğlu da gitgide gücünün bilincine ulaşmaya başladı. Daha sonra da onuruna yaraşacak şekilde insanca yaşamasını engelleyen tanrılara ve onların yeryüzündeki temsilcileri olan egemenlere meydan okumaya başladı. Bu gidişle tahtını yitireceğini anlayan Zeus, zaten yarattığına bin pişman olduğu insanoğlunun soyunu, şöyle orta dereceli bir Tufan'la kurutmaya karar verdi. Prometeus da Baştanrı Zeus'un bu niyetini öğrenir öğrenmez, yeryüzündeki oğlu krala anında bu haberi ulaştırdı. Büyükçe ve kapalı bir deniz aracı yaptırmasını ve Tufan sırasında karı-koca birlikte bu aracın içine sığınmalarını öğütledi ona.

Gerçekten de bir süre sonra, yer gök çatlayıp yarıldı; gökten sağanaklar, yerden seller boşanmaya başladı. Bu sağanak furyası tam dokuz gün dokuz gece sürdü!.. Dağlar ovalar sular altında kaldı. Yalnızca kralla karısı kraliçe Pirra, gemileri sayesinde sağ salim Parnassos tepesinde karaya çıktılar. Ne var ki karı-koca Tufan sonrasında yapayalnız kaldıklarını görünce haliyle bundan sonra ne yapmaları gerektiğini tam olarak kestiremediler... Bundan böyle yeryüzü tümden kendi malları da olsa, bomboş ve insansız bir dünyanın bir anlamı olmadığını hemen anladılar... Bu yüzden

kendilerine yakın hissettikleri adalet tanrıçası Temis'e (Themis) başvurdular. Ya kendilerine yoldaş olacak insanlar yaratmasını ya da kendilerinin de yok edilmesini dilediler. Tanrıça Temis, Baştanrı Zeus'un şerrinden ürktüğü için, yeryüzünde artık yalnız kalan bu son çifte, bilmece gibi bir söylemle yol göstermeye çalıştı: "Gözlerinizi kapatın ve Büyük-Ana'nızın kemiklerini arkanıza doğru fırlatın!" Bu sözün ne anlama geldiğini ilkin anlayamadılar. Ama bunu soracakları bir kimse de olmadığı için Deukalyon, kendisini bir bilici yerine koydu ve şöyle bir yoruma vardı: "Büyük-Ana" yeryüzünün, "kemikler" de taşların simgesi olmalıydı!.. Bu yorum üzerine karı-koca gözlerini kapattılar ve yerden topladıkları taşları arkalarına doğru fırlatmaya başladılar. Gerçekten de Deukalyon'un fırlattığı taşlar erkek cinsinden; Pirra'nın fırlattığı taşlar da kadın cinsinden insanlara dönüştü... Kral ve kraliçe de bu yeni türeyen insanlara hemen Prometeus'un ateşinden verdiler armağan olarak. Onlar da bu ateşi ve onun ışığını birbirlerine ulaştırmaya ve bulaştırmaya başladılar... Böylece insanoğlu yeniden toprağı ekip dikmeye ve bu ışık ve ateşle dünyaya renk verip onu gönlünce şekillendirmeye başladı...

Tufan'la insanoğlunun cezalandırılması konusu ilk kez Mezopotamya kökenli Gılgamış Destanı'nda işlendi. Bu destanda Gılgamış, atalarından Utnapiştim'in kendini ve ailesini Tufan'dan nasıl kurtardığını anlattı. Tanrı Ea, yakında bir Tufan sözkonusu olduğu için Utnapiştim'e bir gemi yapmasını; gemiye ailesiyle birlikte bazı hayvanları da almasını öğütledi. O da tanrının öğütlerini yerine getirmekle dünyamızda insan ve canlı soyunun yok olmasını önledi... Daha sonra aynı Tufan olayı, tektanrılı dinlerin kitaplarına da geçti...

Ne var ki Tufanlar, insanoğlunun sonunu ve bitimini getiren yıkımlar olmadı hiçbir zaman. Egemen güçlerin zaten çağlar boyunca sık sık neden oldukları her Tufan, insanoğlunun savaşsız ve sömürüsüz yaşayacağı yepyeni bir dünya yaratma özlemini daha da alevlendirdi...

Olimposlu Tanrılar

Zeus (Jubiter)

Simgesi kartal ve yıldırımdı.

Baştanrı olarak gökyüzü ve bütün karalar onun egemenliği altındaydı. Kartal ve yıldırım da onun simgesiydi. Yeryüzündeki krallara egemenlik asasını o bağışlardı. O yüzden egemen krallar, gönüllerince kendi keyfi yasalarını ve eylemlerini onun adına uygularlardı...

Bütün tanrılar ve insanlar da Zeus'un buyruğu altındaydı. Evrendeki her güç ondan kaynaklanırdı. Hiçbir ölümlü onun yüzünü göremedi. Kimse de bilinenin dışında onun gerçek adını bilemezdi.

Çok sevdiği kızının çok güzel de bir adı vardı: Adalet.

ZEUS'UN SALTANATI

I

Babası Kronos'u kovup Olimpos'ta Baştanrılık makamına kurulduktan sonra tam otuz bin yıl evreni keyfince yönetti. Bazı makamlar ve göstermelik yetkilerle donattığı çevresindeki tanrı ve tanrıçalar; onun dayattığı bu kölelik yönetimine karşı gıklarını çıkaramıyorlardı. Çünkü Zeus en ufak bir başkaldırıyı ve yasalarına yan çizenleri en ağır şekilde cezalandırıyordu...

Geceleri Olimpos'taki sarayının penceresinden baktığında, ateşböcekleri gibi yanıp sönen ve egemenliği altındaki yıldızlar arasında en çok dünya denen gezegene takılıyordu gözleri. Çünkü bu gezegenin yalnızca dağlarını, denizlerini değil; ölümlü güzelleriyle düşüp kalkmayı da çok seviyordu. O yüzden tanrılar ülkesi Olimpos'ta sıkıldığında, doğruca dünyamızdaki hoşlandığı güzelin yanında alıyordu soluğu! Ne var ki dünyamızın ölümlü güzelleri de, elinde yıldırımlar saçan silahı ve altın pırlanta işlemeli parlak giysileriyle ona yüz gönül vermiyorlardı. Zaten karısı Hera da, o haliyle hangi gezegene gitse hemen onun izini buluyor

ya da bulduruyordu!.. Üstelik aşk tanrısı Eros da onun beğendiği güzellerin gönlünü yakacak aşk okları göndermiyordu. Bu yüzden Zeus, bir keresinde öfkesinden Eros'u kalın mı kalın çelik zincirlerle bağlattı!.. Velhasıl dünyamızdaki bir güzelin gönlünü çelebilmek için, her seferinde ya bir kuğu kuşuna ya bir boğaya ya da başka bir hayvan kılığına girmek zorunda kalıyordu...

Zeus'un kandırdığı dünyalı güzellerle olan ilişkileri sonunda doğan kız ve oğlan çocukları; tam ölümsüz değil, yarı ölümsüz kahramanlar oluyordu. Ne var ki bu kahramanların ve de analarının yaşamları çok çileli ve acılı geçmeye başlıyordu. Çünkü tanrıça Hera, kocasının yasadışı çocuklarına ve sevgililerine çektirmedik çile bırakmıyordu...

Zeus; istediğinde yağmurlar yağdırır, istediğinde aylarca suya hasret bırakırdı. Bu yüzden Yunanistanlılar, "yağmur yağıyor" anlamında, onun gönlünü hoş etmek için, "Zeus yağıyor" söylemini kullanırlardı! Sonra onun elinde yıldırımlar saçan evrenin en güçlü silahı vardı; isterse onunla on beş-yirmi kişiyi bir anda öldürebilirdi! Yeryüzündeki bütün egemen krallar da onun temsilcisiydi ve onun işlevlerini yürütürlerdi. Bu egemen krallara saltanat bastonunu ancak o bağışlardı. Bu yüzden krallar zor durumlara düştüklerinde onunla konuşurlardı. Bir zamanların dünya egemeni başkral Agamemnon; hem kendi halkı üstünde, hem de bütün Akdeniz coğrafyasında terör estirirken ve Troya'yı yağmalayıp yakıp yıkarken, Baştanrı Zeus'la birkaç kez konuştuğunu ve onun buyruklarını yerine getirdiğini söylüyordu hep!..

Ne var ki Zeus'un uykularını kaçıran iki korkusu vardı. Birinci korkusu; karısı Hera dışındaki bir kadından doğacak bir erkek çocuğun gelip onun baştanrılık tahtına zorla kurulması olasılığından kaynaklanıyordu...

Diğer korkusu da, çok sevdiği dünyamızda kör ve köle olarak yaşayan ve insan denen o zavallı yaratıktan kaynaklanıyordu... Gerçi yakın süreçte bir tehlike olasılığı sezmiyordu, ama gene de onlardan huylanıyor; onların içlerinde uyuklayan özgürlük reflekslerinin uyanmasıyla kendisine isyan etmelerinden, akıllarını kullanıp aydınlanmalarından, haliyle dünyayı aydınlatmalarından kor-

kuyordu. Saltanatının sürekliliği, ancak insanların kölelik düzeyinde yaşamaları, kör ve karanlıklar içinde kalmalarıyla mümkündü. O yüzden insanların eline geçtiğinde dünyayı dönüştürecek ve evrende sürdürdüğü saltanatına son verecek ateşi onlardan kaçırıyor, köşe bucak saklıyordu. Ne var ki bu ateşi böyle saklamanın da pek güvenli bir yol olmadığını düşünüyordu bazı geceler... Hiç ummadığı bir tanrı bu ateşi çalabilir, dünyamıza ulaştırabilirdi!.. En iyisi insan denen bu yaratığı toptan yok etmek ve onun yerine hiçbir zaman ateşi kullanmayı düşünemeyecek, haliyle özgürlüğün ve evrende varolmanın tadına ve onuruna ulaşamayacak yeni bir "sürüngen insan soyu" yaratmaktı. Bu amaca ulaşmak için de mevcut insanları yok edecek orta çaplı bir Tufan yeterliydi...

İşte tam bu sıralarda da insanlara dost olan ve Zeus'un zorba egemenliğini içten yıkmak isteyen tanrı Prometeus; ateşi Olimpos tanrılar ülkesinden çalıp dünyamıza ulaştırıverdi! Böylece Zeus'un korktuğu da başına geldi.

Çünkü bu kutsal ateşle ısınıp ışıklanmaya başlayan insanlar; köleliklerine isyan edip artık kendilerinin ortak malı olan dünyada, kendi egemenliklerine ve özgürlüklerine götürecek bir menzile doğru, hiç durmayan o büyük yürüyüşü başlattılar...

BAŞTANRI ZEUS ve SAVAŞLAR

II

Baştanrılık tahtına kurulan Zeus, bir süre sonra patlak veren tanrılar arası o ünlü koltuk kapma savaşlarından da yengiyle çıktı. Kendisine bu savaş sırasında yardımcı olan tanrı ve tanrıçalara, "suspayı" olarak bazı ayrıcalıklar ve göstermelik makamlar bağışladı. Artık evreni ve özellikle dünyamızı, Olimpos'taki altın sarayından diğer on üç tanrıça ve tanrıyla birlikte yönetmeye başladı. Ne var ki hiçbir tanrı ya da tanrıça, Baştanrı Zeus'un olur vermediği bir eyleme girişemezdi; girişirse de onu anında cezalandırırdı. Örneğin insanların kul ve köle olarak yaşamlarını sürdürmeleri amacıyla, Olimpos'ta köşe bucak sakladığı ateşi çalıp dünyamıza

ulaştıran tanrı Prometeus'un başına gelenleri bilmeyen yoktu!.. Zeus onu ebediyen kayalıklara mıhlatmıştı!.. Çünkü insan denen bu çelimsiz, ama akıldan yana gücü sınırsız yaratıklar, bir de ateşi ellerine geçirirlerse, Olimpos'a gelip kendi tahtına kurulmaları işten bile değildi!.. Onun için insanlardan hep ürküyordu Zeus... Bu yüzden de dünya denen o küçücük gezegendeki insanları köle olarak gözaltında tutmak gereğini duydu hep. Bu amaçla kendi temsilcileri olarak seçtiği bazı kulları, onların başına zorba egemenler olarak dikti dünyamızda. Kendisi de, Olimpos'a yakın Anadolu coğrafyasından beğendiği yirmi kadar yüksek dağı yurt edindi; üs edindi. Oralara konuşlanarak insanları silahlarının gölgesi altına aldı! Örneğin Anadolu ve Yunanistan halkları karşılıklı vuruşurlarken, buyruğundaki tanrıların bazıları Troyalıların, bazıları da Akhalar denen Yunanistanlıların saflarında yer aldı. Destekledikleri kahramanlarla karşıt kahramanları birbirleriyle çatıştırıp vuruşturdular. Kendilerinin de sevimsiz ve aşağılık olarak niteledikleri savaş tanrısı Ares'i aracı olarak kullandılar. Bu da yetmedi. Bu savaşın içine et-kemik olarak kendileri de katıldı zaman zaman. Örneğin tanrıça Afrodit bileğinden yaralandı. Savaş tanrısı sevimsiz Ares de çok ağır darbeler yedi. Bu yüzden yara bere içinde gidip babası Zeus'un ayaklarına kapandı; ağlayıp sızlandı. Zeus da onu;

"Böyle ağlaşıp durma dizimin dibinde, dönek!
Olimpos'ta oturan tanrılar arasında
Benim en iğrendiğim tanrısın sen!
Hep hırgür, kavga, savaş senin işin gücün!"

diye azarlayıp kovaladı!

Zeus'un buyruğundaki tanrılar arasında oğulları, kızları ve karısı Hera da vardı. Evrenin yönetimi sırasında Zeus'un verdiği buyruğu, öteki tanrılar hemen yerine getirmek zorundaydı. O, ölümsüz Homeros'un betimlediği gibi; bir konuşmaya başladı mı, hemen mavi kaşlarını çatardı. Sonra da gür saçları tanrısal başında dalgalanır ve haşmetinden bütün Olimpos ülkesi sarsılıp sallanırdı...

Ne var ki Zeus da örneğin Troya savaşları sırasında kendi öz

çocuğu ve çok sevdiği Frikya kralı Sarpedon'u kurtaramadı. Öteki tanrılar ve tanrıçalar da, kendi çocuklarını ve de dünyalı sevgililerini gözleri önünde bir bir yitirdiler. Çok geç de olsa sonunda, el ele verip körükledikleri savaşlarda kendilerinin de kurban olduklarını anlamak zorunda kaldılar. Ölümlerini önleyemedikleri oğulları için gözyaşları döktüler. Tanrıların sırf kişisel egemenlikleri uğruna körükledikleri savaşların sonunda Zeus, tanrıları aşan bir gücün varlığını da sezinleyip gördü.

Çünkü "Zorunluluk" ya da "Adalet" denen ve evrenin zemberreği olan bu güç; bumerang örneği dönüp dolaşıp savaşın yenilmez sanılan galiplerini de gün gelip kesinlikle yok ediyordu...

ZEUS'UN KURBANI GÜZEL İO

III

Argos kralının hem çok becerikli hem de çok uysal kızı İo'nun güzelliği dillere destandı. Baştanrı Zeus'un karısı tanrıça Hera bile, yüreğinin her türlü şeytanlıktan ırak ve duygularının katışıksız olması yüzünden bu güzel İo'yu çok beğeniyordu. Bu nedenle onu kendi tapınağında başrahibe olarak görevlendirdi... Ne var ki İo'yu karısının tapınağında gören Zeus, bu güzel kıza derinden vurulmakta gecikmedi!.. Onu ayartıp tapınağın dışında buluşabilmek için her gece kızcağızın düşlerine girmeye başladı. İo'ya hep şöyle sesleniyordu düşlerinde:

"Ey mutlu gençkız, niçin yalnızsın böyle,
Erkeklerin en yücesi özlerken seni?
Zeus yanıp tutuşuyor senin için...
Onun isteğine karşı koma sakın!
Kalk git Argos'un yeşil çayırlarına.
Git ki Zeus görsün orada seni,
Doysun seni görmeye Zeus'un gözü!.."

İo her gece yinelenen bu çağrılardan bıkıp usandı. Sonunda gidip babasına başına gelenleri açık açık anlattı. Babası da bu düşü tanrıların elçilerine yordurdu. Ünlü bir bilici ona kızını saraydan kovmasını öğütledi. Eğer kovmazsa, Zeus'un çok kötülükler

edeceğini söyledi. Bu yüzden de Argos kralı, hem kendini hem de kızını tanrıların şerrinden korumak için onu saraydan kovdu! İo gözyaşları döke döke bir vadiye sığındı. Zeus da artık Olimpos tanrılar sarayından gizlice sıvışıp yakışıklı bir delikanlı kılığına girmeye, dışarıdan Hera'nın görmemesi için sislere boğduğu bu vadide İo'yla buluşmaya başladı... Ne var ki her şeyi görüp bilen ve aralarındaki bir anlaşmazlık yüzünden Zeus'a diş bileyen güneş tanrısı Helyos (Helios), olup bitenleri tanrıça Hera'nın kulağına yetiştirdi! Bunun üzerine kıskançlıktan küplere binen tanrıça Hera, büyük bir hışımla Olimpos'tan inip yeryüzünde kocası Zeus'un izini sürmeye başladı. Durumu sezen Zeus da sevgilisi İo'yu beyaz bir düveye dönüştürdü... Ne var ki kocası Zeus'un bu düve oyununa gelmeyen Hera, beyaz güzel düveyi kendisine armağan etmesini istedi ondan. Durumu kurtarmak isteyen Zeus da düveyi hiç mırın kırın etmeden, ama içi yana yana Hera'ya armağan etmek zorunda kaldı!.. Tanrıça Hera; beyaz bir düveye çevrilen bu güzel kızı, kocası Zeus dokunmasın diye, yüz gözlü dev bir sığırtmaca teslim etti. Bu dev sığırtmaç, beyaz düveyi Zeus'tan korumak için hiç yanından ayırmıyordu. Gündüz çayırlarda otlatıyor, akşamları da ahıra kapatıyordu. Kapısını sımsıkı kilitlediği ahırın önünde uyurken de, gözlerinden ellisini kapatırken ellisini açık bırakıyordu!.. Bu durumdan bıkıp usanan ve İo'yla yeniden buluşmak için can atan Zeus, oğlu haberci tanrı Hermes'i çağırdı. İo'yu bu dev sığırtmaçtan kurtarması için bir şeyler yapmasını istedi. Tanrı Hermes de gidip çaldığı bir kavalla sığırtmacı uyuttu ve onu silahıyla öldürdü... Durumu anında öğrenen Hera, bu kez de iğneleriyle durmadan sokan bir sığırsineği sardı zavallı düvenin başına. Bu azgın sinek, beyaz bir düveye dönüşmüş İo'yu habire sokuyor, bu yüzden de kızcağız ondan kurtulmak için ülke ülke dolaşıyordu!.. İşte böyle böyle acılar içinde yol alan İo, bir gün Kafkas dağlarında, Olimpos'tan çaldığı ateşi insanlara ulaştırdı diye Baştanrı Zeus'un bir kayaya mıhlattığı tanrı Prometeus'la karşılaştı. İo, kendisi gibi Zeus'un kurbanı olan bu acılı tanrıyla dertleşti uzun uzun... Prometeus da Zeus'u tanıtmaya çalıştı İo'ya... Evrenin tek egemeni Baştanrı Zeus'un paşa gönlüne

göre, insanların kurtuluşunun ve özgürlüğünün önemli olmadığını söyledi ona. Tam tersine, kendisinin dayattığı ve saltanatını sürdürmesine yarayan keyfi yasalarına insanların başkaldırmamasıydı önemli olan. Bu yüzden onlardan ateşi hep köşe bucak kaçırıyordu! Çünkü insanların isyan reflekslerinin uyanmaması için hep karanlıkta kalmaları gerekiyordu... İşte kendisi, bu ateşi Baştanrı Zeus'tan çalıp insanlara ulaştırdığı için böyle kayalara mıhlanmıştı! Ama bu durumundan da mutlu olduğunu söyledi Prometeus... Çünkü insanlar artık bu ışık ve ateş sayesinde toprağı ekip biçmesini öğrenmişler, bazı alanlarda topluca üretip kardeşçe bölüşmeye de başlamışlardı. Gerçi o kardeşçe üretim ve bölüşüm çağına tam olarak ulaşabilmeleri için daha almaları gereken çok uzun yolları vardı önlerinde. Örneğin daha savaşlar vardı aşmaları gereken... Ne var ki ışığı ve ateşi kullanan insanların, savaşsız ve herkesin emeğinin karşılığını alacağı bir dünyaya doğru artık hızla yol almaya başladıkları da bir gerçekti. İşte böyle böyle düşüncelerini açıkladı Prometeus. İo da kendi başından geçenleri anlatmaya başladı Prometeus'a. Zamanında tertemiz, kendi halinde yaşayan bir kızcağızdı. Ama çok güzel olduğu için Baştanrı Zeus onu karısından gizlediği bencil zevklerinin kurbanı olarak seçmişti... Üstelik de ondan gebe kalmıştı!.. Bu çocuğu nasıl, ne zaman ve nerede doğuracaktı? Sonra doğuracağı bu çocuğun babasız olması yüzünden başına neler gelecekti? Prometeus'la bu konuda uzun uzun dertleştiler... İo bunları anlatırken gökyüzünden süzülüp gelen bir kartal, kolları ve bacakları kayalara çivilenmiş Prometeus'un karaciğerinden bir parça koparıp gitti... Tanrı Prometeus; bir sığırsineğince sürekli ısırılan ve bir beyaz düve kılığındaki iyi yürekli İo'ya, bütün kadınlarla birlikte kurtuluşlarının yakın olduğunu da muştuladı... Ne var ki egemen tanrılara sonuna dek, hep birlikte direnmeleri gerekiyordu uzun bir süre daha...

İşte tanrı Prometeus'un bu öğütlerinden sonra güzel İo, hemcinsleriyle birlikte gerçek bedenine ve özgürlüğüne kavuşuncaya dek, egemen tanrıların kimliğini bütün kadınlara anlatıp onları

isyana çağırmak üzere, ülkeden ülkeye dolaşmaya başladı...

ZEUS'un GÖZYAŞLARI

IV

Baştanrı Zeus gene ölümlü kadınlardan güzel Laodameya'ya (Laodemeia) gönlünü kaptırdı ve sonunda Sarpedon adında bir çocukları oldu. Bu güzel çocuğun gelecek çağlara örnek olacak soylu bir kişilik kazanabilmesi için en bilge kişilerin elinde eğitim görmesini sağladılar birlikte. Bir süre sonra da Apollon'un ışıklar ülkesi Likya'nın kralı oldu. Yunanistanlı yağmacı ordular, Anadolu krallıklarından Troya'yı kuşattıklarında Sarpedon; en seçkin komutanı Glaukos ve en gözüpek askerleriyle birlikte onların yardımına koştu. Çünkü onun gözünde Anadolu halkları kardeş halklardı... Üstelik Sarpedon'un işgalci ordulara ve haksızlıklara karşı oldum olası öylesine derinden bir nefreti vardır ki, böylesi olaylar karşısında gözünü budaktan sakınmazdı... Onun her türlü haksızlık ve sömürü karşısında gösterdiği bu gözüpeklik, babası Baştanrı Zeus'u bile sürekli ürkütüyordu.

Birara Troya surlarını düşürmek için işgalci ordular bütün güçleriyle direnişçi Troyalıları sıkıştırdıklarında, onların yiğit komutanı Hektor bile, çevresinde en yakınlarını göremeyince büyük bir umutsuzluğa kapıldı. Ama Sarpedon hemen onu yüreklendirmeye çalıştı:

"Nereye gitti kardeşlerinle kayınların?
Ama şimdi göremiyorum onların hiçbirini!
Sinmişler aslan karşısında tazılar gibi,
Biz nasıl dövüşüyoruz, baksana bize!
Ben ta uzaklardan geldim yardıma.
Anaforlu Ksantos'tan geldim, uzak Likya'dan.
Sevgili karımı, yavrumu kodum orada.
(...) Savaşa sürüyorum Likyalıları gene de.
Ama sen...
Karılarını korumaları için, öbür ordulara bile,

Buyuramıyorsun karşı koymayı..." (İlyada)

Zeus'un oğlu Sarpedon, işgalci ordulara karşı Troya'ya destek verirken kendini Troyalı hissediyor ve onlara geçit vermeme konusunda inanıp yüklendiği misyonu sonuna dek sürdürmek için elinden geleni esirgemiyordu. Yanındaki komutanı Glaukos'a, ülkeleri Likya'da halkın kendilerini bir tanrı gibi sevip saymasının nedeninin de bundan kaynaklandığını anlatmaya çalışıyordu...

İşgalci ve talancı ordular karşısında, dost ve kardeş bildiği Troya halkının bağımsızlığından ve özgürlüğünden kendini sorumlu tutuyordu... O yüzden Likya'daki tacını, sevgili karısını ve çocuklarını bırakıp buralara gelmişti. Üstelik buyruğundaki orduların en ön saflarında savaşmak üzere... On yıl sürecek bu direniş savaşı sırasında birara talancı Akha ordularının başına ünlü komutan Ahilleus'un (Akhilleus) yerine Patroklos geçti. Patroklos savaş alanına gelince, gerek Troyalı askerler, gerekse bazı Anadolu krallıklarından gelen yardım birlikleri çil yavruları gibi kaçışmaya başladı. Ve en ön saflarda çarpışan Likyalıların kralı ve Zeus'un oğlu yiğit Sarpedon, Patroklos'la teke tek dövüşmek zorunda kaldı. Bu arada savaş alanından kaçmaya kalkan kendi ordusuna da şöyle sesleniyordu:

"Ayıp size Likyalılar, nereye kaçarsınız böyle?
Yiğitliği göstermenin işte tam sırası!
Ben kendim çıkacağım Patroklos'un karşısına,
Bakalım burada Troyalıları kesip biçen kim?
Kim bunca kötülük eden adam?" (İlyada)

Ama Sarpedon bir yandan da artık bu savaşta sonunun geldiğini sezinler gibiydi. İşte tam bu anda savaşı çok yakından izleyen Baştanrı Zeus da oğlunun Patroklos'un elinden öleceğini bildiği için, bir ölümlü gibi o da "yazgı"nın elinde umarsız olduğunu anladı. Çevresindeki diğer egemen tanrılarla birlikte, ün ve şan uğruna; kısaca yağmalanacak savaş ganimetleri uğruna altyapısını hazırladığı bir savaşın kurbanı olduğunun bilincine ulaştı içi yanarak. Artık o da Baştanrı olmasına karşın, tıpkı pek çok ölümlü

ana-babalar gibi, savaş denen insanlık dışı bir felakette, çok sevdiği yiğit oğlu Sarpedon'un ölümüne seyirci kalmak zorundaydı. Ama gene de bir şeyler yapabilmek için, içi içine sığmıyordu:

"Çok yazık, insanlar arasında en çok sevdiğim oğlum Sarpedon'a!
Menoytiosoğlu Patroklos'un elinden ölmek onun kaderi!
İçimde yüreğim bir o yana gider, bir bu yana,
Gözyaşı döktüren savaştan geri alıp onu,
Kaçırıp bıraksam mı Likya'nın verimli toprağına?" (İlyada)

Bu arada karısı tanrıça Hera'yla bu konuda konuştu ve oğlunu savaş alanından kaçırma niyetinde olduğunu söyledi. Ama Hera, Yunanistanlı işgalci ve talancı ordulardan yana koymuştu desteğini... Bu yüzden olacak, kocası Zeus'a oğlunu savaştan kurtarmasının mertliğe sığmayacağını söyledi. Bir süre sonra da yiğit Sarpedon, Akha ordularının komutanı Patroklos'un kılıcıyla vurulup düştü. Baştanrı Zeus da ilk kez insanlaşıp oğlu için ağladı. Evlat acısıyla içi yana yana savaş denen afetin, gün gelip yön değiştireceğini ve onun körükçüsü olan en güçlü Tanrı'yı da kesinlikle vuracağı gerçeğini anladı. Çaresizlik içinde tanrı Apollon'u çağırdı yanına ve oğlu için son dileğini iletti:

"Sevgili Apollon, hadi git şimdi,
Al götür oğlum Sarpedon'u kargı yağmurunun altından!
Sil gövdesinden kara kanı,
Götür uzaklara; ırmağın sularında yıka onu.
Tanrı merhemleri sür bedenine, tanrısal rubalar giydir.
(...) Ver ikiz tanrılara, Uyku'yla Ölüm'ün eline,
Çabuk götürüp bıraksınlar onu semiz Likya toprağına.
Kardeşleri, akrabaları onu orada gömer,
Bir mezara, yazılı bir taşın altına..."

BAŞTANRI ZEUS'UN ADALETİ

V

Zeus, tanrıları belirli aralıklarla Olimpos ülkesindeki baştanrılık sarayında toplantıya çağırırdı. Bu toplantılarda; insanlık için

gerek beyinleriyle, gerek silahlarıyla savaşan kahramanların ve de halkların yazgısı üzerine kararlar alınırdı. Tanrılardan biri, örneğin tuttuğu bir kahramanın ödüllendirilmesini isterdi. Bir başka tanrı hoşlanmadığı bir kentin yıkıma uğratılması gereğinden söz ederdi... Bütün bu istem ve dilekleri sessizce dinleyen Zeus düşünür taşınır, sonunda kararını verip fermanını salardı...

Hiçbir tanrı onun bu fermanına karşı bir görüş ileri süremezdi... Yalnızca delişmen kızı Atena, zaman zaman onu sivri diliyle iğnelemekten çekinmezdi. Karısı Hera da, istediği gibi bir karar çıkmamışsa, tuttuğu kahramanlar ve koruduğu kentler için harcadığı emeklerin boşa gittiğinden yakınırdı... Baştanrı öteki tanrıları da dinler, uzun süre susardı. Sonra da yeri göğü inleten sesiyle evrene dehşet saçar, oturumu kapatırdı! Çünkü o evrenin tek egemeniydi... Ve de dediği dedikti! Nasıl olduysa bir gün, bu toplantıların birinde karısı Hera, sert şekilde Baştanrı'yı azarlamaya kalktı!.. Zeus gene biraz düşündükten sonra kararını verdi. Ellerini bağladığı karısını bir halatla gökyüzünde ışıl ışıl yanıp sönen bir yıldıza astı. Ayaklarının her birinin ucuna da demirci oğlu tanrı Hefaystos'un örslerinden birini bağladı. Hera gökyüzünde böyle dimdik asılı kaldı bir süre; hiçbir tanrı da biraz yutkunmaktan öte bir karşı duruş sergileyemedi! Ne var ki Zeus'un bu türden saldığı dehşet çok uzun sürmezdi. Her şeyi hemen unutuverir, bütün sevimliliği ve babacanlığı geri dönerdi... Çünkü tanrılar zevk içinde yaşamak için yaratılmışlardı. Üstelik onlar ölümsüzdüler. Ama ebedi değildiler! Neden kendi aralarında şu insan denen ölümlü, zavallı yaratık için birbirlerine girsinlerdi!.. Ve yaşadıkları Olimpos ülkesinde, Musalar denen güzeller güzeli esinperilerinin ezgileri, dansları vardı... Ambrosya denen içkileri, tanrı Apollon'un liriyle dillendirdiği nice keyifli şiirler vardı!..

Zeus, evrende yaşam denen canlılığın en güçlü üreticisiydi. Sevdiği ölümlü ya da ölümsüz güzellerle düşer kalkar; ondan gebe kalan bu güzellerin doğurduğu insanüstü güçlü kahramanlarla, bilgelerle donatırdı dünyamızı. Ne var ki beğendiği güzelleri gebe bıraktıktan sonra da, bir daha geri dönmemecesine çekip gidiyordu Zeus... Çocuklarını yazgılarıyla baş başa bırakıyordu

dünyamızda...

Bilindiği gibi babası Kronos'un baştanrılık tahtına zorla kurulduktan sonra Zeus, tam otuz bin yıl bir tiran olarak yönetti evreni. İnsanların da kör ve köle olarak, tepkisiz direnişsiz yaşamlarını sürdürmeleri için onlardan ateşi hep ırak tuttu. Bu arada tanrı Prometeus da, ateşi çalıp insanlara ulaştırıverdi. Sırf onların aydınlanıp tanrılara baş kaldırmaları ve böylece özgürleşip kendilerinin olan dünyayı gönüllerince şekillendirmeleri için... Haliyle Zeus ateşi insanlardan artık geri alamayacağını anladığı için, adalete doğru evrilmeye başladı ve Prometeus'u bağışladı...

Ne var ki Zeus'un adaleti çok ağır çalışıyordu. Yoksulların kölelik koşullarında ürettiklerini ellerinden alan zorba krallar, yandaşları ve yakınlarıyla zevk içinde yaşıyorlardı saraylarında. Çevrelerine ördükleri surların içinde, soydukları halkların çığlıklarını duymuyorlardı...

Zeus'un adaleti çok ağır çalışıyordu. Oysa yıkımların ve kıyımların bedelini hep yoksul halk ödüyordu! İnsanlar savaşlarda onların uğruna ölüyor; salgın hastalıklar onları vuruyordu hep! Ve onların çığlıkları, egemenlerin sağır duvarlarını aşamıyordu hiçbir zaman...

Ve Zeus'un kızı Adalet tanrıçası, onun dizleri dibine oturup yeryüzünü çıkarları için kana bulayan egemenlerden yakınıyordu bas bas bağırarak... Ve Zeus hep susuyordu... Ve haliyle insanlar da artık onun adaletini bekleyemeyecek kadar yorgun düşmüşlerdi sonunda!..

Ne var ki çığlıklar çığlıkları izlerken halklar uyanıyor, artık tiranlara ateş püskürüyordu. Halklar haklarını ve özgürlüklerini istiyordu. Ve bu ayağa kalkan halklar, bir anda gökyüzünde kopan ani bir kasırga gibi üstlerine çökmüş karanlığı dağıtıyordu. Sonra da binyıllardır özledikleri adaletin ilkbaharı egemen olmaya başlıyordu insanların dünyasında.

Çünkü Zeus'un adaleti çok ağır çalışıyordu...

Hera (Junun)

Tavuskuşu onun simgesiydi.

Olimpos'taki baştanrılık sarayının kraliçesiydi. Kocası Baştanrı Zeus, aynı zamanda erkek kardeşiydi. Kraliçelik görevini hakkıyla yerine getiriyordu. Zeus gibi bir çapkını, gücü yetmese de, dizginlemeye çalışırdı... Gösterişi çok severdi. Ve de çok kıskançtı. Bütün tanrılar onun şerrinden ürkerdi. Giyim kuşamına, süsüne püsüne çok önem verir; yeri geldiğinde kırıtır ve bu konuda hiçbir tanrıça onunla yarışamazdı.

Kolları çok güzel olduğu için hep kısa kollu giysileri yeğlerdi.

Gözleri ışıl ışıl parlardı. Çok sevdiği tavuskuşunu da hiç ayırmazdı yanından.

OLİMPOSLU HERA

I

Tanrıça Hera, Olimpos'a gelin olarak gelmezden önce, akrabası tanrıça Tetis'in (Thetis) ülkesindeki kırlarda, ormanlarda, kurtların kuşların içinde geçirdi çocukluğunu ve ilk gençliğini. Boş zamanlarında çiçekler ekip dikse de, kendiliğinden yetişen kırzambaklarını seviyordu en çok... Olimpos'taki sarayının penceresinden dünyayı gözetlediği bir gün, güzel Hera'yı çiçeklerle uğraşırken gören Baştanrı Zeus, ona aniden vuruldu. Hemen bir gugukkuşu kılığına girip onun bahçesine gitti; orada bir ağaca konup yanık yanık ötmeye başladı. Sonra yüz bulup gençkızın omuzuna kondu; kendini uzun uzun sevdirip okşattı...

Bu tanışmanın ardından Zeus, Hera'yla evrende ilk kez yasal evlilik nikahı kıydırdı. Gerçi daha önceleri de tanrılar arasında yasal sayılan birleşmeler oluyordu. Ama "kutsal nikah" olgusu, ilk kez onların evliliğiyle birlikte kurumlaşmış oluyordu. Bu ilk nişan-nikah şölenine bütün tanrılar, bütün insanlar, bütün hayvanlar çağrıldı. Kuşlar havada, ayılar geyikler ormanlarda, insanlar çayırlıklarda; kısaca bütün dünya alem gönüllerince oyunlar

oynadı, ezgiler söyleyip eğlendi. Şölen boyunca bütün ağaçlar ve çiçekler rengârenk yapraklanıp çiçeklendiler; en güzel kokularını yaydılar dünyamıza... Ve bu ilk şölen, çiftin nişanıyla başladı: Zeus, Hera'nın yüzünü örten kırmızı tülü kendi eliyle açtı. Birbirlerine aşkla gülümsediler ve o gün yeryüzündeki bütün canlılar, ilk kez mutluluğun ne olduğunu iyice duyumsadılar...

Hera'yla Zeus çifti; allı pullu, rengârenk gelin arabasıyla Olimpos'a geldi ve baştanrılık sarayına yerleşti. Tanrıçalar ve perikızları, giyim kuşamından süslenip püslenmesine dek her konuda Hera'ya yardımcı olmaya başladılar. O artık varlıklı ve en güçlü erkeğin kanatları altındaydı. Zaten erkeğinin gücünü ve etkinliğini kullanabilmek için Olimpos'a gelin geldiğinin ertesi günü, tanrıçaların en güzeli olduğunu açıkladı! Onun bu kararına tanrıçaların hiçbiri gıkını bile çıkaramadı. Artık bundan böyle onunla güzellikte yarışmaya kalkanların vay halineydi! Çünkü daha sonraları ona başkaldırmaya kalkanların bazılarının saçları düğüm düğüm yılanlara dönüşecek; kimilerinin de bedenlerini börtü böcek kemirmeye başlayacaktı...

Kraliçe Hera, evlilik ve aile kurumunun sorumluluğunu kocası Baştanrı Zeus'tan alıp bu konuyla ilgili bütün işleri kendisi düzenlemeye başladı. Nişanlı kızların şölen öncesi yıkanması, düğün evinin çiçeklerle bezenmesi hep onun oluruyla ve katkısıyla gerçekleşiyordu artık. Evlenme törenlerinde düzenlenen oyunlara ve söylenen ezgilere o da severek katılıyordu. Yeni gelinler yüzlerini örten evlilik tülünü, artık işlevi bittiği için, gerdek gecesinin sabahında gidip ona teslim ediyordu. Ebelerin ve doğum tanrıçaları Parkaların yardımıyla dünyaya gelen bebekleri, günışığını ilk kez görmenin sevinciyle ve yıldızlı yarı aydınlık gecelerin insanlara sunduğu huzurla tanıştırıyordu... Ve bebekler de duydukları bu ilk sevinci ve huzuru, bütün yaşamları boyunca unutamıyor, hep bilinçaltı da olsa onların izini sürüyorlardı artık... Bütün bebekli annelerin memelerini sütle dolduruyordu Hera. Zaten kızlarından İlitiye (İlithyie) de ebelerin tanrıçasıydı. Doğumları o sağlar; annelerin doğum sonrası sancılarını o dindirirdi. Ama Zeus'tan yasadışı gebe kalan tanrıçaların ya da dünyalı kadınların işi çok zordu!

Ebe kızını onların yardımına göndermezdi Hera!.. Doğan yasadışı çocukların yaşamlarını da zehir zıkkım eylerdi...

Ne var ki kendi evlilik yaşamı hiç de huzurlu geçmiyordu. Kocası Zeus'un sınırsız aşk serüvenleri haliyle onu çılgına çeviriyordu! Ne var ki Zeus'un bu işleri kılıktan kılığa girerek yapması ya da gittiği yerlerin çevresini kapkara bulutlarla örtüp izini yok etme girişimleri de pek başarılı olmuyordu! Hera ne yapıp edip kocasını suçüstü yakalamanın ya da karıştırdığı haltları öğrenmenin bir yolunu buluyordu. Bu yüzden aile içi kavgaları çok sesli, çok gürültülü oluyor; o anda Olimpos'taki tanrı ve tanrıçalar bile korkup ne olur ne olmaz diye odalarından çıkamıyordu!.. Hatta dünyamızda bile bu kavgaları gök gürültüsü olarak duyuyordu insanlar zaman zaman! Zaten Zeus da; "Boşuna değil Hera'ya öfkem, kinim, / her işime engel olmak onun huyu!" diye sık sık yakınıyordu çevresindekilere. Ama her azgın çatışmanın sonunda, kısa bir süreliğine de olsa, karşılıklı duydukları şehvetin hengâmesinde aralarındaki kavgayı unutuveriyorlardı!..

Bilindiği gibi o ünlü Troya Savaşı; insanları iki kampa ayırdığı gibi, şu ya da bu nedenle tanrıları da ikiye bölmüştü. Örneğin Zeus, Troyalıların saflarında yer alıyordu. Ne var ki tanrıça Hera da; ilk evrensel güzellik yarışmasında hakemlik yapan Troyalı prens Paris, tanrıça Afrodit'in sunduğu "güzel Helena rüşveti"ne kanıp onu evren güzeli seçti diye bütün Troyalılara karşı büyük bir kin duyuyordu. Haliyle Troyalıların tarafını tuttuğu için de kocası Zeus'la sık sık sonu gelmeyen kavgalara tutuşuyordu... Bu yüzden Zeus, Hera'nın kavgalarından kaçıp Edremit yakınlarındaki Kazdağı'nın doruğunda tek başına konuşlanıyor ve oradan savaşı yönlendirip Troyalılara olan desteğini sürdürüyordu...

HERA'nın EVLİLİĞİ

II

Gerçekten de Hera'nın Baştanrı Zeus'la evliliği hep kavgalı gürültülü geçiyordu. Çünkü Zeus, yasadışı aşk ilişkilerini sözde gizlice, saman altında yürütmeye çalışıyordu. Ama Hera da bir

şekilde olup bitenlerden haberdar oluyordu. Bütün bunlara karşın ailenin ve evliliğin tanrıçası da olan Hera, kocası Zeus'a hep sadık kaldı. Ne var ki o, kocasının yasadışı sevgililerinden ve onların doğurduğu çocuklardan öcünü almaya çalışmakla öldürüyordu zamanının çoğunu!.. Zeus da bütün kavgalarına karşın Hera'ya tutkundu ve onu herkesten kıskanırdı! Hani ona dokunmak isteyenin vay halineydi! Bir zamanlar herkesin iğrendiği kral İksiyon'a (İxion) çok az görülen bir cömertlikle iyilik etmişti... Bu kötü niyetli adam, kayınbabasına olan borcunu ödememek için zavallıyı içi korlarla dolu bir çukura gömüp yakmıştı! Sonra da günahından arınmak için tanrılara kurban üstüne kurban sunmuş, ama hiçbir tanrı onu günahlarından arındırmaya yanaşmamıştı. İşte Zeus'un da ona acıyacağı tuttu; onu günahlarından arındırdı ve hatta Olimpos'taki sarayında bir yemeğe buyur etti. İksiyon da her türlü insan hayalini aşan güzellikteki tanrıça Hera'ya sarkıntılık etmeye kalktı!.. Bunu gören Zeus, hemen bir bulut kümesinden Hera görüntüsü yarattı. Bulutla sevişen İksiyon'u daha sonra alevler içinde dönen bir tekerleğe bağladı. Ona tanrıların içtiği içkiden içirip ölümsüzleştirdi. Böylece ateşler içinde dönen ve tekerleğe zincirlerle bağlı olan İksiyon'un artık ölüp de kurtulma olanağı da elinden alınmıştı!..

Zeus bir gün sarayında tanrılara verdiği yemek sırasında, içtiği "ambrosya"nın da etkisiyle coşup dünyada o gün kendisiyle ilgili olarak gerçekleşecek bir olayı ballandıra ballandıra anlattı. O gün güneş batmadan dünyalı bir kadının doğuracağı ve kendi kanını taşıyan çocuk, çok güçlü olacak ve ileride kendi tahtına kurulacaktı! Bunu duyan Hera'nın öfke ve kıskançlıktan kanı donar gibi oldu. Sözünü ettiği kadını tanıyordu; erdemini ve de güzelliğini çok kıskandığı kraliçe Alkmene'ydi bu! Alkmene'nin kral kocası Amfitriyon, komşu ülkeyi talanlamak üzere bir işgal seferine çıkmıştı. İşte Zeus da bunu fırsat bilerek Amfitriyon kılığına bürünüp bir gece güzel Alkmene'nin koynuna girmişti! Üstelik Zeus, ardı ardına üç gün güneşin doğuşunu ertelettiği için, o kadınla çok uzun süren bir gece geçirmişti! Bu birliktelikten doğacak çocuk da geleceğin o ünlü kahramanı Herakles olacaktı! Bütün bunları

önceden bilen Hera öfkesini bastırdı ve belki de yanlış duymuş olabileceğini düşünerek Zeus'a az önce söylediğini yineletti: Evet, yanlış duymamıştı; o gün güneş batmadan doğacak çocuk, Alkmene'nin doğuracağı ve geleceğin Herakles'i olacak çocuktu!.. Hera hemen bir bahaneyle yemekten ayrıldı ve bir zıplayışta Olimpos'tan yeryüzüne indi. Kendisi zaten aile ve doğum tanrıçası olduğundan, Alkmene'nin yapacağı doğumu ertesi güne erteledi. Sonra gidip üç gün sonra doğum yapması gereken Argoslu kraliçenin gün batmadan doğum yapmasını sağladı... Erken doğan bu çocuk geçmiş atalarından Zeus'un kanını taşıyordu. Hera böylece yasadışı bir çocuk olan Herakles'in baştanrılığını önlemiş oluyordu! Bu işleri bitirince içi rahatlayan Hera, bir solukta Olimpos'taki sarayına döndü! Ve konukları olan tanrıların önünde Zeus'a muştuyu(!) verdi: "Ey yerin göğün kralı Zeus," dedi yarı şeytani gülümsemesiyle, "gözün aydın! Az önce söylediğin gibi, Argoslu kraliçe gün batmadan bir erkek çocuk dünyaya getirdi!" Zeus bir zıpkınla vurulmuşçasına uzun süre konuşamadı!..

Bir gün Zeus'un yeni bir aşk serüveni yüzünden sabrı büsbütün taşan Hera, tasını tarağını toplayıp Olimpos baştanrılık sarayından ayrıldı ve doğruca dünyamızda çocukluğunu geçirdiği adaya, tanrı akrabalarının yanına döndü. Karısını çok seven Zeus da doğruca aynı adaya gitti. Ne var ki Hera'nın izini, yerini bir türlü bulamadı. Bunun üzerine ağaç gövdesinden bir kadın heykeli yonttu. Renk renk giysiler giydirip onu nişanlanacak bir kız gibi allayıp pulladı. Sonra da bu nişanlı kız görüntüsündeki tahta heykeli, altın ve pırlantalarla ışıl ışıl yanan tanrısal arabasına bindirdi; kendisi de onun yanına kuruldu ve düğün nişan ezgileri eşliğinde, arkasındaki köy alayıyla birlikte, adanın sokaklarında dolaşmaya başladı. Ve Baştanrı'nın yeni bir nişan töreninin yapılacağı duyuruluyordu bütün kente... Bunları duyan Hera, saklandığı kuytuda, kıskançlıktan çatlayacak gibi oldu! Daha fazla kendini tutamadı ve bir ok gibi fırlayıp nişan arabasının önünü kesti. Zeus'un yanında oturan rengârenk giysili kızı tuttuğu gibi hışımla arabadan fırlatıp attı! Fırlattığı kız kılığındaki ağaç kütüğü de,

sokakta tangur tungur yuvarlanıp gitti! İşte tam o anda Zeus'la Hera göz göze bakıştılar ve birkaç saniye sonra da kahkahalarla yeri göğü inlettiler...

Sonra Hera, nişanlı kızdan boşalan yere kuruldu ve Zeus'la ilk evlendikleri günkü gibi şen şakrak, ışıklar içindeki gelinlik arabalarıyla Olimpos'taki baştanrılık sarayına döndüler...

HERA'nın TUTKUSU

III

Sözde güzel Helena'nın namusunu temizlemek için başlatılan, ama gerçekte altın ve güzel köleler devşirme amacına yönelik ilk kıtalararası "Troya Savaşı" sırasında, tanrıların bir kısmı Troyalıları, bir kısmı da yağmacı Akha ordularını destekliyordu. Ne var ki savaşı bir kez tetikledikten sonra tanrılar artık onun yönünü değiştiremiyorlardı! Çünkü Baştanrı Zeus'un bile söz geçiremediği Yazgı ya da Adalet denen bir güç vardı evrende. Bu yüzden savaşa katılan tanrıların öz oğulları bile bu savaşın kurbanı olabiliyordu. Örneğin Zeus, Troyalıların saflarında savaşan oğlu Sarpedon'un ölmesini önleyememişti! Kısacası Zeus, Troyalı bazı yiğitleri esirgeyip koruyabiliyordu yalnızca. Ne var ki karısı tanrıça Hera da, bir zamanlar düzenlenen evrensel güzellik yarışmasında Troyalı hakem Paris kendisini evren güzeli seçmedi ve altın elmayı bana vermedi diye bütün Troyalılardan nefret ediyordu! Haliyle kocası Zeus'un Troyalıları tutması, onu çileden çıkarıyor, bu yüzden de bütün Olimpos tanrılar ülkesini birbirine katan kavgalar çıkıyordu aralarında sık sık!

Savaşın her iki tarafta da çok şiddetlendiği bir gün, Zeus'un da yardımıyla Troyalı yiğitler, yağmacı Akhaların saldırılarını geri püskürttü ve onlara çok ağır kayıplar verdirdi. Haliyle buna Hera'nın canı çok sıkıldı; Kazdağı'nın doruklarından savaşı bu şekilde yönlendirip sonuçlandıran kocası Zeus'a, tepeden tırnağa kin ve öfke kesildi!.. Artık Akhaların bu bozgunun acısını çıkarmalarını, büyük bir yengi kazanmalarını istiyordu. Ne var ki bunun için de Kazdağı'ndan savaşı yönlendiren kocası Baştanrı Zeus'u oyala-

mak, bir süreliğine de olsa onu bu işten uzaklaştırmak gerekiyordu. Bu amaçla kurguladığı şeytani bir planı hemen uygulamaya koyuldu. İlkin oğlu demirci tanrı Hefaystos'un özene bezene som altından döşediği odasında yıkanıp hazırlandı; karşısındaki kişiyi büyüleyen hoş kokular sürüdü. Süslendi püslendi. Öfkesini ya da sevincini hemen yansıtmayacak şekilde yüzüne gözüne kremler sürdü, kalın boyalar çekti. Gene oğlu Hefaystos'un işleyip traşladığı pırlanta takılarını takındı. Olağanüstü günlere özgü renkli entarisini giydi; beyaz ipek şapkasını da geçirdi başına. Sonra doğruca güzellik tanrıçası Afrodit'in yanına vardı. Ona bir sürü övgüler yağdırdıktan sonra, her erkeği baştan çıkaran büyülü iç gömleğini ödünç olarak istedi ondan. Gömleği alınca doğruca Uyku tanrısının yanında aldı soluğu! İlkin armağanlar sundu ona; sonra da kendisine yardım etmesini istedi. Kocası Zeus'un yanına yatar yatmaz onun gözkapakları üstüne uyku getirici bir soluk üflemesi için rica üstüne ricalar etti... Dediklerini yaparsa daha başka armağanlar da vereceğini ekledi sözlerine...

Hera allanıp pullanıp süslendikten ve işlerini bir güzel ayarladıktan sonra ağır ağır, binbir çoban çeşmesinin aktığı Edremit yakınlarındaki Kazdağı'nın çam kokulu yokuşlarını tırmanmaya başladı. Kocasının savaşı yönlendirdiği yeşil alanlı doruğa ulaştığında, Uyku tanrısı da egzotik bir kuş kılığında gelip oradaki bir çam ağacına kondu. Karşılıklı gülümseyip birbirlerine göz kırptılar... Zeus karısını görünce bir anda şaşkına döndü. Hera'nın Afrodit'ten ödünç aldığı gömlek, büyülü kokular Baştanrı'nın başını döndürdü! "Gel şöyle otur yanıma Sultanım," diye söze başladı. "Hayrola, bu ne güzellik böyle? Bu ne çekicilik?" diye sürdürdü konuşmasını. Hera da hemen; "Yok bir şey," dedi, "bizim akrabaların yanına gidiyordum; şöyle bir yanına uğrayım dedim, o kadar..." Zeus savaşı mavaşı unutup karısı Hera'nın güzelliği üstüne övgüler yağdırmaya başladı. O güne dek yatıp kalktığı bütün ölümlü ölümsüz kadınların adını andı bir bir. Ama hiçbirisi onun yerini tutamazdı!.. Bu söylediklerinin doğruluğu konusunda Stiks (Styks) ırmağı üzerine yeminler etti. O anda ta ilk gerdeğe girdikleri günkü gibi coşkulu duygular içinde olduğunu söyledi. Bu sözler kar-

şısında Hera'nın içine haliyle bal damlıyordu; ama naz üstüne naz etmekten de büyük bir haz duyuyordu:

"Yatağa yatıp sevişmemizi nasıl istersin?
Kazdağı'nın bu tepesinde, göz göre göre?
Ya hep var olan bir tanrı görürse bizi,
Biz uyurken gidip söylerse öbür tanrılara?
Bir daha ayak basamam artık Olimpos'a!" (İlyada, Homeros)

Hera'nın yabancı bir kadınmış gibi bu şekilde çekinmesine Zeus pek bir anlam veremedi. Ama buna da bir çözüm buldu hemen:

"Tanrılar ve insanlar görecek diye korkma!
Altın gibi bir sisle örterim dört bir yanımızı,
Güneş bile geçip göremez bizi!
Böyle dedi, aldı karısını koynuna, sarıldı.
Tanrısal toprak yumuşak bir çimen saldı,
Safranlardan, sümbüllerden tatlı bir halı.
Sardı onları güzel bir altın bulut,
Buluttan çiğ damlaları akıyordu pırıl pırıl." (İlyada, Homeros)

Uyku tanrısı gelip Zeus'un göz kapaklarına uyku üfledi. Onu büyük bir uykuya daldırdı. Zeus derin uykulardayken, Akha orduları karşı saldırıya geçti. Troyalı pek çok yiğit yıkıldı ardı ardına...

Ve Hera'nın Zeus'la koyun koyuna yattıkları yer; Edremit yakınlarındaki Kazdağı'nın doruğunda, kır çiçekleriyle dolu yeşil bir düzlük olarak hâlâ yerli yerinde durmaktadır...

Afrodit (Venus)

Evren güzeliydi. Simgesi güvercindi.

Uzun saçları sarı bir alev harlağıydı. En değerli taşlardan benzersiz takıları vardı. Hepsi de ateşin ve işçilerin tanrısı kocası topal Hefaystos'un ellerinden çıkmaydı...

Çoğu ozanlar onu "göksel bir yaratık" olarak tanımladılarsa da, "dünyasal" tanımını yakıştıranlar da vardı.

Afrodit doğadaki hayvanları, insanları ve de bitkileri çiftleştiren çekiciliğin tanrıçasıydı. Üremenin ve üretmenin kaynağıydı. Aşk okları salan Eros aracılığıyla, hem tanrıların ve tanrıçaların, hem de ölümlülerin gönüllerini o tutuştururdu hep. Onun tapınağında buhurdan tütsüler yakardı nişanlı gençkızlar.

Sadece ona aşkla tapınan soylu sanatçılara gerçek görüntüsünü gösterebilirdi...

AŞK TANRIÇASI AFRODİT

I

Adı gökyüzü anlamına gelen tanrı Uranos'u, oğlu kesip parçaladı. Uranos'un parçalanan ve Akdeniz'e saçılan hayalarındaki tohumlarla denizin köpükleri döllendi. Ve bu döllenmeden de güzeller güzeli bir kız çocuğu dünyaya geldi. Grekçe "köpük" anlamına gelen "afr"dan türeme "köpüklerin çocuğu" anlamında Afrodit adını verdiler ona. Doğar doğmaz da yardımcı olmak üzere elindeki yay ve oklarla arzu tanrısı Eros geldi onun yanına. Daha sonra gelen Dört Mevsim tanrıçaları da onu bir güzel giydirip kuşattılar; takılar taktılar, allayıp pulladılar... Sonra da ellerinden tutup hep birlikte Kıbrıs'ta karaya çıkardılar. Oradan da Olimpos'taki tanrılar sarayına uğurlayıp yolcu ettiler... Bu yolculuk sırasında Afrodit'in yürüyüp geçtiği yerlerden bembeyaz ve kıpkızıl çiçekler püskürüyor; yer ve gök onun parlaklığıyla ışıyordu. Birara tanrıça eğilip ayaklarının altında açan o mavi menekşelerden birini koparıp saçlarının arasına iliştirdi. Olimpos'taki saraya

vardığında da toplantı halindeki tanrılar, böylesine bir güzeli aniden karşılarında görünce hemen ayağa kalktılar. Gerçekten de Olimposlu bütün tanrı ve tanrıçalar, böylesi bir güzellik karşısında şaşkına döndüler!

Bir gün Olimpos sarayında bir düğün şöleni düzenlendi. Tatsızlık çıkartır endişesiyle çağrılmayan kavga tanrıçası Eris dışındaki bütün tanrı ve tanrıçalar orada eğleniyorlardı. Ne var ki eğlencenin tam ortasında Eris, gene de yapacağını yaptı; masanın üstüne havadan bir altın elma düşürdü! Hemen tanrıça Hera ve kızı Atena elmayı kaptılar! Üzerinde; "Baştanrı Zeus bu elmayı tanrıçaların en güzeline sunsun!" diye bir yazı vardı. Zeus, zıpkın yemişçesine bir süre donakaldı! Çünkü karısı tanrıça Hera da, kızı Atena da oradaydı. Her biri de zaten kendini evrenin rakipsiz güzeli sayıyordu! Üstelik sonradan Olimpos'a gelen, ama güzelliğiyle gerçekten evreni büyüleyen tanrıça Afrodit de oradaydı. Baştanrı Zeus bu belalı seçicilikten kurtulmak için iddialı üç tanrıça arasında bir güzellik yarışması düzenlenmesini önerdi. Dünyada yapılacak bu ilk güzellik yarışmasına, Troya kralının oğlu prens Paris'in hakemlik etmesi uygun görüldü. Bu yakışıklı delikanlı, Olimpos'a bitişik Edremit yakınlarındaki Kazdağı'nda çobanlık ediyordu...

Yarışmaya katılan bu üç tanrıçadan her biri, birinci seçilme karşılığında bir rüşvet önermek üzere gizli gizli Paris'in kulübesine gitti. Kulübeye ilk giden Zeus'un karısı Hera, bütün Asya kıtasının imparatorluğunu sundu rüşvet olarak. Ne var ki Paris öyle malmülk delisi değildi. Troya ülkesi, hem halka hem kendine çoktan yetip artıyordu... Daha sonra giden tanrıça Atena da, girdiği her savaşta bir başarı ve bütün dünyaya yayılacak ün ve şan önerdi ona... Paris bu rüşvete de içinden gülüp geçti: Çünkü ülkesinin onu tanıması bile yeterliydi... Üstelik o bütün savaşlardan nefret ediyordu!.. En sonunda Afrodit geldi kulübesine. Ve Paris, tanrıçayı görünce çarpılmışa döndü! Çünkü Afrodit'in yanındaki Eros, elindeki yayla onun yüreğine aşk kıvılcımları salmıştı... Tanrıça, çobanın önünde şal ve entarisini savuraraktan bir oyuna başlar gibi kırıttı; birkaç kez havada döndü... Sonra Paris'e yaklaşıp; "İşte, sana benim kadar alımlı olan güzel Helena'nın aşkını öneriyorum!"

dedi ve gözden kayboldu...

Bir süre sonra Zeus'un huzurunda yapılan yarışmada hakem olan Paris, tanrıça Afrodit'in tanrıçaların en güzeli olduğunu açıkladı... Böylece evren güzeli seçilen Afrodit de, birara Yunanistan'a giden Paris'e verdiği sözü tutmak üzere Eros'u görevlendirdi. Eros da aşk okları gönderip Yunanistan'daki güzel Helena'yı Paris'e deli divane âşık etti. Ne var ki apar topar Paris'le kaçıp Troya sarayına gelen güzel Helena, Ege'nin iki yakasında oturan komşu ve kardeş halkların, yıllarca kan ve gözyaşı dökmelerine neden olacağının henüz bilincinde değildi. Çünkü Yunanistanlı başkral Agamemnon; uzun zamandır göz koyduğu Troya hazinelerini yağmalamak için bunu bulunmaz bir fırsat olarak değerlendirecekti. Tabii başkralın ilk yaptığı iş de, sözde namus temizleme amacıyla, krallığın buyruğunda görevli tanrılardan savaş izni almak oldu...

Velhasıl tanrıça Afrodit'in iyi ve kötü serüvenleri bitip tükenir gibi değildi! Çünkü o hem göksel hem de dünyasal aşkı birleştiriyordu kişiliğinde. O yüzden gözüne kestirdiği tanrıların ve bazı ölümlülerin yüreklerini tutuşturup onları hep olağanüstü serüvenlere itiyordu... Örneğin kral Minos'un kızı Aryadne (Ariadne); Afrodit yüzünden gönlünü ülkenin düşmanı Teseus'a (Theseus) kaptırdı ve Teseus'un Labirentos'a girip canavarı öldürmesi için bir yumak iplikle ona yardımcı oldu. Ne var ki Teseus da onu ıssız bir adada yapayalnız bırakıp gitti!.. Gene Afrodit'in kıskançlığı yüzünden nice ölümlü kadınlar onun şerrine uğrayıp anlatılmaz acılar çekti... Söylediğimiz gibi, Afrodit'in buyruğundaki Eros, hedefini hiç şaşırmayan iki çeşit ok kullanırdı: Biri, vurduğu gönülleri sevgi ve sevinçle doldurur; öteki de inanılmaz ölçüde öldürücü tutkuların sarmalında kıvrandırırdı... Kısacası Afrodit'in Eros aracılığıyla gönüllerini yaktığı kurbanlarının listesi çok uzundu!

Hiçbir güç, evrenin bu delişmen tanrıçasını bir yerde bağlı tutamazdı; ne Olimpos'ta, ne de yeryüzünde!.. Ama Afrodit'in en sevdiği ve sevildiği yerler, Akdeniz ülkeleriydi. O yüzden bu ülkelerden hangisine gitse, yürüdüğü toprakların altında uyuyan tohumlar aniden çatlar ve ürpererek uyanan sular yeryüzüne çıkıp dağ bayır demeden, coşa coşa akmaya başlardı. Ve bütün Akde-

niz baştan sona bereket kesilirdi... Çünkü üremenin ve üretmenin tanrıçasıydı o. Gene bu arada Afrodit, en soylu ozanların, yanık müzisyenlerin, mermere can veren heykeltraşların da en yakın dostuydu...

O yüzden bütün bu sanatçılar, binyıllardır hep onun saldığı o aşkla yandılar ve o aşkla bestelerinde, resimlerinde, yonttukları mermerlerde en güzel Afrodit'i yaratmaya çalıştılar...

AFRODİT'in SERÜVENLERİ

II

Akdeniz'in köpüklerinden doğan güzellik tanrıçası Afrodit'in aşkını kazanabilmek için Olimposlu tanrılar, birbirleriyle yarışa girdiler. Ama o kimilerine yüz verdi, kimilerinden kaçtı!.. Bu arada Baştanrı Zeus da onu nedense oğlu topal tanrı demirci Hefaystos'la evlendirdi. Gerçekten de Afrodit, yakışıklılıktan yana tanrıların en nasipsizi bu emekçi Hefaystos'a, belki istemeyerek de olsa, çok çileler çektirdi. Gidip tanrıların en sevimsizi olan savaş tanrısı gaddar Ares'le, Diyonisos'la ve daha başka tanrılarla düşüp kalktı!.. Bu yüzden kocası Hefaystos sonunda isyan edip;

"...Afrodit hor gördü beni,/topalım diye hor gördü; sevdi Ares'i,/Kabahat bende değil sakat doğmuşsam,/kabahat anamda babamda,/ beni dünyaya getirmeselerdi!" diye yakınmaya başladı. Ama Afrodit hep bildiğini okudu. Gidip ölümlü bir insan olan Adonis'e deli divane tutuldu... Ne var ki tanrı Ares de, kıskançlık yüzünden Adonis'in üstüne bir yabandomuzu salıp onu öldürttü! Bu yüzden Afrodit'in kendisi de çok acılar çekti. Ve onun Adonis'le olan bu talihsiz aşkı; Anadolu'dan başlayarak bütün Grek ve Latin dünyasını içeren Akdeniz coğrafyasında, en çok tapınılan bir dine dönüştü.

Olimpos'la yeryüzü arasında mekik dokuyan Afrodit, gene ölümlülerden Troyalı çoban Anhises'le (Ankhises) büyük bir aşk serüveni yaşadı... Troya kralı Priyamos'un (Priamos) kardeşi olan prens Anhises, o zamanlar İda Dağı denen binbir pınarlı Kazdağı'nda çobanlık ediyordu... Bu güzelim dağın eteklerinde koyun-

larını, sığırlarını otlatırken onun kavalıyla yaktığı ezgileri dinleyen Afrodit, onu büyük bir tutkuyla sevmeye başladı. Bir tanrıçanın ölümlü birini sevip onunla aşk yaşaması pek görülen şey olmadığından, Afrodit bütün kadınsı hünerlerini kullandı. İlkin tanrılar ülkesi Olimpos'tan inip Kıbrıs'taki tapınağına gitti. Orada Letafet tanrıçaları (Kharites'ler) onu bir köylü kızı gibi bir güzel giydirip kuşattılar... Bir bayram günündeymiş gibi süslenip püslenen Afrodit, doğruca çoban sevgilisi Anhises'in yaşadığı Kazdağı'na gitti. Onu tanıyan dağdaki kurtlar, ayılar, geyikler hemen bir çeşit "hoş geldin alayı" oluşturdular! Afrodit, bütün alımlılığıyla çoban Anhises'in kulübesine girdi. Haliyle böylesi güzel bir kızı görünce Anhises çok şaşırdı. Gözlerini ovalayıp kendine geldikten sonra, böylesi bir güzelliğin ancak tanrıçalarda olabileceğini söyledi konuğuna. Gençkız kılığındaki Afrodit de onun bu sözlerini yalanlamaya çalıştı: "Ben sıradan bir kızım," dedi. "Troyaca dilini bilmemin nedeni, sütannemin Troyalı olması yüzünden... Bir gün gençkızlar korosunda şarkı söylerken tanrı Hermes beni büyüleyip bu dağa bıraktı ve bu dağda Anhises adlı bir çobanla evlenmemi istedi. Eğer o sensen, beni karın olarak al; sana güzel çocuklar doğuracağım!" Bu sözlerden sonra birlikte geçirdikleri gecenin sabahında Afrodit, çoban Anhises'e gerçeği açıkladı: "Ben tanrıça Afrodit'im," dedi. "Ama korkma, benden doğacak erkek çocuğun bakımını beş yaşına dek perikızları üstlenecek. Ve o çocuk ilerde büyük bir halkın; Romalıların atası olacak! Ama sakın bizim bu birlikteliğimizi de kimseye söyleme! Yoksa tanrıça Hera, hem çocuğumuzu hem de seni mahveder!.."

Ne var ki bir süre sonra Anhises, şaraplı bir sohbet sofrasında dilini tutamadı; tanrıça Afrodit'le Kazdağı'ndaki kendi çoban kulübesinde seviştiğini ağzından kaçırıverdi!.. Bu açıklamayı anında duyup öfkelenen Afrodit de onu hem kör hem topal etti! Afrodit'in bu ölümlü çobandan doğurduğu oğlan çocuğu Ayneyas (Aineias), Troya savaşları sırasında sonuna dek ülkesini savundu. O yüzden anası Afrodit de bu savaş sırasında hep oğlunun ve Troyalı yiğitlerin saflarında çarpıştı; onları elinden geldiğince esirgedi, korudu. Hatta bir keresinde de yaralandı!.. Troya yakılıp talanlan-

dığı sırada Afrodit'in oğlu Ayneyas, kör babası Anhises'i sırtına alıp İtalya'ya götürdü. Ve Roma İmparatorluğu'nun çekirdeği olan ilk kenti kurdu. Büyük Latin şairi Vergilius; Aeneis adlı epik şiirinde, bütün bu serüvenleri, Homeros örneği destanlaştırdı...

Akdeniz ülkelerinde Afrodit'in esinlediği ve kendinin de yaşadığı aşkları anlatan nice şiirler yazıldı; ezgiler eşliğinde söylendi. Onun adına nice tapınaklar yapıldı; haliyle Afrodit'e tapınan tarikatlar, dernekler oluştu. Antikçağın ünlü kadın ozanı Safo (Sapho); Lesbos adasındaki Afrodit'in tapınağında, gençkızlardan oluşan bir tarikat kurdu. Bu gençkızlar orada şiir, müzik ve dans gibi sanatlar eşliğinde eğitiliyor; tanrıça Afrodit'e duydukları içten bağlılıkla yaşıyorlardı. Bu gençkızlar derneğinin başı ölümsüz ozan Safo, Afrodit'in esinlediği ve kendisinin duyup yaşadığı sevgi ve tutkuyu şiirlerine döküyor ve lir eşliğinde hep bir ağızdan söylüyorlardı. Ozan Safo, tapındığı tanrıçası Afrodit'ten dileğini ve ona olan sevgisini bir ara şöyle dillendiriyordu:

"Tahtı renkler saçan ölümsüz Afrodit/Zeus'un oyuncu kızı, ey ece,/ üzgüler kaygılarla yüreğimi/ne olur ezme

Gel gene eskiden olduğu gibi/Duyunca uzaklardan yakarmamı/Altın evini bırakıp babanın/geldiğin gibi (...)

"Gel kurtar ne olursun gene beni/bunca zorlu kaygısından gönlümün/oldur olmasını dilediğini,/katıl savaşıma."*

GÜNAH ÇOCUĞU ADONİS

III

Toprak ve bereketin simgesi olan Sümer ve Hitit kaynaklı Adonis inancı, tarih boyunca Anadolu ve Akdeniz coğrafyalarında etkinliğini sürdürdü. Ayrıca birçok ozan ve plastik sanatçının özene bezene işledikleri yapıtlarına sürekli esin kaynağı oldu. Adonis; Suriye'den göç edip Kıbrıs'ı vatanı olarak benimseyen ve oranın kralı olan Kiniras'ın (Kinyras) talihsiz oğluydu; talihsizliği de zaten daha doğumundan önce başlamıştı!..

Kral Kiniras'ın Mirra (Myrrha) adında güzelliği dillere destan bir kızı vardı. Babası bir gün sarayda verdiği bir yemekli şölen sırasında, kızının güzellik tanrıçası Afrodit'ten daha güzel olduğu lafını

kaçırdı ağzından! Bu sözü duyan tanrıça Afrodit haliyle çok öfkelendi. Öcünü almak üzere kral Kiniras'a ve hiçbir şeyden habersiz kızı Mirra'ya, birbirlerine âşık edecek aşk okları gönderdi! Bu okların etkisiyle kral Kiniras; kızının dadısını da armağanlarla kandırarak, birçok kez geceleri kızının yatağına girdi!.. Ancak sonunda onun kendinden gebe kaldığının ayırdına varabilen(!) kral, korkusundan ormana saklanan gebe kızını kendi elleriyle öldürmek için onu her yerde aramaya ve aratmaya başladı! Haliyle kral bu olayın duyulmasından çok korkuyordu... Kızcağız saklandığı mağarada, kurtuluşu için tanrılara uzun uzun yalvardı yakardı... Durumuna acıyan Baştanrı Zeus, Mirra'yı hemen bir mersin ağacına dönüştürdü. Bir süre sonra da, mersin ağacına dönüşen ve babasından gebe Mirra'nın kabuğundan bir çocuk dünyaya geldi. Tanrıça Afrodit, olayların bu şekilde gelişmesine neden olduğu için Adonis adını verdiği bu güzel bebeğin bakımını üstlendi; sonuna dek onu en yakın yoldaşı edindi...

Çok sevdiği Adonis biraz serpilip büyüyünce Afrodit, kış aylarında üşüyüp hastalanmasın diye onu yeraltındaki Ölüler Ülkesi'nin tanrıçası Persefone'ye (Persephone) geçici olarak emanet etti. Ne var ki bu kez de Adonis'e vurulan tanrıça Persefone, onu bir daha geri vermek istemedi! Afrodit, çocuğu geri alabilmek için Baştanrı Zeus'a başvurdu. Sonunda her iki tanrıça; "çocuğun dört kış ayı boyunca yeraltında Persefone'yle birlikte olması; ondan sonraki dört bahar ayını yeryüzünde Afrodit'in yanında geçirmesi ve kalan diğer ayları da çocuğun dilediği yerde kalması" şeklindeki Zeus'un bir önerisi üzerinde anlaştılar.

Tez büyüyüp delikanlı olan Adonis, artık Afrodit'in yere göğe sığdıramadığı sevgilisi olup çıktı. O da kış ayları dışındaki bütün zamanlarını Afrodit'le birlikte geçirmeye başladı. Haliyle bu durum, herkesin nefret ettiği ama Afrodit'in sevgilisi olan savaş tanrısı Ares'in kıskançlığını ve öfkesini kamçılamakta gecikmedi. Bir gün tanrı Ares, ormanda avlanan Adonis'in üstüne bir yabandomuzu saldı ve bu hayvan, delikanlıyı parçalayıp öldürdü... Olay yerine tez yetişen Afrodit'in gözyaşlarıyla Adonis'in kanı, bir sel olup akmaya başladı. Ve bu kanlı sel, aktığı bütün yerlerde kıpkı-

zıl çiçeklere dönüştü. Bir Fenike söylencesi de; ormanda sevgilisi Adonis'e doğru koşarken, Afrodit'in ayağına bir diken battığını ve bu yüzden püsküren kanların, çevredeki beyaz gülleri kıpkızıl güllere dönüştürdüğünü söylemekteydi...

İlk kez Adonis'in mezarının bulunduğu Suriye'nin Biblos yöresinde yayılmaya başlayan Adonis'e tapınma mezhebi, kısa sürede bütün Anadolu'da, İtalya'da ve Atina'da yaygınlaştı. Kıbrıs'ta yabandomuzları artık Adonis onuruna kurban ediliyordu. Nisan ayında da onun onuruna daha değişik törenler düzenleniyordu Atina'da. Roma çağındaki kutlamalardaysa, Adonis'i temsil eden bir delikanlı, göstermelik olarak ölü döşeğine yatırılıyor; aşktan yana başı gülmemiş kadınlar, bu ölü döşeğinin çevresinde ağlayıp dövünüyor; ağıtlar yakıyorlardı. Göstermelik Adonis'in dirilmesi için Zeus'a yalvarıp yakarıyorlardı!..

Fenike'de de Adonis, mevsimlerin özelliklerine uygun düşecek törenlerle kutlanıyordu... Örneğin kış mevsimi sonunda yapılan törenler; yeraltında tanrıça Persefone'nin yanında kalan Adonis'in hemen yeryüzüne dönmesi dileğine uygun olarak kutlanıyordu...

Çünkü Adonis dünyamıza dönüp sevgilisi Afrodit'le buluştuğunda toprak ve su uyanıyor; insanlığın savaşlara isyan ettiği, ama sevgiye, barışa ve üretime dört elle sarıldığı umut ayları başlıyordu...

* Safo, çev. Cengiz Bektaş.

Atena (Minerva)

Simgesi kalkan ve zeytin dalıydı.

Emekçi kadınların tanrıçasıydı. Ve babası Zeus onu kafasını yardırarak dünyaya getirmişti.

Bu ele avuca sığmaz bakire tanrıçanın yüzünde öyle gizemli bir anlatım yoktu. Gözleri bütün duruluğuyla düşündüğünü yansıtırdı. Hiç aynaya bakma gereğini duymaz; zeytinyağı kaynaklı krem ve kokular kullanırdı. Hep hareketliliği ve yaratıcılığı seven Atena; kadınlara örgü, nakış ve dikiş sanatlarını da öğretti.

Çok iyi mızrak ve ok kullanırdı. Savaşlarda tuttuğu kahramanların saflarında yer alırdı. Savaşçıların koşu arabalarına biner, atları yönlendirirdi. Yürekli ve atılımcı insanları sever, onları ödüllendirirdi. İnsanları adil yasalar içinde tutmaya çalışırdı. Ölümlü insanlardan Odisseus onun gözdesiydi.

Atina kentinin koruyucusuydu.

EMEKÇİLERİN TANRIÇASI ATENA

I

Baştanrı Zeus, ilk evliliğini yaptığı tanrıça Metis'in gebeliği sırasında bir düş gördü... Karısının doğurduğu erkek çocuk, Olimpos'ta kendisinin egemenliğine son verip yönetimi ele geçirmek istiyordu! Kan ter içinde uyanan Baştanrı, başına geleceklerden ürküp yanıbaşında uyuyan gebe karısı Metis'i bir solukta yuttu!.. Bir ay kadar sonra da beyninde başlayan büyük sancılar yüzünden demirci tanrı Hefaystos'u çağırıp kafasını yardırdı. Zeus'un kafasından bir gençkız fırladı ve sevinç çığlıkları arasında dans etmeye başladı!.. Olimpos'taki bütün tanrılar şaşkına döndü kızın güzelliğinden! Onu bu haliyle yakından görebilmek için yeryüzündeki bütün denizler kabarıp yükseldi; güneş, olağan döngüsünü durdurdu, bu yeni doğan tanrıçaya bakakaldı uzun uzun...

"Pallas" diye bir önadla da anılan bu delişmen ve eli kargılı güzel tanrıça Atena, bütün ülkelerdeki barışın sürekliliğinden de

sorumluydu. Bu yüzden o, bütün haklı savaşçıların saflarında yer alırdı hep. Yaygın bir söylenceye göre, Akdeniz ülkelerinin koruyuculuğunun paylaşımı sırasında Atena'yla deniz tanrısı Poseydon arasında anlaşmazlık çıktı. Sonunda Olimposlu tanrıların seçici olduğu bir yarışma düzenlendi ve her iki tanrıdan hünerlerini sergilemeleri istendi. Bunun üzerine Poseydon elindeki üç dişli yabayla toprağa vurdu. Hemen Akropol'ün üstünde büyük bir tuz gölü oluştu. Atena da elindeki kargıyla toprağa dokunur dokunmaz, tepeden tırnağa çiçek yüklü bir zeytin ağacı çıktı ortaya! Ve kuruldaki bütün tanrılar, birinciliği çiçek yüklü zeytin ağacına verdiler!.. Bundan böyle yaprakları hep yeşil kalan bu ağacın meyveleri insanların besini; yağı geceyi aydınlatan ışığı olacaktı. Dalları da bütün dünya barışseverlerinin başlarını süsleyen bir çeşit taca dönüşecekti. Tanrıların bağışladığı bu ağacı, artık bütün Akdeniz bölgesindeki halklar, ortak yetiştirip meyvelerini ortak bölüşeceklerdi!..

Çalışkan ve yaratıcı Atena'nın insanlar arasında en sevdiği dostu Odisseus'tu. Homeros'un Odisseya adlı destanında anlattığı bu kahraman, ölümlü insanların en akıllısı ve en beceriklisiydi; duruma göre anında çözümler üreten sabırlı bir insandı. Özünde barışsever olan Odisseus, Troya Savaşı'na gönülsüz katılmıştı. Savaş sonrası yirmi yıl ayrı kaldığı eşine ve çocuklarına dönerken, her sıkıntıya düştüğünde, tanrıça Atena onun yardımına koşuyordu. Çünkü Atena bu ölümlü kahramanda kendi tanrısal kişiliğinin bir yansıması olan "homo faber"i buluyordu; yani eline aldığı çekiçle, kereste ve çivilerle araçlar yapan ve yaşamını yönlendiren inatçı insanı buluyordu. Ve bu insan, aklın denetiminde eylemlere girişiyor, doğayı insanoğlunun denetimine ve hizmetine sokmaya çalışıyordu. Ve yeri geldiğinde haksızlıklara bütün gücüyle başkaldırmasını biliyordu.

Bu arada Atena, yaşamını kol ve beyin emeğiyle kazananlara sanatının bütün inceliklerini aktarıyordu. Ona zaten "Emekçi Atena" diyordu işçiler. Çünkü iyi bir işçiydi o. Aynı zamanda sanatların ve endüstrinin, insanların mutluluğu doğrultusunda gelişebilmesi için, sürekli bir barışın zorunluluğunu da çok iyi biliyordu. Bu yüzden barışın sürekli bekçisiydi. Verilmeyen haklarını dillendiren emekçi

gençlerin koruyucusu ve kılavuzuydu. Gene bu bağlamda o; güçlerini ve yaratıcılıklarını ortaya koyabilmeleri için çeşitli aletlerin kullanımını öğretti sanatçı ve zanaatçılara. Örneğin duvarcı ustalarına ve marangozlara gönyeyi tanıttı. Mimarlara büyük yapılar kurmayı, denizcilere gemi gövdelerindeki tahta omurgaların çatılmasını öğretti. Gene Antikçağda, Ege ve Attika bölgesinde çok yaygın olan çömlekçilik zanaatında çalışan emekçilerin de koruyucusu oydu. Çamuru şekillendiren döner çarkı ve döner mili o armağan etti onlara... Çömlekçilikte çalışan, modelciler, ressamlar, çamuru karan düz emekçiler; hepsi de işe başlamazdan önce onun onuruna şarkılar söyler, dualar okurlardı. İşte Atena da işçilerin bu içtenlikli şarkılarını duyar duymaz, dans ederekten çamur işliklerine gelirdi. İşlikteki bütün emekçiler, onun başını taç ve çelenklerle bezerdi. Sonra da hepsi büyük bir şevkle günlük işlerine başlardı... Bu görüntüleri içeren desenli çömlekler, bugün dünyanın ünlü müzelerini süslemektedir. Böylece Atena sevgisi; çamura verilebilecek binlerce şekil ve üstüne işlenecek boyalı resimlerin sayısız ayrıntıları üzerinde esin aşılardı sanatçılara... Ama özellikle Atena, kadın emekçilerin koruyucu ve eğitici tanrıçasıydı... Ta küçüklüklerinden başlayarak ağır ya da hafif kumaşlardan elbise dikiminde, örgü örmede, kumaş dokuma işlerinde hep onlara yardımçı olurdu; onları bu zanaatın incelikleri konusunda bilgilendirir, yönlendirirdi. Sanatlarında çok becerikli olan kadınlar-kızlar; kumaşlarını, "Atena'nın parmaklarıyla" örgülediklerini ve nakışladıklarını söylerlerdi gururla. Yedi-on bir yaşları arasında çıraklığa başlayan bir terzi kız, eğer işinde çok becerikli çıkarsa, dokuz ay süresince tanrıça Atena'nın tapınağına yerleştirirlerdi onu. O da orada kendisi gibi becerikli diğer arkadaşlarıyla birlikte; işçilerin bayram kutlamaları sırasında tanrıçaya sunucakları sarı elbisenin üstüne, insanların ve tanrıların birbiriyle harmanlanmış yaşamlarını yansıtan motifler işleyip nakışlardı...

İşçilerin bayramı geldiğinde, kadın-erkek bütün emekçiler, tapınakların çevresindeki meydanlarda toplanır, şarkılar eşliğinde oyunlar oynarlardı. Tanrıça Atena'yla birlikte gene işçilerin tanrısı demirci Hefaystos da orada hazır bulunurdu. Bu iki kardeş tanrı, emeklerinin karşılığını isteyen bütün emekçilerin buradaki coşkulu gösterilerine göz-kulak olurdu. Dışardan bir zarar gelmemesi

için de onları koruma altına alırlardı. Sofokles'in (Sophokles) bir oyunundaki koro; bu emekçi sınıfların bayramlarıyla ilgili olarak, Antikçağın ve bütün gelecek zamanların işçilerine sahneden şöyle sesleniyodu:

"Sizler, ey el işçileri, hepiniz sokağa inin: Zeus'un kızı, Emekçi Atena'nın parlak gözlerine tapının. Sepetlerinizle sokağa inin, örsün yanında durun."

OLİMPOS'ta TANRILAR TOPLANTISI

II

Sözde güzel Helena'nın namusunu temizleme amacıyla ve tanrıların da oluruyla başlatılıp on yıl süren işgal ve talan savaşları sonunda Yunanistanlı ordular, Troya kentini ateşe verdiler. İşgalcilerden sağ kalanlar da daha sonra ülkelerine döndüler. Yalnızca İtake adası kralı kurnaz Odisseus dönemedi ülkesine!.. Çünkü Ogigiye (Ogygie) adasında tek başına oturan tanrıça Kalipso (Kalypso), Ege denizindeki dönüş yolculuğu sırasında gemilerini ve yoldaşlarını yitirip oraya sığınan Odisseus'u sevgilisi olarak yanında alıkoymuştu...

Bu arada Yunanistan site krallıklarını yönlendiren başkral Agamemnon da, yakınlarına peşkeş çekmek üzere gemilerine doldurduğu Troya hazineleri ve köle olacak güzel kadınlarla birlikte, anlı şanlı bir dünya imparatoru olarak Mükene (Mykene) sarayına dönmüştü. Ne var ki o Agamemnon bu savaşı sırf Troya'yı yağmalamak amacıyla başlatmış, bu yüzden de nice Yunanistanlı ve Troyalı masum yiğitlerin kanına girmişti. Üstelik daha işin başında, sırf çıkardığı savaşa inandırıcılık kazandırmak için hiç gözünü kırpmadan öz kızı İfigeneya'yı (İphigeneia) bile tanrılara kurban etmişti! İşte bütün bunları bilen karısı Klütaymestra (Klytaimestra), onu metresi Aygüstos'la (Aigystos) birlikte daha döndüğü gün sarayın bahçesinde hançerleyip öldürmüştü! Zaten kocasının can düşmanı olan Aygüstos'u da sırf ona olan kini yüzünden metres olarak sarayına kapatmıştı!..

Bilindiği gibi Troya savaşları sırasında Olimposlu tanrıların bazıları Troyalıların, bazıları da Akhaların tarafını tutmuş ve et-kemik

olarak zaman zaman da bu savaşa katılmışlardı. Savaş sonrasında da işte yukarıda kısaca değindiğimiz olayları görüşmek üzere Baştanrı Zeus, Olimposlu tanrıları toplantıya çağırdı. Yalnızca deniz tanrısı Poseydon, derileriyanık Habeşlerin ülkesine kurbanlık bir koçla bir dana almaya gittiğinden bu toplantıya katılamadı. Her zaman olduğu gibi oturuma başkanlık etmek üzere Baştanrı Zeus, on bir tanrı ve tanrıça önündeki ışıklar saçan altın tahtına kuruldu. Yıldırımlar saçan silahını da koltuğuna dayadıktan sonra;

"Yahu şu insanoğlunu anlayamadım gitti!" diyerek oturumu açtı. "Başlarına ne bela gelse hep tanrılardan biliyorlar!.. Oysa yazgılarına karşı geldikleri için başlarına olmadık şeyler geliyor. Biz Aygüstos'a, Başkral Agamemnon'un karısıyla saraya kapanmasın, Troya'dan dönünce de onu öldürmesin diye tanrı Hermes'le haber saldık. Orestes gidip zaten kızkardeşi İfigeneya'nın öcünü almak üzere babası Agamemnon'u öldürecek, dedik. Ama Aygüstos kalkıp gereksiz yere Agamemnon'u öldürdü. Haliyle ettiğini de buldu!.. Orestes gidip hem onu hem de anası Klütaymestra'yı öldürdü!.."

İşte sözün burasında Zeus biraz soluklanmak için duraklayınca, gök gözlü kızı tanrıça güzel Atena hemen söze girdi:

"Tanrıların en güçlüsü sevgili babacığım Zeus; Aygüstos zaten ölümü çoktan hak etti! Onun gibi suç işleyenler de aynı şekilde cezasını görmeli!.. Ne var ki bugünkü gündemimizin konusu bu adam olmamalı bence. Benim yüreğim şu Odisseus için parçalanıyor! Ne kadar da karayazgılı bir adammış! Zaten ta başında katılmak istemediği bu savaş yüzünden on yıldan fazla karısı ve oğlundan ayrı kalmıştı..."

Tanrıça Atena, her soruna aklını kullanarak sabırla çözümler ürettiği için ölümlüler arasında en çok Odisseus'u seviyordu. O yüzden on yıl savaş süresince ona hep kol kanat gerip korumuştu. O andaki tanrılar toplantısında söylediğine göre Odisseus; gemileriyle ve kürekçi yoldaşlarıyla ülkesine dönüşü sırasında mola verdiği bir adada, kendisini öldürmek isteyen tanrı Poseydon'un oğlu canavar Polifemos'un (Polyphemos) gözünü kurnazca yöntemleriyle kör etmişti. İşte bu yüzden tanrı Poseydon, Odisseus'un gemilerinin önüne hep azgın dalgalar çıkarıyor, durmadan onun

yolunu kesiyordu. Örneğin son olarak saldığı bir kasırgayla onun bütün gemilerini kürekçi yoldaşlarıyla birlikte batırdı! Bir tek kendisi yaralı ve baygın olarak tanrıça Kalipso'nun adasına ulaşabildi. Ne var ki Odisseus'a zilzurna vurulan Kalipso da tam yedi yıldır onu bir türlü baba toprağında yaşayan güzel karısı Penelopeya'nın ve oğlu Telkemahos'un yanına salmıyordu! Bu yüzden zavallı Odisseus da, kimsesiz adanın kayalıklarında, hasat vermez enginlere bakıp bakıp gözyaşları döküyordu her gün... Tanrıça Atena; "Dokunmaz mı bütün bunlar senin yüreğine?" diyerek babası Zeus'a çıkıştı: Odisseus'un tanrılar onuruna sık sık kurbanlar kestiğini ve kurban kokularının ta Olimpos'taki saraylarda bile duyulduğunu ekledi sözlerine...

"Ne biçim sözler ediyorsun kızım sen Atena!" diye tatlı-sert çıkıştı Zeus. "Tabii ki Odisseus bizler için çok kurbanlar kesti. Sonra o insanların en akıllısı ve en beceriklisidir. Hatta bu yönüyle tanrılara denktir!.. Evet, kızım doğru söylüyor; gelin el birliğiyle Odisseus'u tanrıça Kalipso'nun elinden kurtaralım. Çocuğuna ve karısına kavuşturalım onu!"

Atena babasının bu sözlerine o kadar çok sevindi ki; "Tanrılar tanrısı sevgili babam, hemen senin ve bütün Olimposlu tanrıların bu kararını Kalipso'ya ulaştıralım!" dedi ve bütün tanrıların önünde sarılıp sarılıp öptü babasını...

Toplantıdan ayrılan tanrıça Atena, uçarak vardı odasına! Yeryüzüne inip Odisseus'un İtake adasındaki karısını ve çocuğunu görmeye gidecek, onlara birtakım öğütler verecekti. Hemen giyinip kuşandı; zeytinyağlı kremler, kokular süründü. Altın sandallarını da geçirdi ayağına...

Zaten o tanrısal sandallarını ayağına geçirince rüzgârlarla bir olur; bulutlar, sular üstünde uçar giderdi. Ve yolu üstündeki bütün Akdeniz zeytin kokardı...

GÖKTEN DÜŞEN HEYKEL PALLADYON

III

Palladyon (Palladion) denen o ünlü tahta heykel, İlos ve yoldaşlarının Troya kentini kurma çalışmaları sırasında durup dururken gökyüzünden düşmüştü! Onlar da tanrıça Atena'yla özdeş-

leştirdikleri bu heykeli onun adına yaptıkları tapınakta özenle saklamaya başladılar. Ne var ki çok daha sonraki yüzyıllarda, bu heykelin aslının kendilerinde olduğunu öne süren birtakım uluslar çıktı ortaya. Bu yüzden de Palladyon'la ilgili öyküler ulustan ulusa değişimler ve dönüşümler geçirerek sürüp gitti... Oysa hakkında pek çok söylenti üretilen Palladyon'un serüveni, aslında tanrıça Atena'nın ta çocukluk günlerine dek uzanıyordu...

Tanrıça Atena, çocukluğunu deniz tanrısı Triton'un küçük kızı Pallas'la birlikte geçirdi... İki çocuk birbirini çok seviyor, haliyle aralarında kendi uydurdukları değişik değişik oyunlar oynuyorlardı. Çok zaman olduğu gibi, Pallas'ın vurkırcı babası tanrı Triton da, kızların oyunlarına karışıyor; büyüdüklerinde uygulasınlar diye onlara çeşit çeşit savaş oyunları öğretiyordu. Bu tür oyunlar, çok doğal olarak giderek karşılıklı vuruşma dövüşme sahnelerine dönüşmeye başladı! Çocuklar haliyle sürekli olarak savaşçı tanrılardan bir şeyler kapmaya ve onları benimseyip öykünmeye çalışıyorlardı. Aslında güzel sanatlara karşı üstün yetenekleri olan Atena, büyüdüğünde Yunanistan coğrafyasındaki gençkızlara dikiş, nakış, örgü sanatlarını öğretecekti. Ne var ki bu sanatçı ve kadın işçilerin dostu tanrıça Atena'nın savaş aygıtları kullanma ve daha sonraları savaşlara katılma huyu da, ne yazık ki hep çocukluğundaki bu savaş oyunlarından kaynaklanmaktaydı! Zaten bu tür oyunları oynamaya başladıktan sonra bu iki çocuk sık sık aralarında kavga etmeye ve hatta işi dövüşe dek götürmeye başladılar. İşte gene böyle tanrı Triton'un öğrettiği teke tek bir dövüş oyunu oynarlarken iş ciddiye bindi ve Atena, canı gibi sevdiği arkadaşı Pallas'ı kıyasıya dövmek üzere ardı sıra koşmaya başladı. Bu koşuşma sırasında kızı Atena'nın düşüp yaralanacağını hisseden Baştanrı Zeus, o ünlü kalkanını Pallas'ın önüne dikiverdi!.. Zavallı küçük Pallas da kalkandan öylesine ürktü ki bayılıp düştü ve bir daha da ayağa kalkamadı! Olaydan çok büyük üzüntüye kapılan Atena; arkadaşının anısını yaşatmak üzere, kendi elleriyle oyup işlediği tahtadan bir heykelini yaptı. Pallas'ın adını anıştıracak şekilde Palladyon adını verdiği bu tahta heykeli götürüp babası Zeus'un sarayındaki özel salona koydu. Zaman zaman arkadaşı Pallas'ın bu heykeline baktıkça, Atena'nın gök gözleri dolu dolu oluyordu. Haliyle ölümüne

neden olduğu bu arkadaşından için için özürler dileyip biraz olsun avunmaya çalışıyordu...

Günlerden bir gün, her zamanki ayran gönüllü Baştanrı Zeus; sarayına bir ziyaret için gelen ve dünyamızı omuzları üstünde taşıyan tanrı Atlas'ın güzel kızı Elektra'ya hemen göz koydu!.. Ve kızı yakalayıp kucaklamak istedi! Elektra da ondan hazzetmediği için kaçmaya ve Zeus da onu yakalamak için ardı sıra koşmaya başladı. En sonunda bu koşuşmalardan yorulan Elektra, salondaki tahta heykel Palladyon'a sıkı sıkıya sarıldı. Haliyle öfkelenen Zeus da, heykeli Elektra'nın ellerinden sıyırıp aldı ve sarayın penceresinden; yıldızlarla ışıl ışıl yanıp sönen o derin boşluğa doğru fırlatıverdi! Tahta heykel Palladyon da boşlukta, yıldızlardan yıldızlara savrula savrula, Troya ovasındaki Gaflettepe denen yere düştü... İşte yukarıda da söylediğimiz gibi o sırada kentin kuruluş çalışmalarını sürdüren Troya'nın kurucusu İlos ve yoldaşları, gökten düşen bu heykeli Atena'nın tapınağına yerleştirdiler. Geçen zaman içinde bu Palladyon, Atena'nın heykeli olarak algılanıp benimsendi. Ne var ki bazı tarihçiler, Troyalıların bu heykelin aslını tapınaktaki gizli bir bölmeye kapattıklarını ve yeniden yaptıkları bir benzerini de tapınağın salonuna koyduklarını öne sürdüler... Aradan geçen nice yüzyıllardan sonra, ünlü Troya savaşları sırasında da bu heykel çok önem kazandı. Troyalıların başkomutanı yiğit Hektor, işgalci Akhaları püskürtmesinde tanrıça Atena'nın kendilerine yardımcı olması için anası Hekabe'ye, Palladyon'la ilgili olarak şöyle dedi:

"Evindeki en güzel, en büyük örtü hangisiyse,
Hangi örtüye en çok değer veriyorsan al onu,
Git doyumluk toplayan Atena'nın tapınağına,
Ört güzel saçlı Atena'nın dizlerine..." (İlyada, VI. Bl.)

Troyalıların danıştıkları tanrı bilicisi; bu Palladyon denen heykel, gök gözlü tanrıça Atena'nın tapınağında durdukça, Troya'nın işgalcilerce ele geçirilmesinin hiçbir zaman sözkonusu olamayacağını söyledi. Böylece yıllardır direnen Troyalıların yenilmezliğinin bu Palladyon'dan kaynaklandığını öğrenen işgalci Yunanistanlılar da; onu casusları aracılığıyla tapınaktan çaldırdılar. Ne var ki Latin yazarlar da, Troya işgal edilip ateşe verildiğinde, Roma İmparator-

luğu'nun kurucusu olan Troyalı Ayneyas'ın ilk iş olarak bu kutsal heykeli yanına alıp Kazdağı'na sığındığını, sonra da İtalya'ya götürdüğünü söylemektedir. Gene onların söylediğine göre Romalılar; bu heykeli Vesta Tapınağı'na koydular. Bu tapınakta emperyalist Roma İmparatorluğu'nun yenilmezliğini simgeleyen ve hiç söndürülmeyen bir ateş yanmaktaydı. Bu ateşin bekçileri olan güzel rahibeler de, Palladyon denen bu heykeli hem koruyor, hem de ona tapıyorlardı...

ODİSSEUS'un DOSTU ATENA

IV

Tanrıça Atena'nın ve babası Baştanrı Zeus'un, "ölümlülerin en üstünü" saydıkları kral Odisseus; Troya Savaşı'ndan dönerken uğradığı bir kasırga vurgununda yoldaşlarıyla birlikte gemisini de kaybetti; büyük uğraşlardan sonra tanrıça Kalipso'nun adasında sığınabildi... Ne var ki Kalipso da Odisseus'a delice vurulduğundan onu bir türlü baba ocağı İtake adasına salmıyordu. Tanrıça Atena, Kalipso'nun onu bir an önce özgür bırakması için Olimpos'taki Tanrılar Toplantısı'ndan ortak bir karar çıkarttı. Bu arada karısı Penelopeya ve oğlu Telemahos (Telemakhos), çok doğal olarak kral Odisseus'un öldüğünü düşünüyorlardı. Gene aynı kanıda olan birçok talipli de sözde dul kalan Penelopeya ile evlenebilmek için Odisseus'un sarayını yurt edindiler. Hepsi de beleşten yiyip içiyor, sazlı sözlü bir şenlik, bir şölen içinde günlerini gün ediyorlardı. Halkın deyişiyle, bu yüzsüz talipler, kral Odisseus'un ak yünlü koyunlarını, paytak yürüyen öküzlerini kesip kesip yiyorlardı...

İşte tanrılar toplantısında alınan Odisseus'un özgür bırakılması kararından sonra gök gözlü tanrıça Atena, odasında hemen giyinip kuşanmaya başladı. İlkin onun İtake adasındaki sarayına gidecek, orada karısını, oğlunu ve yüzsüz talipleri bir yol yakından görecekti. Ve ülkesine döndüğünde karısıyla evlenmek için sarayını yurt edinmiş ve gece gündüz halkın ürettiğini yiyip tüketen bu arsız asalakları Odisseus'un temizleyeceğine kesinlikle inanıyordu. Zaten tanrıça Atena, ölümlü biri olmasına karşın ona hayrandı. Çünkü Odisseus "homo faber"di; aletler türetip onları kullanıyor,

her zorlu işinde aklını kılavuz almayı ve sabırlı olmayı biliyordu. Odisseus'un zekâsı işçi, zanaatçı zekâsıydı. Homeros'un serüvenlerini anlattığı Odisseya destanı boyunca onu dülger, kılavuz, gemide dümenci olarak da gözlemleriz. Kılıcını kullanabildiği kadar o, baltayı ve sabanı da kullanırdı. Üstelik tanrıça Atena, Troya savaşları sırasında bir şeyi daha gözlemlemişti onun kişiliğinde: Odisseus gökyüzüne bakmasını biliyordu... Ve sık sık hep uzaklara bakıyordu... Çünkü bildiği ve gördüğü dünya Odisseus'a dar geliyordu! Bir yandan bunları düşünürken çoktan giyinip kuşanmıştı Atena; altın sandallarını ayağına geçirmişti bile! Şimdi de Odisseus'un oğlu Telemahos'un yanına gidecek ve ona birtakım öğütler verecekti! Son olarak ucu sipsivri, eğilip bükülmez tunçtan kargısını da aldı eline ve Olimpos'taki sarayının penceresinden bir sıçrayışta, yıldızlarla dolu boşluğa atladı ve Ege Denizi'ndeki İtake adasına, kimseler görmeden süzüle süzüle indi.

İner inmez de Tofosluların önderi kral Mentes'in kılığına büründü ve Odisseus'un konağının kapısı önünde durdu... İçerdeki avluda taliplerin kimileri tavla oynuyor, kimileri kendi aralarında arsız kahkahalarla şarap bardaklarını tokuşturuyordu. Hepsi de kesip kesip yedikleri koyunların, sığırların postları üstüne yayılmışlardı... Konağın uşakları bu taliplerin önlerine tabak tabak et koyuyordu... Onların arasına da Odisseus'un oğlu Telemahos oturmuş, tasalı tasalı; "Ah, babam bir dönse!" diye söylenip duruyordu içinden. "Bu azgın talipler nasıl da çil yavrusu gibi dağılırlardı!" İşte bu sırada kapıda bekleyen ama hiç tanımadığı Mentes kılığına girmiş tanrıça Atena'yı gördü. Hemen ayaklandı. Babasının dostlarından biri olmalıydı. Yanına varıp selamladı; elindeki tunç kargıyı aldı.. "Hoş geldin konuğum! Önce yemeğini ye sonra söylersin neden ve nereden geldiğini," deyip içeri buyur etti. Hem şöleni görsün hem kimse konuştuklarını duymasın diye avlunun epey ötesindeki konağın hayatına götürdü onu. Az sonra bir uşak getirdiği su dolu altın ibrikle konuğun ellerini yıkattı. Kâhya kadın ekmek ve yemek getirdi; önündeki tasları şarapla doldurdu. Sonra Telemahos, konuğu tanrıça Atena'nın kulağına eğilip: "Sevgili konuğum, sana bir şey diyeceğim; sakın darılma! Bu adamların yiyip içtikleri hep başkasının malı. Yani çoktan kemikleri çürümüş babamın malı. Ah, sağ olsaydı da

gelip görseydi bu talancıları!.. Ama o artık gelemez!" diye yakındı. Biraz sustuktan sonra Telemahos, kim olduğunu, buralara nereden ve nasıl geldiğini sordu konuğuna. Gök gözlü tanrıça Atena, babası gibi görgülü, saygılı Telemahos'a; "Dinle beni delikanlı," dedi. "Adım Mentes; küreksever gemiciler olan Tafosluların kralıyım ben. Yaban diller konuşan insanların arasından geçe geçe gemilerimle buraya geldim. Işıldayan demir verip karşılığında tunç alıyorum... Babanla eski dostuz. Biraz önce gemilerimi demirleyince duydum; artık o burada değilmiş. Sana söyleyeyim delikanlı, baban ölmedi! Bir adada sağ. Onu orada birileri alıkoydu. Bilici milici değilim ben; kuş falından da anlamam. Ama baban buraya er geç gelecek. Demir zincirlerle bile bağlasalar, buraya gelmenin yolunu bulacak. Çünkü her zorluğun karşısında binbir türlü çözüm üretir o!.."

Odisseus'un oğlu Telemahos, yeni tanıştığı konuğunu çok yakın buldu kendine; ona iyice ısınmaya başladı. Onunla konuştukça, onu dinledikçe içi açılıyor; rahatlıyordu.

Tanrıça Atena da konakta ne var ne yoksa yiyip içen bu sömürücü asalak tayfasını bir an önce kovalaması için, Telemahos'un yüreğinde ve beyninde isyan ve eylem ateşleri tutuşturmaya çalışıyordu...

Telemahos konuğunu uğurladıktan sonra onun bir tanrı olduğu duygusuna kapıldı; uzun süre suskun ve dalgın kaldı...

Hefaystos (Vulkan)

Örs ve çekiç onun simgesiydi.

Doğuştan topaldı. Tanrıça Afrodit'le evliydi.

Babası Zeus'un yıldırımları türünden yakıcı ve yıkıcı ateşin değil; insanlığın hizmetindeki ateşin, madenlerin ve işçilerin tanrısıydı.

Çamurdan yoğurup şekillendirdiği ilk kadın Pandora'yı, bütün güzelliği ve becerikliliğiyle o yarattı...

Olimpos'ta oturmaz; tanrıların haz dolu ve şamatalı yaşamlarından uzak dururdu. Akdeniz'in derinliklerindeki demirci işliğinde çalışırdı hep.

Demirci Hefaystos, örsü üstünde çekiçlediği metallerden çeşitli araç gereç üretirdi durmadan. Makineleri ve tekerlekli arabaları o icat etti. Yeraltındaki işliğinde iyi huylu devler onun yardımcılarıydı. Kızgın metalleri döverken soluk soluğa kalır, ter dökerdi.

İşçilerin bayramlarına kardeşi Atena'yla birlikte katılır; onları egemenlerin saldırılarından korurdu.

İŞÇİLERİN TANRISI DEMİRCİ HEFAYSTOS

I

Baştanrı Zeus, tanrıça Atena'yı karısının katkısı olmadan, kafasını yardırarak doğurmuştu. Haliyle karısı tanrıça Hera buna çok içerlemiş, bu yüzden de sırf inat olsun diye, tek başına, kocası Zeus'un katkısı olmadan Hefaystos'u doğurmuştu o da... Ne var ki Hefaystos, bedensel özürü yüzünden tanrıların en başı gülmeyeniydi; çünkü bir ayağı kısa olarak doğduğundan topallıyordu! Tanrıça Hera buna hem çok üzülüyor, hem de bundan çok utanıyordu! Ama özürlü Hefaystos, anası Hera'ya karşı çok sevecen davranıyordu her zaman. Babası Zeus'un başka kadınlar peşinde koşmasından kaynaklanan aile kavgaları sırasında da hep anasının yanında yer alıyor ve onu yatıştırmaya çalışıyordu:

"Aldırma anacığım, sık dişini, bağrına taş bas!
Seni çok severim, görmek istemem ağladığını,
Ne yapayım, Zeus'a karşı gelmek çok zor!
Tepem atsa bile koşamam yardımına!" (İlyada, Homeros)

Topal olduğu için anası Hera bir gün onu bacaklarından tuttuğu gibi, Olimpos'taki baştanrılık sarayının penceresinden dünyaya doğru savurup attı!.. Ege denizindeki Lemnos adasına düşen Hefaystos'u; deniz tanrıçalarından Tetis ve denizkızı Eurinome bir anne gibi korumaları altına aldılar. Ama Hefaystos da boş durmadı; hem düştüğü adada, hem de denizin dibindeki kızgın volkan yataklarında, tam dokuz yıl gece-gündüz demedi; ter döktü; demir, tunç gibi çeşit çeşit metal dövdü örs üstünde çekiciyle. Hem demircilik zanaatında, hem de altın gümüşle işlenen çeşitli araç-gereç ve süs olarak kullanılan çeşit çeşit takı yapımında iyice ustalaştı. Bundan sonra da hem kendisiyle alay eden işsiz güçsüz tanrılara sanatını kanıtlamak, hem de kendisini Olimpos'tan fırlatıp atan anası Hera'ya gücünü göstermek için ona albenili, ama som altıdan hileli bir koltuk yapıp gönderdi. Oğlunun böylesi bir davranışından çok duygulanan Hera, gösteriş yapmak için bütün tanrıları sarayına buyur etti. Onların önünde, alkışlarla, oğlunun som altından yapıp işlediği koltuğa kuruldu. Ne var ki bir ara yerinden kalkmak isteyince de koltuğa kilitlenip kaldı! Hiçbir tanrı kilitleri açamadı; zincirleri çözemedi! Bu yüzden yeryüzüne horlanıp atılmış ama oradaki insanlarla bütünleşmiş emekçilerin tanrısı Hefaystos'u çağırmak zorunda kaldılar. Şarap tanrısı Diyonisos'un binbir ricasıyla, eşek sırtında Olimpos'a getirilen Hefaystos, koltuğa kilitlenmiş anasını, koltuk aksamındaki bir tek cıvatayı oynatarak kurtardı! Anası Baştanrıça Hera, bu becerikli oğlunu artık dünyaya bırakmak istemedi... Bunun üzerine Hefaystos; körüğüyle, örsüyle tam tekmil olarak dünyadaki işliğinin bir benzerini, tanrıların ülkesi Olimpos'ta da kurdu ve orada da kısa bir süre içinde olağanüstü yapıtlar gerçekleştirdi. Örneğin ana-babası Zeus'la Hera'ya, düşlerinde bile göremeyecekleri güzellikte yakuttan ve zümrütten bir saray yaptı. Tanrıların oturduğu bütün evleri onarıp yenileştirdi. Onların kullandığı her türlü araç ve gereçleri, bütün takı ve ziynet

eşyalarını, yeni işliğinde kendi elleriyle şekillendirdi hep. Demir ve madenler büyük fırınların önündeki kocaman örslerin üstünde, onun kullandığı çekiçle dövüldü; şekillendi; tanrıların ve insanların kullanımına sunuldu. Bu arada babası Zeus onu güzellik tanrıçası Afrodit'le evlendirdi. Ne var ki güzellikten yana nasibi kıt olan tanrı Hefaystos'un karısıyla yaşamları çok çileli geçiyordu. Bu arada kıskançlıkları yüzünden Olimposlu tanrılar, onun topallığıyla da alay ediyorlar, Afrodit'e yaraşan bir eş olmadığını duyumsatmaya çalışıyorlardı... Ama zekâ ve kadın zanaatlarından olan elişlerinin, örgücülüğün koruyucusu olan Atena'yla araları çok iyiydi. Zaten her ikisi de, kadın erkek bütün dünya emekçilerine her zaman arka çıkıyorlardı... Emekçiler de onları kendi tanrıları olarak içtenlikle benimsiyor, seviyorlardı...

Hefaystos, bütün dünyanın horlanmış emekçilerine; örs üstünde dövdükleri demirle, işledikleri madenlerle, içlerindeki ateş ve ışıkla neler yapabileceklerini gösterdi. Bu yüzden isyan ateşleriyle yüklü Antikçağın bütün emekçileri ve köleleri, demirci tanrı Hefaystos'a taparlardı. Zaten onlar da bu tanrıyı kendilerinden biri olarak saydıkları için ona açıkça "emekçi tanrı" adını vermişlerdi. Homeros, daha ilkçağda hiçbir yerde rastlanmayan güzellikte bir tanımını verir tanrı Hefaystos'un:

"Soluyan topal tanrı örsten uzaklaştı,
Çekti körüklerini ateşin içinden,
Topladı tekmil araçlarını gümüş bir sandıkta.
Bir süngerle sildi iki elini, yüzünü,
Güçlü boynunu, kıllı göğsünü sildi."

Emekçiler; takkesi başında ve çekiciyle örsün üstünde demir döven bir tanrı olarak algıladılar hep Hefaystos'u. Bu yüzden Atina'da bu dost tanrı onuruna büyük bir tapınak yaptılar. Bütün işçiler bu tapınağın çevresindeki büyük meydanda her yıl, ezgili oyunlu şölenler düzenlerlerdi. Hem Hefaystos hem de sanatların ve bilimlerin tanrıçası Atena, haklarını isteyen emekçilerin bu şölenlerine katılarak onları onurlandırır ve yüreklendirirlerdi.

ATEŞİN VE EMEKÇİLERİN TANRILARI

II

Tanrıça Hera, kocası Baştanrı Zeus'un tek başına güzel tanrıça Atena'yı doğurmasına çok içerledi, öfkelendi; kıskandı. O da kocasının katkısı olmadan, tek başına bir oğlan çocuğu dünyaya getirdi ve ona Hefaystos adını verdi...

Bilindiği gibi Hera'nın doğurduğu bu tanrı Hefaystos; gösterişten ve güzellikten yana pek nasibini almamışlardandı... Üstelik bacaklarından biri kısa olduğu için de topallıyordu!

Biraz da bu yüzden olacak, Olimpos tanrılar ülkesine arada bir uğrayan Hefaystos; babası Zeus'un savaş ve yıkım amaçlı olarak kullandığı, şimşek yıldırım cinsinden ateşin değil; tanrı Prometeus'tan sonra kendisinin evcilleştirip insanın hizmetine sunduğu ateşin tanrısıydı! Bu ateş, demirciliğin ve insanı doyurup yaşatan mutfağın ateşiydi. O, demirciliğin ve madenle ilgili insanlığın hizmetindeki bütün sanatların da tanrısıydı aynı zamanda! Madenleri demir ocaklarındaki ateş aracılığıyla eritip şekillendirmede Hefaystos'la yarışabilecek bir başka tanrı yoktu. Aletler ve otomatlar yaratımında da öylesine ileri gitmişti ki, onun en başarılı olmuş yaratımı, Pandora denen ilk kadındı. Bir gün yeryüzünde yalnız erkeklerin değil, karşı cinsten kadınların da varolmasını isteyen Baştanrı Zeus'un buyruğu üzerine Hefaystos; ilk kadını yaratmak üzere işliğinde kollarını sıvadığında, bu kez maden değil, madenlerin de anası olan toprağı ve suyu karıştırmakla başladı işe. Yaratacağı bu ilk kadının topraktan hamurunun içine maya olarak sabır, isyan ve direnç koydu. Ve de direncini ve isyanını her zaman ve her yerde dillendirebilmesi için bu hamurun içine ses üfledi. Bu cansız heykele güç ve devinim verecek demirci ateşinin kıvılcımlarını da ekledi! Güzellik ölçüleri yönünden evren güzeli karısı tanrıça Afrodit'in beden ölçülerini örnek aldı. Zaten onun güzelliğini bu yeni şekillendirdiği kadına verebilmek için model olarak Afrodit'i sık sık karşısına oturttu. Yapıtını tamamladıktan sonra da yeryüzüne uğurlamadan önce onu tanrılar kurulu önü-

ne çıkardı. Olimposlu bütün tanrı ve tanrıçalar, dünyaya gidecek Hefaystos'un bu ilk kadın yapıtını görünce hayranlıktan çığlıklar attılar ve onu öylesine beğendiler ki, kendilerini simgeleyen birer armağan sunabilmek için sanki aralarında yarışa girdiler!.. Bu yüzden tanrıça Afrodit ona örneğin çekicilik, güzellik gibi üstünlükler bağışlarken, tanrıça Atena da onu renk renk kumaşlarla donattı. Üstelik bu kumaşların nasıl dokunacağını; örgü ve nakış sanatını da öğretti ona. Ne var ki Baştanrı Zeus, bu ilk kadının eline, onun yeryüzünde çok çileli bir süreç yaşamasına neden olacak bir kutu tutuşturmaktan da geri kalmadı! Ve bu kutu, " Pandora'nın Kutusu" söylemiyle insanlık varoldukça hiç unutulmayacaktı!

İnsanlar VIII. ve VII. yüzyıllardan başlayarak yalnızca toprak işçiliğinden ve denizcilikten değil, kafa ve el emeğiyle gerçekleştirdikleri üretimle de geçimlerini sağlamaya başladılar. Böylece el emekçisi olan ve sayıları gittikçe artan gerçek bir zanaatçı sınıfı çıktı ortaya. Artık paranın da kullanılmaya başlanmasıyla el gücü ve zanaatlar yoluyla elde edilen üretim, alınıp satılan bir çeşit metaya dönüştü. Çok doğal olarak yalnızca soylu sınıfın değil, çeşitli zanaat kümelerinin de tanrıları güçlenmeye başladı. Zaten Antikçağda insanlar, bilimlerde ve sanatlarda gerçekleştirdikleri buluşları ve yapıtları hep tanrılarla ilişkilendirirlerdi. Bu yüzden emekçiler de haliyle kendilerini seven ve yönlendiren tanrılarını en iyi şekilde onurlandırmaya çalışıyorlardı. Böylece tanrılarla onları onurlandıran emekçiler birbirlerine daha fazla sokuluyor, birbirleriyle daha fazla içselleşiyorlardı... Artık tanrılar, sanatlarını o yoksul emekçilere aktardığı gibi, onları ezmeye ve köleleştirmeye kalkan soylu ve egemen sınıflara karşı da onlara direnç ve isyan refleksleri kazandırıyordu. İşte bu yüzden ateşle çalışan ve onunla içselleşen bütün emekçilerin çok sevilen tanrısı olmuştu demirci Hefaystos! Gene bu yüzden yoksul kesimler, zanaatçılar; ateş, çamur ve metallerle boğuşan işçiler ve köleler; ustaları da olan işçi tanrı Hefaystos onuruna şölenler düzenlemeye başladılar... Bu bağlamda o zamanki Atina halkı da, işte bu "Emekçi Hefaystos" adına, bugün de hâlâ hiç bozulmamış olarak ayakta duran

tapınağına bitişik meydanda gösteriler düzenliyordu... Yılın belli günlerinde düzenlenen bu şölenler günümüz Atina'sında halen sürüp gitmektedir...

Ayrıca tanrı Hefaystos'un demirci atölyelerinde birlikte çalıştığı Kabirler denen emekçi yoldaşları vardı. Bu çok gizemli yaratıklar gerçi tanrı değillerdi ama çok güçlüydüler; bilgiliydiler. Sayıları üç müydü, yedi miydi, yoksa çok daha kalabalıklar mıydı? Bunu pek bilemiyoruz. Ne var ki Kabirler; tanrı Hefaystos'un isteği üzerine ve yeryüzündeki insanoğluna sunulmak üzere, gizemlerini bildikleri bütün madenleri yeraltındaki büyük volkanik fırınların sürekli harlayan ateşlerinde dönüştürüp sayısızca çeşitlendiriyorlardı... Tıpkı tanrıça Demeter'in toprağın altında buğdayı ve tohumu çatlatıp filizlendirmesi gibi Kabirler de, demir ve bakır gibi her türden maden üretiyorlardı toprağın altında. Çünkü Kabirler, madenlerin de tohum gibi canlı olduklarını; tıpkı hayvanlar ve bitkiler gibi onların da damarlarında kan ve özsu dolaştığını biliyorlardı. Hatta onlar madenlerin damarlarında gün gelip gözyaşı ve insan kanı dolaşacağının da bilincindeydiler!.. Ne var ki insanlığın bu sancılı süreci çok uzun sürmeyecekti! İşte bu yüzden ateşin tanrısı Hefaystos'un yoldaşları olan Kabirler, bu canlı madenleri, ateş ve ışıkla karıştırıp yeraltlarında çalışan işçilere cömertçe sunuyorlardı... Çünkü gün gelip uygarlaşacak ve böylece kardeşçe üretip kardeşçe bölüşmesini öğrenecek insanların elinde bu madenler; işlenip evcilleştirildikten sonra, ekmek gibi su gibi onların günlük yaşamının bir parçası olacaktı...

Suyun, ateşin ve de madenlerin boyun eğdiği usta sanatçı tanrı Hefaystos; hem insanlara hem de yanında çalışan yoldaşlarına da öğretmek üzere, kendi elleriyle nice başyapıtlar üretti! Örneğin Olimpos'ta oturan tanrıların saraylarındaki metallerle ilgili bütün aksamları o yaratmıştı elleriyle. Anası Hera ve babası Zeus'un oturduğu baştanrılık sarayını da tepeden tırnağa o kurmuş; bütün pırlanta ve altın aksamını o şekillendirmişti demirci atölyelerinde. Zaten Hefaystos, yirmi körüklü fırının sürekli yandığı yeraltındaki işliğinde iştaşlarıyla birlikte geçiriyordu zamanının çoğunu. O, büyük örsünün üstünde kızgın madenler dövüyordu çekiciyle

durmadan. Onun madenleri şekillendirmede kullandığı sandıklar dolusu aygıtları vardı. Troya kahramanlarından Ahilleus'un kalkanındaki o binbir renkli ve yeryüzünde emekçilerin çalışma ve üretme süreçlerini simgeleyen şekilleri ve desenleri kendi elleriyle hep o resimledi... Zaten barışı sağlayan ok, kalkan ve başındaki parlak tolgayı, gene bu atölyelerde üretip kızkardeşi tanrıça Atena'ya o armağan etti. Hatta buğday tanrıçası güzel Demeter'in her zaman taşıdığı görkemli orağını da, örsünün üstünde, kendi kullandığı çekiciyle Hefaystos şekillendirdi! Demeter de daha sonraları bu orağı toprak işçilerine armağan edecekti...

Grekler, İşçi Atena anlamında "Ergane Atena" söylemini kullanıyorlardı tanrıçaları için. Atena, barışı sağlamak amacıyla savaşlara da katılır, yandaşı olduğu kahramanın yengisi için savaş sırasında ona yoldaşlık da ederdi. Zaten barış sürecinde gerçekleşen her türlü üretim, barışı sevenlerin enerjisiyle bütünleşir her zaman... O yüzden de tanrıça Atena, savaş ve sömürünün olmadığı bir dünyada, hem iyi bir işçi hem de işçilerin koruyucu patronuydu. Bu yüzden Akdeniz ülkelerine barışın simgesi olan zeytin ağacını o armağan etmişti. Zaten kendisi de bu ağacı o kadar çok seviyordu ki, kullandığı krem ve güzel kokular bile hep zeytinyağı kökenliydi... O, kızkardeşleri olan emekçi kadınları hep insanlığın mutluluğuna yönelik üretime katılmaya çağırırdı... İnsanlığın yararına ve mutluluğuna yönelik gerçek üretimin de yalnızca barışın ve kardeşliğin egemen olduğu bir dünyada gerçekleştiğini bildiğinden, her yerde bu gerçeği üstüne basa basa anlatmaya çalışırdı. Bütün ücretli emekçiler onu koruyucuları olarak bilir, öyle tanırlardı... Marangozlara, duvarcılara gönyeyi o armağan etti. Heykeltraşlara, gemicilere sanatlarıyla ilgili incelikleri o öğretti. Üstelik mermeri çekiciyle şekillendiren heykeltraşlara, pırlantaları en ince ayarda işleyen sanatçılara her zaman o esin kaynağı olurdu. Çömlekçi atölyelerindeki ustalar, modelciler, desenciler, renkleri seçip ince fırçalarıyla resmeden ressamlar, hep onu yardıma çağırırlardı. Bütün bu çömlekçi takımı; patronları ve koruyucuları işçi Atena adına, günümüzde de hâlâ bilinen bir halk şarkısıyla işe başlarlardı sabahları... Bu şarkıyla işçiler, çömleklerinin fırındaki Hefaystos'un

yaratıcı ateşinde tam kıvamında pişmesini; küp üstündeki renklerin ve desenlerin çatlayıp bozulmamasını ve satışların bereketli olmasını dilerlerdi... İşte o anda tanrıça Atena, yanındaki perikızlarıyla dans ederekten çömlekçi atölyesine girer ve zeytin yapraklarıyla süslü taçlar takardı emekçilerin başına... Sonra da emekçiler büyük bir coşkuyla işlerine başlarlardı... Tanrıça Atena kadınların işlerine ve çalışmalarına da göz kulak olurdu... Zaten kumaş dokumak ve nakışlamak için kullandığı iğ ve öreke, onun gözünde parlak savaş tolgasından ve kargısından daha önemli simgelerdi. Bu yüzden nakışçı ve dokumacı kadınlar, kumaşlarını ustaları ve koruyucuları "tanrıça Atena'nın parmaklarıyla" dokuduklarını, nakışladıklarını söylerlerdi hep. Tanrıça Atena, Akropolis'teki tapınağından halkını gözetler; elindeki kargı ve başındaki parlak tolgasıyla ülke barışına bekçilik ederdi...

Kentin varoşlarında oturan yoksul ve emekçi halk yığınları, işte bu yüzden ateşin ve el emeğinin tanrıları olan Atena'yla Hefaystos'u onurlandırmak üzere, her yıl düzenledikleri şölenler için, aylar öncesinden armağanlar hazırlamaya başlarlardı. Örneğin bu emekçi bayramından dokuz ay önce, dört becerikli kız çocuğu, tanrıça Atena'ya sunulacak giysiyi dikmeye, üzerine de tanrıçanın öğrettiklerini ve işçilerin emekleriyle şekillendirecekleri özgür ve mutlu dünyamızdan bazı sahneleri nakışlarlardı... Bayram günü de bunu tanrıçaya sunmak üzere erkenden, emekçilerle birlikte meydanlarda yerlerini alırlardı.

Sofokles, bir oyununda bu bayramla ilgili olarak dillendirdiği bir çağrıda şöyle diyordu: "Sizler, ey el emekçileri, sokağa inin; Zeus'un kızı Tanrıça-İşçi Atena'nın parlak gözlerine tapının; kurban sepetleriyle sokağa inin. Örslerin yanında durun."

Böylece bayram sabahı coşkuyla meydanları dolduran kadınlı kızlı rengârenk kalabalıklar; yalnızca bu emekçi tanrılarına sevgilerini göstermekle kalmazlar, hiçbir zaman istenmedikçe verilmeyen haklarını da dillendirirlerdi...

İşte o anda ezgilerle okyanuslar gibi dalgalanan bu emekçi yığınlarını şer güçlerden korumak ve onların coşkularına ortak olmak üzere, her iki tanrı da orada, yoldaşlarının yanlarında hazır

bulunurdu...

Hermes (Mercur)

Kanat ve yılanlı asa onun simgesiydi.

Ticaretin ve küçük esnafın da tanrısıydı. Teraziyi o icat etti.

Daha doğduğu gün kardeşi tanrı Apollon'un sığır sürüsünü çaldı. Olimpos'taki tanrıların küçük kızlarıyla bol bol oynaşır, fıkırdaşırdı. Yalancılıktan da çekinmezdi. Kaplumbağa kabuğundan ilk gitarı o icat etti. Babası Zeus'un postacısıydı; Olimpos tanrılar ülkesiyle dünya arasındaki iletişimi o sağlardı.

Dağ bayır yollarında sıradan yolcuların ve hırsızların kılavuzuydu. Baştanrının buyruklarını ilgililere o ulaştırırdı. Ölülere de öte dünyadaki son yurtlarına yolculuklarında yoldaş olurdu. Dünyadan gözleri açık gidenlerin gözlerini o kapatırdı.

HIRSIZLARIN TANRISI HERMES

I

Maya (Maïa), Baştanrı Zeus'un dünyamızı elleri üstünde taşımakla cezalandırdığı tanrı Atlas'ın yedi kızından biriydi. Altın saç tokalarıyla ünlü bu güzel perikızı; Killene (Kyllene) dağındaki bir mağarada, geceleri Olimpos'tan kaçamak gelen Zeus'la buluşuyordu sık sık. Onların bu birlikteliğinden tanrı Hermes dünyaya geldi... Ne var ki bu bebek, nerdeyse bütün yaşamı boyunca yapacaklarının çoğunu, daha doğduğu o ilk iki güne sıkıştırıverdi! Zaten anası beşiğine daha yeni yatırmıştı ki Hermes, kundağını çözdüğü gibi mağaradan usulca sıvıştı; paytak paytak yürürken rastladığı bir kaplumbağanın kabuğuna koyun bağırsağından yedi tel gerdi ve böylece ilk gitarı keşfetmiş oldu! Gitarın telleriyle oynaya oynaya, o tepe senin bu dere benim diyerekten gezdi tozdu.. Ama bu arada güneşin atları da gökyüzündeki günlük koşularını çoktan yarılamıştı. Derken karnı acıktı. Babaları bir, anaları ayrı olan kardeşi tanrı Apollon'un sığır sürüsü geldi hemen aklına! O sürüyü de tanrısal sezgisiyle arayıp buldu. Tam elli sığırı kendisi için ayırdı... Onları alıp götürmeden önce, ayak izleri belli olmasın diye yapraklı dallardan

oluşturduğu takunya benzeri bir şeyler geçirdi ayağına. Ve sığırları da bazen geri geri, bazen zigzag yürütüp bir ırmak kıyısına doğru yönlendirdi. Yolu üstünde asmalarıyla uğraşan yaşlı bir bahçıvana rastladı: "Sen hiçbir şey görmedin, hiçbir şey duymadın. Tamam mı?" diye ona sıkı bir tembihte bulundu...

Irmak kıyısına gelince artık iyice acıkmıştı. Sığırlardan ikisini hemen oracıkta kesip etlerini şişlik olarak doğradı; değneklere dizdi. Kalan sığırları da oradaki bir mağaraya kapattı. Zakkum dalıyla nar ağacı dalından oluşturduğu iki sopayı birbirine hızlı hızlı sürterek çaktırdığı kıvılcımlarla, önceden hazırladığı çalı çırpı yığınını tutuşturdu. Ve böylece bebek Hermes, dünyamızda ilk ateşi de yakmış oldu! Kendisine şişkebapla güzel bir ziyafet çektikten sonra artık karanlık basmak üzereydi. Anası Maya bir şey anlamasın diye doğruca mağaradaki beşiğine döndü; kendini yeniden kundakladı! Elinde de hâlâ gitarı vardı. Uyumadan önce anasına biraz nazlandı ve bundan sonra yapacaklarından söz etti: Öteki tanrılar gibi zengin olup gökyüzünde hiçbir iş yapmadan yan gelip yatacak, keyfine bakacaktı. Yahut da babası Zeus buna izin vermezse, eşkıyaların ve hırsızların tanrısı olacak; onların çaldıklarından pay alacaktı!.. O gün doğurduğu çocuktan bunları duyunca haliyle anası Maya'nın gözleri faltaşı gibi açıldı; öylece bebeğinin yüzüne uzun süre bakakaldı!..

Daha sabahtan tanrı Apollon, çalındığını fark ettiği sığırlarının derdine düştü! Her ne kadar hayvanların ayak izlerini sürüp onlara ulaşmak istediyse de gene dönüp dolaşıp kendi ağılına geldi yeniden! Bütün tanrılık yeteneklerini kullanmasına karşın, ne hırsızın kim olduğunu, ne de sığırlarının saklandığı yeri kestirebiliyordu! Yoksa hırsız bir canavar olabilir mi, diye de düşündü. Ama adımları kısa kısaydı hırsızın. Sonunda yolu üstüne çıkan bağcı ihtiyardan her şeyi öğrendi. Bu kez ayak izlerini ters yönden izleyerek Maya'nın mağarasına vardı ve kundaktaki çok yetenekli kardeşini buldu! Kucağına alıp sorular sordu ona... Bebek ağladı, sızlandı... Suçsuz olduğu konusunda yemin üstüne yemin etti... Ama ağabeyi Apollon kanmadı; eli gitarlı bebeği doğruca Olimpos'taki babaları Baştanrı Zeus'un huzuruna çıkardı. Zeus kaşlarını çatarak karşıladı çocuklarını. Apollon, kucağındaki kardeşinin çaldığı sığırlardan söz ederken, çocuk da

kaşıyla gözüyle öyle soytarılıklar etti ki, babası Baştanrı kendini tutamadı; Olimpos'u inleten o ünlü kahkahalarını salıverdi!.. Sonra da iki kardeşin hemen yeryüzüne dönüp bir şekilde barışmalarını istedi...

Dönüş yolunda ağabeyinin kucağındaki Hermes, Apollon'un gönlünü almak için gitarıyla ezgiler döktürmeye başladı. Zaten musiki ve şiirin de tanrısı olan Apollon, bu inanılmaz güzellikteki ezgileri duyunca olduğu yere mıhlanıp kaldı. Bu çocuk ezgisi bambaşka yerlere alıp götürdü onu ve her şey birdenbire değişiverdi! Kardeşini büyük bir sevecenlikle okşadı, öptü. Ondan bu gitarı istedi. Hermes de ağabeyine seve seve armağan etti bu çalgıyı. Karşılık olarak Apollon da ona bütün sürüsünü bağışladığı gibi, elindeki çift kanat ve çift yılan işlemeli sihirli altın değneğini de verdi. Ve bu altın değnek; ileride tanrı Hermes'in ayrıcalıklarından olan barışın, çobanlığın ve haberciliğin simgesine dönüşecekti...

Böylece insanlar arasında çobanlığın tanrısı olarak da benimsenen Hermes, Hıristiyanlık çağındaki plastik sanatlara da uzun uzun esin kaynağı olacaktı. Ama sürülerin tanrısı, kırlardan tez bıkıp yollara vurdu kendini. Büyük yolculuklara başladı. Bu kez de yolların ve yolcuların tanrısı oldu...

HERMES ve MÜZİSYEN ORFEUS

II

Antikçağın eğri büğrü dağ patikalarında yol alan bir yolcu, yolu üstünde küçük bir taş yığını gördü mü, o da hemen bir taş eklerdi bu yığına. Derken ondan sonra gelip geçenler de aynı şeyi yaparlardı... Bu taş yığınına Grekler "hermas" diyordu. Ve orada bir tanrı oturduğuna inanıyorlardı... Bu yüzden bir çeşit yol kılavuzu olan bu taş yığıntıları, zaman içinde bir tanrıya dönüştü. Ve orada oturan bu tanrıya, "hermas"tan türeme Hermes demeye başladılar. Ve bu tanrı gelip geçen yolculara artık güven ve huzur veriyordu.

Eşkıyaların, göçmenlerin ve yalnız âşıkların tanrısı Hermes; tanrılar arasındaki anlaşmazlıklarda arabuluculuk yaptığı gibi, görünen dünyamızla görünmeyen dünya arasında da kılavuzluk işlevini yürütüyordu. Büyük ozan Ayshülos, "iki dünyanın en yüce elçisi" söylemiyle tanımlıyordu onu. İşte tanrılar tanrısı Zeus'un oğlu

Hermes; babasının en yetkili sözcüsü ve onun buyruklarını ilgililere anında ulaştıran postacısıydı. Babasının dünyaya iletilecek buyruğunu alır almaz, hemen altın işlemeli sandallarını ayağına geçirir, altın değneğini de eline alırdı. Sonra da Olimpos'taki sarayının penceresinden bir sıçrayışta, yıldızlarla yüklü o büyük boşluğa atardı kendini! Yıldızların ve bulutların arasından son hızla geçerek, öteki tanrılara bile görünmeden, dünyamıza ulaşırdı... Gideceği yer ister Cebeli Tarık Boğazı olsun, isterse Kafkaslar... Yeryüzündeki bütün menzillere aynı hızla ve aynı anda ulaşırdı. Zeus'tan aldığı buyruğu belleğine iyice yerleştirir, sonra da onu en eksiksiz şekilde ve çok cana yakın bir sevimlilikle, ilgili kişi ya da kişilere iletirdi. Ne var ki ilgiliye ulaştırdığı bu haber kötüyse, bütün suç onda olur; "tanrıların uşağı" diye suçlanır, aşağılanırdı! Ama o bu ağır sözlere hiç sert yanıtlar vermezdi. Filozoflardan biri onu; "gökyüzünün kutsal sözü" diye tanımlıyordu. Gene Hermes, kendince uygun bulduğu bazı insanların dualarını ilgili tanrılara ulaştırırdı. Ayrıca en yakınlarını yitirmiş acılı insanların içten dilek ve düşüncelerini de, öte dünyadaki sahiplerine iletirdi...

Bebekken dilediği gibi Olimpos'ta yan gelip yatamayan tanrı Hermes'in bir başka görevi daha vardı: Artık dünyamızdan bir başka yerlere gölgeler halinde göç eden insanların o son yolculuğunda da, onlara yoldaşlık ve kılavuzluk ederdi. Romalıların Merkür dediği bu yoldaş tanrı onlara kılavuz olmazsa, artık son ve dönüşsüz yurtlarına doğru kanatlanan o gölgeler, yurtları olacak son menzile kendi başlarına ulaşamazlardı... Havalandıkları hüzünlü göklerde sıkışır kalırlar; karanlıklarda kanat çırparak umutsuzca dönüp dönüp dururlardı... Savaş alanlarında ya da katliam mekânlarında canından olup yollarını yitiren acılı ruhlar da, gene aynı şekilde onlar gibi yollarını bulmaya çalışırdı. İşte Hermes, hepsinin anlayacağı bir dille, o acılı gölgeleri kendine doğru çağırırdı. Onlar da karanlıklar içinde bu çağrıyı duyunca, aynen yarasalar gibi ona doğru canhıraş bir sevinçle uçuşur; gene onlar gibi küçük küçük çığlıklar ataraktan onun kolları arasına sığışmaya ve sığınmaya çalışırlardı... O da elindeki altın değnekle bu dağınık gölgeleri toparlayıp önüne katardı. Onları artık son ve dönüşsüz yurtlarına doğru yönlendirmeye başlardı... Bu arada gözleri açık olanların gözlerini de kendi elleriyle bir bir kapatırdı. Çünkü bu açık kalacak gözler, Yeraltı Dünyası'nın hiç batmayan o

ışıksız, soğuk güneşine uyum sağlayamazdı...

Çok ender de olsa, kendisinden daha güçlü bir varlığın ricasıyla Hermes; ayrıcalıklı bir âşığın ya da sanatçının ruhunu Yeraltı Dünyası'ndan alır, yeniden yaşayanların dünyasına doğru, gerisin geri yönlendirebilirdi. Örneğin müzisyen Orfeus (Orpheus), çok sevdiği Euridike'sini yitirdiğinde bir türlü kendini avutamadı; o yüzden elinde gitarıyla yollara vurdu kendini... Yolu üstündeki engelleri gitarından süzülen ezgilerin büyüsüyle bir bir aşıp Yeraltı Dünyası'nın gaddar tanrısı Hades'e ulaştı. Sevgilisi Euridike'yi geri vermesi için ona elindeki gitardan dökülen ezgileriyle uzun uzun yalvardı. Orfeus'un dokunaklı ezgileri, yüreği granit kayalardan daha katı tanrı Hades'i derinden etkiledi ve ona sevgilisi Euridike'yi tanrı Hermes'in kılavuzluğunda dünyaya alıp götürmesine izin verdi. Böylesi bir izin Hades'in tanrılık tarihinde bir "ilk"ti! Ne var ki kural olarak Yeraltı Dünyası'nın kapısından çıkıncaya dek Orfeus, önde yürüyecek; yol boyunca arkasından gelen sevgilisi Euridike'ye dönüp bakmayacaktı! Hermes de onların bu kurala uyup uymadıklarına gözcülük edecekti. İşte bu koşullar altında, bulutlar üstünde yürüyerek yolculuğa başladılar. Ama tam dünyamıza açılan kapıya yaklaştıkları sırada Orfeus; bulutların üstünde yürüyen sevgilisinin ayak seslerini duyamadığı için olacak, bir an ardına dönüp bakacağı tuttu! Kılavuz tanrı Hermes, Orfeus'un bu hatasına çok üzüldü; sevgilisini geri alıp götürme görevini yerine getirip getirmeme konusunda epeyce zorlandı. Sonunda, iki sevgilinin karşılıklı attıkları çığlıkları duymazdan gelerek, Euridike'yi elinden tuttuğu gibi, son ve dönüşsüz mekânına doğru, bulutların üzerinde, gerisin geri yeniden Hades'in ülkesine alıp götürdü...

BARIŞ TANRISI HERMES

III

Tanrı Hermes, dağ patikalarından gelip geçenlerin bir bir koyduğu taşlardan oluşan küçük yığıntılarla eşkıyalara, isyancılara ve yalnız âşıklara yol kılavuzluğu ettiği gibi, insanlar ve tanrılar arasında elçilik, postacılık gibi zor görevler de üstleniyordu. Gene bu çok zeki, becerikli ve kurnaz Hermes, tüccarlara da yardımcı oluyordu. Tabii alışveriş sırasında yalnızca tüccarların çıkarlarını değil, tüketicilerin de haklarını koruyordu. Zaten sırf bu amaçla teraziyi icat etti ve takas yöntemiyle alışveriş sistemini kurumlaştırdı. Kısacası bütün toplumsal kesimlere yardımcı olmaya çalışıyordu Hermes... Biraz yalancılığının ve biraz da hırsızlığının yanında yararlı yönleri daha çoktu... Bu yüzden barışsever ve uzlaştırıcı bir tanrı olarak yaptığı iyiliklerle unutulmazlar arasına girdi... Ak ile karanın bileşimi değil, ikisinin koşut olarak birlikteliği vardı onun kişiliğinde...

Onu Olimposlu tanrılar arasına katan babası Zeus da, haberci ve arabulucu olarak en zor görevleri hep ona yüklerdi. Örneğin analığı tanrıça Hera, kocası Zeus'un yasadışı sevgililerine akıl almaz işkenceler uygulamaya kalktığında, o bunları elinden geldiğince önlemeye çalışırdı. Bir gün Hera, kıskançlığından Zeus'un sevgilisi güzel İo'yu bir düveye dönüştürdü; başına da onu hiç uyutmayan yüz gözlü Argos denen bir dev dikti bekçi olarak. Zavallı İo'nun yıllar yılı süren uykusuzluğuna ve çektiği işkencelere Zeus bile dayanamadı. Sonunda oğlu Hermes'i bu canavar Argos'u öldürmekle görevlendirdi ve o da bu zor görevin üstesinden geldi...

Ayrıca tanrı Hermes, kumarcılara şans getirdiği için şans oyunlarının da tanrısıydı. Gene idam mahkûmları da ona sığınır; infaz sırası için kuralar çekilirken, sıranın kendilerine daha geç gelmesi için yalvar yakar olurlardı ona. Çünkü bir su içimlik kadar kısa da olsa, yaşam sürecinden bir pay kapmaya çalışırlardı Hermes'in aracılığıyla...

Hermes, daha ilk gün anasına söz verdiği şekilde, gökyüzünde pek çok hazırcı zengin tanrı gibi yan gelip yatamadı, ama gene anasına söylediği gibi, birçok işinin arasında, hırsızların ve eşkıyaların da tanrısı olacağı sözünü yerine getirdi. Örneğin hırsız ve eşkıyaları, kendisine saygı göstermeyen zengin kullara doğru yönlendirir, onların gizli biri-

kimlerinin yerlerini gösterirdi. Haliyle onlar da, tanrı Hermes'i onurlandırmak için, çaldıklarının çok küçük bir kısmını yoksullara dağıtırlardı... Ne var ki tanrının bu yönünü iyi bilen açıkgöz krallar, bunu kendi çıkarları doğrultusunda değerlendirdiler hep. Kendi halklarından çaldıklarıyla ve de tetikledikleri savaş sonucu topladıkları ganimetlerle tapınaklar yaptırdılar, biraz da yoksullara yardım ettiler; birkaç kurban keserek sürekli günahlarından arındılar; servetlerine servet kattılar. Böylece saygınlık üstüne saygınlık kazandıklarından halklarını; kendilerinin, yandaşlarının, akrabalarının çıkarları doğrultusunda daha kolaylıkla yönlendirmeye başladılar... İşte bu yüzden bütün savaşçı ve talancı krallar, tanrıları Hermes'le konuştuklarını söylerler; başlatacakları savaşlar için ondan izin aldıklarını öne sürerlerdi... Ne var ki Hermes savaşlardan ve savaş sırasında uygulanan terörden hep nefret ederdi! Savaş sonunda o ülkenin ganimetlerinin talan edilmesine kesinlikle karşı çıkardı. Servetlerine servet katmak için savaş çıkmasını isteyen ve dualar eden, ok kalkan gibi silah üreticilerini, kendi görünmez elleriyle korsan ve eşkıyalara teslim ederdi; onların perişan olmalarına yardımcı olurdu... Arada bir yalan söylemesine karşın Hermes, halkları birbirine kırdıran savaş kışkırtıcılarının ve onların aldatıcı propagandalarının baş düşmanıydı. Ve o, kendisini kullanmak isteyen bu ikiyüzlü kralları, bir yolunu bulur, kesin olarak cezalandırırdı... Buna karşılık sürekli birbirleriye savaşan site krallıkları arasında arabuluculuk eder; gerginlikleri yatıştırırdı.

Antikçağın ünlü komedi yazarı Aristofanes, barış düşmanı yoz ve fırsatçı krallara karşı tanrı Hermes'in duyduğu öfkeyi, bu yüzden savurduğu küfürleri anlatır oyunlarında. Ayrıca Hermes'in hayranı olan bu yazar; savaş içinde terörden kıvranan, yarınsızlıktan ve açlıktan yüzleri sararmış halklara yardım edebilmek için onun harcadığı çabaları; acılarını biraz olsun dindirmek için onlara söylediği gönül alıcı sözleri dillendirir. Savaş ve işgal altında kan kusan halklara eylemleri sırasında yoldaş ve kılavuz olur; onların dilek ve çığlıklarını diğer halklara ulaştırarak despot egemenlere karşı, kardeşçe ve el ele direnişe ve isyana çağırırdı...

Demeter (Ceres)

Buğday başakları onun simgesiydi.

Toprak Ana'nın ta kendisiydi o.

Dünyamıza buğdayı o armağan etti. Toprağın nasıl işleneceğini, tohumun nasıl ekileceğini öğretti insanlara hep. O, tohumları bağrında çatlatıp günyüzüne çıkartırdı.

Toprak Ana Demeter'in beslediği canlılar, sonunda gene ona dönerlerdi. O da bağrına dönen bu ölüleri, ölümün ötesindeki yaşama yeniden geri gönderirdi. Örneğin ölen buğday bitkisinin bağrına dönen tohumlarını çatlatıp yeniden yeryüzüne gönderirdi. Ölen insanları da, örneğin bitkilerin bedenlerinde yeniden yaşama döndürürdü.

Demeter dünyamızı çok seviyordu.

TOPRAK TANRIÇASI DEMETER

I

O ilkçağlarda avcılıkla hayvancılıkla geçinirdi insanlar. Ağız yapıları uygun olmasa da, ne bulurlarsa onunla, daha çok etle sütle beslenirlerdi yalnızca. Ve bugün burada yarın orada örneği, hayvanlarıyla yatıp kalkan bir göçebe yaşamıydı sürdürüp gittikleri... Bu duruma çok üzülen tanrıça Demeter, toprak ve buğdayla tanıştırdı onları; sonra toprağa bağladı; kentler kurmayı ve el ele üretip kardeşçe bölüşmenin yasalarını öğretti. Bu yolla gerçekleşen evrensel barışın sevincini tattırdı... Ve insanlar artık bu tadı hiç unutmayacaklar, bütün çağlar boyunca hep onun izini süreceklerdi...

Bir ara Baştanrı Zeus'tan gebe kalan Demeter, Persefone adlı güzel mi güzel bir kız çocuğu getirdi dünyaya. Yere göğe sığdıramadığı bu kızını artık yanından hiç ayırmıyordu. Bir keresinde ilkbaharla birlikte dünyamıza konuk olarak geldiklerinde, kızı

çiçek toplamak için izin istedi ondan; o da boş bulunup "olur" deyiverdi! Ne var ki güzel Persefone rengârenk çiçekler derlerken aniden yer yarıldı; atlı arabasıyla Yeraltı Ülkesi'nin sevimsiz tanrısı Hades yerüstüne çıkıverdi! Ve Persefone'yi kaptığı gibi arabasına attı! Yedi kat yerin altındaki Ölüler Ülkesi'ne alıp götürdü. Zavallı Demeter yeryüzünde aramadık yer bırakmadı kızını bulabilmek için. Ne var ki bu acı olayın, kızının babası Zeus'un oluruyla gerçekleştiğinden kuşkulanmıyor da değildi!.. Pek çok tanrı da bunu biliyordu. Ne var ki Baştanrı'nın şerrinden ürktükleri için bilenler susuyordu. Örneğin olayın en yakın ve canlı tanığı Güneş bile uzun süre ağzını açamadı... Sonunda çok yorgun ve perişan düşen Demeter'e acıdı ve ona bütün gördüklerini bir bir anlattı... Kızını tanrı Hades alıp götürmüştü yedi kat yerin altına! Bunları öğrenen Demeter, doğruca kızın babası Zeus'un sarayına dayandı; kızının Ölüler Ülkesi'nden geri getirilmesini istedi bas bas bağırarak!.. Ama Zeus, onu oyalamaya kalktı. Buna çok üzülen tanrıça, Zeus'a da, onun ülkesi Olimpos'a da küstü... Bütün tanrısal görevlerinden ayrılıp bir kocakarı kılığına büründü ve dünyamıza gelip çileli insanların arasına karıştı; onlar gibi yarı aç yarı tok yaşamaya başladı. Çocuk bakıcılığı yaptı birara. Sokaklarda aç susuz kaldığı günler oldu... Artık tam anlamıyla dünyamızın insanı olup çıktı! Çünkü açlıktan sonra ekmeğin ağızda verdiği tadın ne olduğunu duyup yaşıyordu. Ayrıca nice insanın alın terinden sonra buğdayın ekmeğe dönüştüğünü görüp öğreniyordu. Toprak sürülürken sabanı tutan ellerin, buğdayı orakla biçen kolların yorgunluğunu da iyi anlıyordu artık... Kısaca kızının anılarıyla yaşadığı dünyamızdan pek şikayeti yoktu...

Ne var ki Demeter tanrıçalığını bir yana atıp insanların arasına karıştıktan sonra bütün dünyada görülmedik bir kuraklık, haliyle açlık başladı. Hayvanlar sabanla toprağı nice karıştırsalar da, köylüler en iyi tohumları serpseler de, Toprak Ana'nın besin suyu kesilmiş damarları, çatlayan tohumu besleyemiyor; haliyle tohumlar da toprağın rahminde kuruyup kuruyup gidiyor-

du... Demeter, Olimpos'a küstüğünden beri, insanların, kurtların, kuşların da artık nimetleri kesildi; kısacası bütün nimetler de insanlara küsmüş gibiydi... İnsanlar topluca ölüp ölüp gidiyordu; haliyle tanrılara artık kurban kesemiyor; kurban kokuları Olimpos dağının doruklarına ulaşmıyordu. Baştanrı Zeus düşündü taşındı; Demeter'i yeniden Olimpos'la barıştırmak için, yeraltı Ölüler Dünyası'nın tanrısı Hades'le gizli bir anlaşmaya varmaktan ve öz kızı olan Persefone'yi geri getirtmekten başka çıkar yol kalmadığını anladı. Ve Hades'e Persefone'yi geri göndermesi için oğlu haberci tanrı Hermes'i elçi olarak gönderdi. Ama kurnaz ve taş yürekli Hades, karısı Persefone'ye birkaç nar tanesi yedirdi dünyaya göndermezden önce. Çünkü Ölüler Ülkesi'nde bu meyveyi yiyenler, artık o dünyadaki en sevimsiz tanrı Hades'le ilişkilerini tümden kesemiyorlardı! Dünyaya dönseler bile hep bir ayakları orada kalıyordu... İşte bu yüzden Persefone, yılın sekiz ayını anası Demeter'in yanında dünyamızda, kalan dört ayı da ölüler ülkesindeki kocası Hades'in yanında geçirmeye başladı. Artık ekim ayının başında Persefone dünyamıza dönünce, anası Demeter'le buluşuyor ve insanlar da tarlalarını sürüp toprağı tohumluyorlardı. O anasıyla birlikte olduğu sürece, topraktaki tohumlar, ağaçlardaki tomurcuklar pürtelaş çatlıyor; dünyamız renk ve bereket cümbüşüyle dolup taşıyordu...

Tanrıça Demeter'in kızına kavuşmasıyla duyduğu sevinç; haliyle toprağa ve tohuma, kısaca bütün canlılara bolluk, barış ve kardeşlik olarak yansıyordu...

ELİ BAŞAKLI ÇOCUK TANRI TRİPTOLEMOS

II

Her ne kadar Baştanrı Zeus, tanrı Hades'in kaçırdığı kızı Persefone ile anası Demeter arasında bir ortak anlaşma sağladıysa da Demeter Ana; hem Olimpos'taki tanrıların dünyaya dayattıkları zorbalıklardan, hem de Baştanrı Zeus'un keyfi davranışlarından bıkıp usanmıştı. Artık bir süre daha sade bir insan gibi dünyamızda kalmaya ve insanlarla içli dışlı birarada yaşamaya karar verdi. İnsanları toprak, güneş ve suyla tanıştırmaya adadı kendini. Bu amaçla sıradan yaşlı bir çocuk bakıcısı kadın kılığına girdi; ölümlü insanların dünyasına karıştı. Artık dağ bayır demeden gezip tozmaya, insanların günlük yaşamlarını onlarla birlikte bölüşmeye başladı. Bir gün yolu Eleus krallığına düştü. Susamış ve yorgun olarak bir pınarın yanına oturdu. Bir süre sonra oraya su almaya gelen kralın kızları, bu nur yüzlü yaşlı kadınla şurdan burdan bir süre yarenlik ettiler, sonra da birden ısınıverdikleri bu yaşlı kadını biraz dinlensin diye saraylarına buyur ettiler. Kraliçe de, kral da bu sevimli ve gizemli nineyi çok sevdiler ve onu Akdenizlilere özgü o içten konukseverlikle günlerce ağırladılar. Bu arada yaşlı kadın kılığındaki tanrıça Demeter, kraliçenin istek ve ricasıyla ailenin küçük çocuğu Demofon'un (Demophon) bakımını üstlendi... Bir süre sonra kral ve kraliçenin kendisine gösterdikleri yakınlıktan öylesine duygulandı ki, bakımını üstlendiği bebeklerine, tanrılara özgü ölümsüzlük ayrıcalığı bağışlamak istedi. Bunun için bebeği, gündüzleri Olimposlu tanrıların ballı besini ve içeceği "ambrosya" ve nektarla besliyor; geceleri de bedenindeki ölümlü hücreleri yok etmek için onu ateşin üstünde evirip çevirip tütsülüyor, tavlıyordu. Bir gece, tanrısal kimliğini henüz bilmediği bu yaşlı kadını; yalazlar üzerinde bebeğini evire çevire tavladığını gören kraliçe Metaneyra (Metaneira), yeri göğü inleten bir çığlık attı! Bir anda neye uğradığını şaşıran tanrıça Demeter de ellerinden kayan bebeği azgın korların üzerine düşürüverdi!..

Ateşe dayanamayan çocuğun ölümü üzerine yaşlı kadın kılığındaki Demeter, gerçek kimliğini üzgün kraliçeye açıklamak zorunda kaldı. Bir tanrıça olduğunu söyleyen Demeter, kraliçeyi avutmak için, kendisinin de evlat acısı çektiğini; biricik kızının Ölüler Ülkesi'nin tanrısı sevimsiz Hades'le evli olduğunu; istediği zaman onu göremediğini anlattı uzun uzun... Ama kral ailesinin ikinci çocuğu olan prens Triptolemos'u, olağanüstü yetilerle donatacağı sözünü verdi. Ayrıca onu, kendinin taşıdığı tanrısal misyonla da görevlendireceğini ekledi sözlerine... Olimpos'a dönmeden önce mutlaka sözünü yerine getireceğini söyledi...

Haliyle Demeter bu ikinci çocuğu kendi tanrısal misyonuyla yüklerken ne yaptığını çok iyi biliyordu. Çünkü insanlar yalnızdılar, umarsızdılar. Kendilerinde bulunan, tanrılarla eşdeğerdeki bütün güç ve yetilerine karşın, kördüler. Hem toprağın, hem ışığın, hem suyun; kısacası kendilerinin malı olan bu dünyanın yabancısıydılar! Ne doğru dürüst ekip dikmesini, ne de hasat sonu ürettiklerini aralarında kardeşçe paylaşmasını biliyorlardı!.. Kimileri üretiyor, kimileri üretmeden, üretenlerin elinde avucunda ne varsa silip süpürüyordu!.. Bu yüzden, insanların biraz ellerinden tutmak, onlara güçlerini ve yeteneklerini göstermek gerekiyordu...

İşte insanları bu doğrultuda uyandırmak ve aydınlatmak amacıyla Demeter, Triptolemos'a toprağın sevgiyle sürülüp işlenmesi ve ekilip dikilmesi konularında bilgiler vermeye başladı. Toprakla insan emeği buluştuğunda ortaya çıkan o kutsal üretimin bölüşümünden söz etti çocuğa. Demeter'in öğütleri ve yönlendirmesiyle Triptolemos, insanın ancak üretebildiği ölçüde mutlu olabileceğini ve insanca yaşayabilmenin yollarını bulabileceğini öğrendi. Bu arada Demeter; toprak, ışık ve insanın özden ve ta derinden kardeş olduklarını da söyledi. Nasıl toprak, ışık, su insanların ortak malıysa; el ve gönül birliğiyle gerçekleştirdikleri üretim de onların ortak malıydı; bu yüzden kardeşçe bölüşülmesi gerekirdi... Özellikle bu bölüşüm

yasasına herkesin kesinlikle uymasını zorunlu kılan nedenleri anlatmaya çalıştı çocuğa. Çünkü bu basit yasa, evrendeki birlik ve düzenin zembereğiydi... Ve bu yasa yürürlüğe girinceye dek de yeryüzünde kavga ve savaşın ebedi olduğunu ve bu uğurda verilecek bütün savaşımların kutsal olduğunu söyledi Triptolemos'a. Tabii bütün bu söyledikleri sözde kalmadı: Triptolemos'un genlerinde taşıdığı olağanüstü becerilere ek olarak Demeter, yeryüzünü mahsul ve berekete boğan tanrısal yetiler de bağışladı ona. Bir süre krallık sarayının geniş bahçesinde, kutsal buğdayın ekimini ve meyve fidanlarının dikimini canlı olarak gösterdi. Sonra da ölümsüzlükle ve bütün tanrısal güçlerle donattığı bu çocuğun eline, önce toprakta ölüp sonra mahsule kesilen buğday başakları tutuşturdu. Bunları yeryüzündeki bütün ülkelere saçmasını istedi ondan. Böylece tanrıça Demeter'in eğittiği Triptolemos, artık yeryüzünün ilk çocuk tanrısı olarak yüklendiği misyonu yayma ve gerçekleştirme aşamasına ulaşmış oldu...

Bu arada Demeter'in kızı Persefone'yle buluşma ve yeniden Olimpos'taki görevine dönme zamanı gelip çattı. Saraydan ayrılırken çocuk tanrı Triptolemos'a sarılıp başarılar diledikten sonra ona tanrısal bir araba armağan etti. Bu arabaya atlayıp kendisinden öğrendiği ve duyduğu ne varsa bunları öteki insan kardeşlerine ulaştırmasını istedi ondan. Kanatlı iki büyük yılanın çekip uçurduğu bu arabayla havalanan ve elinde buğday başakları tutan bu çocuk tanrı, dünyanın her ülkesine gitti. Oralardaki insanlara, tanrıça Demeter Ana'dan öğrendiklerini ve duyduklarını anlatmaya başladı. Çocuk Triptolemos'un bu anlattıkları doğrultusunda insanlar büyük savaşımlar vermeye başladı; ve onun yaymaya çalıştığı inançları pekiştiren, yayan düşünürler, sanatçılar çıktı ortaya...

Onuruna her yıl büyük şenlikler ve törenler düzenlenen bu çocuk tanrı Triptolemos'un saçtığı ölümsüz tohumlar; toprakla insan emeğinin sevgiyle buluştuğu ve üretimin kardeşçe bölü-

şüldüğü bütün ülkelerde hep bereket ve barışa dönüştü...

Poseydon (Neptune)

Üç dişli yaba onun simgesiydi.

Baştanrı Zeus'un kardeşi Poseydon, sakallıydı ve elindeki yabayı hiç bırakmazdı. Tekmil denizlerin ve atların tanrısıydı. Yabasıyla sular çıkartır; isterse göller, denizler oluştururdu. Olimpos'a çok az uğrar, Ege denizinin derinliklerindeki paslanmaz sarayında otururdu. Çok değişken huylu olan Poseydon, öfkelendiğinde okyanusları, karaları birbirine katardı.

Poseydon adı zaten "güç" anlamına geliyordu. Kardeşi Zeus'un zorbalığına da için için isyan halindeydi.

Bir çeşit "denizci Zeus" sayıyordu kendini.

POSEYDON'un DENİZLERİ

I

Tanrı Poseydon elinden hiç düşmeyen yabasıyla yere bir kez vurdu mu, ne istiyorsa hemen onu yaratıverirdi!.. Örneğin dünyamız tanrılar arasında bölüşülürken, Atina kentinin koruyuculuğunu elde etme konusunda, tanrıça Atena ile onun arasında bir yarışma düzenlendi. Her tanrı hünerini gösterecekti... Poseydon, üç dişli yabasını yere vurur vurmaz bir tuz gölü yaratıverdi Parnasos tepesinde!.. Tanrıça Atena da toprağa dokununca tepeden tırnağa çiçekli bir zeytin ağacı çıkıverdi ortaya... Tanrılar zeytin ağacını daha çok beğendiler. Poseydon yarışmayı yitirdi, ama uçsuz bucaksız denizler de onun payına düştü...

Ne var ki öfkelendiğinde yalnızca denizleri değil, yeri göğü sarsan Poseydon; evrenin tanrılar arasında bölüşümünden beri, kardeşi Baştanrı Zeus'un büyüklenmesine ve çevresindeki tanrıları köleleri olarak buyruğu altında tutmasına çok içerliyor, bu yüzden ona sık sık meydan okuyordu:

"Yiğitliğine yiğittir, bilirim kardeşim Zeus'u.

Ama beni küçümsemek de ne oluyor, oysa eşitim ben onunla!

Rea doğurdu beni, onu ve ölülerin tanrısı Hades'i,

Dünya üçe bölündü, üçümüz de aldık payımızı,
(...) köpüklü denizler düştü bana,
Zeus'a da bulutlar arasında engin gökyüzü.
Ama topraktan da, koca Olimpos'tan da herkesin payı var...
Bu yüzden yaşamam ben Zeus'un buyruğunda,
Rahat otursun payına düşen kendi ülkesinde!.."

Poseydon, zaten sonradan kabul edildiği ve "uşaklaşmış tanrıların yurdu" dediği Olimpos'a çok az uğrar, buyruğu altındaki denizlerde geçirirdi zamanının çoğunu...

Genelde iyi yürekli olan bu tanrı; Midilli adasının derinliklerindeki paslanmaz su yeşili sarayında, çok sevdiği ve kaçırıp evlendiği superisi Amfitrite'yle (Amphitrite) gülüm balım yaşayıp gidiyordu... Ne var ki karısını çok sevmesine karşın, onun varlığını unutuverdiği zamanlar da olmuyor değildi! Kardeşi Zeus kadar olmasa da, gözüne kestirdiği güzellerle düşüp kalkmaktan geri kalmıyordu... O da onun gibi, beğendiği güzellerin gönlünü çelmek için; örneğin bir at, bir koç ya da bir nehir kılığına bürünüyordu. Sonra da şahlanan ve büyük uğultular koparan dalgaların altına saklanıyordu sevgilisiyle birlikte!.. Kısacası kendini "denizci Zeus" diye nitelemekte haksız sayılmazdı Poseydon! Ne var ki yasadışı aşklarının hepsi de kısa ve gelip geçiciydi... Örneğin bir gün bölgedeki su kaynaklarının kuruması yüzünden güzel perikızı Amimone (Amymone), içecek bir şeyler aramaya çıkmıştı kırlara. Yorgunluktan uyuyakaldığı bir sırada, at gövdeli, insan başlı bir Satiros (Satyros), bu güzel kıza saldırdı. Haliyle kızcağız da bastı çığlığı; Poseydon'dan yardım istedi. O da anında yetişip Amimone'yi kurtardı; Satiros'u da oradaki bir kayaya çiviledi!.. Perikızı çok susadığını söyleyince Poseydon oradaki bir kayaya, şırıl şırıl sular akıtan üç dilli bir çeşme konduruverdi yabasıyla! Kız bu çeşmeden uzun uzun su içti. Sonra tanrıyla Amimone orada seviştiler. Artık suya kavuşan yöre halkı da bu çeşmeye, Amimone Çeşmesi demeye başladı...

Troya Savaşı'ndan sonra ülkesi İtake adasına dönüşü sırasında Odisseus, deniz denen o uçsuz bucaksız ülkeye ve içinde yaşayanlara büyük bir hayranlık duymaya başladı. Bu yüzden de denizleri insanlara yasaklayan ve tanrı Poseydon'un bekçileri olan canavarları yok

etme hırsına kapıldı. Artık denizler ülkesine insanlığın egemenliğini getirmek istiyordu. Yeniliklerden ve zorluklardan hiç çekinmeyen Odisseus; bu yaban topraklarda düşsel kentler kuruyor, gene düşsel gemi filolarıyla onları birbirine bağlıyordu. Gemisinden gördüğü toprakları üzüm bağları ve buğday tarlalarıyla donatıyordu. İnsanların savaşsız bir dünyada, onun nimetlerinden kardeşçe yararlandıklarını düşlüyordu. Ne var ki tanrı Poseydon da, egemenliği altındaki bu uçsuz bucaksız alemlerin insanlarca keşfedilmesine kesinlikle karşı olduğundan, bütün denizlerin ve kıtaların belirli yerlerinde, kendi oğulları olan devler ve canavarlar sürekli nöbet halindeydiler... Gene de Odisseus'un bütün bu denizlerin, kıtaların gizemlerini öğrenmeye kalkması, haliyle Poseydon'u çileden çıkarıyordu... Ne var ki onun bu kıskançlığı, Odisseus'un ve yoldaşlarının hırsını daha da kamçılıyordu!

İşte bu yüzden ölümlü ama inatçı Odisseus ve yoldaşları; denizlerin sakladığı gizemleri, bütün tehlikelerine karşın akıllarını kullanarak bir bir öğrenecek ve tanrı Poseydon'un uçsuz bucaksız ülkelerini adım adım fethedeceklerdi...

TANRI POSEYDON

II

Mavi yeleli, sakallı Poseydon; engin denizlerin, nehirlerin ve atların tanrısıydı. Elinden hiç düşmeyen üç dişli yabasıyla toprağa bir dokundu mu sular fışkırtır; tuzlu tuzsuz göller oluştururdu. Nehirlerin aktığı yatakları da o kazardı yabasıyla. Kısacası tekmil sular ve okyanuslar; içlerinde barındırdıkları canlılardan kasırgalara dek her şey, onun egemenliği altındaydı. Bir gün Teselya'da yabasıyla toprağa dokundu ve topraktan bir at fırlayıp çıktı... O bu atı ehlîleştirirdi, sonra da insanlara armağan etti. Zaten okyanusların tekmil dalgalarını da gerektiğinde o azdırır, gerektiğinde o uslandırırdı. Tanrı Poseydon denizleri uslandırdığında, gemicilerin keyfine diyecek olmazdı! Ama bir de kasırgaları salıp suları şahlandırdı mı, o gemiciler artık ölmüşten bile bin beter sayarlardı kendilerini!

Engin ve derin okyanusların bağrında kıtalar, sıra sıra adalar barınırdı. Oralara doğru bakıldığında dağ silsilesi gibi bir şeyler görü-

nürdü belli belirsiz. İşte o Poseydon'un kalkanıydı. Poseydon; "toprağı içine alan, onu taşıyan" tanrıydı. Denizlerin altındayken onun herhangi bir nedenle bir şeye öfkeleneceği tuttu mu, artık yer gök sallanmaya başlar; sonunda kentler, dağlar-taşlar birbirine girerdi! Bu yüzden insanlar ona deniz burunlarında, koylarında, onun gönlünü hoş edecek görkemli tapınaklar kurarlardı hep.

Elinden hiç düşmeyen yabası, tanrı Poseydon'un bir çeşit sihirli aygıtıydı. Sahilde kumlara saplanan, kayalıklara bindirip oralara sıkışan gemileri bu yabasıyla kurtarırdı hep. Zaman içinde o üç dişli yabasıyla nice ulu dağları parça parça doğradı; büyük taş ve toprak yığınları olarak onları denizlerin üstüne serpiştirdi; kıtalar, adalar, takımadalar oluşturdu. Eğer bu adalar yamru yumru kesilip parçalanmışlarsa, bunun nedeni de elindeki sivri dişli yabasını rastgele savurmasındandı! Bu dağlardan kopardığı dev toprak kütlelerinden oluşan adaların bazılarını, denizin dibine kalın halatlarla bağlamadığı ya da bağlamayı unuttuğu olurdu Poseydon'un. İşte o zaman da yüzergezer, başıboş adalar, takımadalar oluşurdu denizlerin üstünde...

Denizleri tanımayanlar; deniz denince uçsuz bucaksız, çölümsü bir düzlük, biraz balık, biraz da kabuklu hayvan getirirlerdi gözlerinin önüne. Oysa evrenin hiçbir bölgesi, denizler ölçüsünde değişik ve akıl almaz yaratıklarla donanmış değildi! İnsanların tanımadığı o sayısız deniz yaratıklarının bambaşka alemleri vardı. İşte bu alemleri insanlara yasaklayan tanrı Poseydon'un, saydam ve su yeşili paslanmaz sarayı, Ege'deki Midilli adasının derinliklerindeydi. Sabahları sarayından çıktığında balinalar, yunuslar, denizatları hemen onun çevresine doluşur, hoplayıp sıçramaya başlarlardı... Ama en çok yunuslar oynaşırdı tanrıları Poseydon'la; ona dokunup dokunup geçerlerdi hep. Çünkü yunuslar, onun habercileri ve acil durumlarda en yakın dostlarıydı...

Akşama doğru güneşin atları çekip giderken, yunuslar gemilerin çevresinde kürekçilerle oynaşmaya başlarsa, bu çok güzel bir belirtiydi. Artık bütün gemiciler, o andan itibaren havanın güzel olacağını, gemilerinin en mutlu insanların yaşadığı cennet limanlara sağ salim ulaşacağını anlarlardı. İşte gene balıkların bu coşkulu curcunasını gören gemiciler, balıkçılar ve de enginlerde yalnız seyreden

serüvenci âşıklar; o anda suların tanrısı Poseydon'a gönüller dolusu sevgi ve selam sunmayı unutmazlardı!..

Poseydon'un denizleri; bilge ihtiyarlar, delişmen gençkızlar, delikanlılarla dolup taşıyordu... Bilge Deniz İhtiyarları'nın en saygını ve sevimlisi, "Nereus Kızları" denen elli kızın babası Nereus idi. Bu delişmen Nereus Kızları'nın ayaklarını gümüş halhal, kulaklarını da altın küpeler süslerdi... Gözleri keskin, âşık gönüllü denizciler; öğle saatlerinde bu delişmen kızların ve yunusların küpeşteler içinde ışıl ışıl oynaşıp yıkandıklarını görebilirlerdi. Sonra da onları görebilen bu talihli denizciler, güzel denizkızlarına yaraşır avuçlar dolusu armağanlar saçarlardı denizlerin üstüne...

Bir gün Naksos (Naxos) sahillerinde bu Nereus Kızları korosunun oyunlar oynayıp ezgiler söylediğini gördü tanrı Poseydon. Gözüne ilk çarpan gök gözlü Nereus Kızı Amfitrite'ye de gönlü ısınıverdi! Hemen bu şen şakrak kızların yanına gitti ve güzel Amfitrite'yi kolundan tuttuğu gibi deniz dibindeki sarayına alıp götürmek istedi. Ne var ki bu ani saldırıdan ürken maviş gözlü Nereus Kızı, bütün hızı ve tezliğiyle Ege'nin derinliklerine doğru süzülüp gitti. Poseydon, yardımcısı yunuslardan birini saldı hemen ardı sıra. Az sonra kızı yakalayan yunus, onu sırtına aldığı gibi tanrı Poseydon'a geri getirdi. Poseydon da bu alımlı kızla evlenmek üzere, onu deniz dibindeki ışıl ışıl yanan, su yeşili paslanmaz sarayına alıp götürdü...

Sayısız deniz yaratıkları da, tanrıları Poseydon'u ve sevgilisini, alaylar halinde sarayının kapısına dek uğurladılar...

POSEYDON'un BEKÇİLERİ

III

Kardeşi Baştanrı Zeus gibi denizler tanrısı Poseydon da insanoğlundan ürküyordu. Denizlerin gizemlerini çözüp oralardaki zenginliklerin fethine başlarsa, benim de saltanatım elden gider diye düşünüyor; düşündükçe uykuları kaçıyor, içine afaganlar basıyordu!.. İşte bu yüzden kendisinden türeyen çocukların tümünü de insan yiyen canavarlara dönüştürüyordu!.. Onlar, insan denen o çelimsiz yaratığın denizle ilgilenmesini önlemek için belirli yerlerde sürekli nöbet halindeydiler...

Örneğin oğullarından Kiklop denen tek gözlü o dev Polifemos;

çobanlık eder, sürüsüyle birlikte deniz kıyısındaki bir mağarada yaşardı... Ama mağarasına gelen konuklarını da, denizlere bir zarar verir korkusuyla çiğ çiğ yerdi... Sürüsünü yalnız başına otlatır; akşama doğru mağarasında koyunlarını sağar; sütlerini bembeyaz peynirlere dönüştürürdü... Yalnızlığı başına vurduğunda da, sürüsündeki en iri koçla yarenlik ederdi... Arada bir mağarasına uğrayan superisi güzel Galateya'ya (Galateia) da sırılsıklam âşıktı. Duygularını ona açık açık söylerdi de. Ne var ki sütten daha beyaz tenli bu perikızı; Polifemos'a yüz vermez, onun alnındaki tek gözüne bakar bakar, sonra da o ünlü kahkahalarını salıverirdi! Üstelik Galateya, tanrı Pan'ın oğlu yakışıklı Akis'le düşüp kalkıyordu... Onları bir gün sahilde koyun koyuna yatmış görünce Polifemos, kıskançlığını dizginleyemedi ve Akis'i hemen oracıkta parçalayıp yedi!..

On yıl süren Troya Savaşı'ndan sonra, Odisseus ve gemisindeki kürekçi yoldaşları baba ocağına dönerken, yolları işte bu Polifemos'un adasına düştü... Hemen gemilerini sahile demirlediler. Odisseus, kürekçi yoldaşlarından on ikisini yanına aldı, diğerlerini de bekçi olarak geminin yanında bıraktı. Önlerine çıkan, çam ve defne ağaçlarıyla süslü ilk mağaranın önünde keçi-koyun ağılı vardı. Merak edip mağaranın içine girdiler. İçeride kaymak peynir ve yağla dolu bir sürü çanak tencere vardı... Bu kimsesiz mağaradan ürken Odisseus'un arkadaşları, peynirleri yüklenip hemen gemiye dönmek istediler... Ama Odisseus, buranın sahibini görebilmek için beklemeyi yeğledi. Bu arada sütlerle, peynirlerle karınlarını bir güzel doyurdular... Akşam sürüsüyle birlikte bir insan azmanı döndü. Odisseus ve arkadaşları haliyle mağaradan dışarı çıkamadılar... Bu azman adam Polifemos, koyunlarını içeri aldıktan sonra, onlarca kişinin yerinden bile kıpırdatamayacağı bir kayayla mağaranın ağzını kapadı. Koyunlarını sağdı. Yaktığı bir ateşte sütü kaynatmaya başladı. Bu sırada içerdeki yabancıları fark etti. Hemen onlardan ikisini parçalayıp kendine bir sofra kurdu; bir güzel karnını doyurdu! Sonra Odisseus'a kim olduğunu sordu. O da titreye titreye; "Adım Kimse," diye yanıt verdi. Sonra gemilerinin battığını, Baştanrı Zeus adına kendilerine yardım etmesini istedi. "Zeus da kimmiş!.." diye gürledi Polifemos. "Evet, sana yardım edeceğim. Seni en sonra yiyeceğim!.." Dev adam uykuya daldıktan sonra haliyle sabaha dek uyuyamadılar. Ama Odisseus hep bir kurtuluş yolu aradı. Ertesi gün Polifemos gene sürüsüyle

döndüğünde gözüne kestirdiği iki yoldaşını daha parçalayıp yemeğe başladı. Ama Odisseus bütün korkularını bastırarak Polifemos'a tulumundaki şaraptan sundu. İlk kez tattığı ama çok hoşlandığı bu içkiden ardı ardına taslar dolusu içti Polifemos. Sonunda da çarpılıp derin bir uykuya daldı. Odisseus da önceden zeytin ağacından hazırladığı ucu ateşli bir sopayı devin tek gözüne sapladı! Polifemos attığı çığlıklarla bütün adayı salladı... Koşuşup gelen ve gözünün kör edildiğini öğrenen komşuları, bunu kimin yaptığını sordular. Polifemos da, "Kimse!" diye yanıtladı. Onlar da bu "kimse" söylemine sinirlendiler; "Babası tanrı Poseydon ilgilensin onunla!" diyerek çekip gittiler...

Polifemos sabaha dek ah vah çekip inledi. Ve erken uyanan gül Şafak'la birlikte Odisseus da planını uygulamaya koyuldu. Üçer üçer yan yana getirdiği koyunları, devin üstüne yattığı hasırın sicimleriyle bağladı. Yoldaşlarından her birini bu üç koyunun ortasındakinin üstüne yatırdı. Kendisi de en güçlü koçun karnına sarıldı. Sabahleyin dev, mağadan çıkan koyunların üstünü elleriyle yokladı. En sonra da Odisseus'un karnına yapıştığı iri koç önünden geçerken onu uzun uzun okşadı; onunla biraz dertleşti. Hepsi dışarı çıkınca, Odisseus ve arkadaşları koyunlarla birlikte hemen gemiye doluştular... Demir alıp sahilden uzaklaştıklarında Odisseus; "Ey canavar Polifemos, ben 'Kimse' değilim! Ben insan oğlu insan Odisseus'um!.. Duydun mu?" diye bas bas bağırdı. Artık kin ve öfkeden kuduran dev Polifemos, kopardığı kayalık bir kütleyi Odisseus'un gemisine doğru fırlattı. Geminin önüne düşen kaya, denizde büyük bir dalga kopardı ve bu dalga gemiyi sahile doğru savurdu. Neyse ki Odisseus bir yolunu bulup yoldaşlarını gene kılpayı kurtardı.

İşte körleşen dev Polifemos'un babası ve tekmil suların tanrısı Poseydon'la ölümlü Odisseus'un denizlerdeki egemenlik savaşı böylece başlamış oldu...

Artemis (Diana)

Ay ve geyik onun simgesiydi.

Apollon'un kız kardeşiydi. Bakirelik ve ruhsal, bedensel arılık onun yaşam ilkesiydi. Bütün hayvanların tanrıçasıydı o. İnsanların hayvanları köleleştirmesine kesinlikle karşıydı. Çok iyi ok kullanır;

hedefini hiç şaşırmazdı. Şairler ve ona tapanlar, "Yaban" ya da "Hayvanların Kraliçesi" olarak tanımlardı onu.

Çocukların oyunlarındaki masumluk, yeniyetme gençlerin delişmen tutkuları hep ondan kaynaklanırdı. Vahşi doğanın, dokunulmamış bedenlerin, tutkulardan uzak saf gönüllerin tanrıçasıydı.

TANRIÇA ARTEMİS

I

Doğum günü yaklaşınca, Baştanrı Zeus'tan gebe kalan tanrıça Leto'yu yeryüzünde hiçbir ülke kabul etmedi. Çünkü Zeus'un karısı Hera'nın şerrinden ürküyordu hepsi de... Sonunda yitirecek bir şeyi olmayan taşlık-kayalık Delos adası, sancılı tanrıçayı çorak topraklarına buyur etti. İşte orada Leto, bir ağaca dayanarak tam dokuz gün dokuz gece çektiği büyük sancılarının sonunda, tanrı Apollon'la tanrıça Artemis'i dünyaya getirdi. Tanrıça Leto da hoşnutluğunun bir karşılığı olarak bu çöl gibi tamtakır adayı yeşilliğe ve ormanlara boğdu. Kısa bir süre sonra burası oğlu tanrı Apollon'un tapınım merkezine dönüştü. Bu adada doğum ve ölüm gibi insani olaylar da yasaklandı! Bu yüzden doğum günü yaklaşan kadınlar ve ölümü yakın hastalar başka adalara taşınıyordu hep... Haliyle mezarlık da yoktu artık bu adada!

İşte anası tanrıça Leto'nun sözünü tutup bolluğa, yeşilliğe ve üne kavuşturduğu bu adada tez serpilip büyüyen tanrıça Artemis, bir gün doğruca babası Zeus'un Olimpos'taki sarayına gitti. Genç kızların bayıldığı giysiler, takılar yerine ok, yay, altı sağlam ayakkabılar vermesini istedi ondan. Ve büyüdüğü zaman da ayağındaki entarinin hep dizlerinin üstünde olmasını diledi. Daha sonra kırların yalnız tanrısı keçi ayaklı Pan da, avcılığı sırasında yardımcı olacak ve rüzgârdan daha hızlı koşan; geyikleri, tavşanları arayıp bulan bir tazı sürüsü armağan etti ona. Yeryüzündeki tekmil hayvanlar, artık bundan böyle ondan sorulur oldu... Çok hareketli ve çevik bedenli Artemis; ırmaklarda, denizlerde yüzer; dağlarda bayırlarda, yanında Nümfelerle (nymphe) birlikte gönlünce av hayvanlarının izini sürerdi. Dağların, sarp yolların, derin uçurumların ve yamaçların da tanrıçasıydı o. Attığı oklar hiçbir zaman hedefini şaşırmıyordu. Bu arada Artemis, kendine çocuk verecek erkeği gönlünce seçen Amazonla-

rın da tanrıçasıydı. Üstelik savunma gücü zayıf hayvanlara; kurtların, panterlerin, aslanların pençelerinden kurtulabilmeleri için onları son hızla koşturacak güç ve çeviklik bağışlardı. Artemis avdan döndükten sonra yayını bir ağaca asar, sonra da kardeşi tanrı Apollon'u arar bulur ve Musa denen esinperileriyle dans ederdi... Onların coşkulu ezgilerine, şiirlerine gönülden eşlik ederdi...

Gerçekten de yalnızca hayvanların değil, tekmil bitkilerin dünyası da onun egemenliği altındaydı. O yüzden bazı yerleşim birimlerinde, ceviz ve sedir ağaçları onun simgesi olarak algılanır; tapınım görürdü. Her yıl hasat sonunda elde edilen ilk üretimin bir kısmının ona ayrılması gerekirdi. Örneğin Kalidon bölgesinin kralı Oineus, bu hasat bayramlarının birinde yeni üründen onun adına pay ayırmayı unuttuğu, ya da önemsemediği için, tanrıça oraya bir canavar yabandomuzu saldı. Ülkenin bütün ekili-dikili alanlarında ne var ne yoksa hepsini yok etmeye başladı bu canavar... Ve Kalidon'daki bu canavarı öldürmek için yaşanan olaylar, "Kalidon'da Av" adıyla eskiçağın en ünlü serüveni olarak geçti tarihe...

Koruması altında olan karadaki, havadaki ve denizlerdeki hayvanları hoyratça kullanmaya, hele onları öldürmeye kalkanların vay halineydi! Tanrıça onları çok büyük cezalara çarptırırdı!.. Hiçbir hayvanın, kendi öngördüğü yazgının dışında öldürülmesine izin vermezdi. İnsanoğlunun hayvanlara karşı uyguladığı evcilleştirme adı altındaki köleleştirme tuzaklarına da son derece öfkelenirdi. Bu yüzden hayvanları bu tuzaklardan uzaklaştırmaya çalışırdı hep. Artemis, hayvanların kendi ortamlarında özgür ve insanların zorba buyrukları dışında yaşamalarını isterdi hep. Onların türünü bereketlendirirdi. Zaten kara ve deniz avcılığında uyulması gereken yasaları o koymuş ve bunun denetimini de kendisi üstlenmişti... Yine yavru hayvanları o güder yeder; onları kötü niyetli ellerden uzak tutardı hep. Çocukların kuş yuvalarındaki yumurtalara dokunmasını kesinlikle engellerdi. Avcıların gebe bir hayvanı avlamasını da yasaklamıştı. Gebe bir balık; avcıların filesine takılırsa, onun hemen "Artemis aşkı adına" yeniden denize salıverilmesi, Artemis'in denizlerdeki avcılığa getirdiği bir zorunluluktu...

Bütün hayvanlar da tanrıçalarının kendilerine olan sevgi ve sıcaklığını bilir, duyarlardı. O yüzden leylekler onun ellerinden yem yemeye gelirdi sık sık. Tanrıçanın sert iyiliği, onları uysallaştırır ve

insanlara yaklaştırırdı. Ve tanrıçaları ormanda ya da bir çayırlıkta uzanıp dinlenmeye başladığında; geyikler, karacalar ve aslan yavruları onun ayakları dibine gelip uzanırlardı. O da bu yavruları okşarken uyuyakalır; uyandığında da onlarla koşuşur, oynaşırdı...

AY TANRIÇASI ARTEMİS ve ORYON

II

Ünlü çapkınlığı yüzünden gene karısı Hera'yla kavga eden Baştanrı Zeus; can sıkıntısını dağıtmak için, oğlu tanrı Hermes'i ve deniz tanrısı Poseydon'u da yanına alarak, hep birlikte Trakya bölgesinde bir kır gezisine çıktılar. İryos adlı bir çoban, insan kılığındaki bu konuk tanrıları, sürüleriyle yalnız başına oturduğu dağevinde çok iyi ağırladı. İryos'un bu insancıl ve içten konukseverliği karşısında çok duygulanan tanrılar, çobandan bir şey dilemesini istediler. Çoban, yoksulluk yüzünden şimdilik evlenebilecek durumda olmadığını, evlense de evini geçindiremeyeceğini söyledikten sonra, kadınsız bir çocuk sahibi olmayı çok istediğini söyledi. Bunun üzerine Baştanrı Zeus, çobanın hemen bir düve kurban etmesini ve derisini getirmesini istedi. Tanrılar çobanın getirdiği düve derisinin üstüne parmaklarıyla genç bir delikanlı deseni çizdiler. Sonra da ona bu deriyi toprağa gömmesini ve orada dokuz ay bekletmesini söylediler. Bu söz üzerine gömdüğü ve dokuz ay sonra topraktan çıkardığı derinin arasında nurtopu gibi bir oğlan çocuğu buldu çoban İryos. Koyun-keçi sütüyle beslenen ve babasının Oryon (Orion) adını verdiği bebek, tez büyüdü: Kısa bir süre sonra bu yeniyetme delikanlı; denizlerin dalgaları üstünde, dağda bayırda, her yerde gönlünce yürüyüp koşabiliyor, rahatça avlanabiliyordu. Üstelik bu iri cüsseli ve yakışıklı güzel Oryon'u görüp de gönlünü kaptırmayan kız-kadın yok gibiydi!

Bu boylu boslu Oryon, bir ara kral Minopyon'un kızı Merope'ye vuruldu ve kızı kral babasından istedi. Haliyle bu çoban çocuğunu damat olarak benimsemek kralın şanına yakışmazdı! Bunun üzerine Oryon da kızı kaçırdı. Kral, bu dev cüsseli Oryon ile başa çıkamayacağını birkaç deneme sonunda anladı. Hediyelere boğduğu tanrı Diyonisos'un buyruğundaki azman Satirosları maşa olarak kullandı ve Oryon'un gözlerini kör ettirdi. Sonra bu kör damadını ülkesinden

kovdu. Gözlerini ve sevgilisini yitiren umarsız Oryon, artık ülke ülke gezmeye başladı. Lemnos adasında topal tanrı Hefaystos'la karşılaştı. Ona başından geçenleri bir bir anlattı. Delikanlının serüvenlerinden etkilenen Hefaystos, hizmetçisini kör Oryon'un buyruğuna verdi. Ve ondan, Oryon'u sürekli Doğu'ya; güneş tanrısının oturduğu yerlere doğru götürmesini istedi. Güneş tanrısı Helyos da, hizmetçinin omuzlarında taşıdığı bu yakışıklı gencin gözlerini ışınlarıyla iyileştirdi. Gözleri açılan Oryon, karısını bulmak ve kraldan öcünü almak üzere kovulduğu kente döndü. Ama kral onun geldiğini duyar duymaz özel olarak yaptırdığı sığınağa saklandı. Bütün aramalarına karşın karısını da kralı da bulamayan Oryon, umarsız yeniden yollara düştü. Girit adasında tanrıça Artemis ile tanıştı. Bu av ve ay tanrıçasıyla araları iyice ısınan Oryon, artık onunla birlikte sık sık ava çıkmaya başladı. Tanrıçası Artemis de, bu iyi yürekli Oryon'un ışığa ve doğaya olan sevgisiyle daha derinden bütünleşmeye ve bu dünyayı, tanrıların sarayı Olimpos'tan daha fazla sevmeye başladı. Ne var ki Artemis'in erkek kardeşi tanrı Apollon, kızkardeşinin bir ölümlüye bu denli tutulmasına çok öfkelendi. Ve onu bu sevdadan döndürmek istedi. Buna karşılık Artemis, kardeşi Apollon'a; canı kimi isterse onu sevmekte özgür olduğunu söyledi. Onu sözle yola getiremeyeceğini anlayan Apollon, bir gece, kızkardeşinin kendi solgun ışıklarıyla aydınlattığı Girit'teki sahile geldi. Ve orada kızkardeşi Artemis'le bir süre gezip dolaştıktan sonra, ta ötelerde, denizin üstünde duran yuvarlak bir gölge gösterdi. Ve kızkardeşine, ay ışığında kımıldayan bu hedefi tek okla vurup vuramayacağını sordu. Artemis yanıt vermeye bile gerek duymayarak, okunu gösterdiği hedefe saldı! O anda da sahilde uyuklayan Oryon'un köpeği acı acı havlamaya başladı! Sonra iki tanrı, vurulan şeyin ne olduğunu birlikte görmeye gittiler. Bu kez tanrıça Artemis gördükleri karşısında dehşete düştü! Çünkü vurduğu hedef, ayışığında yüzen can sevgilisi Oryon'du! Tanrıça o kadar üzüldü ki, sevgilisini kendisinden ayırmaması için, günlerce babası Baştanrı Zeus'a yalvar yakar oldu...

Ve sonunda Zeus, kendisinin de çok sevdiği Oryon'u ve onun köpeğini, gökyüzünde tanrıça Artemis'in yakınlarında dolaşan bir takımyıldızına dönüştürdü.

EFES'TEKİ ÇOK MEMELİ ARTEMİS

III

İ.Ö. 7000 yılından beri, çeşitli adlar alarak ve haliyle dönüşümler geçirerek, bütün Akdeniz ülkelerinde etkinliğini sürdüren Likyalı tanrıça Kibele (Kybele), bütün tanrıların anası olarak tapınılıyor ve taşlara, mermerlere öyle işleniyordu... Onun değişik dönüşümlerinden biri de Efesli çokmemeli tanrıça Artemis'ti.

Çok yakın bir geçmişte, Efes kazıları sırasında bulunan üç Artemis heykeli, dünya din ve kültür tarihinde büyük bir çığır açtı. Çünkü bu üç heykel, yalnızca Artemis'in kendini değil, arkasındaki bütün bir tanrılar dünyasını ve insanlık tarihini de aydınlığa kavuşturdu... Gizli ya da karanlık kalmış birçok bilimsel sorunun çözümünü de kolaylaştırdı...

İşte Efes'teki Artemis Tapınağı'nda bulunan ve üç heykelden biri olan başı taçlı, gövdesi çeşitli figürlerle dolu, çokmemeli tanrıça Artemis'in büyük heykeli, gökten düşmüş bir kaya parçası olarak algılanıyordu ilk başlarda. Ama zaman içinde, bu düz taş parçası, çeşitli heykeltraşlarca işlene işlene Ana Tanrıça Kibele'nin bütün özelliklerini yansıtan imgelerle yüklü bir heykele dönüştü... Ve bu heykel, Artemis'in doğa üstündeki egemenliğini ve de uygarlığın yaratıcısı ve yöneticisi olduğunu simgeliyordu. Göğsünde dört katmandan oluşan memelerin sayısı, değerlendiren uzmana bağlı olarak, 17 ile 40 arasında değişiyordu. Bu memeler, onun bolluk ve bereket simgeleriydi. Tanrıçanın eteğinde de kabartma arslanlar, boğalar, keçiler vardı. Ve bunlar üçer üçer dizilmişlerdi. Bu üç sayısı da zaten tanrıça için kutsaldı ve onun üç yönlü özelliğini; yani hem bakir bir kız, hem evli kadın, hem de ana olarak bir kadının bütün yaşam sürecindeki egemenliğini, bereketini simgeliyordu. Artemis'in ensesindeki dolunay biçimindeki yuvarlak bir disk, onun sürekli değişim halinde olan "ay"ı da egemenliği altında tuttuğunu belirtiyordu. Üreme organında görünen bıldırcın kuşuyla ilgili kabartma motif de onun doğurganlığının bir simgesiydi... İşte böylece tanrıça; heykeli üstüne işlenmiş canlı cansız yaratıkların motifleriyle, evrendeki bütün yaratıkların tanrıçası ve doğanın yöneticisi olduğunu anlatmaya çalışıyordu...

Ve Efesli bu çokmemeli tanrıçanın, Frikyalı Ana Tanrıça Kibele ile misyonu aynıydı. Ne var ki onun heykelindeki bu çok değişik motifler, tarih boyunca bilim adamlarını çok düşündürdü. Örneğin maddenin sürekli hareket ve oluşum halinde olduğunu ilk dile getiren diyalektik materyalizmin kurucusu Efesli düşünür Herakleytos'un, bu bağlamdaki felsefesini, çok sevdiği Artemis'in bu motiflerle süslü heykeline baka baka geliştirdiği bilinen bir gerçekti...

İ.Ö. 600 yılına doğru Efes'te kurulan Artemis'in tapınağı Artemisyon; zaten ilkçağ yazarlarının ve tarihçilerinin anlata anlata bitiremediği Dünyanın Yedi Harikasından biriydi. Antik Yunan çağının en ünlü sanatçıları, bu tapınağın içini, heykellerle resimlerle donattılar. Ne var ki zaman içinde, bugün bilinemeyen nedenlerle bu tapınak birkaç kez yıkıldı. Her seferinde de yeniden onarıldı. Büyük İskender bile buranın onarımı için keseler dolusu altın bağışladı... Yunan ve Roma ilkçağında sayısız rahip ve uzman barındıran bu tapınak; zaman içinde para basımı, bankacılık gibi ilk işlemlerin yapıldığı dünya ticaret merkezine dönüştü...

İlk Hıristiyanlık çağında Aziz Pol (Paule), bu bölgede yaşayan Egeli halkları Hıristiyanlaştırmak için Efes'e geldi. Ne var ki halk, tanrıçaları Artemis'e büyük bir saygı ve sevgiyle bağlıydılar... İsa dinine de son derece tepkiliydiler.. O yüzden kendilerine dayatılan bu yeni dini benimsememek için sonuna dek direndiler. Ama daha sonraları Hıristiyan Bizans'ın uyguladığı zorbalığa ve çapulculuğa daha fazla dayanamadılar. Hıristiyan Bizanslılar, bu güzelim Artemis tapınağının duvarlarındaki taşları ve içindeki heykelleri söküp söküp İstanbul'a götürdüler ve Ayasofya Kilisesi'nin yapımında kullandılar. Kalan taş ve heykellerin bir kısmı da Efes'teki yeni Hıristiyanlık dininin tapınağı Sen Jan Kilisesi'nin yapımında kullanıldı. Böylece Hıristiyanlıkla başlayan büyük çapulculuk hareketleri sonunda, bu tapınağın yeri kurbağaların ötüştüğü bir bataklığa dönüştü... Bundan dört yüz yıl kadar önce de Efes'e gelen British Museum'un arkeologları, bu tapınakta arta kalan ne varsa, İngiltere'ye götürdüler...

Ne var ki Hıristiyanlık, Artemis tapınağını yıktığı gibi tanrıça Artemis inancını da yıkabileceğini sanırken bambaşka bir oluşum çıktı ortaya!. Artemis'i hiçbir inançla değişmeyen Efesliler, Bizans'tan öyle

çok baskı ve zulüm gördüler ki, İsa'yı ve Meryem Ana'yı kabul etmiş göründüler. Ve bakire iken tanrı nefesiyle gebe kalıp İsa'yı doğuran Meryem Ana'yı, bakire tanrıça Artemis'in bütün nitelikleri ve kişiliğiyle donattılar... Bu arada Hıristiyan Azizler, Meryem Ana'nın Efes'e gelip oradaki Artemis'e yakın Bülbül Dağı'nda yaşadığını öne sürdüler... Bu yüzden de bütün dünya Hıristiyanları her yıl akın akın oraya gidip Artemis gibi bakire Meryem Ana'ya tapınmaya başladılar... Bu da Artemis'in ve Egeli halkların dünya kültürü ve dini üzerinde kurduğu etkinliği ve onların yaratıcılığını kanıtlayan bir oluşumdu...

Ve tanrıların anası Kibele'nin bir dönüşümü olan Artemis; doğadaki bereket ve üremenin tanrıçası ve uygarlığın öncüsü olarak, bütün Akdenizli kardeş halkların arasında, barışın ve bolluğun tanrıçası olarak da halen bütün canlılığıyla yaşamaktaydı...

Ares (Mars)

Simgesi miğfer ve mızraktı.

Dünyamızdaki bütün savaşların ve katillerin tanrısı oydu.

Hefaystos'un karısı tanrıça Afrodit'le düşer kalkardı.

Savaşsız bir dünyadan rahatsız olurdu. Babası Zeus bile ondan iğrenirdi. Onun dayattığı savaş yasaları yüzünden, yaşlı babalar oğullarını kendi elleriyle toprağa vermek zorundaydı.

Bütün halklar ve ozanlar bu tanrıya hep ilençler yağdırdı. Onun hemen hemen tapınağı bile yoktu.

Ares adı "savaş" sözcüğüyle eşanlam kazandı.

SAVAŞ TANRISI ARES

Baştanrı Zeus'la karısı Hera'nın ilk çocukları olan savaş tanrısı Ares'i, ne ölümlü insanlar ne de Olimpos'un ölümsüz tanrıları sevebildi!.. Babası Zeus bile kavgacılığı ve huysuzluğuyla anası tanrıça Hera'ya çektiğini söylüyordu bu ilk oğlunun... Ne zaman ki bir zorbanın buyruğundaki işgalci ordular, gittikleri ülkenin dağlarını, kentlerini, kültürünü yakıp yıkmak ve hazinelerini yağmalamak için yürüyüşe geçiyor, Ares de gidip hemen onların en ön saflarında yer alıyordu... İşte bu yüzden Anadolu halkları arasında da, Greklerin dünyasında da hiç sevilmedi bu tanrı! Egeli ölümsüz ozan Homeros'un ilkçağdaki bir savaşı anlattığı İlyada destanında; "azgın, çılgın, uğursuz tanrı" gibi en yakışıksız sıfatlarla Ares'i lanetleyip aşağılaması hiç de boşuna değildi. Gerçekten de bu tanrının ayak bastığı yerde ot bitmez; onun girdiği ülkelere uzun yıllar bahar gelmezdi. Bu uğursuz tanrı hep kan ve gözyaşı götürürdü gittiği bütün ülkelere!..

Troya savaşları sırasında Diyomedes (Diomedes) adlı ölümlü bir kahraman, tanrıça Atena'nın yardımıyla, kin beslediği bu Ares'i karnından ağır şekilde yaraladı. Ve yaralanan bu mızmız tanrı, iki gözü iki çeşme, doğruca babası Zeus'un yanında aldı soluğu! Baştanrı Zeus da barış düşmanı bu oğlunu hiç çekinmeden uzun uzun azarladı:

"Böyle ağlaşıp durma dizimin dibinde, dönek!
Olimpos'ta oturan tanrılar arasında
Çok iğrendiğim tanrısın sen
İşin gücün hep hırgür, kavga, savaş senin!" (İlyada, Homeros)

Tanrı Apollon'la tanrıça Atena bile; "Ey insanların baş belası Ares,/ Ey kaleler yıkan elleri kanlı Ares!" diye azarlardı onu sık sık... Kuşkusuz Olimposlu öteki tanrılar da savaşa katılırlardı zaman zaman. Ne var ki onların tek amacı, sevdikleri ve kendilerini onurlandıran kahramanlara bu savaş sırasında güç ve destek vermekti. Örneğin Atena da, haklı bir dava uğruna savaşanların saflarında yer alırdı hep. Ve Ares dışındaki tanrılar; insanlar arasındaki egemenlik ve soygun amaçlı savaşların kışkırtıcısı ya da destekçisi olmadılar hiç. Bu yüzden öteki tanrıların hepsi de; sırf savaş olsun diye savaşı tetikleyen, yağmacı ve soykırımcı orduların saflarında savaşan Ares'ten nefret ediyordu. Gene bu yüzden Ares, gelip geçmiş çağlardaki insanlıkdışı bütün yıkıcı savaşların ve savaşçıların bir simgesine dönüştü. Zaman içinde onun kışkırttığı savaşlar sırasında, onun yanından ayrılmayan ve kızları olan; Eris (Kavga), Enyo (Yıkım), Fobos (Korku), Deymos (Dehşet) adlı tanrıçaların da bu arada adlarını anmak gerek!.. Bu ürkütücü tanrıçalar, Ares'in Afrodit'le olan yasadışı aşk ilişkilerinden doğmuştu... Hatta Afrodit'le evli demirci tanrı Hefaystos, kendi hazırladığı zincirli ve tel örgülü bir tuzakla Ares'le Afrodit'i sevişirlerken suçüstü yakaladı; sonra da onları Olimpos'taki tanrılar önünde, o uygunsuz halleriyle sergiledi! Ares de, bu olay yüzünden tanrıların alaylı kahkahalarına dayanamadı ve tabii babası Zeus'un da zorlamasıyla, süklüm püklüm yeryüzüne geldi. Trakya bölgesinde yaşayan yabanilerin yanına sığınıp bir süre gözlerden ırak kaldı. Zaten Olimpos'taki tanrılar onu horlayıp azarladıklarında o doğruca yeryüzünün bu cennet bölgesinde alırdı soluğu!.. Ne var ki Ares, sık sık geldiği bu bölgede de hiç boş durmuyor habire karışıklıklar çıkartıyordu...

Gene bu savaşsever tanrı; yalnızca insanların dünyalarını karıştırmakla kalmaz, ayrıca yarı ölümsüz kahramanlarla ve devlerle de hep hırgür çıkarırdı. İşte karıştırdığı haltlar yüzünden Olimpos'ta tanrıların yüzüne bakamaz olduğunda gelip sığındığı Trakya denen bu güzelim bölgede, ozanlara esin veren çok güzel perikızları yaşıyordu. Ayrıca

savaştan nefret eden ve ozanların esinperilerini seven iyi yürekli iki dev adam da, bu güzel bölgeyi yurt edinmiş ve orada çok şairane bir kent kurmuşlardı. Ne var ki Ares, bir yolunu bulup bu güzelim kenti yakıp yıkmak istiyordu. Ares'in bu niyetini öğrenen iki dev adam, bir gün onu kendi kurdukları bu kentin sokaklarında süklüm püklüm dolaşırken gördüler. Onu hemen kıskıvrak yakalayıp sıkı sıkıya zincirlerle bağladılar. Her ne kadar Ares denen yeryüzünün bu en büyük belasını hemen yok etmek istedilerse de, ölümsüz yaratıldığı için öldüremediler. Ama onu çok kalın bir bronz kafese kapattılar. Tam on üç ay, aç-susuz bu kafeste can çekişen Ares'i, hiç sevmemelerine karşın, Olimposlu tanrılar gene de merak ettiler ve onu aratmaya başladılar... Her yerde eli olan haberci tanrı Hermes, son anlarını yaşayan Ares'i buldu ve onu kapatıldığı utanç verici kafesten kurtardı!..

Antikçağda ozanların tanrı Ares'le ilgili dillendirdiği imgeler hiç de haz verici, iç açıcı şeyler değildi. O çağın ölümsüz tragedya ozanı Ayshülos bir tragedyasında tanrı Ares'in ürkünçlüğünü açık açık şöyle dillendirdi:

"Bu masum kentin göklerinde,
Sayıklar gibi gürül gürül soluyor
Yakıp yıkıyor acımadan
Nesi varsa sevip saydığı insanların
Ares adlı bu acımasız tanrı!
Dehşet çığlıklarıyla doluyor sokaklar,
Asker askerin önünde düşüyor.
Bu dinmeyen bebek çığlıkları...
Kan gölü sokaklardan geliyor!"

Evet, dünyamızda hiçbir halkın onuruna tapınak bile kurmadığı bu acımasız ve kendini yedi canlı sanan tanrı Ares kaldı yalnızca ortalıklarda. Hiç kuşkusuz yakın bir gelecekteki insanların bu yüzsüz savaş tanrısını, artık hiç çıkamayacağı bir kafese kapatacaklarını söylemek hiç de büyük bir kehanet değildi!..

Apollon (Febus)

Simgesi lir ve yaydı.

Tanrıça Artemis'in ikiz kardeşi Apollon, her şeyden önce müzisyen ve ozandı. Esinperileri Musalarla birlikte oyunlar oynar, ezgiler söylerdi. Aydınlık bir gün gibi güzeldi. Dalgalı saçları omuzlarına düşerdi. Yayından fırlattığı ok da hedefini hiç şaşırmazdı. Öfkelendiği kentlere veba salardı.

Bilici tanrıydı ve tapınaklarında onunla konuşabilen Piti (Pythie) denen bilici rahibeler vardı. Apollon onlar aracılığıyla iletilerini gönderirdi.

İyiliği üzerindeyken hastaları iyileştirir ve suçluları günahlarından arındırırdı. Pislik içinde yaşayan ve insanlara zararlı hayvanları kentlerden uzaklaştırırdı.

Işık, güzellik ve gerçek onun kimliğiydi.

APOLLON'la ARTEMİS'in ADASI DELOS

I

Gene Baştanrı Zeus, gizlice sevişip gebe bıraktığı tanrıça Leto'nun başına büyük dertler açtı! Çünkü olup bitenleri öğrenen karısı kindar tanrıça Hera, Leto'ya karşı büyük bir kin beslemeye başladı. Çünkü onun doğuracağı çocukların, Olimpos'taki kendi çocuklarına rakip olacağını çok iyi biliyordu... Ve bu yüzden de gebe tanrıça Leto'ya ve doğuracağı çocuklarına elinden gelen her kötülüğü yapmaya and içti! Yeryüzünde hiçbir yerin ona doğurma izni vermemesi için bütün kentlere, dağlara bayırlara buyruklar saldı. Bunun üzerine zavallı Leto da, gitgide şişen karnıyla, bütün Akdeniz adalarında, Anadolu'nun pek çok kentlerinde, Kazdağı'nda; Hera'nın kulağına gitmeden doğurabileceği bir sığınak aradı durmadan... Ne var ki dünyadaki bütün dağlar taşlar, kentler, ovalar Hera'nın şerrinden ürktükleri için, hiçbiri onu kabul etmek istemiyordu! Sonunda Leto'nun belleğinde birdenbire bir yer adı uyanıverdi! Derdine derman bulmuş olmanın sevinciyle de içi aydınlanıverdi! Tanrılar arasında geçen bir sohbetten anımsadığına göre, deniz tanrısı Poseydon bir gün elindeki yabayla oynarken dalgınlıkla denize vurmuş, bunun üzerine orada bir adacık ortaya

çıkıvermiş. Adanın her yanı taşlık kayalıkmış; ne ağaç ne ot bitermiş... Üstelik bu adacık, denizin dibine sıkı sıkıya halatlarla bağlı olmadığı için Akdeniz'de, Ege'de gönlünce yüzer gezermiş!.. Bütün bunları bir anda anımsayan tanrıça Leto, doğruca kendini kabul edeceğine inandığı bu adacığa gitti. Doğum sancıları içinde, ona uzun uzun diller döktü. Kendisine doğum yapabileceği bir sığınak olursa; adanın zenginleşmesi ve ormanlara, tapınaklara kavuşması için elinde bulunan bütün tanrısal olanakları sonuna dek kullanacağını söyledi. Üstelik tanrı ve tanrıça olarak doğacak çocuklarının burayı da yurt edineceklerini ve burada kurduracakları tapınaklarla adayı cennete çevireceklerini sözlerine ekledi. Ayrıca bu adanın, zengin gezgincilerin ve dertlerine derman arayanların uğrak ve yalvarı yeri olacağını eklemeyi de unutmadı. Tanrıça Hera'nın hışmına da uğrasa zaten yitirecek bir şeyi olmayan bu göçerkonar adacık, tanrıça Leto'ya acıdı ve bebeklerini rahatça doğurabilmesi için onu çorak topraklarına buyur etti...

Bunun üzerine Olimpos'tan kalkıp bu adaya gelen Hera dışındaki bütün tanrıçalar, Leto'nun sağlıklı bir doğum yapabilmesi için dokuz gün dokuz gece başında pervane kesildiler. Ama hepsinin çabaları boşa çıktı; ille de bir ebe gerekiyordu! Ne var ki Hera; kocası Baştanrı Zeus'un evlilik dışı çocuklarının doğumunu engellemek amacıyla, tanrıçaların ebesi olan kızı Eyleytiya'yı (Eileithyia) hiçbir yere salmıyordu... Bununla birlikte Leto'ya çok acıyan Hera'nın bu ebe kızı, Leto'nun doğum sancılarının onuncu gününde anası Hera duymadan gizlice adaya geldi. Ve sonradan Olimposlu tanrılar arasına katılacak olan tanrı Apollon ile tanrıça Artemis'in doğumlarına yardımcı oldu. İşte o zaman Leto'nun başında bekleşen tanrıçalar uzun uzun sevinç çığlıkları kopardılar!.. Hemen kutsal elleriyle bu bebekleri dupduru tuzlu deniz suyunda yıkayıp kundakladılar. Tanrıça Temis de gene kendi ölümsüz elleriyle bu bebeklere nektar ve tanrıların içkisi "ambrosya" içirdi:

"Dile gelmez bir sevinç kapladı yüreğini Leto'nun
Çiçekler içindeydi şimdi, çiçekler içinde Delos,
Tıpkı ormanlarla kaplı bir dağ doruğu gibi."

Yasadışı çocuklarının doğumuna çok sevinen Baştanrı Zeus, ilk iş olarak Delos denen bu yüzer-gezer adacığı, Ege denizinin dibindeki kayalara kalın zincir ve halatlarla bağladı ve dokuz sütunla adanın su içi dengesini kurdu. Ve bu adacık Kiklad takımadalarından biri oluverdi artık. Ozanlar; insanlığın uygarlık yolundaki aralıksız evrim sürecinin en büyük güzergâhlarından olan Akdeniz'i ve iki tanrıyı doğuran Leto anayı ölümsüz dizelerinde uzun uzun kutsadılar:

"Selam sana, ey ulu Leto!
Bu parlak çocukların anası, mutlu ana,
Sensin kral Apollon'u, okçu Artemis'i doğuran.
Kayalık Delos'ta doğurduydun onları;
Vermiştin sırtını koca dağlara."

BİLİCİ TANRI APOLLON

II

Apollon, ikiz kardeşi Artemis'le birlikte Delos adasında geçirdi çocukluğunu. Daha sonra da bu yüzer-gezer adayı, babası Zeus'la birlikte kalın halatlarla denizin dibine bağladılar. Zaman içinde de en kutsal yerleden birine dönüştü orası; her yanı güllük gülistanlık oldu. Artık orada tanrı Apollon, flütüyle en içten ezgilerini çalıp söylüyor, en güzel şiirlerini yazıyordu... Musiki ve spor alanlarında yarışmalar da düzenleniyordu bu arada. Üstelik Apollon bilici bir tanrı olduğundan; dertlerine derman arayanlar, sağlıklarıyla ilgili bir şeyler öğrenmek isteyenler ve de âşıklar, buranın sürekli konuklarıydı. Doğum ve ölüm gibi olaylarla Apollon inancının karışması istenmediğinden, ölüme çok yaklaşanlar ve yakın sürede doğum yapacak kadınlar, hemen komşu adalara taşınıyordu!.. Bu yüzden mezarlık da yoktu Delos adasında!

Daha sonraları Apollon, Anadolu'dan başlayarak bütün Akdeniz ülkelerinde sürdürmeye başladı etkinliğini. Ne var ki Hera'nın ona olan öfkesi dinmiyor, onu bir şekilde yok etmek istiyordu. Bu amaçla Piton (Python) denen bir canavar yılan saldı Delfoy (Delphoi) kentine. Bu azgın yılan, bir yandan kentteki bağları, tarlaları

bozuyor; koyun-sığır sürülerini boğup yok ediyor; öte yandan da Apollon'u yakalayıp boğmak için fırsat kolluyordu. O da bu durumu bildiğinden, bir gün onun mağarasını, meşalesinin dumanıyla doldurdu. Yılan dumandan ürküp dışarıya fırlar fırlamaz da onu oklarıyla delik deşik etti! Canavarın ölümüne çok sevinen halk, tanrının onuruna büyük bir tapınak yaptırdı. Apollon aynı zamanda geleceği gören bilici bir tanrı olduğundan, onun bu yeni tapınağında Piti denen bilici bir rahibe oturmaya başladı. İşte tarih boyunca birbirini izleyen tapınaktaki bütün bu ünlü Pitiler; trans haline geçerek ziyaretçilerin sordukları soruların yanıtlarını gene tanrı Apollon'un ağzından aktarmaya başladılar.

Ama Pitilerin aktardığı bu sözler karmakarışık ve anlamsız olduğundan, oradaki rahipler bunlara hemen bir anlam yüklemeye çalışıyorlardı. Buna karşın gene de bilmece olarak kalan bu sözlerin ne anlama geldiği, ancak her şey olup bittikten sonra anlaşılabiliyordu! Ne var ki zaman içinde krallar ve zengin soylular; işlerine gelecek yanıtları alabilmek için tapınaktaki tanrı sözcülerine çok yüklü paralar göndermeye başladılar... Örneğin kral Kresus, Delfoy tapınağına çok değerli armağanlar gönderdi. Halis Dağı'nın ardındaki komşusu zengin ülkeyi işgal edip yıkmayı düşündüğünü, ama başarısından pek emin olmadığını bildirdi. Tanrı Apollon'un rahibinden şu yanıt geldi. "Halis Dağı'nı aşarsan zengin bir ülkeyi yıkacaksın." Bunun üzerine tanrı sözünü halkına ileten ve zaferden emin olan kral, sevinçle dağı aştı ve komşusuna saldırdı. Gerçekten de zengin bir krallığın yıkımına neden oldu. Ama yıkılan kendi krallığıydı!.. Sömürgeciliğe çıkan prensler, onların kaptanları, hep bu Pitilere sorarlardı yollarını, yazgılarını... Haliyle tapınaklardaki tanrı elçilerine bol bol altın keseleri bırakırlardı... Akdeniz kıyılarında pek çok doğum yeri olan tanrı Apollon'un, bir o kadar da bilicilik merkezleri vardı...

Bir ara Apollon, tapınağına gelip giden Troya kralının kızı prenses Kasandra'ya (Cassandre) deli divane tutuldu. Aşkına karşılık verirse ona bilicilik yetisini bağışlayacağını söyledi. Ne var ki bu yetiyi bağışlamasına karşın Kasandra, tanrıyla uzun süre düşüp kalkmak istemedi. Buna öfkelenen Apollon da bu yetinin özelliğini

değiştirdi. Önceden olacakları bilse de artık söylediklerini başkaları duymayacak, duysalar da anlamayacaklardı!

ŞİİRİN ve MÜZİĞİN TANRISI

III

Işığın ve sevginin tanrısı Apollon, evrensel uyumun ve uyuşumun da tanrısıydı. Zaten o, diğer tanrılara ve dünyamızdaki bütün canlılara, barış içindeki bir dünyanın ulaşabileceği güzelliği sezdirebilmek için şiiri ve musikiyi icat etti... Onun çaldığı lirin tellerinden süzülüp gelen ezgiler; hem tanrıların hem de insanların gönüllerinde uyuklayan en gizli istekleri gerçeğe dönüştürürdü... Apollon'un ezgilerini dinleyen gönüller, huzur ve anlatılamaz coşkularla dolup taşardı. Onun musikisi bütün insanlığa sürekli barış esinler; acımasız yürekleri yumuşatıp onlara insanlık dışı savaşların dehşetini duyurmaya çalışırdı... O yüzden barış ve huzur esinleyen şiirleri; zalime karşı isyan ve direniş fırtınaları koparırdı işgal altındaki halkların gönüllerinde ve kafalarında. Ve bu şiir; karanlıklar içinde tutsaklıktan bunalmış halkların elinde bir umut meşalesi gibi hep yanık dururdu. Onun şiiriyle ve musikisiyle içselleşen halklar; barış ve kardeşlik içinde dünyamızın güzelliklerini paylaşma coşkusuna kapılırdı hep... Ayrıca Apolon, şiirleri ve ezgileriyle coşturduğu kahramanların ve soylu ozanların başlarına çelenkler takardı...

Apollon, kötülerin ve savaş yandaşı insan kıyıcılarının ve de savaş tanrısı Ares'in baş düşmanıydı. O, sürekli ezilenlerin saflarında olurdu hep. Örneğin Troya savaşları sırasında, işgalcilere karşı direnen Troyalıları destekledi sürekli olarak. Zaten Troya'dan da hemen hemen hiç ayrılmadı savaş süresince. Karşıt cephelerin komutanları Ahilleus'la Troyalı yiğit Hektor; teke tek dövüşmeye kalktıklarında, tanrılar apar topar Kazdağı'nın doruğunda toplanıp bu kavgayı izlemeye başladılar. Bilindiği gibi onların bir bölümü işgalcileri, bir bölümü de Troyalıları tutuyordu. Troyalı Hektor bu dövüşte, Yunanistanlıları destekleyen tanrıça Atena'nın tuzağına düşerek Ahilleus'un kılıcıyla can verdi! Ne var ki azgın Ahilleus,

Hektor'un ölüsünü arabasına bağlayıp surların etrafında dolandırmak isteyince Apollon, tanrılara açık açık isyan etti:

"Amansız tanrılar, işiniz gücünüz kötülükte sizin!
Ölüyken bile varmıyor Hektor'u kurtarmaya eliniz!
Onu görmesin mi karısı, anası, çocuğu,
Görmesin mi babası Priyamos ve Troya halkı?
Siz hep şu uğursuz Ahilleus'u tutuyorsunuz..." (İlyada, Homeros)

Tanrılar onun bu isyanına bir yanıt vermediler... Ne var ki tanrıça Afrodit'le birlikte Kazdağı'nın doruklarından Troya ovasına inip Hektor'un yaralı bedenine, güneş kavurmasın diye yağlı merhemler sürdüler...

Apollon, dünyamızdaki dağların doruklarında, bazen de Olimpos tanrılar ülkesinde, kızkardeşleri olan dokuz Musa ile danslı şiirli şölenler düzenlerdi. Bu kızların kumral saç örgüleri ve açık beyaz tenleri vardı. Sesleri de kayaların arasından çıkan kaynak suları gibi yumuşak ve iç açıcıydı. Onlar, kardeşleri Apollon gibi insanların ve tanrıların geçmiş ve geleceklerini bildikleri için; bütün bu bildiklerini, ezgileri ve dansları aracılığıyla karşılarındakilere aktarmaya çalışırlardı... Onlar şarkı söylerken, Apollon da lirini bu seslere uydurarak çalardı. Tanrıçaların düğünlerinde de çalar söylerlerdi. Onlar Olimpos'ta şarkılarını söylerken, bütün tanrılar bu ezgilere kulak kesilir, bambaşka duygu ve düşüncelere dalar giderlerdi. Artık Olimpos ülkesindeki tanrılar arası kavgalar biter; hepsi de dünyamız için iyi ve güzel şeyler düşünmeye başlardı... Savaş tanrısı taş yürekli Ares bile, habire körüklediği savaşlardan pişmanlık duyardı bu ezgilere kendini kaptırdığı anlarda!..

Musalar aynı zamanda çok güzel dans da ederlerdi. Daha doğrusu danslarıyla dünyamızda var olan "Mutlak Güzel"i canlandırırlardı. Bu dokuz güzellerin her birinin başka bir dile çevrilemeyecek anlamda adları vardı. O yüzden Grekçe dışındaki dillerde bu adlara bir karşılık bulmak gerekirdi. Örneğin adı Müzik olan Musa'nın biraz gergin yüzü vardı. O aynı zamanda bir bilici olarak, suçluların ve masumların ortak yazgısı ölümden ve insanların kendilerinin yarattığı acılardan söz ederdi ezgilerinde; tiyatro sahnesinde de

şiirin ve dünyanın güzelliğini dillendirirdi...

Ozanlar, müzisyenler ve de bilgeler; Apollon'u ve kızkardeşleri Musaları yapıtlarının esinperileri olarak hep onurlandırırlar ve onlara taparlardı... Ve dünyayı Apollon'un gözleriyle güzelleştirmeye ve şekillendirmeye çalışırlardı. Kısacası tanrı Apollon'un kendisi; güzelim dünyamızdaki yaşamın şarkı, şiir ve "uyum"a dönüşümünden başka bir şey değildi.

O yüzden bir kuğukuşunun kendince söylediği şarkıda bile var olan tanrı Apollon; onu duyabilen insanların ve de tanrıların yüreklerini bir keman teli gibi titretirdi...

TANRI APOLLON'un ŞİİRLERİ

IV

Tanrı Apollon, tanrıça Hera'nın bir afet olarak gönderdiği Piton denen canavar yılanı mağarasından çıkartıp oklarıyla delik deşik etti! Çünkü bu yılan çevredeki köylülerin ekip diktiklerini bozuyor, arada önüne gelen insanları da boğup öldürüyordu... Daha sonra Apollon bu olayın anısına Delf kentinde bir tapınak kurdu ve burada Piti denen bir rahibe; dertlerine derman arayan, olup bitecekleri önceden öğrenmek isteyen insanlarlarla bilici tanrı Apollon arasında aracılık ediyordu.

Ne var ki Apollon, tanrıça Hera'nın saldığı bu yılanı öldürmenin günahlarından arınmak için, kralların en gani gönüllüsü Admetos'un yanında tam yedi yıl sürecek çobanlık yaşamına başladı... Zaten musikinin ve şiirin tanrısı olan Apollon, büyük bir coşkuyla koyun sığır sürülerini her sabah otlaklara götürüp getirmeye başladı. Sürülerini otlatırken içine doğan şiirleri, flütüyle bazen yanık bazen coşkulu ezgilere dönüştürüyordu. Bu ezgilerin titreşimleriyle uyanan kurtlar kuşlar, aslanlar, geyikler apar topar onun yanına geliyorlardı. Hepsi de bu ezgilerin etkisiyle kendinden geçiyorlardı. Gene bu ezgileri duyan insanlar, bu şiirlerde saklı dünyanın güzelliği ve yaşama sevincinin gizemleriyle içli dışlı oluyorlardı... Yalnızca hayvanlar ve insanlar değil, otlar ağaçlar da dinliyordu onu. Onun ezgileriyle coşan topraktaki tohumlar çatlı-

yor, bütün doğa üretim ve bereket kesiliyordu. Gene onun şiir ve musikisinin tetiklediği doğadaki ve insanlar içindeki bu canlılık ve coşku, Olimpos'taki tanrıları da hem büyülüyor, hem de kıskandırıyordu!..

Dünyamızı çok seven Apollon, oradaki güzellere gönlünü kaptırıp mutsuz aşklar yaşamadı da değildi! Bu yüzden arada bir sevgililerini cezalandırdığı da oldu. Örneğin bir gün tapınağına gelen Troya kralı Priyamos'un soylu kızı Kasandra'ya da deli divane vuruldu. Bu ölümlü Kasandra'yla tapınağında gizli gizli seviştiler. Aşkına karşılık ona bilicilik yetisini bağışladı. Ne var ki bir süre sonra araları açıldı. Apollon da onun söylediklerinin başkalarınca duyulup anlaşılmaması gibi bir ceza verdi ona. O yüzden Kasandra; kardeşi Paris'in Yunanistanlı güzel Helena'yı kaçırıp Troya'ya gelin olarak getirmemesini, bunun ülkeye yakım ve yıkım getireceğini söyledi yetkililere. Ama kimselere söylediklerini dinletemedi!.. Helena geldikten sonra da dedikleri bir bir gerçekleşti! Troya surlarının önüne konan ve işgalcilerce tanrıça Atena'nın armağanı olduğu söylenen ünlü Troya Atı'nın içeri alınmaması gerektiğini de söyledi. Bu tahtadan atın, içi asker dolu bir tuzak olduğunu anlatmaya çalıştı babası kral Priyamos'a ve de bütün komutanlara... Ama kimse onu duymadı; dinlemedi... Ve Troya, onun öngördüğü gibi yandı, yağmalandı!

Gerçekten de Apollon'un ışıklı varlığı, insanları hem bedensel hem de ruhsal temizliğe ve döktükleri kanın günahlarından arınmaya çağırırdı. Çünkü o gerçekten pişman gönülleri günahlarından arındırırdı. Bu arada gençlerin sağlıklı kalmalarına ve onların ileride dünyayı şekillendirmekte üstlenecekleri görevlere karşı hazırlanmalarına da göz kulak oluyordu. O yüzden gençler; yeniyetmelik eşiğini aştıklarında, ilk kez kesilen saçlarını ona armağan ediyorlardı. Tıbbın da tanrısı olan Apollon; insanları, özellikle gençleri çoğu zaman ölümün eşiğinden geri döndürüyordu.

Işığın tanrısı Apollon aynı zamanda evrendeki uyuşumun da tanrısıydı. Zaten o bu yüzden musikiyi ve şiiri icat etti. Onun liriyle yansıttığı musiki, hem tanrıların hem de insanların gönüllerindeki ve beyinlerindeki en güzel dilekleri gerçekleştirmenin yollarını aralıyordu. Bu yüzden kızkardeşleri Musalar; ozanların, bilgelerin

beyinlerine esinperileri olarak yerleşiyor; danslarıyla, ezgileriyle hep barış içinde salınıp evrilen dünyamızdaki uyuşumun ve huzurun hazzını duyurmaya çalışıyorlardı. Hem insanlara, hem de tanrılara... Gerçekten de onların dansları ve dillendirdikleri musiki; dünyamızdaki güzelliğin ve uyuşumun ta kendisiydi.

O yüzden tanrı Apollon'un ezgileri ve şiirleri, hep barış ve kardeşlik içinde yaşayan halkların mutluluğunu dillendirirdi. Özünde hepsi de kardeş olan halklar arasındaki savaşların, bir avuç egemenin çıkarları doğrultusunda yönlendirildiğini duyurmaya çalışırdı. Onun ezgilerine kilitlenen insanlar ve Olimpos'taki tanrılar; hep aynı topraktan yaratıldıklarının sevinciyle coşarlardı için için. Sonuç olarak insanlar; evrensel uyuşumun, barışta ve dünyayı kardeşçe bölüşmekte yattığının bilincine ulaşırlardı. Ve bu yüzden tanrılar da; Apollon'un musikisine daldıklarında, Olimpos'tan inip insanların gerçekleştireceği barış içindeki dünyaya et-kemik olarak katılmak için yanıp tutuşurlardı.

Çünkü tanrılar da insanlarla birlikte su, toprak ve ışık kardeşiydiler...

Diyonisos (Bacchus)

Üzüm bağlarını da, şarabı da insanlığa o armağan etti.

Başında sarmaşıklardan oluşan bir çelenk taşırdı. Onuruna düzenlenen bayramlarda, Satiroslar gibi giyinen köylüler, onun temsili varlığı çevresinde ve ezgiler eşliğinde oynayıp zıplarlardı.

Gerçekte Diyonisos; üzüm asmalarının, incir ağaçlarının ta kendisiydi. Arıların balı, bütün memeli dişilerin sütüydü. Asmanın üzümü, icat ettiği şarabın verdiği coşkunun da ta kendisiydi. Gezileri sırasında Bakhalar denen ve ezgiler söyleyip oyunlar oynayan, kendilerinden geçen ve ona eşlik eden bir kadınlar alayı vardı.

Diyonisos, içimizde gizlenen ve bize en yakın tanrıydı; coşkumuz, delişmenliğimiz ve de bilgeliğimizdi.

ŞARABIN TANRISI DİYONİSOS

I

Egeli tanrı Diyonisos; ilkçağın plastik sanatlarını, edebiyatını ve inançlarını yönlendiren en etkin tanrılardan biriydi. Örneğin tiyatroda tragedya sanatını o icat etti. Euripides'in bu tanrıyla ilgili olarak yazdığı "Bakhalar" tragedyası; ilkçağın bir çeşit kutsal İncil'iydi... Bu tragedyada tanrı Diyonisos kendini şöyle tanıtır:

"İşte ben Zeus'un oğlu tanrı Diyonisos, nihayet Yunanistan toprağına ayak basıyorum. Tanrılığımdan soyunup insan suretine girdim... Ben Anadolu'daki Lidya'nın altın ovalarından geliyorum... İran'ın güneşten kavrulan kırlarını, (...) bütün Asya ülkelerini, mutluluk diyarı Arabistan'ı dolaştım. Oralarda korolarımı kurdum; dinimi, ayinlerimi öğrettim. Şimdi kendimi Hellenlere tanıtmak istiyorum."

Bilindiği gibi dünyamızın güzel kadınlarına düşkün Baştanrı Zeus, elindeki yıldırımlar çaktıran silahı ve altın-elmas işlemeli baştanrılık giysileriyle hiçbir ölümlü kadına kendini kabul ettiremiyordu! O yüzden kartal gibi, kuğu gibi bir başka yaratığa dönüşerek onlara yaklaşabiliyordu ancak. İşte güzel Semele'yle de böylesi bir yöntemle senli benli olabildi... Ve Semele de bu birliktelikten gebe kaldı... Ne var ki bu arada Zeus'u ille de o doğal haliyle görmek istedi. Zeus ona bunun büyük bir felaket olacağını anlatmaya çalıştıysa da sözünü dinletemedi! Ve istediği gibi gerçek haliyle görünür görünmez de Semele, alevler içinde kaldı ve bu hengâmede karnındaki yarı oluşmuş bebeğini düşürdü!.. Ama Zeus da bebeği alevlerin içinden çekip aldı ve serin sarmaşık filizleriyle sarıp sarmaladı; sonra da baldırını yarıp oraya yerleştirdi. İşte babası Zeus'un baldırında onun kanıyla beslenip günü geldiğinde doğan Diyonisos'a; "yaşam eşiğini iki kez geçmiş" anlamında "Ditirambos" demeye başladı o çağın insanları...

Aydın ilinin Nisa (Nysa) dağındaki perikızları, Zeus'un ricasıyla bu öksüz çocuğun bakımını üstlendiler. Orada yaşayan yaşlı Silenos da onun eğitimiyle ilgilenmeye başladı. Ne var ki bu yaşlı Silenos'un felsefesine göre, ölümlü bir yaratık için en büyük mutluluk, hiç doğmamış olmaktı ya da doğar doğmaz ölmekti. O yüzden

eğitimini üstlendiği Diyonisos'a fazla bir şeyler öğretme gereğini duymadı. Yalnızca onu eğlendirmek için kamıştan flütünü çalıyordu sık sık. Çocuk da flütten dökülen bu içli ezgileri dinleye dinleye, sonunda dünyamıza ve oradaki nimetlere dört elle sarılmanın coşkulu tutkusuyla yanıp tutuşmaya başladı!..

Diyonisos'un başında, bebekliğinde babası Zeus'un taktığına benzer sarmaşıktan bir taç vardı; elinde de hep kozalaklı bir çam dalı... Gündüzleri mağarasından ayrılıyor; ardına takılan perikızları ve Satiroslardan oluşan alayıyla birlikte sevinç çığlıkları atıyordu dağlarda bayırlarda. Bu coşkulu tanrı, bir gün mağarasının önünde hiç tanımadığı bir bitkinin salkımlar halinde dal budak saldığını gördü. Bu üzüm salkımlarının birinden birkaç tane koparıp yedi ve çok hoşuna gitti. O yüzden de toplayıp toplayıp götürdüğü salkımların sularını sıktı; bir süre dinlendirdikten sonra bardak bardak içmeye başladı... Gerek onun alayındakiler gerekse diğer insanlar, Diyonisos'un oluşturduğu bu şaraptan içtikçe coşuyor, günlük sıkıntılarından kurtulur gibi oluyorlardı. Artık Diyonisos; dertlerin dermanı ve yaratıcılığın tetikçisi olan şarabı keşfetmiş, böylece insanları ve tanrıları sevinç ve yaratıcılık ortamında buluşturmuş oluyordu! Çünkü Olimpos'taki tanrılar da, insanlarla zamandaş olarak aynı şaraptan içmeye başladılar...

Artık Diyonisos, Akdeniz coğrafyasındaki bütün ülkelere, ardındaki şenşakrak alayıyla gidiyor; gittiği yerlere yaşıyor olmanın sevincini saçıyordu... Bir keresinde Atina kentinde yaşayan çiftçi İkaryos'un (İkarios) çiftliğine de konuk olarak gitti. Bu arada âşık olduğu ev sahibi İkaryos'un kızı güzel Erigone ondan gebe kaldı! Birkaç gün sonra Diyonisos çiftlikten ayrılırken, asma fideleri ve içi şarap dolu tulumlar bıraktı İkaryos'a. Ve İkaryos'la sevgilisi güzel Erigone'den bütün bunları çevredeki halklara da tanıtmalarını istedi. Yakında doğacak çocuğa da; "üzüm salkımı" anlamında Stafilos (Staphylos) adının verilmesini önerdi...

Bunun üzerine tanrı Diyanisos'a tapan İkaryos ve kızı Erigone, sadık köpekleriyle birlikte şarabı ve asma fidelerini artık köy köy tanıtmaya başladılar...

TANRI DİYONİSOS'un DİNİ

II

Egeli tanrı Diyonisos'un gezileri sırasında, Bakhalar denen kadınlardan ve at gövdeli Satiroslardan oluşan bir alayı vardı arkasında hep. Tef, davul, flüt çalan, şarabın da etkisiyle kendilerinden geçip, oyunlar oynayan Diyonisos'un bu alayı; bütün Anadolu'yu, Hindistan'ı sonradan Yunanistan'ı da dolaştı. Ve Diyonisos buralarda üzüm yetiştirmesini, şarap kurmasını öğretiyor ve insanların barış içinde dünya nimetlerini bölüşmesinin güzelliğini anlatıyordu...

Onun dininin içeriği, her bakımdan doğaya dönüktü. Ve evrenin zembereği olan asıl büyük güç de "doğanın kendisi" değildi. Asıl büyük güç, insanın doğa sırlarına ermesinde ve bu sırlarla bütünleşmesindeydi. Zaten doğa sırlarına eren insan da artık tanrıya dönüşüyordu... İşte Diyonisos bu amaca ulaşabilmenin kolay yollarını gösteriyordu gittiği bütün ülkelerde. Örneğin bu yollardan biri şarap ve onun verdiği esriklikti. Tanrıça Demeter nasıl insanlara buğdayı armağan etmekle ve onu ekip biçmeyi öğretmekle uygarlığın birinci aşamasını başlattıysa, tanrı Diyonisos da asma fidelerini insanlığa bağışlamakla, buğdayın tek başına açamayacağı uygarlığın ikinci aşamasını başlatmış oldu. İnsan şarabı elde ettikten sonra yaratıcılığın temel öğesi olan "yeryüzünde değişimler yapabilme" gücüne ulaştı. Diyonisos, bütün bu değişimleri gerçekleştirecek yaratıcı insanın ve onun gücünün bir simgesine dönüştü zaman içinde...

O, bu arada şiirin en insancası olan tragedya sanatını da esinledi ozanlara... Çünkü tragedya bir insanın değil bütün bir insanlığın haliydi. Zaten Diyonisos da bir tanrıyı değil, bütün bir insanlığın halini simgeliyordu. Ve bu hal, sürekli devinim ve gelgitler halindeki insanlık yaşamının ta kendisiydi. Bakhalar denen kadın alayı; arada kadın kişiliğinden çıkıp yırtıcı hayvan ve canavar kişiliğine dönüşür, böylece gerçekten, gerçeküstüne ulaşırdı. Sonra yeniden eski haline dönerdi... İşte kişinin bilinçaltına ve bilinçüstüne ulaşabilmesi bu tanrı sayesinde gerçekleşti. Diyonisos'un esinle-

diği doğanın sırlarına erip mutluluğa ulaşmanın akılcı yolunu tartışmak; ozan Euripides'in "Bakhalar" adlı tragedyasının ana konusunu oluşturuyordu. İnsanın doğayla bütünleşip coşması, onun mutluluğuydu. Akıl ise, insanın özünde saklı bu coşkulu mutluluğuna ulaşmanın yollarını arayıp bulmasına yardımcı oluyordu...

Tanrı Diyonisos kendisine kafa tutanlara karşı katıydı; onları mutlaka cezalandırırdı. Ama içinden geldiği gibi kendine yaklaşanların elinden tutar, onları doğanın yeni alemlerine doğru dostça alır götürürdü. Hayvanların ve ağaçların kardeşçe yaşadıkları, ama insanların göremediği o dünya cennetiyle tanıştırırdı. Akıl hocalarının köhne öğütlerine sırtını dönmüş kişilere Diyonisos, dağbaşlarında ayan beyan gösterirdi kendini. Artık o; kayaların çatlakları arasından sızan suda, tatlı esintilerle sallanan ağaçların dallarında, ormandaki hayvanların çevik sıçramalarında rahatlıkla görülebilirdi... Diyonisos hem coşkulu insan, hem doğa, hem tanrıydı; kısacası bütün bunların bir harmanıydı. O, çiçeklerden ve meyvelerden taşan yaşamdı; bitkilerin damarlarında akan özsuydu; annelerin memelerinden fışkıran süttü. Diyonisos'un sırlarıyla bütünleşmiş kadın (Menad); toprağın ve topraktan doğmuş yaratıkların ritmiyle dans ederdi. Dünya da onunla birlikte aynı dansı sürdürürdü. Böylece coşku içindeki insan; evrensel yaşamın çevrimine, tanrı Diyonisos'un gönlüne katılmış olurdu. Ve bu çevrim; yeryüzündeki bütün yaratıkların kavgasız, ortak ve barışçı bir üretim ve paylaşım içindeki birlikteliğiydi...

Euripides, ilkçağın İncil'i sayılan o "Bakhalar" adlı ölümsüz tragedyasında, doğayla insan ve tanrı kaynaşmasını, oyundaki ünlü bilici Teyresyas'ın (Teiresias) ağzından şöyle dillendiriyordu: (Bilici; tanrı Diyonisos'u ciddiye almayan ve onu Yunanistan'dan kovmaya kalkan kralla konuşmaktadır.)

"Anadolu'dan gelen bu tanrının Yunan dünyasında ne büyük bir yer tutacağını anlatmak benim gücümü aşar. İnsanlar için önemli iki tanrı vardır: Biri tanrıça Demeter'dir, yani Toprak'tır; ölümlülerin kuru yiyeceğini veren odur. Öteki de Semele'nin oğlu Diyonisos'tur. Üzüm suyunu şaraba dönüştürüp onu insana bağışlayan odur. Bu içki dertlileri avutur. Zaten insanların dertlerine

başka deva yoktur. Bu tanrı; insanların tanrıları memnun etmek için içtikleri şarabın ta kendisidir; bu yüzden mutluluğumuzu ona borçluyuz... Diyonisos'un sarhoşluğunda da, çılgınlığında da geleceği görme gücü saklıdır..."

Bir ara koro da tanrıyı şöyle tanıtıyordu bu tragedyada:

"Zeus'un oğlu Diyonisos
Düşkündür sevincine şölenlerin!
Sever Diyonisos barışı,
İnsanları rahata kavuşturan,
Odur veren zengine de yoksula da
Keder dağıtan şarabın ferahlığını.
Sevmez Diyonisos
Cömert günlerin ve gecelerin
sevincine varamayan insanı.
Uy aklın dediklerine,
Kapılma gurura ve derin düşüncelere.
Kendini akılda en üstün sayanlardan ırak dur.
Sade insanların inandığına inan, onlar gibi yaşa."

Evrensel barışın ve kardeşliğin simgesi olan tanrı Diyonisos dini, halen Anadolu ve bütün Akdeniz halkları arasında yaygın bir şekilde etkinliğini sürdürmektedir...

TANRI DİYONİSOS'un ARMAĞANI

III

Trakyalı İkaryos'la karısı ve kızları Erigone; ekip diktikleri topraklarının verdikleriyle kendi hallerinde yaşayıp gidiyorlardı. Erigone'nin de ailecek çok sevdikleri Mera adında bir köpeği vardı... Ve İkaryos, özellikle şarap ve doğa tanrısı Diyonisos'a tapan ve ona arada bir adaklar sunan inançlı biriydi. Bu yüzden Anadolu kökenli, üzüm bağlarının ve doğa sevgisinin tanrısı Diyonisos ve arkasındaki eğlence alayı; bir gün İkaryos'un gönlünü almak üzere onun çiftliğine konuk olarak geldiler. Ev sahipleri, tanrı ve ona eşlik eden şenlik alayını görünce çok sevindiler; onları çok sıcak bir

konukseverlikle ağırladılar. Bu arada Diyonisos; güzel ve alımlı Erigone'yi de çok beğendi; ona âşık oldu. Birkaç günlük birlikteliğin sonunda da bu güzel kız, şarap tanrısından gebe kaldı... Ayrılacağı gün ev sahibi İkaryos'u yanına çağırdı Diyonisos; konukseverliğinden ötürü ona teşekkür etti. Sonra da birkaç tulum şarap ve bahçesine dikilmek üzere asma fideleri verdi. Bu fidelerin nasıl dikileceği ve bakımının nasıl yapılacağı konularında bilgiler verdi. Bundan sonra da İkaryos'u; oluşturacağı üzüm bağlarından üreteceği şarabı; kendi köyünden başlayarak, bütün çevre halklarına tanıtıp sevdirmesi misyonuyla yükledi. Ve böylesine candan ağırlanmış olmaktan duyduğu mutluluğu da yeniden dillendiren Diyonisos ve kadınlı erkekli şen şakrak alayı şarkılar söyleyerek, flütler çalarak uzaklaşıp gittiler...

Konukları olan tanrının gösterdiği şekilde İkaryos ve ailesi; asma fidelerini bahçelerine diktiler. Bir süre sonra Erigone de, tanrı Diyonisos'tan gebe kaldığı çocuğu dünyaya getirdi. Ve çocuğa; babası Diyonisos'un önerisiyle; "üzüm salkımı" anlamına gelen Stafilos adını verdiler... Yeni bebeğin onuruna dedesi İkaryos, tanrının bıraktığı şaraplardan bir tulumunu, tanıdığı birkaç çobana tattırmak istedi. Şarabı çok beğenen çobanlar, hızlarını alamayıp bütün tulumu bitirdiler! Ama bir süre sonra da, aşırı içtikleri şarabın etkisiyle zehirlendiklerini sandılar. Bu yüzden İkaryos'u sopalarıyla döve döve öldürdüler. Ölüsünü de bir ağacın altına açtıkları derince bir çukura gömdüler! İkaryos'un kızı güzel Erigone, köpeği Mera ile birlikte günlerce aradı babasını. Sonunda köpeğinin üstün koku alma yeteneği sayesinde, bir ağaç altına gömülmüş ölüsünü buldu. Ne yapacağını şaşıran zavallı Erigone, babasının ölüsü başında çok ağladı; uzun uzun dövünüp ağıtlar yaktı. Üzüntüsü gitgide öylesine arttı ki, sonunda dayanamayıp belkemeriyle mezarın yanındaki ağaca kendini astı! Kendini asmazdan önce de, babası İkaryos'u öldüren gerçek suçlular yakalanıp cezalandırılıncaya dek, bütün Trakya bölgesindeki gençkızların kendilerini asarak canlarına kıymaları ilencinde bulundu...

Erigone'nin ölümü üzerine uzun uzun havlayıp kendince yas tutan köpeği Mera da, yemedi içmedi; güzel sahibesinin yanından hiç ayrılmadı. Tam on gün sonra o da açlıktan orada, sessizce

can verdi... Erigone'ye âşık olan tanrı Diyonisos da, sevgilisinin ölümüne neden olan ve suçluları saklayan bölge halkının suskunluğuna çok içerledi. Sevgilisi Erigone'nin öcünü almak üzere bu bölgeye bir çeşit koku göndermeye başladı. Bu kokuyu duyan gençkızlar, kadınlar hemen ilk gördükleri ağaca gidip kendilerini asıyordu... Öyle ki kadınlar arasında kendini asarak öldürmek bir çeşit modaya dönüştü! Kimseler önüne geçemiyordu bu salgının! Halkın ileri gelenleri haliyle olayla ilgili olarak Delfos tapınağındaki biliciye başvurdular. Bilici onlara İkaryos'un katillerinin bulunup cezalandırılması gerektiğini söyledi. Sonra da her yıl üzüm toplama mevsiminde, üzümün ve şarabın ilk tanıtıcısı İkaryos ve kızı Erigone adına şarkılar söylenmesi ve ilk üretilen şarabın gene onlar onuruna tadılması gerektiğini söyledi. Çünkü tanrı Diyonisos'un bölge halkına gücenmişliğinden kaynaklanan öfkesi, ancak bu koşullar altında yatışabilirdi... Gerçekten de bilicinin önerileri yerine getirildikten ve suçlular ortaya çıktıktan sonra, ülke eski düzenine yeniden kavuştu. Tanrı Diyonisos; üzümün simgesi olan oğlu Stafilos'u, üzüm bağlarının bakımıyla ve bu bağların bütün Akdeniz ülkelerinde yaygınlaşmasını sağlamakla görevlendirdi. Sonra da sevgilisi Erigone'yle birlikte, kutsal şarabın yeryüzünde ilk yayıcısı olan babası İkaryos'u ve köpekleri Mera'yı, gökyüzünde bir takımyıldızına dönüştürdü.

Her yıl Trakya ve bütün Akdeniz ülkelerindeki üreticiler; üzüm bağlarını ve şarabı dünyaya tanıtan İkaryos, onun güzel kızı Erigone ve köpekleri Mera adına şarkılar söyleyerek ilk ürünlerini toplamaya ve her yıl ilk şarabı onlar adına tatmaya başladılar. Ve tanrı Diyonisos'a da her seferinde övgüler yağdırdılar...

DİYONİSOS'la ARYADNE'nin DÜĞÜNÜ

IV

Üzüm bağlarını ve şarabı bütün insanlığa armağan eden Diyonisos, insanla bütünleşmiş bir tanrıydı. Diyonisos; yaşıyor olmanın sevinciyle coşan, doğanın sunduğu zevk ve nimetlerle yaşayıp yaratan ve sürekli evrilen insanın evrensel simgesiydi. Onun için Anadolu kökenli bu tanrı; çok zaman kendisinden ayrılmayan ve

ezgiler söyleyip oyunlar oynayan kadınlı erkekli alayıyla birlikte, misyonunu yaymak üzere, Akdeniz coğrafyasındaki bütün ülkelerde habire gezer tozardı...

İşte böyle yol yorgunu olduğu günlerin birinde Diyonisos, Ege kıyılarındaki bir tepeye oturmuş, tek başına denizi seyrediyordu. Oradaki sahile yakın bir korsan gemisindeki haydutlar, varsıl bir prense benzettikleri bu renk renk giysili yakışıklı delikanlıyı, biraz fidye koparırız umuduyla apar topar gemilerine atıp kaçırdılar. Ne var ki çok geçmeden, geminin direğine bağladıkları bu fidyelik delikanlıyı sarıp sarmalayan kalın halatlar, lime lime dökülmeye ve gemi batacakmışçasına sallanmaya başladı. Bir süre sonra da yelkenlinin her tarafı altın ve gümüşe kesildi ve büyüyüp genişleyen güvertesinde ayılar, aslanlar ve geyikler fink atmaya başladı! Aslanlar güçlü pençeleriyle korsanları bir bir tutup denize fırlattılar... Akşama doğru da tanrı Diyonisos; Anadolu'nun tür tür çiçekleriyle ve Akdeniz coğrafyasının bütün renklerini yansıtan ipekli, pamuklu kumaşlarla süslediği bu gemiyi, kimsesiz Naksos adasına yanaştırıp demirledi... Karaya çıkar çıkmaz da az ötedeki sahilde, sevgilisinin yüzüstü bırakıp gittiği ve bu yüzden gece gündüz gözyaşları döken güzel Aryadne'yi gördü...

Doğrusu ya Girit kralı Minos'un bu terk edilmiş güzel kızı Aryadne'nin öyküsü yürekler acısıydı! Bir süre önce giriştikleri bir savaşta Atina krallığının ordusu, Girit krallığına yenildi. Girit krallığının da Labirentos'a kapattığı Minotoros adında bir canavarı vardı. İşte Girit kralı Minos; bu canavara yem olmak üzere Atina krallığından her yıl on gençkız ve on delikanlı istiyordu!.. Böylesine korkunç bir fidyeden kurtulmak üzere Atina kralının oğlu Teseus, bu canavarı öldürmek üzere gizlice Girit adasına geldi. Ne var ki birbirine geçmeli binbir oda ve sayısız dehlizlerden oluşan Labirentos'taki canavara ulaşıp öldürmek olanaksız gibiydi. Öldürse bile, bu dehlizlerden geri dönüp dışarı çıkabilmesi olanaksızdı. İşte burada Girit kralının güzelliği dillere destan kızı Aryadne imdadına yetişti. Güzel prenses, ülkeler arasında var olan savaşların karşısında olduğu için, babasının baş düşman bellediği bu prense yardımcı oldu. Üstelik ona gitgide artan bir sevgiyle bağlanmaya başladı.

Artık her gün gizlice Labirentos'ta buluşup bol bol yarenlik ediyorlardı... Bir gün Aryadne, ünlü mimar Daydalos'un önerdiği bir iplik yumağıyla geldi Labirentos'a ve yumağın ucundaki ipliği Teseus'a verdi. Teseus da Aryadne'nin elindeki yumağı boşalta boşalta dehlizlere daldı ve arayıp bulduğu canavarı öldürdü. Sonra da aynı ipin yardımıyla yeniden dışarı çıktı... Böylece Teseus ülkesini büyük bir beladan kurtardığı gibi büyük bir üne de kavuştu! Ve bir gece âşık olduğunu söylediği Aryadne'yi gemisine alıp Naksos adasına kaçırdı. Bir süre adada birlikte gezip tozdular. Akşama doğru Aryadne yorgunluktan sahilde uyuyakaldı. Teseus da bunu fırsat bilip kızcağızı ıssız adada tek başına bırakıp kaçtı!..

İşte bu olaydan birkaç gün sonra, yukarıda anlattığımız gibi, rengârenk çiçeklerle süslü gemisini Naksos adasına demirleyen tanrı Diyonisos; durmadan gözyaşları döken ve Teseus'a ilençler yağdıran güzel Aryadne'yle yüz yüze geldi... Biraz avutmak için bu güzelle bir süre yarenlik eden Diyonisos;

"Ben doğadaki nimetlerin, ama özellikle insanlara gam ve kederi unutturan şarabın tanrısıyım," diyerek kendini tanıtmaya başladı. "Ama bir tanrı da olsam Olimpos'ta fazla oturmam. İnsanların bütün acılarını ve sevinçlerini ben de aynen duyabildiğim için kendimi onlara çok yakın hissederim. Sonra tanrıların bile kıskandığı bu dünyanın güzelliğini insanlara da sezdirebilmek için, arkamdaki Silenoslarla Bakhalarla birlikte böyle diyar diyar gezer tozarım. Bizim alayımız şarkılar söyler, oyunlar oynar... Ben de bu arada insanoğlunu, kendi içinde saklı olan o olağanüstü yaratıcılık gücüyle tanıştırırım."

Bu sözlerden sonra hem tanrı, hem de Aryadne dinginleşti. "Evet," diye yeniden söze girdi Diyonisos. "Beni tanımazdan önce değerbilmez Atinalı prens Teseus'u seviyordun. Ama o seni yalnızca işi bitene dek sevdi. Sonra da seni böyle yüzüstü bırakıp kaçt!.. Ama içi dışı su gibi katışıksız olan sen, bundan böyle benim sevgilim olmayı fazlasıyla hak ettin!.." Aryadne karşısında bir tanrı değil, artık bir insan görüyordu...

Diyonisos, elinde parlak taşlarla süslü gelin tacını Aryadne'nin dalgalı saçları üstüne koydu. Ve bu taç, güzel kızın saçlarına değer

değmez, ışıklar saça saça gökyüzüne doğru uzayıp gitti... Üstündeki pırlanta taşlar da ışıl ışıl uçuşmaya başladı ve gökyüzü yeşilli kızıllı kıvılcımlarla kaynaşan yıldızlar tarlasına dönüştü... Güzel Aryadne'nin tanrıyla olan düğünü onuruna, perikızları, Bakhalar dans etmeye; şiş karınlı Silenoslar da ellerini birbirine vurarak şarkılar söylemeye başladılar. Bu düğün alayındakilerin hoplayıp zıpladıkları yerlerden rengârenk çiçekler püskürüyordu. Böylece ıssız ve çorak Naksos adası, ezgiler içinde ışık ve üzüm bağlarıyla harmanlanan bir bayram yeri olup çıktı! Ve bu eşsiz görünüm, binyıllar süresince pek çok ressamın tablolarına ve nice heykeltraşın heykellerine esin kaynağı olacaktı... O anda Anadolu dağlarında gezinen keçi ayaklı mahzun tanrı Pan da, coşkulu düğün ezgilerini duyar duymaz, flütünü kaptığı gibi bu şölene apar topar yetişti. Tanrı Pan, yeni evliler adına yanık yanık ve coşkulu ezgiler döktürdü flütünden...

Ve daha sonra Aryadne ile tanrı Diyonisos'un bindiği ve üç panterin çektiği düğün arabası, Akdeniz'in bir başka ıssız adasını üzüm bağlarıyla donatıp ezgilerle şenlendirmek üzere, ışıklar saça saça kayıp gitti...

Hades (Pluton)

Yeraltı dünyasındaki ölüler halkının tanrısıydı.

Oturduğu ülkeye de kısaca "Hades" denirdi. Bütün ölülerin içini dışını görür; insanların giriştikleri bütün eylemleri belleğinde tutardı. Savaş tanrısı Ares'le birlikte en sevilmeyen tanrıydı... İnsanlar onun adına bir tapınak kurmadı hiçbir ülkede.

Başında taşıdığı kaskın görünmez kıldığı Hades'in adının sözcük anlamı da, "görünmez" demekti.

ÖTE DÜNYANIN TANRISI HADES

I

Artık dünyamızdan ayrılıp birer gölge gibi çekip çekip gidenlerin son dönüşsüz yurdu neredeydi? Tanrı Hades'in yönettiği bu ülkeye nasıl ve hangi yollardan ulaşılabilirdi? Doğrusu kimseler bilmiyordu bunları. Ya da kimse bunları ne bilmek istiyordu, ne de söylemek!.. Yalnızca ozanların, sanatçıların duyarlı yüreklerinde, bu ülkeyle ilgili olarak bazı imgeler beliriyor; onları dillendiriyorlardı yapıtlarında. Antikçağdaki bütün ozanlar, sanatçılar bu öte dünyadan hep bir çeşit tedirginlikle söz ettiler. Örneğin Romalılar çağında Vergilius, daha sonra İlahi Komedya'nın yazarı Dante... Ne var ki hiçbiri o karanlıklar ülkesinin ve de oraların tanrısı Hades'in gizemlerini tam olarak yansıtamadı...

Bir zamanlar tanrılar dünyamızı kendi aralarında bölüştüler. Poseydon'a denizler ve kıtalar düşerken, Hades'e de yedi kat yeraltındaki ölülerin dünyası düştü... Bazı ozanlar o ülkeye de Hades diyorlardı kısaca.. Ne var ki hiçbir canlı; ne tanrı Hades'i ne de onun ülkesini gözleriyle görebildi! Ölüler de göremiyordu onun yüzünü. Zaten Yunancada "görünmeyen" anlamına geliyordu Hades adı... Başında taşıdığı miğfer; Hades'i yoğun karanlıklarla sarıp sarmaladığı için onu görünmez kılıyordu. Bu yüzden de onun gizemlerine kimseler akıl sır erdiremiyordu! Sonra tanrılar arasında belleği en güçlü olanıydı o; insanlarla ilgili hiçbir şeyi

unutmazdı... Ne var ki tanrıların en nefret edileni de oydu! Onu savaş tanrısı Ares izliyordu sevgisizlik sıralamasında. Üstelik Hades adına ne bir tapınım, ne de bir tapınak vardı! Zaten olsa da neye yarayacaktı ki?.. Yalvarıp yakarmalar da, kesilen kurbanlar da onun granitten yüreğini zerrece etkilemiyordu!..

Hades'in yeraltındaki sarayının giriş kapısı önünden Stiks adlı bir ırmak akardı. Bekçi Haron (Kharon), dünyadan göçüp gelen bir kulu, bu ırmaktan sandalıyla geçirir; Hades'in sarayının önündeki kapıya getirirdi. Ne var ki bu yeni gelen dünyalının dişleri arasında sandalcıya vereceği bir altın para bulunması gerekirdi. Parasız gelenlere bekçi Haron dayanılmaz eziyetler uygulardı... Ölüler ülkesinin kapısı önünde bekleyen üç başlı köpek Kerberos da; yeni gelen dünyalıya kuyruğunu sallayaraktan yaltaklanır, onu içeri buyur ederdi. Ama kapıdan içeri girip de gerisin geri dönmeye kalkarsa, onun da vay halineydi! O sevimli Kerberos, aniden en yırtıcı bir canavara dönüşüverirdi!

Tarih boyunca bütün soylu ozanlar, dünya değiştirmenin öyle sanıldığı kadar ürkünç bir şey olmadığını anlatmaya çalıştılar hep. Gerçekten de bakmasını bilen gözler; ölülerin yüzüne yansıyan o huzurlu ve güvenli uykunun verdiği rahatlığı ve hafif gülümsemeyi görebilirlerdi. O yüzden sanatçılar Ölüm'le Uyku'nun aslında ikiz kardeşler olduğunu anlatmaya çalıştılar hep... Yunancada Tanatos ve Hipnos (Hypnos) denen bu ikiz kardeşler, gerçekten ışıksız tanrılardı. Çünkü sabahları mavi gökyüzünün derinliklerine doğru atlı arabasıyla tırmanmaya başlayan güneş tanrısı Helyos, tepelerin arkasında izini kaybettirene dek bu Ölüm ve Uyku tanrılarının yüzüne hiç bakmıyordu. İşte o yüzden bu iki kardeş tanrı, hep karanlık ve ışıksızdılar. Kardeşlerden Ölüm, tuttuğu insanı artık hiç bırakmazdı; ama kardeşi Uyku da o insanın sonsuza dek bütün acılarını unutturur, uyuşturur, uyuturdu... Onların anası tanrıça Gece de, bu ikizlerine memelerinden habire karanlık süt emzirirdi! Göğsündeki beyaz çocuk hep uyur, ama siyah çocuk da hep uyuyor gibi görünürdü...

Sonra sevimsiz tanrı Hades'in gizemleriye ilgili sanatçıların yaptıkları aydınlatıcı resimler de yok değildi. İşte bütün ölülerin

yargılandığı büyük çayırlık alanı yansıtan resim. Dışarıdan etkilenmeleri sözkonusu olmayan, vaktiyle dünyada çok çileler çekmiş üç yargıç oturmaktaydı o çayırlıkta. Bu yargıçlar; servet ya da ün denen öğelerin etkin olmadığı bir ortamda, karşılarında her türlü yanıltıcı beden görüntüsünden sıyrılmış ve artık gölgelere dönüşmüş dünyamızın insanlarını yargılıyorlardı. Bu yargıçlar; sağlam ve soylu kalabilmiş ruhları, Şan Zelize (Champs Elysée) meydanlarının altındaki cennet yurtlara gönderiyorlardı. Haliyle suçlu ruhlara, dünyadaki suçlarına uygun düşecek cezalar uyguluyorlardı. Kimilerini cehennemin kaynar kazanlarına gönderdikleri gibi, kimilerini de günah ödetici hayvan bedenlerinde yaşamaya mahkûm ediyorlardı. Hemcinslerinin emeklerini sömürmüş hainlere ve köle tüccarlarına çok ağır cezalar biçiyorlardı. Ama özellikle kendi ve de yandaşlarının çıkarları uğruna, halklarını savaşa sürükleyip onların kırımına neden olmuş tiranları en ağır cezalara çarptırıyorlardı. Bu yargıçlar, Tartaros denen yeraltının en ulaşılmaz cehennemlerine gönderiyorlardı bu savaş suçlularını. Hani ilkçağdaki Hesiyodos'un kısaca tanımladığı o Tartaros'a:

"Bir örs düşse gökten dokuz gün dokuz gece,
Ancak sonuncu günü varabilirdi yeryüzüne.
Ve tunç bir örs düşse yeryüzünden aşağıya
Dokuz gün dokuz gecede varabilirdi Tartaros'a."

TANRI HADES'in YERALTI ÜLKESİ

II

Tanrı Hades; savaş tanrısı Ares'ten sonra en sevilmeyen, en acımasız bir tanrıydı... Bu yüzden de Olimpos'ta sık sık düzenlenen onca tantanalı tören ve şölenlerin hiçbirine çağrılmazdı!.. Yalnızca yılda bir kez Olimpos'a çıkar, tanrı Apollon'la sağlık sorunlarını konuşur, gene yeraltındaki ülkesine dönerdi. Onun buncasına sevilmemesinin bir nedeni de, diğer tanrı ve tanrıçaların en yakınlarının ölümleriyle ilgili en ufak bir ricasına bile kulak asmamasından kaynaklanıyordu. Ölümlülerden biri onun ülkesine bir kez girmeyegörsün, artık onun geri dönmesine kesinlikle izin vermezdi... Ne

var ki tanrılar ve insanlar tarihinde yalnızca birkaç kahraman onun ülkesinden geçici olarak binbir zorlukla çıkabilmişti. Ama gene de sonunda Hades'in ülkesini yeniden boylamışlar ve artık orayı sonsuz olarak yurt edinmişlerdi!..

İşte o ölüler ülkesine kıyısından köşesinden girip çıkan birkaç kahramanın; Herakles, Orfeus, Odisseus gibilerinin anlattıklarından, bu ülke hakkında bazı bilgiler edinebildi insanoğlu...

Ölüler Ülkesi, Akdeniz'in ta en batı ucunda bir yeraltı ülkesiydi. Bu ülkenin etrafını Stiks adında bir ırmak çevrelerdi. Ayrıca bu ırmakla buluşan üç akar daha vardı. Stiks'in üzerinde sürekli gezinip nöbet tutan ve ölüleri sandalıyla içeri alan bekçi Haron'u da haliyle unutmamak gerek. Yeryüzünde bazı yerlerde ölülerin dişleri arasına altın para korlardı. İşte ölüler ırmağı geçerken bu parayı sandalcı Haron'a bahşiş olarak verirlerdi... Sonra bu ırmağın bir özelliği daha vardı: Olimposlu tanrılar verdikleri bir sözün geçerliliğini ve etkinliğini belirtmek için, "Stiks ırmağı üzerine yemin ediyorum ki..." diye sözlerine başlarlardı. Bazen Baştanrı Zeus, buyruğundaki tanrılar önünde yemin etmek gereğini duyduğunda, gökkuşağı tanrıçası güzel İris'le bir haber gönderip Stiks ırmağını Olimpos'a, ayağına getirtir, yeminini öyle ederdi. Stiks ırmağı üzerine yemin edip de sözünü tutmayan tanrılar çok ağır şekilde cezalandırılırdı. Örneğin en hafif ceza bir ay tanrısal bal ve şaraptan yoksun bırakılmakla başlardı...

***

Tanrı Hades'in yeraltındaki ülkesine gölgeler halinde gelen eski dünyalıları, içeride üç yargıç yargılıyordu. Hiçbir etki altında kalmadan kararlarını veren bu yargıçlar; bir zamanlar dünyamızda yaşamışlar; orada çok çile çekmişler, ama doğru bildiklerinden hiç şaşmamışlardı. Bu yüzden olacak, kendi çıkarları için halkları birbirine kırdıran zorbaları en ağır suçlular olarak algılayıp yargılıyorlardı hep. Gene bu yüzden bu savaş suçlularını hemen Tartaros denen yeraltı cehennemlerine gönderiyorlardı! Bu savaş suçlularından başka, Baştanrı Zeus'un kendinin yargılayıp keyfince cezalandırdıkları da vardı orada. Örneğin Olimpos yönetimine isyan

eden Titanlar cezalarını orada çekmekteydiler. Onların az ötesinde de, ateşler saçan bir tekerleğe bağlı olarak durmadan dönen kral İksiyon vardı. İksiyon, Zeus'un sofrasına davet edilmiş bir dünyalıydı. Ama karısı Hera'ya göz dikmiş olmanın bağışlanamaz cezasını çekiyordu şimdi... Daha ötede gene Olimpos'ta Zeus'un tanrılar sofrasına davet ettiği, ama yemek sırasında tanrıların içkisi "nektar ve ambrosya"yı çalmaya kalkan ve aynı zamanda savaş suçlusu kral Tantalos vardı. Tantalos, çenesine kadar su dolu bir göletin içindeydi. Tam su içmek istediği zaman, su gerisin geri toprağın içine çekiliyordu. Başının üstünde de dalları kızıllı sarılı nar ve elmalarla yüklü ağaçlar vardı. Tantalos tam onlardan birini koparmak istediği zaman, azgın bir yel meyve yüklü bu dalları ötelere savurup ondan uzaklaştırıyordu!..

Daha ötelerde de, dünyadaki yaşamı sırasında zekâsıyla tanrıları kandıran ve dünyamızın sunduğu nimetleri çok seven kral Sisifos (Sisyphos); büyük bir kayayı önündeki dağın doruğuna doğru itelemekte ve onu tam doruktan öte tarafa aşıracağı anda kaya gerisin geri, ta aşağılara doğru yuvarlanıp gitmekteydi!.. Ve inatçı Sisifos bir gün mutlaka başaracağı inancıyla, aşağılara inip kayayı yeniden doruğa doğru itelemekte ve bu işkence bitmezcesine yinelenip durmaktaydı...

Ama yargıçların rahat bir yaşamla ödüllendirdiği eski dünyalılardan oluşan bir "seçilmişler alayı" da vardı Hades'in ülkesinde. Onlar artık bu yeraltı dünyasında sürdürecekleri ölümsüz yaşamlarını; flüt ezgileri içinde, Şan Zelize denen Elize Bahçeleri'nde sürdürüyorlardı... Bu ölüler; yeraltı dünyasının hiç batmayan soluk güneşiyle, çiçeklerle ve kuşlarla dolu mekânlarda geçireceklerdi zamanlarını. Bu bahçelerde tanrıların çocukları, işgal altındaki ülkelerini savunurken ölen soylu direnişçiler, bilgeler ve de insanlık yararına her tehlikeyi göze almış kahramanlar da yaşamaktaydı. Ayrıca insanlığa insan olmanın soyluluğunu öğretmiş ozanlar da, yapıtlarına tanrıların bile parmak ısırdığı sanatçılar da bu seçilmişler alayının içindeydi...

Ölümlülerden kimsenin gidip görmediği bu ülkeyi Odisseus, Troya Savaşı sonrası gemisiyle evine dönerken yalnızca dışından

birazcık görebildi... Tanıdığı bazı ölülerin gölgeleriyle bir süre konuştu. Örneğin Troya'da ölen ünlü savaş arkadaşı Ahilleus, oradaki ölüler halkının kralıydı. Onunla yarenlik etti biraz... Odisseus; "Hiç olmazsa senin için buradaki yaşam sıkıntılı değildir, değil mi?" diye sordu. Ahilleus da ona; "Ölümü güzelleştirmeye kalkma, Odisseus!" diye çıkıştı hüzünle. "Böyle ölmüş bir halkın yeraltı ülkesindeki kralı olacağıma, keşke yeryüzünde toprağını süren küçük bir çiftçi olsaydım!" Bu yakınmadan sonra Ahilleus; bir domatesi canlı canlı görebilmeyi, onu elleriyle tutabilmeyi bile çok özlediğini söyledi! Kısacası, yaşayanların güneşinin yerini hiçbir şey dolduramıyordu! Kocası yerine ölmeyi kabul eden gani gönüllü Alkestis de, günışığına ve gökyüzünde rastgele koşuşan bulutlara elveda demenin acısıyla gözyaşlarına boğuluyordu sonunda...

Ne var ki bunca katı ve acımasız olarak algılanan tanrı Hades'in gerçekte tapınılacak tek ve en iyi tanrı olduğunu söyleyenler de vardı... Çünkü Hades; dünyamızı dünya yapan bütün canlıları; ağaçları, hayvanları, insanları ve de tanrıları rahminde besleyip günışığına çıkaran Toprak Ana'nın ta kendisiydi! Yeraltı dünyasının bu görünmez tanrısı, yeryüzüne çıkardığı ağaçları, insanları bir süre sonra gene kendi bağrında kabul ediyordu. İşte kendisine dönen bu dünyalıların etini-kemiğini besleyici bir özsuya dönüştürüyor ve bunu yerüstünde yaşayan bitkilere kökleri aracılığıyla yeniden geri gönderiyordu. Bu özsu örneğin elmada, buğdayda yaşamaya başlıyordu. Ve bu dönüşüm, yeryüzünde onları yiyen öteki canlılara geçiyordu... Böylece ölüler sürekli bedenden bedene geçerek ölümsüzleşmiş oluyorlardı. Birbirlerini yitiren sevgililer de, bu dönüşüm ve geçiş yoluyla, örneğin yedikleri bir elma, içtikleri su yoluyla birbirlerine kavuşabiliyorlardı!.. Aslında zengin anlamında Pluton da denen bu tanrı; canlıları birbirleriyle harmanlıyor, bir evrim ve devrim sürecinden geçirerek onları yeniden yaşama döndürüyor, ölümsüzleştiriyordu.

Ve böylece topraktan gelen tanrılar da, insanlarla ve de bütün canlılarla harmanlanıp birbirlerine dönüşerek; bedenden bedene geçerek; toprak, güneş ve su kardeşi olarak birarada, sonsuza dek yaşayıp gidiyorlardı...

Kibele (Kybele)

Bu Anadolulu tanrıça, Akdeniz ülkelerinden başlayarak bütün Avrupa'da birtakım değişim ve dönüşümlerle büyük bir yaygınlık kazanmıştı...

O bütün tanrıların ve tanrıçaların anası olarak kabul ediliyordu. Her Anadolu uygarlığında değişik adlarla anılıyordu.

Efesos'taki çokmemeli Artemis heykeli de tanrıça Kibele'nin dönüşümlerinden biriydi... Romalılar arasında da çok tapınım görüyordu...

Tarih boyunca aldığı bütün adlar ve sıfatlar; onun doğayı bütün canlılığı ve üretkenliğiyle simgeleyen özelliklerini yansıtırdı. Toprak ve bereketin tanrıçası olarak bütün uygarlıkların ortaya çıkışında onun etkisi vardı...

TANRILARIN ANASI KİBELE

I

Bütün tanrıların ve toprağın anası tanrıça Kibele'nin babası, Anadolu'daki Frikya ve Likya bölgelerinin kralıydı. Bir erkek çocuk beklerken kız çocuğu olması yüzünden babası onu Kibelos Dağı'na bıraktırdı!.. Dağbaşındaki vahşi hayvanlar bu bebeği sütleriyle beslediler... Sonra da çobanların eline geçen bu talihsiz çocuğa, bulunduğu yerin adını anıştıracak şekilde Kibele demeye başladılar... Daha çocuk denecek yaştayken Kibele, çok delikli kavalı ve "sembal"i icat etti. Artık kırlarda bayırlarda kendisini besleyip büyüten çobanlarla, kavalını çalarak geçiriyordu zamanının çoğunu... Ayrıca bu çocuk tanrıçanın, özellikle bebekleri iyileştirme yeteneği vardı. Kısa sürede çevre yerleşim birimlerinde bu yönüyle büyük bir ün kazandı... Biraz daha serpilip büyüyünce, kendisi gibi dağbaşına terk edilmiş ve çobanların büyüttüğü Attis'le tanıştı. Sonra da bu güzel delikanlıya deli divane tutuldu! Ve bu arada ona kendi inançlarını aşıladı. Attis hep dokunulmamış olarak, Kibele'ye sadık kalacak, ona tapınacaktı. Ne var ki delikanlı

bu sözünü uzun süre tutamadı; bir perikızıyla evlenmeye kalktı!.. Haliyle Attis'e büyük bir aşkla bağlı olan tanrıça Kibele buna hem çok üzüldü, hem de çok öfkelendi. Hıncını almak için onu delirtti. Bu deliliği sırasında da Attis, daha gerdeğe bile girmeden erkeklik organını kesip attı!.. Toprağa saçılan kanından ve erkeklik tohumlarından çiçekler ve türlü türlü meyve ağaçları fışkırmaya başladı hemen!.. Sonra da kendisi bir çam ağacına dönüştü!.. İşte Kibele dininde en önemli öğelerden biri olan ikinci kez dünyaya gelme olgusu böylece gerçekleşmiş oldu. Zaten toprak ve bereket tanrıçasının kültünün özü olan ölüp dirilme olgusu; yani tohumun toprakta ilkin ölüp sonra yeniden bir bitkiye dönüşüp yeryüzüne dönmesi gibi olaylar; gelecek çağlardaki sanatçıların çoğunun yapıtlarında işleyecekleri başlıca konuları oluşturacaktı...

Sevgilisi Attis'i yitiren Kibele; yalnız ve acılı bir âşık olarak Anadolu'da kent kent gezip dolaşmaya başladı. Bu arada Egeli tanrılar Diyonisos ve Apollon'la karşılaştı... Onlarla bir süre yarenlik etti. Tanrı Apollon, Kibele'nin güzelliğine ve olağanüstü tanrısal yetilerine hayran kaldı... Bu hayranlık gitgide aşka dönüştü. Frikya, ve Likya dağlarında, Apollon'un şiirleri ve birlikte söyledikleri ezgilerin eşliğinde gezip dolaştılar... Ne var ki bu arada Frikya'da durup dururken büyük bir veba salgını başladı. Tabii insanlar dertlerine derman için can havliyle bilici merkezlerine koşuşmaya başladılar... Bilici tanrı Apollon da, vebanın kökünü kurutmak için tanrıça Kibele'nin ölen sevgilisi Attis'in bulunup gömülmesi ve Kibele'nin de en büyük Ana Tanrıça olarak tapınılması gerektiği mesajını iletti peygamberleri aracılığıyla... Bunun üzerine üremenin ve üretmenin tanrısı olarak Attis'in anısına, Frigyalılar her yıl şölenler düzenlemeye başladılar. Ana Tanrıça Kibele onuruna da krallığın en önemli merkezlerinde çok görkemli tapınaklar kurdular...

M. Ö. 7000 yıllarında tanrıça Kibele'nin Anadolu'da tapınım gördüğünü kanıtlayan bulgular ele geçti son arkeolojik kazılarda. Mezopotamya ve bütün Akdeniz bölgesindeki gelip geçen uygarlıklar; kendi tanrıçalarını, tanrıça Kibele'yle özdeşleştirdiler hep. Örneğin M. Ö. 500 yıllarına doğru onun kültü Yunanistan'a geçti. Ne var ki Atinalılar, ilk başta bu Anadolulu tanrıçayı kabul etmek

istemediler. Hatta onun dinini yaymak isteyen rahiplerinden birini öldürdüler!.. Bunun üzerine Apollon'un Delfoy tapınağındaki Piti denen kadın peygamberi, bu cinayetin kefaretinin ödenebilmesi için Ana Tanrıça Kibele'nin Yunanistan'a kabul edilmesi gerektiğini söyledi. Böylece Kibele inancı Atina'dan başlayarak bütün Yunanistan'da büyük bir yaygınlık kazanmaya başladı. Yunanistanlılar, Zeus'un anası tanrıça Rea-Reya ile tanrıça Kibele'yi özleştirdiler!..

Bir ara İtalya'nın her yerine, ama özellikle Roma'ya, gökyüzünden sık sık taş yağmaya başladı... Romalı din adamları, Sibil kitaplarına başvurdular. Ve kitap; Kazdağı ve yöresinin tanrıçası ve bütün evrenin Büyük Anası Kibele'nin hemen İtalya'ya getirilmesini öneriyordu... Romalı elçiler, M. Ö. 211 yılında Bergama'ya gittiler. O sıralarda oraların egemeni olan Makedonyalı Attal, bu Romalı elçileri büyük bir konukseverlikle kabul etti. Durumu öğrendikten sonra da tanrıça Kibele olarak tapınılan kara bir taş parçası verdi onlara... Ve Tanrıların Anası Kibele, böylece Roma İmparatorluğu'nun din ve kültür temelini oluşturmak ve taş yağmurlarını dindirmek üzere, bir gemiyle İtalya'ya götürüldü. Sonra da görkemli törenlerle onun onuruna kurulan Roma'daki tapınağına buyur edildi...

O yıl İtalya'daki taş yağmurları hemen dindi ve tarihinde görülmemiş bir bolluk ve bereket içinde, ülkedeki bütün çorak tarlalar mahsule kesildi...

ÇOCUK ve TANRIÇA'nın GEMİSİ

II

Adonis-Afrodit mitosunda da görülen ve Kibele dininin özünü oluşturan "ölüp yeniden yaşama dönme inancı", Attis olayından sonra Akdeniz halkları arasında geniş bir yaygınlık kazanmaya başladı. Haliyle Kibele'nin başrahipleri de aynı inancın gereği olarak düzenlenen büyük şölenlerle kendi kendilerini hadım etmeye başladılar! Fışkıran kanın suladığı tohumlar toprağa karışıyor ve aynı tohumlar dönüşümler geçirerek topraktan çıkan bitki

bedenlerine geçerek yeniden dünyamıza dönüyorlardı. Böylece yitirilen erkeklik gücü doğaya yayılıyor; çok daha evrensel boyutlarda yeniden bitki bedenlerinde yaşamaya başlıyordu... Gizemli cümbüşler ve şölenlerle gerçekleştirilen bu gelenek, haliyle ilkin Kibele'nin doğup büyüdüğü Güney Anadolu'da başladı. Bugün de Anadolu'daki bazı tarikatlar aynı geleneğin sürdürücüleriydi... Haliyle bazı ufak tefek değişimlerle aynı uygulamanın gerçekleştiği törenler daha sonra Yunan ve Roma uygarlıklarında da yaygınlık kazandı.

Zaten hiçbir tanrı ya da tanrıça; doğurganlığın ve bereketin tanrıçası Kibele Ana kadar çeşitli ad ve dönüşümlerle tarih boyunca oncasına geniş bir coğrafyada yaygınlık ve etkinlik kazanmadı! Örneğin Frikya'da Kibele denen bu tanrıçaya Lidyalılar, Kibebe diyordu. Tokat bölgesinde, Mâ deniyordu. Sümerler Marienna; Hititler Arinna; Mısırlılar İsis; Suriyeliler Lat; Giritliler Rea, diyordu. İtalya'da Venüs ve Efes'te Artemis deniyordu... Aslında Frikya uygarlığından binlerce yıl önce de Kibele, Anadolu ve çevresindeki uygarlıkların kültür omurgasını oluşturdu. Daha sonraları antik Yunanistan'daki ve özellikle Roma'daki kültür ve sanatların özünde hep onun bu doğayı bütün canlılığı ve verimliliğiyle simgeleyen evrensel niteliği vardı...

Bu arada tanrıçaları Kibele'yi de yanlarına alarak Fransa'ya giden bir kısım Frikyalı göçmen, geldikleri yeni ülkede Marsilya kentini kurdular. Ve günümüzde de Fransa cumhuriyetinin benimsediği "Frikya başlıkları"; ta o günlerden bugüne kalan Kibele'nin Fransa'ya bir armağanıydı!.. Zaten tanrıça Kibele, yalnızca kara bir taş parçası olarak tek başına göç edip yerleşemezdi bir ülkeye: Yaşadığı yerlerin kültürünü; örneğin rengârenk giysilerini ve kendinin icat ettiği çok delikli kaval ve semballe birlikte tef, zil, davul cinsinden çalgıları da alıp götürürdü yanında... Ve savaş yerine halkların tek özlemi olan barış ve kardeşliği dillendirirdi bu çalgılarıyla... Mazlum halkların sesi ve güvencesi olurdu...

Milattan sonra 211 yılına doğru, Roma'da sık sık gökyüzünden taş yağmaya başladı... Romalıların başvurduğu Sibil Kitabı, tanrıların anası Kibele'nin hemen İtalya'ya getirilmesini öneriyordu. Bu

öneri üzerine seçilen özel elçiler, apar topar Bergama'ya gittiler. Ve oralarda tapınım gören Kibele'nin kara taştan bir heykelini gemiyle İtalya'ya getirdiler. Ne var ki bu özel gemi, tam sahile ulaştığında birden karaya oturdu! Onu kurtarmak için nice uğraştılarsa da bir sonuç alamadılar... O sırada Kibele; herkesin duyacağı şekilde, kendisini karşılayan büyük ve heyecanlı kalabalığa yüksek sesle bir çağrıda bulundu gemiden. Bu çağrısında Kibele; temiz elleri olan birinin gemiyi çekip Roma'ya götürmesini istiyordu! Uzun zaman temiz elleri olan birini aradılar kalabalıkta!.. Herkesin çaresiz kaldığı bir sırada, Klodya Kinta adlı yeniyetme bir kız çocuğu ağlaya ağlaya, yüksek sesle konuşmaya başladı. Namusu kirletildi diye herkesin onu dışladığını, aşağıladığını söyledi bağıra bağıra. Bunu fırsat bilip kimilerinin de kendini kirletmeye çalıştıklarını ekledi sözlerine. Sonra da kendisinin temiz olduğunun kanıtlanmasına yardımcı olmasını diledi tanrıçadan. Bir süre sonra herkesin duyacağı bir sesle yanıt verdi tanrıça Kibele: Bu çocuğun bir halatla gemiyi tek başına çekip Roma'ya götürmesini buyurdu... Hemen apar topar gemiyi bir halatla bağladılar. Ve halatın ucunu çocuğun eline tutuşturdular. Çocuk, tertemiz ve küçücük elleriyle, halatından tuttuğu gemiyi çeke çeke Roma'ya ulaştırdı. Ve Roma'da, tanrıça Kibele onuruna hazırlanan görkemli tapınağın önüne gemiyi bıraktı...

Hestiya (Vesta)

Hestiya Aile Ocağı'nın simgesiydi. Kronos'la Rea'nın ilk kızları olarak Zeus'la Hera'nın ablasıydı. Hem tanrılar, hem insanlar arasında en fazla saygı duyulan tanrıçaydı.

Her ailede ve tapınakta bir sunağı vardı... Kardeşi Baştanrı Zeus'a verdiği sonuna dek bakir kalma sözünü tuttu; hiç evlenmedi.

Latinlerin Vesta dediği bu tanrıça, Romalılar çağında da büyük bir tapınım görürdü. Onun tapınağındaki rahibeler, en ünlü ailelerden seçilir ve ölünceye dek bakir kalmak zorunda bırakılırdı...

Bütün insanlar ve tanrılar; barış içinde ürettiklerini kardeşçe bölüşmek ve savaşsız bir dünyayı paylaşmak için Hestiya'nın sıcak aile ocağında bir gün buluşacaklardı...

HESTİYA'nın EVRENSEL ATEŞİ

Olimposlu Hestiya, aile denen o kutsal ocağın tanrıçasıydı. Zaten Latince adı Vesta, "Aile Ocağı" anlamına geliyordu...

Hestiya, tanrıçaların en sessiziydi... Ailenin ilk doğan en büyük kızı olarak, tanrı ve tanrıça olan bütün kardeşleri ona büyük bir hayranlık duyuyordu... Üstelik o; ağır ve suskun bir dağ örneği, sessiz yaşamıyla yalnızca saygınlık uyandırıyordu Olimposlu tanrı ve tanrıçalar arasında... Bütün söyleyeceklerini de o her tür gösterişten uzak duruşuyla dillendiriyordu... Kısacası sessizliğiyle konuşuyordu Olimpos'ta. Yalnız Olimpos'ta değil, özellikle insanların dünyasında... O yüzden dillere düşen bir efsanesi de yoktu onun. Efsaneleriyle belleklerde değil, anlatılamayan ama sımsıcak küllenmiş bir kor gibi, insanlığın ortak bilincinde ve gönüllerinde yaşıyordu...

Olimposlu tanrı ve tanrıçaların tantanalı ve gösterişli yaşamlarından da uzak dururdu hep... Çünkü kendini beğenme ya da beğendirme gibi bir kaygısı yoktu onun... Tanrıçaların en saygını Hestiya, bütün güzelliğine karşın çapkın ve de ayran gönüllü tan-

rılardan hep uzak dururdu. Onunla evlenmek için yanıp tutuşan deniz tanrısı Poseydon'a da, müzisyen Apollon'a da, hele yakışıklı çenebaz Hermes'e de hiçbir zaman yüz gönül vermezdi...

Bir gün Olimpos tanrılar ülkesinin bayırlarından birinde gene kendi halinde gezinirken, bir ara tanrı Apollon'la deniz tanrısı Poseydon'un kendine doğru geldiklerini gördü. Onların gelişlerinden pek bir kaygı ya da tedirginlik duymadı ilk anlarda. Ne var ki tam yanına yaklaşıp yüz yüze geldiklerinde, her iki tanrı da hem dilleriyle, hem elleriyle ona sarkıntılık etmeye kalktılar!.. Böylesi davranışlardan ve onların kafalarından geçen şeylerden uzak yaşayan bir tanrıça olduğu için, var gücüyle koşup onlardan uzaklaştı. Soluk soluğa doğruca kardeşi Zeus'un sarayına dayandı... Kan ter içinde ve tepeden tırnağa öfke kesilmiş Hestiya, olup bitenleri zar zor anlatmaya çalıştı. Gerçekten de kardeşi Zeus, onun böylesi durumlara düştüğünü görmemişti hiç!.. İlkin onu biraz sakinleştirmeye çalıştı... Sonunda Hestiya; Baştanrı'nın başının üstüne koydu elini ve bundan sonra da hep böyle dokunulmamış kalacağı konusunda cehennemin Stiks ırmağı üzerine üst üste ant içti... Ve Zeus'tan çapkın tanrılara karşı kendisini korumasını istedi...

Aile ocaklarında hiç sönmeden yanan ve bütün aileyi sessizce ısıtan ateşin ta kendisiydi Hestiya. O yüzden de zaten her ailenin ocağında yanan ateş, hep sessiz yanardı. Nice harlasa da onun sıcaklığına ve doyumsuz hazzına yalnızca o aile içindekiler ulaşabilirdi. Ne var ki bu ateş öylesine bereketli ve güçlüydü ki, o aileye gönülden katılan ve onunla bütünleşen bütün aile topluluklarını da eşit olarak, aynı ayarda ısıtırdı. Ve onları kendi aralarında aşkla kaynaştırırdı...

Zaman içinde Hestiya'nın tek tek aile ocaklarında hiç sönmeden yanan bu sessiz ateşi, Yunanistan kent krallıklarının her birinde yanan ortak ve tek bir ocağın ateşine dönüşecekti. Birbirleriyle bütünleşen ailelerle koşut olarak, haliyle onların ateşleri de bütünleşecekti. O yüzden hiç sönmeden yanan o ateşin ısıttığı Hestiya'nın tapınağında buluşan göçmenler, yoksullar, uzaklardan gelen konuklar; zaman içinde ortak yaşayıp ortak ısınan

büyük bir ailenin çekirdeğini oluşturacaktı... Ve bu tapınaklara da "Pritana Ocağı" denilecekti... Bu ocaklar artık bütün Yunanistan sitelerine yayılacaktı... Ve zaman içinde de yalnızca Yunanistan'a değil, daha sonra İtalya'ya da geçecekti. Pritana Ocağında bir süre ortaklaşa yaşayıp ısınanlar, kendilerine yeni barınaklar yaptıklarında, Hestiya'nın bu herkesi ortak ettiği ateşinden bir kıvılcım alıp yeni ocaklarına götüreceklerdi.

Ve yüzyıllar sonra Hestiya'nın ateşi; tek bir ülkenin değil, giderek bütün ülkelerin ortak ve kardeşçe bölüşüp ısındıkları tek bir ocağın ateşine dönüşecekti. Ve bütün halklar; yalnız halklar değil, bütün canlılar; bu tek ve sessiz ocağın çevresinde toplanıp gelip geçmiş bütün insanların o güzelim barış içinde, el ele üretip kardeşçe bölüşme düşünü gerçekleştireceklerdi dünyamızda... Gene zaman içinde, bu tek ocağın çevresinde yalnızca bütün insanlık değil, Olimposlu tanrılar da toplanacaklar ve tek bir aileye dönüşeceklerdi...

Baştanrı Zeus; kız kardeşi tanrıça Hestiya'nın bütün dünya halklarını kaynaştıran o sessiz ve ölümsüz ateşinin gücünü kanıtlamak için, bir gün dünyanın en batı ucundan ve de en doğu ucundan birer kartal salacaktı gökyüzüne... Ve bu iki kartal; tek başlarına uça uça gelecek ve Hestiya'nın herkese kucak açan ateşinin yandığı tek bir Aile Ocağı'nda buluşacaktı...

Öteki Tanrılar

TANRIÇA ASTRAYA ve İNSANLIĞIN ÜÇ ÇAĞI

I

Adalet tanrıçası Astraya'nın (Astraia) babası Baştanrı Zeus; anası da "evrensel düzenin uyumlu gidişatından" sorumlu tanrıça Temis'ti. Çoğu resim ve heykellerde Astraya; elinde başak tutan bakir bir kız olarak gösterilirdi. Adalet tanrıçası olarak da bir elinde terazi vardı.

İnsanlık bir ara yeryüzünde Altınçağ devrini yaşadığı sıralarda Astraya; Olimpos'taki tanrılar sarayında pek oturmuyor, dünyamızdaki çok sevdiği insanlar arasında geçiriyordu zamanının çoğunu. Ölümsüzlüğünü ve tanrıçalığını sürekli ikinci plana atıyor ve evlerinde, sofralarında, eğlencelerinde onlara yoldaş oluyordu hep... Gerektiğinde onların sorunlarını da çözmeye çalışıyordu. Bu yakınlığı yüzünden o çağın insanları, "Adalet Ana", "Adalet Kardeş" gibi gönüllerinden coşarak gelen sevgi yüklü adlar takmışlardı ona. İşte bu saygın tanrıça; olgun, yaşlı, güngörmüş kişileri sık sık meydanlarda biraraya getiriyor; onlara halkları yönetecek ve yönlendirecek yasaların neler olması gerektiğini anlatıyordu bıkıp usanmadan. Bu Adalet Kardeş'in yaşadığı Altınçağ'da; insanları sömürüp evrensel kardeşlik dengesini bozacak egemen güçler henüz ortaya çıkmadığı için, insanlar arasında kin, nefret gibi duygular yoktu. Çünkü ne para vardı ortada, ne de silah! Haliyle aralarında bir toplumsal sınıflaşma da yoktu; bütün insanlar birbirleri arasında eşitti. O yüzden insanları insanlara kırdıran savaş diye bir şey de sözkonusu değildi. Ne mahkemeler, ne de güvenlik güçleri vardı... Çünkü insanlar, kardeşçe üretip bölüşecekleri bol ve bereketli bir üretimin savaşımını veriyorlardı yalnızca. Birbirlerine gerekli olan ve yaşamlarını daha da güzelleştirecek şeyleri üretiyorlardı durmadan. Haliyle birbirlerini öldürüp sömürecek araç-gereç ve silah üretiminin ne olduğunu da bilmiyorlardı. Her toplumun kısa bir süreçte ürettiği kendine yetip artıyor; artan boş zamanlarını da kendi mutlulukları için spor ve sanat alanlarında, gönüllerince değerlendiriyorlardı. Ve Adalet Ana dedikleri tan-

rıçaya tapan ve onunla iç içe yaşayan halklar arasında, yalnızca kardeşlik ve dayanışma vardı. Böylece üretim fazlalıklarını, hiçbir karşılık beklemeden birbirlerine aktarma geleneği yerleşti kısa sürede... Bu yüzden ülkeler ve halklar arasında hiçbir zaman, elverişsiz iklimden ve toprak yetersizliğinden kaynaklanan bir yoksulluk; refahta dengesizlik gibi şeyler sözkonusu olmuyordu...

Derken insanlığın Gümüşçağ'ı gelip çattı. Çünkü artık insanlar arasında sömürü amaçlı kavgalar; el koydukları mal ve topraklar yüzünden aralarında büyük sürtüşmeler başladı. Tanrıça Astraya da bu yüzden onların arasına daha az karışır oldu. Arada bir Olimpos'tan indiğinde, hemen çevresine toplanan insanlara; "Sizlere dargınım!" diye çıkışıyordu. "Çünkü Altıçağ'da yaşamış atalarınıza hiç de layık değilsiniz! Göreceksiniz, sizden sonra gelecek kuşaklar, sizden de beter olacak! Artık aranızda birbirinizi sömürmeye dayalı savaşlar çağı başlayacak!.." Bunları söyledikten sonra da Astraya; ağır adımlarla, ardına bile dönüp bakmadan ıssız dağlara doğru tek başına çekip gidiyordu. Bu sözlerden etkilenen kalabalık da, üzgün gözlerle ardı sıra onu bir süre izliyordu...

Gümüşçağ'dan sonra gelen her kuşak, tanrıça Astraya'nın dediği gibi, öncüllerine rahmet okuttu! Bunlar artık Demirçağ'ın acımasız insanlarıydı. Bu çağda ortaya çıkan egemenlerin istekleri doğrultusunda emekçiler; kızgın demire su verip habire kılıç-kalkan dövmek zorunda kaldılar örsler üstünde. Ve birbirlerini sömürme amacıyla, öldürücü silahların ve araçların her gün daha etkilisini yapıp birbirlerine karşı kullanma yarışına girdiler...

Ve tanrıça Astraya, çok sevdiği ama gitgide daha da canileşen bu insan ırkına baktıkça kahroldu; onlar adına utanç duymaya başladı. Bu yüzden babası Baştanrı Zeus'tan kendisini çok sevdiği bu dünyadan kurtarmasını diledi. Bunun üzerine Baştanrı da, hem onu hem kızkardeşi Utanç tanrıçası Pudicitia'yı, gökyüzünde bir burca dönüştürdü... Ondan sonra da ozanlar ve sanatçılar; adalet tanrıçası Astraya'yı, dünyamızın Altınçağ'ındaki insanları özleyen ve çoğunlukla hep üzgün bakışlı bir kız olarak heykellerine, şiirlerine yansıttılar...

PERİKIZI POMONA'nın BAHÇELERİ

II

Yunancada Nümfeler denen perikızları; hep dağlarda bayırlarda gezer tozarlardı. Ama Pomona adındaki perikızı hiç de o hemcinslerine benzemiyordu! Örneğin meyvelerin ve her cinsten meyve bahçelerinin tutkunuydu o. Kendisine yurt edindiği Roma'nın Latium bölgesindeki büyük bir bahçede; elma, kiraz, armut, üzüm gibi akla gelebilecek her türlü meyve ağacını kendi başına dikip yetiştiriyordu. Meyveler olgunlaştığında da onları toplayıp çevredeki halka torba torba dağıtıyordu... Böylece yetiştirdikleriyle diğer insanlara da örnek ve öncü olmaya çalışıyordu...

İşte bu güzeller güzeli Pomona, çok beğendiği tanrıça Artemis gibi arı ve bakir kalabilmek için böylesi kapanık ve herkeslerden uzak bir yaşamı seçmişti kendisine... Bu tür bir yaşamı seçmesinin bir başka nedeni daha vardı: Onu baştan çıkarmak isteyen tanrıların oyunlarından, tuzaklarından bıkıp usanmıştı! Baştanrı Zeus bile onun gönlünü çelebilmek için nice armağanlar sunmuştu ona yıllar yılı!.. Ne var ki hepsinin de niyetleri hep kursaklarında kaldı! Güzel Pomona gene de ne olur ne olmaz deyip çok dikkatli davranıyor; özellikle büyüleyici Satiroslardan, Pan ve Silvanus gibi çapkın tanrılardan uzak durmaya çalışıyordu... Kısacası gönlünün ve bahçesinin kapılarını hep sıkı sıkıya kapalı tutuyordu...

Bu arada çok yakışıklı bir delikanlı olan Romalıların bereket tanrısı Vertimnus da, Pomona'ya gönlünü fena kaptıranlardandı!.. Perikızının ölümlülere de ölümsüzlere de hiç yüz vermediğini bildiği için, ona yaklaşabilmenin yollarını arıyordu gece gündüz. Nihayet bir gün yırtık-pırtık giysileriyle, bir köylü kılığına girip onun hep kilitli duran bahçe kapısını tıklattı. Kapıyı açan perikızı Pomona hiç de kuşkulanmadı bu köylü delikanlıdan: Bahçesine buyur etti. Bir süre sağdan soldan lafladılar... Sonra Pomona onu evinin kapısından uğurlarken çoluk çocuğuna götürsün diye değişik meyvelerle dolu bir torba tutuşturdu eline. Tanrı Vertimnus, artık böyle hep kılık değiştirerek sevgilisi olarak bellediği perikızının yanına gelip gitmeye başladı. Haliyle kimliğini saklayabilmek ve açık vermemek

için her gelişinde değişik bir kılığa bürünüyordu... Örneğin bazı günler onunla buluşmaya gitmezden önce, orakla biçerken üstüne başına sıçramış süsü vermek için, eline yüzüne rastgele ot kırıntıları serpiştiriyordu! Bazen de boğalarını daha yeni otlağa salmış duygusunu uyandırmak için nasırlı eline bir övendire alıyor, öylece sevgilisinin bahçe kapısını çalıyordu... Pomona da, bu yorgun çiftçiye yiyecek içecek bir şeyler sunuyordu her seferinde... Arada bir elinde bağ budama makasıyla da geliyor; bağcılık üzerinde, üzümlerin toplanıp sıkılması, sirke ve şarap kurulması gibi konularda uzun uzun yarenlik ediyorlardı. Ne var ki böylesi uzaktan, kısa ve kaçamak görüşmeler, sınırlı sohbetler haliyle tanrı Vertimnus'un Pomona'ya karşı duyduğu uzun erimli istek ve özlemlerini doyurmuyor, bir anlamda ona olan susamışlığını daha da körüklüyordu... İşte gene uykusuz kaldığı bir gece, Pomona'nın nasıl gönlünü çelip onunla hep birlikte olabilirim diye yol yordam ararken, aniden bir fikir ışıyıverdi kafasının içinde! Her ikisinin de dünyayla ilgili olarak yüklendikleri misyonun benzerliği, onları pekâlâ sonsuza dek birleştirip, can ciğer yoldaş kılamaz mıydı?.. İşte kafasına yatan bu düşünceden hareketle ertesi sabah yaşlı bir kadın kılığına girecek şekilde hazırlandı. Haliyle Pomona'ya neler söylemesi gerektiği üzerinde de düşündü uzun uzun. Sonra da elinde bastonuyla, ak saçlı ihtiyar kadın kılığına giren tanrı Vertimnus, gidip Pomona'nın kapısını çaldı. Perikızı bu yaşlı kadını da her zamanki gibi güler yüzle karşıladı. Gene her türden meyve ağaçlarıyla dolu bahçesine buyur etti. Yaşlı kadın bahçenin güzelliğinden, meyvelerin bolluğundan söz etti; sonra da bunları yetiştiren güzel kızı kutlamak üzere sarılıp öptü. Yaşlı kadın; Pomona'ya laf arasında birkaç kez daha sarılıp sarılıp öptü!.. Ne var ki Pomona da, bu öpüşlerin hiç de bir ihtiyar kadın öpüşüne benzemediğini ürpererek hissetti! Sonra bu yaşlı konuk, Pomona'nın elinden tutup bir ağaç gölgesine doğru götürdü. Güzel Pomona'ya, gölgesine oturdukları gür yapraklı bir karaağaca sımsıkı sarılmış asmayı ve onun dalları arasından dolgun kadın göğüsleri gibi püsküren üzüm salkımlarını gösterdi:

"Görüyor musun, şu asmayla karaağaç birbirlerine hiç de eğreti olarak tutunmuş değiller. Karaağacın bütün benliğiyle sarılıp des-

tek olduğu asma, içi besin dolu salkımlarını bir anne memesi gibi dünyaya ve orada yaşayan bütün canlılara sunmakta..."

Yaşlı kadın bunları söyledikten sonra bastonunu atıp misyonunun coşkusuna bıraktı kendini. Pomona'ya, kendisinin aslında Anadolu kökenli Etrüskler soyundan gelen göçmen tanrı Vertimnus olduğunu hiç çekinmeden açıkladı! Doğadaki mevsimlerin değişiminden, tohumun filizlenip çiçeğe duruşundan; sonra çiçeğin meyveye dönüşümünden hep kendinin sorumlu olduğunu söyledi... Ne var ki tek başına bütün bu söylediklerinin üstesinden pek gelemediğinden yakındı... Tanrı olarak bile tek başına üretmenin, insanlardan uzak yaşamanın ne denli zor bir iş olduğunu anlatmaya çalıştı. Kendisi mevsimlerden ve evrendeki sürekli dönüşümden sorumlu bir tanrıydı. Ama Pomona da bahçeleri, ağaçları, meyveleri seven ve bunları insanlara tanıtan biri olduğuna göre, niçin ikisi biraraya gelemesindi? İkisi el ele verdiklerinde, dünyanın çok belirgin bir anlama ulaşacağı kesindi... Yaşlı kadın kılığındaki tanrı Vertimnus coştukça, daha başka şeylerden de söz etti. Örneğin dünyamızdaki insanların ürettikleri ve bu ürettiklerinin bölüşümüyle ilgili olarak aralarında çıkan acımasız savaşlar üzerine olan görüşlerini de açıkladı. İşte ikisi el ele verdiklerinde, misyonları gereği dünyayı gönüllerince dönüştürebileceklerini ve yönlendirebileceklerini anlatmaya çalıştı... Sonra da üstündeki yaşlı kadın giysilerini fırlatıp attı! Çok yakışıklı bir delikanlı çıktı ortaya!

Ve güzel Pomona, insanlaşan bu tanrıya artık direnemedi...

MISIRLI BAŞTANRI AMMON

III

Mısırlıların, Hinduların, Habeşlerin ve Libyalıların Baştanrısı Ammon, Greklerin Baştanrısı Zeus'la özdeşti. Ne var ki Zeus'un dehşet saçan yıldırımları ve tantanalı saray yaşamı yoktu Ammon'da... Ammon; kendine tapınan halkları gibi yoksul, gösterişsiz ve mahzun bir tanrıydı...

Zeus'un kaçamak oğlu ünlü kahraman Herakles, bir gün babasını gözleriyle görüp tanımak istedi. Ne var ki tanrılar kendilerini

ayan beyan göstermekten çekindikleri için, Zeus da hemen bir koç kesti ve koçun başını kendi başının önüne siper ederek oğlu Herakles'e göründü. Bu yüzden Mısırlılar; baştanrıları Ammon'u, koç başlı ve insan bedenli bir tanrı olarak belleddiler; onun heykellerini hep o şekliyle yonttular; resimlerini öyle çizip boyadılar. Böylece bölge halkları arasında da her yıl bir koç kurban etme geleneği yerleşti. Bu halklar; kurban ettikleri koçu yaslar tutarak, dövünerek, görkemli şölenlerle gömerlerdi hep...

Libya'da yaygın bir söylenceye göre baştanrıları Ammon; tanrıça Rea ile evli olmasına karşın bir ara tanrıça Amalteya'ya da vuruldu ve onunla birlikte oldu. Bir süre sonra da tanrıça, nurtopu gibi bir oğlan çocuğu dünyaya getirdi. Ammon da karısı Rea'nın şerrine uğramaması için bu çocuğu bir mağaraya kapattı. Bakımını ve eğitimini de, arıcı ve iyileştirici Aristayos (Aristaios) ile kızı Nisa'ya bıraktı. Tez serpilip büyüyen bu delikanlı, Anadolu ve Afrika halklarının çok sevip saydığı, bağların ve şarabın tanrısı Diyonisos'tu. Diyonisos'un eşliğinde perikızlarından ve Satiroslardan oluşan müzik ve oyun alayı, misyonlarını yaymak üzere Afrika çöllerinde dolaştıkları bir sırada susuz kaldılar. Bir süre sonra çölde aniden beliren bir koç gördüler ve susuzluklarına belki derman olur umuduyla bu hayvanın ardına düştüler. Artık susuzluktan yıkılıp kırılmak üzereyken koç kumu eşeledi ve oradan sular fışkırmaya başladı. Ve bunun üzerine tanrı Diyonisos; şen-şakrak alayıyla birlikte bu vahayı konaklama yeri olarak kullanmaya başladı. Ayrıca Libyalıların daha sonraları Sivah Vahası adını verdikleri bu alana Diyonisos; babası Ammon adına gösterişsiz bir tapınak yaptırdı...

İşte bölgeyi buyruğu altına alan Büyük İskender, bir gün koç başlı tanrı Ammon'u görmek üzere ordularıyla birlikte bu tapınağa doğru yola koyuldu. Ne var ki daha yarı yoldayken yanlarındaki yiyecek ve su yedekleri tükendi. Yürüdükleri bomboş alanlar bir ateş tarlasına dönüşmüş gibiydi... Çöldeki bu kum yalazları içinde tam yitip gidecekleri anda bir karga sürüsü var gücüyle ötmeye başladı. İskender'in ordusu bu kargaların ardına takıldı ve bir süre sonra Sivah Vahası'na ulaştılar. Burada İskender'in ordusu yiyecek ve içeceğe kavuştu. Ve Ammon'un tapınağındaki rahipler, İsken-

der'i doğruca tanrı Ammon'un tapınağına götürdüler. Daha sonra bu tanrı sözcüleri; tapınağındaki tanrı Ammon heykelinin ellenip ayaklandığını, gelip İskender'e oğlu gibi sarıldığını ve onun yakında "dünya fatihi" olacağını söylediği şeklinde bir haber ortaya attılar!.. Ne var ki bazı bozguncu muhalifler; bütün halklara duyurulan bu haberin bir yalan olduğunu kulaklara fısıldamaya başladılar. Çünkü bu şekilde konuşmaları için, imparator İskender'in tapınaktaki tanrı sözcüsü bu rahiplerin ellerine keseler dolusu altın tutuşturduğunu görenler vardı!..

Zaten İskender'in anası Olimpiyas da, oğlu İskender'e gebe kalmazdan önce bir yılanla sık sık cinsel ilişkide bulunduğunu söylemişti. Bunun üzerine de hemen o çağın egemenleri, tanrı Ammon'u sürüngen bir yılanla özdeşleştirmişlerdi!..

Çünkü tanrılar her zaman egemen kralların buyruğundaydı... Tanrılar; egemenlerin çıkarları adına konuşmak ve onların isteklerine göre, gerektiğinde bedensel olarak da şekilden şekile dönüşmek zorundaydılar...

ROMALI TANRI-KRAL İANUS

IV

Şimdiki Roma kentinin ilk kurucusu olan İanus, Latin uygarlığının en baştacı edilen tanrısıydı. Hatta daha sonraları Latin dünyasına giren, Yunanlıların Zeus dedikleri Romalı Baştanrı Jüpiter'den çok daha etkin bir yeri vardı onun. Bu cömert ve insansever İanus, aynı zamanda yedi tepeli Roma kentinin de içinde bulunduğu Latium bölgesinin kralıydı. Bazı yazarlara göre o, Yunanistan'ın Teselya bölgesinden buraya göçmen olarak gelip yerleşmiş ve geldiği bu ülkeyi vatanı edinmiş bir tanrıydı. Çok daha sonraları İanus da, Olimpos ülkesindeki tanrılar arası taht savaşları sonunda kovulan tanrı Saturnus'u (Yunanistanlıların Kronos dediği tanrıyı), büyük bir konukseverlikle Roma'ya buyur etmiş ve ona yer yurt bağışlamıştı. İanus'un böylesi bir cömertlikle göçmen tanrılara kucak açması bile, kendisinin eski bir göçmen olduğunu kanıtlamaktaydı!..

Roma'yı yurt edinen Teselya göçmeni tanrı İanus'un egemenliğini sürdürdüğü çağ, bölgedeki ve de bütün dünyadaki insanların görüp göreceği ilk "Altınçağ" oldu. Çünkü hem tanrı hem kral olarak İanus; halkına ve onun çözümsüz gibi duran sorunlarına insancıl gözlerle baktı hep. Üstelik sürekli halkının yanında oldu; krallığının toprakları dışındaki ülkelerin malında mülkünde gözü olmadı hiç. Binicisine göre kişneyip koşan bir kısrak örneği, İanus'un ülkesinin toprağı da; üstünde yaşayan iyi niyetli insanlara büyük bir cömertlikle sunuyordu nimetlerini. Çünkü bu toprakların tanrısı İanus; orada yaşayan insanlara, insanca yaşamanın ve kendi kutsal emeğiyle üretmenin bütün hünerlerini ve bundan duyulabilecek coşkulu insancıl sevinci hissettirip öğretti. Bundan başka İanus, denizlerin ve toprakların; kıyılarında ve üstünde yaşayan insanlara duyduğu o gizli aşk ve sıcaklıkla içli dışlı etti halkını. Onları, toprağın ve suyun cömertçe duyduğu bu gizli aşkla harmanlayıp bütünleştirdi. Bu aşkla toprağın altında bekleyen tohumları kendiliğinden çatlattı; yeraltında uyuyan suları uyandırdı. İnsanların, kendi emekleri ve yürekleriyle ürettiklerinin kardeşçe paylaşıldığı sürece; onların dünyasında savaşın, yalanın ve talanın yeri olmadığını gösterdi onlara. Üstelik kardeşçe paylaşıldığı sürece, bir ülkede kutsal üretim ve barış eksilmiyor; tersine ürüyor, durmadan artıyordu. İanus'un çağında insanlar, insanca yaşayabilmenin onuruna ve üretmenin kutsal tadına öylesine alıştılar ki, sanki toprak ekilmeden yeşeriyor, her taraf kendiliğinden mahsule kesiliyordu!.. Daha sonraları bu Altınçağ'ı öve öve bitiremeyen nice soylu ozanlardan Ovidius, şöyle dillendiriyordu o günleri:

"Daha kesilmemişti dağlarda çamlar (...)/ Bilmiyordu insanlar/ Yaşadıkları kıyılardan başka kıyıları / Ülkeler daha çevrilmemişti hendeklerle / Yoktu kılıçlar, tulgalar/ Dayanmaksızın ordulara, güvenlik içinde / Gönlünce yaşıyordu uluslar."

Tanrı İanus; çiftçiliğin yanında halkına gemi yapmayı, kentler kurmayı, güzel sanatları, para basmayı da öğretti. Ülkesine konuk ettiği tanrı Saturnus da bu iyi yürekli kral-tanrıya, geçmişi ve geleceği görme yetisini bağışladı. Onun için Romalılar, İanus'u

hep iki çehreli olarak gösterirlerdi resimlerde, heykellerde. Örneğin o çağın altın paralarında, onun hem sağa hem sola bakan iki çehreli kabartmaları vardı. Üstelik her başlangıcın tanrısı sayıldığı için, yılın ilk ayına, onun adını anıştıran İanuarius adını vermişlerdi. Üstelik ülkedeki bütün mutlu evlerin kapılarını da o beklerdi. Çünkü kapılar da kendisi gibi iki tarafa bakardı hep; hem içeriye hem dışarıya...

Ne var ki İanus'un ölümünden sonraki yıllarda, Romalıların yaşamında büyük bir yozlaşma başladı. Çünkü Romalı erkekler, komşuları Sabin ülkesindeki evli güzel kadınları kaçırıp kaçırıp ülkelerine getirmeye başladılar. O zaman da Sabinlerin kralı Tetius, Roma'ya bir gece baskını düzenledi. Kentin Kapitalyum tepesinin bekçisi, umarsızca kaleyi teslim etmek üzereyken tanrı İanus, Romalılara gene acıdı. Yerden fışkırttığı kızgın bir su kaynağını, baskıncıların üzerine püskürterek onları kaçırttı. Böylesi bir iyiliğe karşılık Romalılar, tanrı İanus adına Forum'da büyük bir tapınak kurdular... Ne var ki daha sonra gelen krallar, daha da azgınlaşıp ülke dışı, uzun erimli işgal ve yağma seferlerine çıkmaya başladılar. Birbirini izleyen bütün savaşçı ve işgalci krallar; tanrı İanus dışarı çıkıp gene kendilerine yardım etsin diye, onun tapınağının kapısını sürekli açık tuttular. Bu kapı; kral Agustos çağında, ülke biraz barışa kavuşur gibi olduğunda kısa bir süre için ilk kez kapalı tutuldu!

Zaten bu çağlardan sonra tanrı İanus gibi barışsever ve insancıl bütün tanrılar; kapıları açık da kapalı da olsa, insanların savaşlarından yaka silkmeye başladılar. Haliyle zaman içinde daha da yozlaşmış savaşçı yöneticilerin ve onları yedeğine alan sömürgen sınıfların ürettikleri silahlar öylesine ürkünçleşti ki, barış tanrıları bile korkularından tapınakların dışına çıkamaz oldular...

MUMYALANAN İLK TANRI-KRAL OSİRİS

V

İnsanlar gibi tanrılar da birbirleriyle harmanlanıp zaman içinde yeni dönüşümlere uğradılar. İşte tanrı-kral Osiris de, Mısır kökenli

olmasına karşın, gün gelip çevresindeki diğer tanrı ve tanrıçalarla birlikte dönüşüp Yunan ve Roma tanrılar ailesine katıldı.

Doğa ve onun bağışladığı cömert bereketi simgeleyen Mısırlı tanrı Osiris; aynı zamanda "tanrı-kral" inancının doğuşunu ve mumyalanan insanın, ölümünden sonra yaşamını sürdürdüğü inancını da yansıtmaktaydı...

Eski Mısır'da krallık kurumunun bir simgesi olan tanrı Gebeb, oğlu Osiris büyüyüp yetkinleşince tahtını ona bıraktı. Çok iyi niyetli ve bütün insanların dostu olan Osiris de kızkardeşi İsis'le evlendi ve ülke yönetimini birlikte, halklarıyla bütünleşerek sürdürmeye başladılar. Tek düşünceleri; güneşin ısıtıp aydınlattığı ve Nil nehrinin suladığı bu verimli topraklarda, özgür ve bilgilendirilmiş insanın tanrılara meydan okurcasına neleri yaratabileceklerini bütün dünyaya göstermekti. Böylece tanrı-kral Osiris; tanrı Prometeus örneğindeki gibi halkına çeşitli el sanatlarını, bilime dayanan teknik uğraşları, Mısır'ın iklimine uygun düşen bağcılığı, çeşitli tarım yöntemlerini öğretti. Bir süre sonra halk, kralları Osiris'in öncülüğünde insanlık onuruna yaraşan bir yaşam düzeyini yakaladı. Haliyle halk da, kral ve kraliçelerini çok sevmekteydi. Ne var ki ölümlü insanoğlunun sancılı sorunlarının çözümüyle içli dışlı olan bir yönetici, insanları hiç sevmeyen Baştanrı Zeus'un ya da bir başka tanrının kahredici kıskançlığını ergeç üstüne çekmekteydi. İşte halkının sevip taptığı Osiris de, kardeşi canavar tanrı Set'in (Seth) kıskançlığını yalazlandırmakta gecikmedi. Set, Osiris'in tahtına kurulabilmek için onu öldürmeye karar verdi. Kafasında kurguladığı şeytani tuzağı gerçekleştirebilmek amacıyla bir şölen düzenledi ve bu şölene Osiris'i de çağırdı. Bu şölen sırasında da bir yolunu bulup onu öldürdü. Ölüsünü de bir sandığa kapattırıp gizlice bir ırmağa attırdı. Olup bitenleri öğrenen Osiris'in karısı kraliçe İsis, ırmağın alıp götürdüğü sandığın ulaşabileceği bütün kent ve ülkeleri bir bir dolaşmaya başladı... Çünkü kocasını öylesine çok seviyordu! Sonunda bu sandığın Fenike'nin Biblos kentinde karaya vurduğunu ve o ülke kralının eline geçtiğini öğrendi. Kral da yeni yaptırmakta olduğu sarayında bu çok güzel ve ilginç sandığın tahtalarını kullanmak üzereyken İris çıkageldi ve krala yal-

var yakar olup onu geri aldı. Kraliçe Mısır'a dönünce, Set, sandığı yeniden ele geçirdi ve içindeki kardeşi Osiris'in ölü bedenini, tam on dört parçaya böldü; her bir parçayı da ülkenin çeşitli yerlerine attırdı, saçtırdı... Kocasına delice tutkun İsis; uzun uğraşlardan sonra bu parçaları toplayıp biraraya getirdi. Ne var ki yalnızca erkeklik organını bulamadı! Dost bildiği tanrıların da katkısıyla, kocasını ölümsüzleştirmek üzere, dünyada ilk kez mumyalama eylemini gerçekleştirdi. Böylece Osiris ölümsüzlüğe ulaşmış oldu.

Ne var ki bu arada ölen kocasından gebe kaldığını anlayan üzgün kraliçe İsis; azman tanrı Set'in şerrinden ürktüğü için, Nil deltasındaki bir sığınağa çekilip gizlendi. Bir süre sonra doğurduğu ve Horus adını verdiği çocuğunu; babasının öcünü alması ve böyle Set örneği talancı tanrı-kralların soyunu kurutması amacıyla, özenle eğitip büyütmeye başladı. Bilimle, Nil deltasının ışığıyla aşılanan bu çocuk, erdemli ve yetkin bir delikanlı olunca, bir punduna getirip korkunç tanrı Set'le teke tek bir dövüşe tutuştu. İlk iş olarak Horus, bu azman tanrı-kralın soyunu kurutmak için onun erkeklik organını kopardı. Ama canavar tanrı da Horus'un gözlerini çıkardı. Dövüş sonunda tanrılardan oluşan yargılama kurulu; tanrı Set'in Horus'a gözlerini geri vermesi gerektiği kararına vardı. Gözlerini geri alan Horus onları götürüp mumyalı babasının boş göz oyuklarına yerleştirdi. Kendisi de boş kalan göz oyuklarına bir yılan yerleştirdi. İşte bu yılan, zaman içinde Mısır'da krallığın simgesine dönüştü...

Oğlunun gözleriyle dünyayı seyreden Osiris de; halklarını inim inim inleten yöneticileri gördükçe, mumyalanıp ölümsüzleşmiş olmasına ilençler yağdırmaktaydı...

MEZOPOTAMYALI İLK TANRI MİTRA

VI

Geçmiş çağların birinde, Mezopotamya bölgesindeki bir ırmağın kıyısındaki kocaman bir kayadan birdenbire bir çocuk çıkıverdi ortaya! Çocuk daha kayadan çıkar çıkmaz yürümeye başladı. Elinde de bir meşale tutuyordu.

"Çocuk tanrı" Mitra; yeni geldiği bu dünyanın ıssız ve kimsesiz olduğunu ve kendisini ezecek düşmanların üstüne üstüne gelebileceklerini düşünmeye başladı. Kendisini çevreleyen boşlukta ve ıssız topraklarda delice esen rüzgârlardan üşüyor, titreyip büzülüyordu. Bu yüzden kendini koruyacak birtakım giysilerle örtünme gereğini duydu... Az ötede gördüğü bir incir ağacına doğru yönlendi. Kopardığı incirlerden üç-beş tane yedi. Gene aynı ağaçtan topladığı yaprakları, çöplerle birbirine ekleyip kendisine bir giysi uydurdu. Yabancısı olduğu bu dünyada kendisine düşman olabilecek güçlerle gerekirse savaşıp özgürlüğüne kavuşmak ve buralarda gönlünce yaşamak istiyordu. Bu bağlamda en büyük düşman olarak Güneş'i kestirdi gözüne. Çünkü ışıklar içinde karşıki dağın doruğundan ortaya çıktığında ılıktı, hoştu; insanı ısıtıyordu. Ama bir süre sonra da, aklına estiği gibi ötelerdeki çıplak dağların arkasına doğru çekip gidiyor, ortalığı karanlığa boğuyordu. Onu tir tir titreten soğuk bir hava bırakıp gidiyordu ardında. O yüzden bu korkunç Güneş'le hesaplaşmalıydı! Bunun üzerine elindeki solgun meşalesini sallaya sallaya ona doğru koştu, koştu... Elleriyle yakalayınca da alt alta üst üste uzun süre onunla boğuştu. Bu büyük ve uzun savaşım sonunda Güneş'le ilk insan tanrı birbirlerine ısındılar; ölesiye dost ve kardeş oldular. Güneş, istediği her zaman yardımına koşacağı sözünü verdi Mitra'ya...

Mitra da öteki ürkünç tanrılarla hesaplaşmak üzere, yeryüzündeki ilk ve ölümsüz dostu Güneş'ten ayrıldı. Dağ bayır demeden; geceleri elindeki meşalesiyle, gündüzleri artık dostu Güneş'le birlikte, yeryüzünü harmanlamaya başladı. Bir ara karşısına ilk canlı olarak bir boğa çıktı. Mitra boğanın boynuzlarına tutunarak sırtına atladı ve onunla dost olmak için boynunu okşamaya başladı. Ama boğa giriştiği koşu sonunda sırtındaki Mitra'yı ta ötelere doğru savurup atıverdi!.. Gene de Mitra; Güneş örneği onunla da dost olabilmek için arka ayaklarından yakaladı ve kendisine ev edindiği bir mağaraya doğru sürükleyip götürdü. Ama azgın hayvan oradan da paçayı sıyırıp kaçtı... Tam hayvanı arayıp bulmaya karar verdiğinde bir karga, dostu Güneş'ten bir ileti getirdi Mitra'ya. Boğayı bıçaklayıp öldürmesini istiyordu Güneş! Mitra bu iletiye

çok şaşırdı. Çünkü boğayı hiç de öldürmeyi düşünmüyordu! Ne var ki yoldaşı bildiği Güneş'in de bir bildiği olmalı, diye düşünmeye başladı... O anda da boğa, az önce kaçtığı mağaranın önüne gelip dikildi. Mitra, boğanın dönüp dolaşıp gene yanına dönmesine çok sevindi. Ama dostu Güneş'in kendisine gönderdiği boğayı kurban etmesi gerektiği iletisinin anlamına da akıl sır erdiremiyordu bir türlü... Tam bunları düşünürken aynı haberci karga yeniden geldi ve Mitra'nın kesinlikle boğayı kurban etmesi gerektiği mesajını yineledi... Zaten onun yeryüzüne gelişinin kaynağında bu misyonun yattığını söyledi... Bunun üzerine Mitra, doğuşuyla birlikte dünyaya getirdiği bıçağını boğaya sapladı. Saplar saplamaz da boğadan fışkıran kanlardan olağanüstü varlıklar ortaya çıkmaya başladı. Yeryüzü aniden yemyeşil bitkilerle, tür tür, renk renk meyve ağaçlarıyla donanıverdi. Her tarafa böceksi, karınca benzeri kıpır kıpır hayvancıklar yayıldı. Boğanın kanından bir kısmı kırmızı şaraba dönüştü; kemiklerinin iliğinden de buğday başakları oluştu. Bu oluşumdan türeyen ekmek ve şarap, daha sonraları kutsal bir simge olarak Hıristiyanlıkla bütünleşecekti. Böylece boğanın ölümüyle yeryüzünde yepyeni ve zengin bir yaşam ortaya çıktı.

Bu arada bir çift insan oluştu yeryüzünde. Onlardan türeyip çoğalan insanların koruyuculuğunu da tanrı Mitra üstlendi. Ne var ki bir süre sonra aniden ortaya çıkan kötü niyetli görünmez bir güç, yeryüzündeki bütün canlıları kasıp kavuran bir kuraklık saldı. Tanrı Mitra kayalık bir tepeyi bıçağıyla deldi; oradan bütün yeryüzüne yetecek sular fışkırttı.

Daha sonraları bütün insan soyunu yutup yok edecek Tufan sözkonusu olunca da Mitra; yakından tanıdığı bir çifte, büyükçe bir yelkenli yapmalarını ve hayvanlarıyla birlikte oraya sığınmalarını önerdi. İşte bu Tufan'dan sonra Mitra'nın yeryüzündeki misyonu da tamamlanmış oldu. Artık dostu Güneş'le ve edindiği öteki dostlarıyla birlikte, yeryüzünde gerçekleştirdikleri eylemleri aralarında kutladılar. Sonra Güneş, dostu Mitra'yı tanrısal arabasına bindirip birlikte gökyüzündeki sonsuz döngülerine başladılar. Onlar her gün arabalarıyla gökyüzünden geçerlerken, yeryüzündeki Okyanus tanrısı; biraz şaka yollu Mitra'yı paçasından tutup

yeryüzüne yeniden indirmek istiyordu. Ama Mitra hep yerinde oturuyor, Güneş'le birlikte günlük döngüsünü sürdürüyordu. Çünkü insanların iyiliğiyle görevli bu dost tanrı; onların içlerinde taşıdıkları iyilikle kötülük arasındaki savaşın halen sürüp gittiğini çok iyi biliyordu. Bu yüzden iyilik gücü insanların dünyasına egemen oluncaya dek, Güneş'in arabasından inip misyonunu yarım bırakma niyetinde değildi...

M.S. I. ve III. yüzyıllar arasında Romalılar, tanrı Mitra'nın dinine tapıyorlardı. Ona inananlar kollarına yedi şeritli dövme yaptırıyor ve Mitra'nın heykeli önünde bir boğayı kurban edip günahlarından arınıyorlardı...

AŞK TANRISI İNATÇI EROS

VII

Eros ta ilkçağlardan beri evrendeki birleşme ve üretme gücünün bir simgesiydi. O, ilk olarak Kaos'la birlikte evrenin oluşumunu sağlayan ana güçlerden biriydi. Bu yüzden o; dünyadaki bütün canlılara ve evrendeki bütün tanrılara egemen olan itici bir güç ve ele avuca sığmaz bir tanrı olarak algılanageldi hep. Gene eskiçağ yazarlarından Aristo'ya göre; Eros'u yaratan bir ana-baba yoktu ve o, döllenmemiş yumurtadan ortaya çıkmış çok güçlü bir tanrıydı. Böylece Eros; karşıt yaradılışlı varlıklar arasında çekici ve birleştici gücünü kullanarak; gerek tanrıların gerekse canlıların üremelerini, sonra da uyum içinde yaşamalarını sağlamaktaydı.

Daha sonraki Helenistik çağda da Eros, aşk tanrısı olarak algılanmaya başlandı. Onları izleyen Romalılar da Eros'u; kendilerinin Kupidon adını verdikleri aşk tanrısıyla özdeşleştirdiler. Ama gene de bu iki özdeş tanrı arasında tam bir benzerlik yoktu. Klasik çağdaki inanışa göre Eros'un anası Afrodit'ti; babasının da Zeus olduğu kabul ediliyordu...

Ama bütün çağlarda Eros; hep güzel ve yakışıklı bir delikanlı olarak algılanıyordu. Sürekli elinde bulundurduğu yayla, istediklerinin yüreğine aşk okları gönderirdi. Böylece çiftler birbirlerine deli divane âşık olurlardı. Daha sonraları sanatçılar Eros'u; anası Afrodit'in dizlerinin dibinden ayrılmayan, dolgun yanaklı, sağlıklı bir çocuk olarak tanıtmaya başladılar. Çünkü Afrodit; tutulduğu erkekle kendi arasında aşk ateşleri yaksın diye, bu delişmen veledini dizinin dibinden ayırmazdı! Ama gene de Afrodit; gönderilecek okların hedefi konusunda bu dikkafalı oğluna her zaman söz geçiremezdi! Örneğin bir keresinde Eros; aşk oklarını ölümlü bir erkeğe gönderdi ve anası tanrıça Afrodit, bu ölümlüye deli divane âşık oldu! Gene aklına estiği bir gün, kendi oklarıyla kendisini yaralamış; ölümlü güzel Psike'ye (Psykhe) hiç ayrılmazcasına bağlanmıştı!..

Velhasıl bu haşarı aşk tanrısı; içinden gelmezse Zeus'a bile onun istediği gibi yardımcı olmazdı! Beğendiği ölümlü güzel kız-

lara Eros'un aşk okları göndermemesi, haliyle Zeus'u çileden çıkarıyordu. Bu yüzden Baştanrı kendini beğendirebilmek için; bazen boğa, bazen kuş gibi değişik kılıklara girmek zorunda kalıyordu. Aşk konusunda işlerinin ters gitmesi yüzünden öfkesinin büsbütün kabardığı bir gün, Eros'u zincirlere vurdurdu Zeus! Aralarında şöyle bir tartışma geçti:

"EROS: Peki sevgili Zeus, sana ne gibi bir kötülük ettim de beni böyle zincirletiyorsun?

ZEUS: Bak hele, daha ne yapacaksın ki!.. Sırf kadınlara kendimi beğendirebilmek için girip çıkmadığım kılık mı kaldı!.. Ölümlü kadınlar beni beğensinler diye kartal oldum, Satir (Satyr) oldum, boğa oldum... Hani sen de lütfedip beğendiğim ölümlü bir kadına aşk oklarını göndermedin; onları bana âşık etmedin! Evet, kadınlar kuğuyu, boğayı seviyor, ama gerçek Zeus'u görünce de ödleri kopuyor!..

EROS: Bu çok doğal değil mi, sevgili Zeus? Kadınlar ölümlü yaratıklardır; haliyle senin gibi ölümsüz, iriyarı birine bağlanıp ısınamıyorlar!

ZEUS: Peki öyleyse; Brankos, Hiyakintos gibi ölümlü kadınlar nasıl oldu da tanrı Apollon'a sırılsıklam âşık oldular?

EROS: Evet ama, hani Dafne denen o güzel kız da tanrı Apollon'a yüz vermedi... Sana şunu söyleyeyim, Zeus: Sen gerçekten beğenilip sevilmek istiyorsan, ilkin şu elindeki çelik kalkanı fırlat at! Sonra o yıldırımlar çaktıran sevimsiz aygıtı da gezdirip durma elinde! Kendini sevimli, sevecen göstermeye çalış. Başındaki saçlarını iki yana yatırıp ayır. Sonra onları lüle lüle omuzlarına dek sarkıt. Göz alıcı giysilerle süslen. O altın işlemeli ayakkabılarını giy. Sonra flüt ve tamburdan çıkan melodilere uyarak, alımlı alımlı yürü... Bak o zaman hayranların nasıl alay alay gelecekler ardın sıra! Tanrı Diyonisos'un alayları bile bir hiç kalacak seninkilerin yanında...

ZEUS: Deme be yahu! Yani şu ölümlüler sırf beni beğensinler diye söylediğin gibi hep o maskara kılıklara gireceğim, öyle mi?

EROS: Paşa gönlün bilir, Zeus! O zaman da sevmek, sevilmek

gibi sorunlara kafanı takmayacaksın!.. Hem öylesi daha kolay olur senin için...

ZEUS: Hayır, ben kılık değiştirmeden sevmek ve sevilmek istiyorum. Bunun için de senin aşk oklarınla bana yardımcı olman gerek. Yoksa sen hep böyle zincirli olarak kalacaksın... Anladın, değil mi?"

Eros gene de bildiğinden şaşmadı; Baştanrı Zeus'un önünde eğilip onun istediği aşk oklarını göndermedi. Çünkü onun kimlere aşk okları gönderip kimleri birbirlerine deli divane âşık edeceğini, ta o zamandan beri, ne ölümsüz tanrılar ne de ölümlü dünyalılar önceden kestirebildi!..

EROS'un AŞKI GÜZEL PSİKE

VIII

Akdeniz ülkelerinden birinde, bir kralla kraliçenin üç kızı vardı; üçü de güzeldi. Ama en küçük kızlarının güzelliği dillere destandı! Yeryüzü, yeryüzü olalı böylesine güzel bir kız daha doğmamıştı anasından! Üstelik bu güzelliği, onun o soylu kişiliğiyle de tam bir uyuşum içindeydi. Ne var ki adı "ruh" anlamına gelen bu alımlı ve çarpıcı Psike de böyle aşırı şekilde güzel olduğu için, ülkedeki hiçbir delikanlı onu eş olarak isteme ya da istetme yürekliliğini gösteremiyordu! Geçen zaman içinde de bütün erkekler, aşk tanrıçası Afrodit'ten daha üstün görmeye başladılar onu... Ve Afrodit'e değil, yaşayan bir tanrıça olarak algıladıkları Psike'ye tapınmaya başladılar artık! Bunları gördükçe öfkesinden ve kıskançlığından küplere binen tanrıça Afrodit; bu alımlı kızı en ağır şekilde cezalandırmaya karar verdi. Bu amaçla oğlu tanrı Eros'u çağırdı yanına. Güzellik konusunda kendisine fark atan Psike adlı bu ölümlü kızı, yeryüzündeki en çirkin bir yaratığa âşık ederek yanıp tutuşması türünden bir cezaya çarptırmasını istedi ondan...

Bu arada Psike'nin iki kızkardeşi, komşu ülkelerin krallarıyla başgöz oldular... Böylece koskoca sarayda yalnız kalan Psike; günlerini kara kara düşünmekle, bazen ağlayıp sızlanmakla geçirmeye başladı... Kimseler gelip onu hâlâ eş olarak isteyemiyordu. Bu

yüzden de çok üzülen kızın kral babası, Apollon'un tapınağındaki biliciyle kızı hakkında uzun uzun dertleşti. Sonunda bilicinin söyledikleri, zaten umarsız düşen kralı daha da şaşkına çevirdi. Çünkü o; kızını götürüp ülkenin en yüksek kayalık bir tepesine bırakmasını ve ona eş olacak delikanlıyı orada beklemesini öneriyordu! Haliyle kral, kızına karşı böylesi bir eylemi göze alamazdı... Ne var ki bu arada uygun bir eş bulamadığı için çok üzülen Psike'yi tanrı Apollon; bir gece, kimseler duymadan, sözkonusu o yüksek tepeye ağdırıverdi!.. Bir anda kendini böyle bir tepede bulan mutsuz Psike; hem karanlıktan hem soğuktan tirtir titredi, büzüldü; öylece de uyuyakaldı. Bir süre sonra da sabah yeli; onu okşayarak, uykusundan uyandırmaksızın usulca cennet gibi bir çayırlığa bırakıverdi! Psike uyandığında kendini yeşillikler, ışıklar içinde buldu. Az ötede de, annesinin masallarda anlattığı türden bir saray görünce büsbütün şaşırdı... Sarayın çatısı, kapıları altın sarısı ışıklar içindeydi. Belki de birini bulur, konuşurum umuduyla saraya girdi. İçeride tanrısal ve yumuşak bir ses ona; artık bundan böyle sahibi olduğu saraya "hoş geldin!" dedi. Akşam olunca da, görünmez eller çeşit çeşit yemekler sundu Psike'ye... Tatlı tatlı ezgiler söylediler. Bu ezgilerin ninnisine dalan Psike, yorgunluğun da etkisiyle uyuyakaldı. Afrodit'in oğlu tanrı Eros da karanlıkta usulca kızın yatağına girdi. Anası Afrodit'in buyruğuyla cezalandırması gereken bu kızın güzelliği ve soyluluğu karşısında Eros, ona elinde olmadan gönlünü kaptırıverdi. Psike de yüzünü görmediği bu delikanlıyı çok sevdi... Ama Eros da haliyle bir tanrı olduğunu söylemedi Psike'ye. Ve kendisi hakkında da bir şeyler öğrenmeye kalkmamasını istedi ondan. Ve bundan böyle her gece yanına geleceğini ama yüzünü göstermeyeceğini ve onun da yüzünü görmeye kalkmamasını öğütledi. Yoksa her şey bir anda bitecekti!..

Haliyle Psike'nin evli kızkardeşleri ve kral babası, her yerde onun izini sürüyorlardı. Bir gece görünmez kocası Eros, onu uyardı: "Biliyor musun," dedi, "kızkardeşlerin durmadan seni arıyor? Onlar yakında karşı tepeye gelip senin adını ünleyecekler. Ağlayıp dövünecekler! Sakın boş bulunup onlara yanıt vermeye kalkma! Yoksa bunun sonu; ikimiz için de çok acılı, çok çileli olacak!"

Psike görünmez kocasına, öğütlerine uyacağı sözünü verdi.

Evet, Psike mutluydu sarayında. Ne var ki bir süre sonra kızkardeşleri; kocasının dediği gibi, sık sık o tepeye gelmeye; onun adını ünleyerek ağıtlar yakmaya başladılar... Sonunda bu feryatlara daha fazla dayanamadı ve bir seferliğine de olsa, kızkardeşleriyle görüşebilmek için kocasından izin istedi. Kocası; güzel karısının bu dileğine, zoraki de olsa evet dedi. Ama onların sözlerine kanmaması konusunda da sıkı sıkı tembihlerde bulundu.

Sonunda yüz yüze geldiği kızkardeşleri; Psike'nin olağanüstü ve inanılmaz mutluluğunu ve varsıllığını görünce dizginlenemeyecek ölçüde büyük bir kıskançlık nöbetine tutuldular!.. Aradan aylar geçti. Bir ara Psike, gebe olduğunu anlayınca da artık mutluluktan ayakları yere değmez oldu! İşte bu sıralarda kızkardeşleri yeniden geldiler sarayına. Her gece yatağına giren kocası sandığı yaratığın; kocaman ağızlı, dişleri zehir yüklü, insan kılığında azman bir yılan olduğunu söylediler ona... Çünkü başvurdukları bir bilici, onlara böyle söylemişti! Bu yüzden kocasını uyurken hançerlemesini öğütlediler!.. Kızkardeşlerinin bu kesin önerisinden dehşete düşen prenses Psike; o gece görünmez kocası uyurken, yanan bir yağ kandiliyle, her gece birlikte yattıkları yatağa doğru ayak parmaklarının ucuna basa basa yanaştı. Onun yüzünü yakından görmek istiyordu... Kandilin soğuk aydınlığında, azman bir yılan göreceğini sanırken, kocasının nur gibi aydınlık, soylu yüzüyle karşılaşıverdi!.. Haliyle çok şaşırdı; iliklerine dek ürperdi! Bu güzel adam; kendisini cezalandırmakla yükümlü, ama ilk gördüğünde ona vurulan ve bu yüzden yüklendiği buyruğu yerine getiremeyen, tanrıça Afrodit'in oğlu tanrı Eros'tu!.. Elleri ayakları titremeye başladı. Bu yüzden de kandilinden şipildeyen kızgın bir yağ damlası, tanrının omuzuna düşüverdi! Can havliyle uyanan Eros; ihanete uğramanın öfkesi ve acısıyla, bir anda havalandı ve açık pencereden süzülüp gitti...

TANRI EROS'un EVLİLİĞİ

IX

Artık Psike; çok sevdiği tanrı kocasını bulabilmek için, anlatılmaz acılar içinde, bütün yeryüzünde deli divane dolaşmaya başladı... Çünkü onun sözlerini tutmadığı için başına gelmişti bütün bunlar!.. Bu arada yalvar yakar olduğu en etkin tanrılar bile, tanrıça Afrodit'in şerrinden ürktükleri için, hiçbiri ona yardım etme yürekliliğini gösteremiyordu! Tanrıça Afrodit, oğlu Eros'un, eş seçtiği Psike'ye kin üstüne kin bağladı... Onu bir gün yanına çağırdı ve ağzına geleni söyledi! Sonra da; "Sen bundan böyle benim kölemsin!" diye kükredi. "Haydi, şimdi işe başlıyoruz!"

Tanrıça, kızcağızın önüne bir çuval dolusu, birbirine karışmış susam, buğday, pirinç tanelerini yığdı. Onları gün batana dek birbirinden ayrıştırması buyruğunu verdi... Psike işe başladıktan bir-iki saat sonra, umutsuzluktan ve yorgunluktan olduğu yerde yığılakaldı. Bu sırada Psike'ye acıyan karıncalar, kısa sürede değişik taneleri birbirinden ayırdılar ve çekip gittiler. Tanelerin küme küme ayrıştığını gören Afrodit; şaşırdı, biraz da kuşkulandı. Ona hemen yeni bir iş verdi: "Bak," dedi kıza, "şu karşıdaki ırmağı görüyorsun ya, onun öte yakasında otlayan çobansız ve saldırgan koyunların altın yünlerinden bir yumak yapıp bana getireceksin!" O dondurucu ırmağı zarzor geçen Psike; umutsuzluktan canına kıymak üzereyken, serüvenlerini duyup ona acıyan sazlar, bu işi becerebilmesinin sırrını ona açıkladılar. Sazların öğüdüne uyan Psike yünleri kolaylıkla derleyip bir yumak yaptı; Afrodit'e getirip verdi. Afrodit'in şaşkınlığı bir kat daha arttı! Bu kızın bunca zor işlerin üstesinden gelebilmesinde, oğlu tanrı Eros'un yardımları olabileceğinden kuşkulanmaya başladı. Bu kez ona yeni bir iş daha verdi: "Şu karşı dağın doruğunda kocaman bir kayalık vardır. Oradan buz gibi kaynayan sudan bir şişe dolusu getireceksin!" deyip ağzı iple bağlı bir şişe tutuşturdu eline. Psike dağa ulaştı ulaşmasına, ama onun dimdik kayalık doruğuna tırmanmak olası değildi! O anda ta yükseklerden süzülüp gelen tanrı Zeus'un kartalı; kızın elindeki şişenin ipten sapını kavradığı gibi yeniden havalandı ve dağın kayalık doruğuna ulaştı. Bir süre sonra da dolu şişeyi getirip kızın eline tutuşturdu. Psike, hiç beklemeden doğruca Afrodit'e ulaştırdı dolu şişeyi. Şaşkınlıktan öfkesi daha da şahlanan tanrıça;

bu kez kesinlikle üstesinden gelemeyeceğini düşündüğü yeni bir işle görevlendirdi. Eline içi boş bir kutu tutuşturdu: "Şimdi doğruca Cehennem'e gideceksin. Oranın tanrıçası Persefone'ye benden selam söyleyip bu kutunun içine biraz kendi güzelliğinden koymasını rica edeceksin. Tabii sonra da kutuyu bana getireceksin!" Artık Psike, bu dünyayla arasındaki her şeyin bittiğini, bundan daha fazla bir çile çekmenin de bir anlamı kalmadığını düşünmeye başladı. Kesinlikle tanrılara meydan okuyan bir güzellikle yaratılmış olmanın kurbanı olduğu yargısına vardı... Bunun gibi karamsar düşüncelerle cebelleşerekten ilk karşısına çıkan bir kulenin tepesine tırmandı. Umarsızlığı yüzünden tam kendini boşluğa bırakacakken, koskoca kule dile geldi: Sonuna dek direnmesini öğütledi umutsuz Psike'ye. Sonra da Cehennem'e nasıl gireceği ve oranın tanrıçasıyla nasıl konuşulacağı konularında ona bilgiler verdi... Kulenin söylediklerini uygulayan Psike, tanrıça Persefone'ye kolayca ulaştı. Onun kendi güzelliğiyle doldurduğu kutuyu alıp Cehennem'in çıkışına doğru yönlendi. Yolda; "Neden ben de elimde tuttuğum bu kutudaki tanrısal güzellikten yararlanmayayım?" şeklinde şeytanca bir düşünce geçti içinden! "Hem tanrı olan sevgilim Eros beni o zaman daha çok beğenmez mi?" Ve kutuyu açtı: Kutu bomboştu! Aniden bir uyku çöreklendi içine: Az sonra da Cehennem'in kapıları önünde yığılıp kaldı...

Tanrı Eros da güzel karısını gerçekten çok özlemeye başladı... Anası tanrıça Afrodit'e derdini anlatamayacağını bildiği için doğruca Olimpos'taki Baştanrı Zeus'un yanına gitti; ona bütün başından geçenleri bir bir anlattı: Anası Afrodit'in zorlamasıyla cezalandırması gereken ölümlü bir kıza âşık olmuştu. Zeus'tan yardım istedi. Olup bitenleri sonuna dek izlemiş olan Zeus; böylesi aşk serüvenlerinin zaten yabancısı değildi! Hemen Olimposlu tanrı ve tanrıçaları; düzenleyeceği görkemli bir düğün şölenine buyur etti. Psike'yi de yeniden yaşama dödürüp bu şölene getirtti. Haliyle orada tanrıça Afrodit de vardı...

Baştanrı Zeus; adı "arzu" anlamına gelen tanrı Eros'la, adı "ruh" anlamına gelen ölümlü Psike'yi; birbirlerini çok seven eşler adına, tanrısal bir nikahla birleştirdi. Bütün tanrı ve tanrıçalar, Psike'yle

Eros'u kutladılar; onlara çeşit çeşit armağanlar sundular. Tanrıça Afrodit de; her şeyi unutup güzel gelininden övgüyle söz etti. Ve güzelliğin yanında, bir kadına her zaman gerekli olan direnç ve gerektiğinde kullanacağı en etkin silah olan isyan gücünü armağan olarak sundu çileli gelinine. Baştanrı Zeus da; mutlu âşık çiftlerin simgesi olarak onu, ölümsüzlük armağanıyla ödüllendirdi... Çünkü o aşkıyla tanrılar arasına karışmayı hak etmişti.

Artık ölümsüzleşen Psike'yle tanrı Eros'un bir kızları oldu. Ona; "çekici, birleştirici" anlamına gelen Volüpte (Volupté) adını verdiler...

MANİSALI KİBELE, NİYOBE ve LETO ANALAR

X

Güzel Niyobe (Niobe), eskilerin Sipilos dedikleri Manisa Dağı ve yöresinin kralı Tantalos'un kızıydı. Çocukluğunu tanrıça Leto'yla birlikte geçirdi; aynı sokaklarda, aynı bayırlarda birarada oynayıp büyüdüler. Yetişkinlik çağına eriştiklerinde de haliyle gitgide yolları ayrıldı. Çok güzel bir kız olan tanrıça Leto'yu, gene adeti olduğu üzere Baştanrı Zeus bir yolunu bulup baştan çıkardı ve Leto da ondan gebe kaldı. Ne var ki Zeus'un karısı Hera'dan korktukları için yeryüzündeki ülkelerden hiçbiri ona çocuklarını doğurabileceği bir sığınak olmak istemiyordu. Sonunda gebe tanrıçaya acıyan Ege denizindeki Delos adası, ona sığınak olmaya karar verdi. Zaten küçücük ve çorak bir toprak parçası olan Delos, denizin dibine Zeus'un kalın halatlarıyla bağlı olmadığı için yüzer-gezer bir adacıktı. Sonuç olarak yitirecek bir şeyi olmadığı için onun Hera'dan da korkusu yoktu. Bu yüzden tanrıça Leto, ikiz çocukları Apollon ve Artemis'i orada doğurdu.

Güzelliğiyle sürekli gurur duyan ama bir ölümlü olan prenses Niyobe'nin de tam bir düzine çocuğu oldu; altısı kız, altısı oğlan... Her ne kadar anaerkil toplumlarda çocukların babasının kim olduğu önemli olmasa da, sonraki babaerkil toplumların egemen olduğu yüzyıllarda, çocukların doğumuna bir dayanak bulmak için Niyobe'nin Tebai kralıyla evli olduğu mitosunu ortaya attılar... Her

ne ise, bu çok çocuklu doğurgan Niyobe Ana, hem güzelliği hem de doğurganlığındaki başarısıyla sürekli övünüyordu. Çok önemli saydığı bu ayrıcalığının herkesçe bilinmesi, dünyanın her tarafına yayılması için de her önüne gelene şişine şişine anlatıyordu bu özelliğini! Hatta güzellikten ve doğurganlıktan yana tanrıçalardan bile üstün olduğunu uluorta dillendirmekten çekinmiyordu!.. Bir gün yabancı konukların da bulunduğu saraydaki bir şölen sırasında, tanrıça Leto'yu uzun uzun çekiştirdi; onun çocukluk arkadaşı olduğunu, bir tanrıça da olsa doğura doğura iki çocuk doğurduğunu söyledi... Haliyle bu sözleri duyunca çok üzülen ve böylesi bir küçümsenmeyi kendine yediremeyen tanrıça Leto, Niyobe'ye giderek büyüyen bir öfke duymaya başladı. Sonunda Leto; bire bin katarak Niyobe'nin bu yakışıksız sözlerini çocukları Artemis ile Apollon'a aktardı; Niyobe'nin on iki çocuğunu da öldürmelerini istedi onlardan! Ayrıca çocuklarının babası olan Zeus'u da kışkırtıp onu bu öç alma eylemine ortak etti. Homeros, ölümsüz destanı İlyada'da bu olayı şöyle dillendirdi:

"Güzel saçlı Niyobe'nin (...)
On iki çocuğu ölmüştü sarayında
altı kızı altı ergen oğlu.
Apollon öfkelenmişti Niyobe'ye
Öldürmüştü oğullarını gümüş yayıyla
Kızlarını da okçu Artemis öldürmüştü.
Niyobe bir tutuyordu kendini
Güzel yanaklı Leto ile
Leto iki çocuk doğurdu, diyordu
Bense bir düzine!
Apollon'la Artemis öldürdü hepsini.
Ölüler yatıp kaldılar kanlar içinde,
Kimsecikler yoktu onları gömecek.
Herkesi taşa çevirmişti Kronosoğlu Zeus
Göklü tanrılar gömdü ölüleri onuncu günü.
(...)Bugün Sipilos'un kayalarında, ıssız doruklarında
Tanrı buyruğuyla taş olmuştu Niyobe."

Manisa Dağı'ndaki bir derenin üstüne sarkan kapkara bir kaya, Baştanrı Zeus'un taşlaştırdığı Niyobe Ana'nın doğal anıtıydı. Ve bu anıtkayanın göze benzeyen oyuklarından sürekli su sızmakta ve bu sızıntılar orada akan dereye damla damla karışmaktaydı. Bu sıza sıza damlayan sular, zaman içinde Niyobe Ana'nın çocukları için döktüğü gözyaşlarının simgesine dönüştü. Gene Niyobe'nin birkaç yüz metre ötesindeki çalılıklar içinde, doğurganlığın ve bereketin simgesi olarak algılanan başka bir anıtkaya, Anadolulu Ana Tanrıça Kibele'nin doğal heykeliydi.

Hiçbir tanrı, akan çağlar içinde Kibele Ana kadar çok ve çeşitli adlarla nitelenmiş değildi. Tarih öncesi inançlardan tek tanrılı dinlerin yerleştiği döneme dek, Anadolu'dan başlayarak bütün Asya, Akdeniz ve Avrupa ülkelerine dek onun kültü sürekli yaygınlık kazandı. Son olarak Çatalhöyük'teki kazılarda ele geçen buluntular; İ.Ö. 7000 yıllarında da onun tapınım gördüğü gerçeğini ortaya çıkardı. Sümer, Hitit, Yunan ve Roma uygarlıklarında olduğu gibi, daha sonraki çağlarda da, dinsel inançlara, sanatlara ve kültürel yaşama kaynaklık etti. Toprak ve bereketin tanrıçası olmasının yanında, doğayı ve insanı bütün canlılığı ve yaratıcılığıyla simgeleyen evrensel bir yönü ve ölümsüzlüğü vardı Kibele Ana'nın...

Manisa'daki Niyobe ve Kibele Ana ikilisine; öç alan, analıkta her ölümlüden üstün olduğunu söyleyen Leto Ana'yı da eklemeliyiz. Bu üç ana da; doğurganlığı ve evrensel bereketi temsil eden dinlerin halkalarıydı. Leto, Niyobe, Kibele Analar, özbeöz Anadolulu tanrıçalar olup anaerkil kültü benimsemiş toplumların öncüleriydi. Ve onlar, Anadolu uygarlıklarında kadın ağırlıklı toplumların varolduğunu kanıtlayan en belirgin delillerdi.

Günümüzde de Niyobe Ana'nın gözyaşları döken ve büyük bir kayadan oluşan doğal anıtının az ötesinde, her yıl "Mesir Bayramı" adıyla bir bahar ve bereket şenliği düzenlenir. Minarelerden halka atılan ve herkesin kapmaya çalıştığı macunların, şekerlemelerin kısırlığı önlediğine ve doğurganlığı kamçıladığına inanılır. Ve bu gelenek; yukarıda adı geçen ve birbirlerinin halkaları olan üç tanrıçanın binyıllar önceden beri egemen olan kültlerinin etkileri ve

etkinliklerinden kaynaklanmaktaydı.

Baştanrı Zeus'un taşlaştırdığı Niyobe Ana'nın karayazgısı; binyıllardan beri birçok tragedya yazarını, heykeltıraşı, ressamı etkiledi. Hemen hemen dünyadaki büyük müzelerde, onun tanrılarca bir hiç uğruna öldürülen masum çocuklarının heykelleri, resimleri sergilendi ve sergilenmekteydi...

Gene Niyobe Ana'nın Manisa Dağı'ndaki doğal anıtı; bir hiç uğruna savaşlarda çatışmalarda ölen çocuklarının ardısıra, için için gözyaşı döken anaların evrensel bir simgesiydi...

ESİNPERİLERİ MUSALAR

XI

Hem müzisyen, hem ozan, hem de bilici olan tanrı Apollon; tanrıların ülkesi Olimpos'tan pek hoşlanmaz, orada sürekli oturmazdı. O yüzden Yunanistan'daki Parnasos Dağı'nda ya da Anadolu'nun doyumsuz bulduğu dağlarında konaklardı genellikle. Onun çok sevdiği bu dağlar, hemen hemen her türden ağaçlarla kaplı olurdu. Ama daha çok zeytin ve defne ağaçları süslüyordu bu dağların yamaçlarını... Haliyle kış mevsiminde de bu dağların dorukları hep karla kaplı olurdu... Yaz geldiğinde de bu karlar eriyip doruklardan iner, çoban çeşmelerinden ve derelerden pırıl pırıl akmaya başlardı... Tanrı Apollon işte bu doruklarda yahut dağ yamaçlarında lirini çalar, çaldıkça coşardı. Onun bu içten bestelerini duyan esinperileri Musalar, apartopar koşuşup onun çevresine doluşurlar; çalgısından dökülen musikiye, sesleri ve danslarıyla eşlik ederlerdi... Her seferinde değişik söz ve notalardaki bu ezgiler, o rengârenk ormanların içindeki kayalıklarda döner dolanır, daha derin daha değişik anlamlar kazanırdı... Bu ezgiler ve şiirler; yalnızca ormanlarda kalmaz; geceleri bulutlara, yıldızlara dek ulaşır, sonra da oralardan yeryüzüne dönüp yeniden dağlarda bayırlarda yankılanırdı... Ne var ki bu musiki ve şiirlerin yansımalarını; yalnızca kulakları ve gönülleri bunları anlamaya teşne ozanlar, müzisyenler ve de her türden sanatçılar duyabilirdi...

İşte ta o zamanlardan beri, tanrı Apollon'un çalgısındaki musikiye eşlik eden bu güzel Musaların ezgilerini duyan sanatçılar; hemen ellerine kağıt-kalemlerini, fırçalarını ya da çekiçlerini alıp yazmaya, çizmeye yahut mermeri ve metali yontmaya başlarlardı... Gene o yüzden hemen hemen bütün soylu sanatçılar, bu Musalara gizliden gizliye âşıktılar; onlara içtenlikle tapınırlardı...

Apollon'un kardeşleri olan bu "beyaz kollu" dokuz esinperisi Musalar, Baştanrı Zeus'un kızlarıydı. Zeus, evrenin kaba güçlerini yenip tek başına yerin-göğün egemenliğini eline geçirdikten sonra, yeni bir düzen kurmak için tanrıça Mnemosine ile birleşti. Bu birlikteliğin sonunda işte bu güzel Musalar dünyaya geldi. Apollon'un çalgısına söz ve sesleriyle eşlik eden bu soylu kızlar, danslarıyla ezgileri zamandaş olarak bütünleştirirlerdi. Tanrı Apollon'la birlikte Anadolu ya da Yunanistan'daki ulu dağlardan birine geldiklerinde, bu Musalardan her biri; kendi alanlarında bildiklerini yeryüzündeki sanatçılara, bilginlere usul usul aktarırlardı. Örneğin Kleyo (Kleio), tarihin Musa'sıydı; eski zamanlarda başarılarıyla ün yapmış kahramanları dillendirirdi ezgileriyle. Euterpe; flüt çalar, gönüllere şiirsel esinler yağdırırdı. Srato; sevmenin yüceliğini ve aile yuvalarının tatlılıklarını dillendirirdi... Uranya (Urania); yıldızların, o uçsuz bucaksız derin gökyüzlerinin gizemlerini verirdi gökbilimle uğraşan bilim adamlarına... Kalliope, lirik şiirin esinperisiydi. Erato, lirik ve aşk şiirleri esinlerdi. Bu yüzden adını da aşk tanrısı Eros'tan almıştı. Melpomene, tiyatroda tragedyayı simgeler ve ozanlara tragedyalar esinlerdi... Bu arada Yunanca "Musa" sözcüğünün; yaratıcı güç, akıl, düşünce gibi kavramları içeren bir anlamı vardı...

Zeus'un güzel sanatlar alanındaki bu hünerli kızları, tanrılarla insanlar arası varlıklardı. Onların görevi, tanrısal olanları insanlara aktarmak ve insanoğlu denen zavallı yaratıklara içlerinde saklı güçlerini ve derinliklerini duyumsatmaktı. Onların beyin ve gönül güçlerini kullanarak kendilerine yaraşan ve tanrılara vergi sanılan eşsiz yapıtlar üretmelerine yardımcı olmaktı... Olimposlu tanrılar; Musalar aracılığıyla insanlara yaklaşmakta, bildiklerini onlara aktarmaktaydı. Böylece tanrılar bir anlamda kendilerini insanlaştırmakta ve insanları da tanrılaşma yoluna doğru yönlendirmek-

teydiler... O yüzden ilkçağın bütün soylu sanatçıları; yarattıkları yapıtlarında Zeus'un kızları bu güzel Musaları kutsayıp baştacı ettiler...

Yeniyetmeliğinde çobanlık yapan ve kendi söylemiyle "dünyanın yüzkarası zavallı bir yaratık" olan ünlü ozan Hesyodos'la Musalar bir gün ormanda karşılaştılar. Güzel Musalar hemen defne dalından bir asa tutuşturdular bu çobanın eline ve kulağına eğilip onun bütün benliğini saran tanrısal sesler fısıldadılar. Ondan sonra da artık o çoban Hesyodos, ünlü bir ozan olup çıktı. O yüzden bu ozan, her şiirinin başında ve sonunda onları kutsamaya başladı:

"Dokuz eşyürekli kızdır bunlar
Ezgiler söylemektir bütün işleri,
Başka hiçbir kaygı yoktur yüreklerinde.
Karlı Olimpos'un en yüksek tepesinde,
Oradadır koroları ve güzelim yurtları.
Yükselir güzel sesleri havalarda,
Tanrısal bir ezgi sarar dört bir yanı,
Karatoprak yankılanır tanrı övgüleriyle.
(...) Musalardan ve tanrı Apollon'dan gelir
Yeryüzündeki ozanlar ve çalgıcılar
(...) Ne mutlu Musaların sevdiği insana,
Bal akar onun dudakları arasından..."

Gene bu nedenle soylu ozan Homeros da; hem ölümsüz İlyada'sının hem de Odisseya'sının başında, bu Musalardan birini "tanrıça" söylemiyle kutsuyordu:

"Söyle tanrıça, Peleusoğlu Ahilleus'un öfkesini söyle...
Anlat bana tanrıça, binbir düzenli bu yaman adamı..."

Bu sözlerden sonra artık o güzelim destan, esinperisi Musa'nın yardımıyla, su gibi akıp gitmeye başlıyordu...

TANRIÇA HARMONİYA ve KADMOS

XII

Bütün olup bitenler Baştanrı çapkın Zeus'un beyaz bir boğa kılığına bürünerek Avrupa kıtasına adını veren güzel Europa'yı kaçırmasıyla başladı.

Kaçırılan Europa'nın erkek kardeşi Kadmos; anası ve arkadaşlarıyla birlikte onu kent kent aramaya başladı. Bu aramalarla geçen yıllar içinde anası öldü. Yalnız kalan yorgun Kadmos varıp Trakya'daki tanrı bilicisine akıl danıştı. Bilici de ona Europa'nın izini sürmesinden artık vazgeçmesini, onun yerine yeni bir kent kurmasını öğütledi. Önüne çıkan bir ineğin ardına takılacak; bu inek nerede yere çöküp dinlenmeye geçerse, orada kentini kuracaktı. Gene yollara düştü Kadmos... Gerçekten de boz bir ineğe rastladı bir bayırda. İnek otlana otlana yol alıyordu... O da onun ardına takıldı. Epey bir zaman sonra boz inek, Boyotya (Boiotia) denen bir yörede yere çöküp uzandı. Kadmos çevrede su arandı haliyle. Orada savaş tanrısı iğrenç Ares'in adını taşıyan bir çoban çeşmesi vardı. Ne var ki bu savaş tanrısı, çeşmesinden bile su içirtmemek için oraya kimseleri yaklaştırmayan canavar bir yılanı nöbetçi dikmişti! Kadmos da öfkelenip Ares'in bu canavarını öldürdü... Ve tanrıça Atena da hemen ona ayan beyan göründü. Onu kutladı. Ve öldürdüğü canavarın dişlerini söküp toprağa gömmesini öğütledi. Kadmos da Atena'nın dediklerini yerine getirdi. Bir süre sonra canavarın dişlerini gömdüğü yerden silahlı ve savaşçı bir sürü insan çıktı ortaya ve hemen birbirleriyle vuruşmaya başladılar! Sonunda beşi sağ kaldı. Bu çok güçlü beş adamla ve çevredeki köylülerin de katkısıyla Tebai kentini kurdu Kadmos...

Ne var ki savaş tanrısı Ares, canavarını öldüren Kadmos'a kin ve nefret kesildi... O artık nereye gitse onun üstüne akla gelmedik belalar yağdırmaya başladı. Sonunda Kadmos bu tanrıyla uğraşmaktan haliyle yorgun düştü. Tanrı Ares de onun günahlarından arınması karşılığında kendisine yedi yıl kölelik yapmasını istiyordu durmadan... O da tanrının dayattığı köleliği kabullenmek zorunda kaldı... Haliyle Ares, tetiklediği savaşlar sırasında kölesi olarak bir sürü iğrenç işlerde kullandı onu. Ama yedi yıl sonunda Kadmos; kendi kurduğu Tebai kentine döndü ve halk onu bir kral olarak coşkuyla karşıladı. Bütün tanrılar, ama özellikle tanrıça Atena, ona

her yerde kol kanat germeye başladı...

Kadmos her şeyden önce barışçı bir kraldı. Üstelik yedi yıl kölesi olduğu savaş tanrısını ve de onun tetiklediği savaşların iğrenç yüzünü yakından görmüştü... Bu yüzden Tebai halkının barış içinde kalması için komşu ve kardeş saydığı halklarla, barışı koruma konusunda gereken bütün titizliği gösteriyordu... Tebai krallığındaki insanlar da, gönüllerince topraklarını ekip dikiyor, kendi hallerinde huzur içinde yaşayıp gidiyorlardı...

Baştanrı Zeus, bir zamanlar kaçırıp seviştiği güzel Europa'nın hatırına ve insan ölçülerinin dışında bir değerlendirmeyle Kadmos'u ödüllendirmek istedi. Savaş tanrısı Ares'le Afrodit'in kaçamak ilişkilerinden doğan güzel Harmoniya'yı eş olarak ona uygun gördü... Ve Olimpos'taki olağan tanrılar toplantısının birinde, bu kararını açıkladı... Hatta düğünün yapılacağı yeri bile belirledi... Düğün, Tebai kentindeki Kadmos tepesi denen yerde yapılacaktı. Ve yeryüzünde düzenlenen bu düğünü ilk kez bütün tanrılar da onurlandıracaktı...

Zeus'un bu buyruğundan sonra tanrılar düğün armağanlarını hazırlamaya koyuldular. Ne var ki Harmoniya, tanrıların gözünde bir günah çocuğuydu! Çünkü Afrodit, tanrı Hefaystos'la evli olmasına karşın kalkıp Ares gibi bütün tanrıların iğrendiği birinden kapmıştı Harmoniya'yı! Ama tanrıça Atena, Kadmos'u çok beğeniyordu... Üstelik Harmoniya'nın kişiliğinde de bir suç bulmuyordu... Bu yüzden Letafet tanrıçalarına dokuttuğu kumaştan özel bir gelinlik hazırladı onun için... Demirci tanrı Hefaystos'a gelince... Harmoniya, karısı Afrodit'in kaçamak çocuğuydu... O da Zeus'un buyruğu gereğince bir armağan sunmak zorundaydı. Üstelik kızın bir günahı olmadığını da düşünüyordu... Bu yüzden o da usta elleriyle dillere destan olacak pırlantadan bir gerdanlık işledi kendi atölyesinde... Düğün günü de şölende hazır bulunan bütün tanrı ve tanrıçalar; gönüllü gönülsüz, kendi elleriyle armağanlarını bir bir gelinle damada sundular...

Ne var ki bu düğünden sonra Kadmos'a ve ülkesi Tebai'ye

olanlar olmaya başladı! Atena'nın sunduğu giysiyle tanrı Hefaystos'un yaptığı pırlanta gerdanlığa göz koyan komşu krallar; "Harmoniya bir günah çocuğu olduğu için Tebai halkının namusunu temizlemek gerektiği" bahanesini öne sürerek savaş açtılar! Ve bu savaş artık kuşaktan kuşağa sürüp gidecekti...

Ve Tebai'ye savaş açan her egemen kral da her seferinde, Tebai halkının namusunu temizlemek için tanrıların kendisine savaş buyruğu verdiğini öne sürecekti...

TANRIÇA KALİPSO'nun ADASI

XIII

İzmirli Homeros'un ölümsüz İlyada destanı; Ahilleus'un Troya savaşları sırasındaki öfkesini dillendiriyordu. Ve bu uzun şiirinde Homeros; tanrıların tetiklediği savaşlarda onurlarıyla çarpışıp ölen insanları da destanlaştırdı. Odisseya destanında da; bu savaşa katılan Yunanistanlı kral Odisseus'un karısı ve çocuğuna kavuşabilmek için gemisiyle başladığı dönüş yolculuğu sırasında, Ege ve Akdeniz'de başından geçen serüvenleri anlatıyordu...

Odisseus'un bu yuvasına dönüş yolculuğu sırasında tanrıça Kalipso ile olan serüveni çok çileli oldu... Her ne kadar Kalipso bir tanrıçaydıysa da o Olimpos'ta oturmazdı hiç. Kalipso; orada oturan on üç tanrının tantanalı ve kaprisli yaşamlarından uzak, Ege'deki Malta adasında kendi halinde yaşayıp gidiyordu. Adadaki bir tepenin yamacında, tanrısal zevklerine uygun olarak döşediği bir mağarası vardı. Buradan denizi bütün açıklığıyla gözlemleyebiliyordu. Arada bu adaya konuk olarak gelen tanrılar da oluyordu... Bir keresinde tanrı Diyonisos; şenşakrak alayıyla birlikte birkaç günlüğüne gelip burada konakladı. Ayrılırken de armağan olarak birkaç asma fidanı bıraktı. Tanrıça Kalipso, bu fidanlarla adanın pek çok yerinde asma bahçeleri oluşturdu. Yardımcılarıyla birlikte bu üzümlerden her yıl bol bol şarap kurmaya başladı... Ayrıca adasını ormanlarla, sebze meyve bahçeleriyle, yabani çiçek tarlalarıyla bezedi...

Ne var ki bu güzel ve yalnız tanrıçanın hiç beklemediği bir olay yüzünden yaşamı altüst oldu... Bir gün mağarasının önünde oturmuş, binbir renk cümbüşü içindeki denizi seyrederken sahile yakın bir sal üstünde yüzen birini gördü... Hemen adamlarını çağırıp bu yabancıyla ilgilenmelerini, sonra da yanına getirmelerini buyurdu...

Bir süre sonra yanına getirdikleri bu perişan yabancıya kim olduğunu bile sormadan onu bütün sevecenliğiyle buyur etti mağarasına. Mağarası pırıl pırıl aydınlık odalar ve rengârenk çiçeklerle bezeli salonlardan oluşuyordu. Ama odalarda öyle altın-pırlanta cinsinden değerli eşya filan yoktu!.. Her şey sadeydi. Uzun sarı saçlı tanrıça, yeni konuğunun yıkanıp giyinmesini sağladıktan sonra onu dinlendirdi; sonra da hazırlattığı sofraya buyur etti.. Ve Odisseus da başından geçenleri bu güzel kadına bir bir anlatmaya başladı...

Odisseus, Yunanistan'da bir site kralıyken, güzel Helena'nın kaçırılması bahanesiyle başlatılan ve on yıl süren Troya Savaşı'na gönülsüzce katıldığını anlatmakla başladı yaşam öyküsüne. Savaş sonrasında ülkesine dönerken gemideki arkadaşları ve tayfalarıyla bir adaya sığınmışlardı. Ne var ki kendisi yorgunluktan uyuyakaldığı bir sırada arkadaşları, Güneş'in sığırlarını kesip etlerini yemeye kalkmışlardı! Bu yüzden de Zeus, onun gemisini azgın bir kasırgayla vurmuştu. Bütün kürekçiler öldüğü gibi gemi de batmıştı!.. İşte kasırga vurgunu ve tek başına kalan kral Odisseus'un serüvenlerinin özeti böyleydi. Şu andaki tek amacı, yirmi yıldır hiç görmediği güzel ve soylu karısı Peneloppe ve oğlu Telemahos'a bir an önce kavuşmaktı!..

Tanrıça Kalipso da Zeus'un cezalandırdığı tanrı Atlas'ın kızıydı. Zeus, Atlas'ı; kolları üstünde dünyamızı sonsuza dek taşamakla cezalandırmıştı! Haliyle Kalipso da, sırf tahtını korumak için babası Atlas'ı böylesine acımasızca cezalandıran Zeus'u hiç sevmiyordu! Bu yüzden Odisseus'un serüvenlerini dinledikçe ona daha çok ısındı.

Ve yazgının bir cilvesi olarak Odisseus da, ancak masallarda anlatılan güzellikteki bu adada büyük bir aşk yaşamaya başladı

tanrıça Kalipso'yla:

"Ve oyuk mağarasında alıkoymuştu onu Kalipso, yüce tanrıça,
Yanıp tutuşuyordu ebediyen kocası olsun diye..."

Ne var ki bir süre sonra Odisseus'un bir an önce yurduna ve çok sevdiği karısı ve çocuğuna kavuşma hasreti çok daha baskın çıkmaya başladı... Bu yüzden;

"Gündüzleri kayalıklarda, kumsallarda yiyip bitiriyordu kendini,
Bakıyordu hasat vermez engine,
Bakıyordu iki gözü iki çeşme..."

Ama Kalipso onun adadan ayrılmasını değil, sonuna dek kendisiyle birlikte yaşamasını istiyor; bu yüzden ona kalması için gece gündüz diller döküyordu!.. Yedi yıl sonunda artık tanrılar da acıdı Odisseus'un bu haline... Ve Baştanrı'nın Odisseus'u Kalipso'nun elinden kurtarmasını istediler. Zeus da; acıdığından değil, sırf Kalipso'yu kıskandığı için, tanrı Hermes'le ona bir haber gönderdi. Güzel tanrıça Kalipso, Olimpos'tan gelen bu tanrıya mağarasında yemekler yedirdi ve kendi elleriyle kurduğu şarabından sundu... Ve sonunda Hermes, üzülerek de olsa Zeus'un buyruğunu iletti tanrıçaya: Kalipso'nun Odisseus'u derhal özgür bırakıp yurduna göndermesi gerekiyordu! Bu buyruk karşısında Kalipso donakaldı ve haliyle öfkeden küplere bindi:

"Amma da kıskançsınız, tanrılar, yazık size!
Çok görürsünüz bir erkekle yatmasını bir tanrıçanın!
Yani sevdiği erkeği koca diye almasını...
Güzel saçlı tanrıça Demeter de gönül vermişti İasyon'a,
Siz, rahat yaşayan tanrılar, çok görmüştünüz onu da!
Zeus tepelediydi erkeği, göz kamaştıran yıldırımlarla..."

KEÇİ AYAKLI TANRI PAN

XIV

Baştanrı Zeus'un habercisi tanrı Hermes'ten gebe kalan perikı-

zı Driyope (Dryope); keçi ayaklı, kuyruklu, boynuzlu ve sakallı bir bebek getirdi dünyaya!.. Anası da doğurduğu bu çirkin bebekten öylesine utandı ki, onu kaptığı gibi taşlık kayalık bir dağbaşına bırakıp geldi. Ama oradaki çobanların bakımlarıyla tez serpilip büyüyen bu bebek, bir keçi gibi kayadan kayaya atlayıp zıplamaktan çok hoşlanıyordu. Bu arada kaval çalmasını da öğrenince, kendini büyüten çobanların koyun-keçi sürülerini güdüp yedmeye başladı. Babası tanrı Hermes, bir gün onu Olimpos'a götürüp oradaki tanrılarla, tanrıçalarla tanıştırdı. Ne var ki bu keçi sakallı, boynuzlu yeniyetme Pan; o ulu tanrıların boynuzlarıyla, sakalıyla gizliden gizliye alay etmelerine, dudak altından gülümsemelerine çok içerledi! Üstelik Olimpos'un ağır ve yapmacık iklimine; tanrı ve tanrıçaların tantanalı yaşamlarına da bir türlü ısınamadı! Ormanların, çobanların, üretkenliğin ve biliciliğin tanrısı Pan; dünyamızdaki dağların katışıksız havasını, üstlerinde hoplayıp sıçradığı büyük kayalıkları; ardısıra koştuğu perikızlarını, yıldızları ve de insanları çok özledi... Nihayet bu duyduğu hasret başına vurunca, Olimpos'un yüksek tepelerinden birine tırmanıp arka ayakları üstünde kaykıldı ve bir zıplayışta dünyamızdaki kayalık bir dağın doruğuna, iki ayak iki el üzerine usulca konuverdi! Dünyaya yeniden dönmenin sevinciyle hoplayıp zıplamaya başlayan tanrı Pan; artık bundan böyle de Olimpos'taki tanrılar ülkesine bir daha uğramamaya, cehennemin ırmağı Stiks üstüne and içti!.. Vahşi kırlar, taşlı keçi yolları, ağaçlıklı ırmak kıyıları; eşkıyaların, isyancıların ve ayıların yaşadığı dağlardaki kayalık derin boğazlar, mağaralar, sürülerin otladığı bayırlar artık hep onun gönlünce gezip tozduğu mekânlardı... Bu seçkin mekânlarından birinde tanrı Pan, akşamüzerleri kavalını üflemeye başladığında; dağlardaki ağaçlardan apar topar sökülüp gelen uykulu kuşlar, çevredeki mağaralarda uyuklayan ayılar, çobanların otlattığı sürüler ve dağlardaki bazı yalnız gezerler, onun bu öksüz ve yoksul ezgilerine dalar giderlerdi... İşte o zaman ona kulak kesilen bütün canlılar anlardı ki, tanrı Pan gene perikızlarından birine gönlünü fena kaptırmıştır... Ve de sevdiği güzel kız ona yüz gönül vermemektedir! Bu yüzden böyle efkârlı efkârlı ezgiler döktürmektedir kavalından. Üretkenliğin ve

cinsel gücün de tanrısı olan Pan, gerçekten de böyle karışık-kuruşuk yaratılmışlığı yüzünden çok çile çekti. Perikızları, daha başka güzeller; onun böyle keçi mi insan mı olduğunu tam kestirememeleri yüzünden ona kolay kolay yüz vermiyorlardı...

Bütün bunları kafasında evirip çevirmekten canının çok sıkıldığı bir gün, adını çok duyduğu Aristoteles adlı bir filozofun kendi felsefesini öğrettiği Lise Bahçeleri'nde gezdi tozdu; bu arada onun bir dersini gizlice dinledi, ama anlattıklarından da şaşkına döndü! Çünkü filozofa göre tanrılar; yüz kişiden on kişiyi ayrıcalıklı ve soylu olarak yaratmış; kalan doksan kişiyi de sırf onlara hizmet etmek ve hiçbir insancıl hak isteminde bulunmamak üzere köle ve "canlı alet" olarak yaratmıştı! Onlar efendisinin buyruğunda, isyansız ve direnişsiz bir şekilde, her istenileni yapmak zorundaydılar... Kralların ve soyluların bol ödenekli hocası olan bu filozofu cankulağıyla dinleyen tanrı Pan, kölelerinin sırtından geçinen ve sözde tanrıların ayrıcalıklı yarattığı o soylu asalaklara haliyle çok öfkelendi... Öfkesinden gene dağlara doğru vurdu kendini... Ve bu yüzden kölelerin soylulara karşı olan duygularını, o andan itibaren kutsal ve isyancı bir öfkeye dönüştürdü... Üstelik tanrı Apollon'a bile bilicilik yetisi bağışlamış olan bu keçi ayaklı ve bilici tanrı, gün gelip soylu denen asalakların bu kölelerce tümden ortadan kaldırılacağını bildiği için, eyyamcı filozofun söylediklerine gülüp geçti...

Aşktan yana da başı hiç gülmeyen bu iyi yürekli tanrı, gene de kendini dizginleyemedi ve Sirinks (Syrinks) adında çok güzel bir perikızına tutuldu. Ne var ki bu alımlı perikızı; tanrıça Artemis'e tapıyor; onun gibi bakir ve temiz olarak yaşamını sürdürmek istiyordu! Ve taptığı bu tanrıçanın armağan ettiği fildişi bir yayla, tıpkı onun gibi, dağlarda bayırlarda dolaşıyor; avcılık yapıyordu... İşte Aritoteles'in Lise Bahçeleri'nden dönüşü sırasında, uzun zamandır izini sürdüğü ama kendisine yüz vermeyen bu güzel Sirinks ile yeniden karşılaştı. Ona yaklaşıp bütün içtenliğiyle gönlünü açtı: Böyle av peşinde koşupduracağına, gelip kendisiyle birlikte yaşamayı önerdi. Kendi yaşadığı mağaraların serinliğinden, tanıdığı ağaç gölgeli akarsulardan, büyük kayaların oluşturduğu boğazlardan, oralarda çaldığı kavalla birlikte çam ağaçlarında estirdiği

serin yellerden söz etti... Ama perikızı; bu keçi ayaklı, keçi sakallı tanrının dediklerine hiç kulak asmadı ve ondan koşar adım uzaklaşmaya başladı. Haliyle Pan da koşarak onun ardına düştü... Çok uzun süren ve gittikçe hızlanan bu koşu sırasında Pan'ın çıkardığı sesler, estirdiği yeller, ağaçların çıkardığı uğultular o yöredeki bütün canlıları ürküttü. O yüzden çevredeki insanlar, duydukları bu korkuya; "Pan korkusu" anlamında "panik" adını verdiler... Bir süre sonra can havliyle koşan bu güzel perikızı Sirinks'in önüne büyük bir nehir çıktı. Artık önünde su, ardında tanrı Pan vardı! Umarsız kalan kızcağız, superilerini yardımına çağırdı ve hemen kendini azgın sulara bıraktı! Irmak, güzel perikızı Sirinks'i bir anda yuttu ve içinde aktığı yatağını kurutup sazlığa dönüştürdü... Çok sevdiği perikızının böyle saz tarlasına dönüşmesine çok üzülen tanrı Pan, hoplayıp zıpladı, dövündü. Kendince uzun uzun ağıtlar yaktı... Sazlar da tanrının ağıtlarına hışırtılı ezgileriyle yanıt verdi. Tanrı Pan bu sazlardan birkaç tanesini kesti ve onları kuş kanadı şeklinde bağladı ve bu kanada bir ağızlık taktı. Sonra da bir kaval gibi ağzına götürüp çalmaya başladı. Antikçağın insanları bu flüte, keçi ayaklı tanrının sevgilisi Sirinks'in adını verdiler..

İşte o yüzden ve ta o zamandan beri, sazlıklarda hep tanrı Pan'ın Sirinks adlı flütünden dökülen yanık ezgilerin hışırtılı yankılarını duymaya başladık...

ÖZEL ADLAR DİZİNİ

Adonis: Güzellik tanrıçası Afrodit'in oğlu. Afrodit'e âşık olan savaş tanrısı Ares, kıskançlıktan onun üzerine bir yabandomuzu saldı ve ölümüne neden oldu.

Afrodit (Aphrodite): Güzellik tanrıçası. Latinlerin Venus dediği tanrıça.

Agamemnon: Troya Savaşı'nı başlatan Mükene (Mykene) kralı. Başkomutan olarak on yıl savaşı yönetti.

Ahilleus (Akhilleus): Troya'ya saldıran Yunanistanlı orduların en ünlü komutanı. Annesi Tetis (Tethys) bir tanrıçaydı. Onu ölümsüz kılmak için bedenini ateş üstünde tavladı. Ama anasının eliyle tuttuğu topuğu ateş görmediği için en duyarlı yeri olarak kaldı. Yalnızca topuğuna ok işlerdi. Ölümü de topuğunu delen oktan oldu zaten.

Akis: Çok yakışıklı bir delikanlıydı. Tepegöz Polifemos onu çok kıskandığı için sahilde parçalayıp yedi.

Akropolis: Yunanca "akros", yüksek; "polis", kent demek. Eski Yunan kentlerinin kalelerine bu ad verilirdi. Atina kentinin Akropolis'i çok güzel yapıtlarla yüklü bir müzedir.

Alkestis: Kocası Kral Admetos'un yerine ölmeyi kabul eden kadın.

Alkmene: Kral Amfitriyon'un karısı. Kocası sınır ötesi savaşa çıktığında bir gece Zeus gelip yatağına girdi. Bu birliktelikten ünlü Herakles doğdu.

Amalteya (Amaltheia): Baştanrı Zeus'un sütannesi olan keçi. Onun Girit kralı Melissus'un kızı olduğunu söyleyen yazarlar da vardı.

Amazonlar: Karadeniz bögesinin doğusunda yaşayan savaşçı kadınların genel adı. Çocuk yapacakları erkekleri kendileri seçerdi.

Ambrosya (Ambrosia): Baldan daha tatlı, Olimposlu tanrıların yiyeceği, içeceği. Ondan içenler ölümsüz oluyordu.

Amfitrite (Amphitrite): Deniz tanrısı Poseydon'un karısı. Denizin dibindeki paslanmaz saraylarında birlikte otururlardı.

Amimone (Amymone): Deniz tanrısı Poseydon'un sevgililerinden biriydi. Onun hatırına yerden su fışkırttı.

Ammon: Mısırlıların Baştanrısı. Yunanistanlıların Baştanrısı Zeus'un karşılığı.

Anhises (Ankhises): Troya kahramanlarından biri. Kazdağı'nda çobanlık eden bu gence tanrıça Afrodit vuruldu ve bir gece onun çoban kulübesine gelip onunla sevişti.

Anubis: Mısır'ın köpek başlı ölüler tanrısı.

Ares: Savaş tanrısı. Hades'le birlikte tanrıların en sevilmeyeniydi.

Argos: 1) Zeus ile Niyobe'nin oğlu. 2) Her şeyi gören yüz gözlü dev. 3) Argos gemisini yapan ustanın adı.

Aristayos (Aristaios): Orfeus'un karısı Euridike'ye âşık olan genç. Bir gün ormanda onun ardına takılınca kızcağız koşar adım kaçarken bir yılanın üstüne bastı. Yılan da onu sokup ölümüne neden oldu.

Artemis: Zeus ile Leto'nun kızı. Tanrı Apollon'un kızkardeşi.

Aryadne (Ariadne): Tanrı Diyonisos'un karısı. Prens Teseus'un sevgilisiydi.

Asklepyos (Asklepios): Apollon'un oğlu, sağlık tanrısı. Ölüm

döşeğindeki hastaları iyileştirirdi. Zeus, insanları ölümsüzleştirmesin diye onu bir yıldırımla öldürdü.

Astraya (Astraia): Baştanrı Zeus ile tanrıça Temis'in kızı. İnsanlara adalet ve erdem esinlerdi. Altınçağ'da insanlar arasında ve onlarla birlikte yaşıyordu.

Atlas: Tanrı Prometeus'un kardeşi.

Ayas (Aias): Homeros'a göre Troya savaşındaki Yunan yiğitlerinin Ahilleus'tan sonra en yürekli olanı. Salamis ve Aigina kralı Telamon'un oğlu. Odisseus ile yaşadıkları anlaşmazlıktan sonra Atena, onu delirtti. Ölümü, Sofokles'in Aias tragedyasına konu oldu. Ayrıca aynı adı taşıyan başka bir kahraman da çok hızlı koşması ile ünlü, Lukris'li Oileus'un oğlu Ayas'tır.

Aygüstos-Aygistos (Aigystos): Krallar kralı Agamemnon, Troya'ya savaşa gidince onun sarayına geldi ve kralın karısı Klütaymestra ile birlikte yaşamaya başladı. Agamemnon savaştan dönünce Klütaymestra ile birlikte onu öldürdü. Ölen Agamemnon'un oğlu Orestes de hem anasını hem de onu öldürüp öcünü aldı.

Ayneyas (Aineias): Afrodit'le Anhises'in Kazdağı'ndaki çoban kulübesinde birlikteliklerinden sonra doğan çocuk. İleride bu delikanlı Troya savaşlarına katılacak ve savaş sonunda babasını da sırtına alıp İtalya'ya göç edecekti. Orada Roma imparatorluğu'nun çekirdeğini oluşturacak bir kent kuracaktı. Romalıların atası sayılacak bu delikanlıyla ilgili olarak Latinlerin ünlü ozanı Vergilius "Aeneis" destanını yazacaktı.

Bakhalar: Diyonisos şenliklerinde tanrının yanında dolaşan kadınlar alayı.

Delfoy (Delphoi): Gelecek olaylardan haber verme yeri. Bilicilik tapınağı. Tapınaktaki göbek taşı dünyanın merkezi sayılırdı.

Delos: Zeus'un sevgililerinden Leto'nun tanrı Apollon ile tanrıça Artemis'i doğurduğu Ege denizindeki yüzer-gezer bir ada.

Demeter: Toprak ve buğday tanrıçası. Servet tanrısı Pluton'un anası. Demeter adına, ekin ekme zamanında yalnızca kadınların katıldığı şenlikler düzenlenirdi.

Demofon (Demophon): Attika kahramanı Teseus'un oğlu. Troya savaşına katıldı. Aynı adda bir başka kahraman da Eleus Kralının oğludur. Tanrıça Demeter'in günahlarından arındırmak için ateşte tütsülerken korların üzerine düşürüp ölümüne neden olduğu bebeğin adı.

Deukalyon (Deukalion): Prometeus'un oğlu. Babasının bir tekne yapmasını öğütlediği Deukalyon, karısı Pirra ile birlikte, Zeus'un insanları yok etmek için yarattığı tufandan kurtuldu. Tekneden indikleri dağda, arkalarına attıkları taşlardan yeni bir insan soyu türedi.

Deymos (Deimos): Korku tanrısı. Savaş tanrısı Ares'in yanından hiç ayrılmazdı.

Diriyops (Dryops): Arkadya yöresinde bir perikızı idi. Tanrı Pan'ın anasıydı.

Diyomedes (Diomedes): Gözüpek savaşçı Tydeus'un oğlu. İlyada destanında Troya'yı kuşatanlardandır. Genç bir kadın cesedine âşık olup mezarın başında kendini öldürdü.

Eleus Krallığı: Tanrıça Demeter'in ölümlüler arasına karışmasından sonra kaldığı Akdeniz bölgesinde bir krallık. Demeter, kral ailesinin çocuğu Demafon'un bakımını üstlendi.

Eleusis: Demeter'in kayıp kızını ararken çok iyi ağırlandığı, Atina'nın batısında bir kıyı şehri.

Elize Bahçeleri (Champs Elisée): Ölüler ülkesinde bir semtin adı. İyi insanların barındığı yer.

Enyo: Ares'in yanından ayrılmayan en yakın arkadaşlarından biri. Savaş tanrıçası olduğu da söylenir. Adı, "felaket" anlamına gelir.

Epimeteus: Tanrı Prometeus'un dünyada yaşayan kardeşi.

Zeus insanları cezalandırmak için Hefaystos'a yaptırttığı ilk kadın Pandora'yı içi kötülük dolu bir kutuyla dünyaya yolcu etti. Pandora, Epimeteus'la evlendi. Zeus'un armağanı içi kötülük dolu kutuyu Pondora değil, kocası merak edip açmıştı. Ama binyıllar süresince hep kadın bu yüzden her türlü kötülüğün kaynağı gösterilip aşağılandı!

Erebos: Hesyodos'a göre Niks (Nyks) denen Gece ile Kaos'un oğlu. Tanrı Hades'in egemen olduğu Yeraltı Ülkesi'ndeki karanlığın adı.

Erigone: Diyonisos'un sevgilisi. Atinalı İkaryos'un kızı. Sarhoş köylüler tarafından öldürülen babasının ölüsünü bulduğunda üzüntüsünden kendini astı.

Erinis'ler (Erinys'ler): Öldürülen insanların öcünü alan dişi yaratıklar. Ayshülos'un bazı tragedyalarına konu oldular. Daha sonraları cehennem zebanileri olarak algılandılar.

Eris: Ares'in kızkardeşi; anlaşmazlık ve kavga tanrıçası. Olimpos'ta düzenlenen bir düğünde, bir altın elmanın üzerine "en güzel tanrıçaya" yazıp konukların arasına attı. Dünyada ilk kez; Afrodit, Hera ve Atena arasında güzellik yarışması düzenlenmesine neden oldu.

Eros: Altın kanatlı aşk tanrısı. Savaş tanrısı Ares ile aşk tanrıçası Afrodit'in oğlu.
Aşk okları gönderdiği kişiler ya da tanrılar aşk ateşiyle yanar tutuşurlardı.

Etna Yanardağı: Sicilya Adası'nda, yanardağ. 600.000 yıl önce oluştuğu düşünülmektedir. Etna ismi Sanskritçe'de "yanan" anlamına gelir.

Euridike: Orfeus'un karısı. Bir yılan sokmasından ölünce, sevgilisi Orfeus onu dünyaya geri getirmek üzere Yeraltı Ülkesin'e indi.

Eurinome: Bütün akarsuların atası ihtiyar Okeanus'un kızı. Baştanrı Zeus'un sevgilisi; üç Letafet tanrıçasının (Kharites'ler) anası.

Euripides: MÖ. 480-406 yılları arasında yaşamış, Antik Yunan tragedya yazarlarından biri. Tiyatroya konu, dekor ve sahne düzeni açısından yenilikler getirdi. Karmaşık ve renkli insan tiplemelerin oluşturduğu toplam 92 oyunundan 17'si günümüze ulaştı. Medea ve Bakkhalar onun en ünlü tragedyalarıdır.

Evropa (Europa): Finike kralının kızı. Minos, Sarpedon ve Radamntis'in anası. Zeus'un bir boğa kılığına girip onu Girit adasına kaçırmasından sonra bu adanın batısına düşen kıtaya Evropa denildi.

Fayak'lar (Phaiak'lar): Skheria Adası'nda oturan halk. Odiseus'un gemisi kaza geçirince onu ülkelerinde dostça ağırladılar. Odiseus bütün serüvenlerini Fayaklar kralı Alkinoos'a anlatır.

Femyos (Phemios): Odisseus'un sarayındaki ünlü ozan. Homeros'un babası olduğu da söylenir.

Filemon (Philemon): Zeus ile Hermes insanları denemek için yeryüzüne indiklerinde, onları karısı Bucis ile kulübelerinde ağırlayan yoksul kişi.

Fobos (Phobos): Savaşlarda Ares'in yanında Deymos'la birlikte bulunan bozguncu ve dehşet salan tanrı... Türkçedeki fobi sözcüğü de bu kökten türemiştir.

Foybos (Phoibos): Apollon'un adlarından biri. Parlak, ışıklı anlamına gelir…

Galateya (Galateia): Tepegöz Polifemos'un sevgilisi olan güzel perikızı.

Gaya (Gaia): Kaos'tan oluşan ve kendiliğinden dağları, denizleri ve gökyüzünü doğuran en eski ve ilk tanrıça. Oğlu Uranos ile evlendi. Bütün tanrıların anası. Toprak Ana.

Gebeb: Eski Mısır tanrılarından.

Glaukos: Ölüler ülkesindeki kocaman bir kayayı tepeden öte tarafa aşırma cezası verilen hilebaz Sisifos'un oğlu. İnsan eti ile beslediği atları onu bir gün parçalayıp yedi. Aynı adı taşıyan başka

bir kahraman da Troyalıların saflarında yer alan Likyalı komutan.

Gorgon'lar: Phorkos ile Keto'nun kızları olan üç canavar. Bunlardan biri yılan saçlı Medusa'dır.

Hades: Kronos'un oğlu, Zeus ve Poseydon'un kardeşi. Yeraltı Ülkesi'ndeki ölülerin tanrısı. "Hades" sözcüğü, görünmeyen anlamına gelir.

Harit'ler (Kharit'ler): Ezgiler söylerler, sık sık Afrodit ve Apollon'un yanında gezerlerdi. Onlara "letafet tanrıçaları" da deniyordu.

Haron (Kharon): Ölüleri Stiks ırmağından geçirip Ölüler Ülkesi'ne götüren kayıkçı.

Hefaystos (Hephaistos): Ateş tanrısı; Hera'nın tek başına babasız doğurduğu oğlu. Bir ayağı topaldı. Demircilerin, zanaatçıların kısaca emekçilerin tanrısıydı. Evren güzeli tanrıça Afrodit'in kocasıydı. İlk kadın güzel Pandora'yı demirci işliğinde yoğurduğu çamurla o yarattı.

Hekabe: Troya kralı Priyamos'un karısı; Paris ve Hektor'un anası. Troya'nın düşmesinden sonra Yunanistanlılarca köle olarak alınıp götürüldü.

Hekatonehires: Yüz kollu bir dev.

Helena (Helene): Bir efsaneye göre Zeus ile Leda'nın bir yumurtadan doğan güzel kızı. Menelaos'un karısı. Afrodit'in saldığı oklar yüzünden Troya kralının oğlu Paris'e âşık oldu ve Troya sarayına gelin olarak geldi. Troya Savaşı'nın sözde nedeni oldu.

Helyos (Helios): Güneş tanrısı. Ay tanrıçası Selene'nin erkek kardeşi. Deniz perilerinden Perseis ile evlendi. Okyanusları aşıp her gün gökyüzünde dönerdi. Altından bir arabası vardı.

Hera: Kronos ile Rea'nın kızı, Zeus'un kızkardeşi ve karısı. Olimpos'un baştanrıçası.

Hermes: Tanrıların habercisi. Yerüstü ve yeraltı dünyaları ara-

sında ulak ve aracı. Sürülerin ve de hırsızların tanrısıydı. Çobanların tanrısı Pan'ın babasıydı.

Hestiya (Hestia): Aile ocağı tanrıçası. Kronos ile Rea'nın en büyük kızları. Zeus'tan ebedi bir genç kızlık dilemiş ve bu dileği yerine getirilmişti.

Hesyodos (Hesiodos): Yoksul bir çiftçinin oğlu olan ünlü Yunanistanlı ozan. M.Ö. 8. yüzyılda yaşadı. Yunan mitologyasının Homeros destanlarından sonraki en önemli yazılı belgeleri sayılan Tanrıların Doğuşu ve İşler ve Günler adlı yapıtları günümüze ulaşmıştır.

Hilot'lar: Sparta devletinin toprak kölesi olarak çalıştırdığı tutsaklar.

Hipnos (Hypnos): Uyku tanrısı. Niks (gece) ile Erebos'un (karanlık) oğlu. Tanatos'un (ölüm) ikiz kardeşi.

Homeros: M.Ö. 8. yüzyılda yaşadığı kabul edilen ancak kimliği tam bilinemeyen Egeli ozan. İki ölümsüz destan bıraktı insanlığa: İlyada ve Odisseya.

Horus: Mısır mitologyasında şahin başlı tanrı. Güneş tanrısı.

İapetos: Gaya ile Uranus'un çocuklarından biri. Kronos'un kardeşi.

İda Dağı: Çanakkale yakınlarındaki Kazdağı.

İfigeneya (İphigeneia): Argos kralı Agamemnon ile Klütaymestra'nın kızı. Babası Agamemnon onu tanrılar adına kurban etti. Erkek kardeşi Orestes de annesini öldürdü.

İkaros: Atinalı usta sanatçı Daydalos'un oğlu. Babasının yaptığı balmumundan kanatlarla uçarken güneşe çok yaklaştı ve kanatları eridiği için denize düştü.

İkaryos (İkarios): Atinalı bir çiftçi. Diyonisos'un kendisine armağan ettiği asma fidelerini köylülere dağıttı. Bu arada onun şarabından içip sarhoş olan bu köylüler onu öldürdü.

İksiyon (İxion): Zeus'un Olimpos'taki sarayında bir yemeğe buyur ettiği Lapith'ler kralı. Yemek sırasında Hera'ya göz koyup onu baştan çıkarmaya kalkınca, Zeus onu ateşler saçarak durmadan dönen bir tekerleğe bağlattı.

İlos: Troya kentini kuran kahraman. Kral Priyamos'un dedesiydi.

İo: Argos krallarından İnakhos'un kızı. Zeus'un bir düveye dönüştürdüğü sevgilisi. Bu düve Hera'nın hışmına uğrayıp ülke ülke deli divane dolaştı…

İsis: Eski Mısır'da tanrı Osiris'in karısı. Güneş tanrısı Horus'un anası.

İskender: Makedonların ünlü kralı. Zeus'un oğlu olduğuna inanılırdı.

İtake: Odisseus'un yurdu olan ada. Günümüzdeki İthaki adası ile aynı ada olup olmadığı pek kesin değildir.

İyonyalılar: Egeliler.

Kalipso (Kalypso): Homeros'un destanlarında betimlediği en güzel kadın tanrıçalardan biri. Ogigiya (Ogygia) adasında yaşayordu. Oraya yolu düşen Odisseus'a deli divane tutuldu…

Kaos (Khaos): Evrenin oluşumundan önceki büyük ve sonsuz boşluk.

Kasandra: Troya kralı Priyamos'un kızı. Apollon, Kasandra'yı sevdi ve ona bilicilik yetisini bağışladı. Troya'nın düşmesinden sonra Agamemnon onu da köle olarak sarayına götürdü. Agememnon'un karısı her ikisini de öldürdü.

Kerberos: Yeraltı (Ölüler) ülkesinin kapısını bekleyen ve oraya gelenleri yaltaklanarak içeri alan, ancak kimseyi dışarı bırakmayan korkunç köpek.

Kiklop'lar (Kyklop): Alınlarının ortasında tek gözleri olan devler. Demirci Hefaystos'un çırakları.

Killene (Kyllene): Bir dağa adını veren Arkadyalı bir perikızı. Lykon'un annesi.

Kiniras (Kinyras): İlk Kıbrıs (Kypros) kralı. Öz kızından Adonis adında bir oğlu oldu. Bu delikanlı daha sonra Afrodit'in sevgilisi oldu.

Klaros: İzmir yakınlarındaki Ahmetbey.

Kronos: Uranos (Gökyüzü) ile Gaya'nın (Toprak Ana) oğlu. Kızkardeşi Rea ile evlendi. Hestia, Demeter, Hera, Hades, Poseydon ve Zeus adlı çocukları oldu. Baştanrılık koltuğunu yitirmemek için her doğan çocuğunu yutuyordu. Rea bir tek Zeus'u onun elinden kurtarabildi. Kronos'a Zeus yerine bir taş yutturdu. Zeus da büyüyünce babasını tahtından indirdi.

Kupidon: Adı arzu anlamına gelen Afrodit'in oğlu. Eros'un Latince karşılığı.

Maya (Maïa): Atlas'ın kızı. Zeus'un sevgilisi oldu ve Hermes'i bir mağarada doğurdu.

Naksos (Naxos): Toprağı çok verimli ve şarabı ile ünlü ada. Adanın başlıca tanrıları Diyonisos (Dionysos) ve karısı Aryadne'ydi.

Nektar: Tanrıların içkisi. İçenleri ölümsüzleştirirdi.

Nereus: Deniz ve sessizliğin tanrısı, pınar tanrıçası Doris'in kocası. Birbirinden güzel elli kızına Nereidler deniyordu.

Nisa (Nysa): Aydın'ın Karacasu yakınlarındaki Nisa dağına adını veren perikızı. Tanrı Diyonisos'un dadısı. Diyonisos'un ilk asmayı diktiği yere de Nisa deniyordu.

Niyobe (Niobe): Lidya kralı Tantalos'un kızı, Thebai kralı Amfiyon'un karısı. Tanrıça Leto'yu hor gördüğü için çocukları Apollon ve Artemis onun oniki çocuğunu öldürdü. Niyobe duyduğu derin acıyla taş kesildi. "Sipilos/Sipylos" denen Manisa dağındaki insana benzeyen kayanın gözyaşları döken Niyobe olduğu söylenir.

Nümfe-Nümfa (Nymphe-Nympha): Homeros'un Zeus'un kızla-

rı olarak tanıttığı kır tanrıçaları. Dağlarda, çeşmelerin, kaynakların başında, nehirlerde yaşadıkları sanılan perikızları.

Odisseus: Düşmanlarını zekâsı ve kurnazlığı ile yenen ünlü Yunan kahramanı. Odisseya destanının kahramanı. İthaka kralı Laertes ile Antikleya'nın oğlu. Penelope'nin kocası. Deniz tanrısı Poseydon'un kinini üstüne çektiğinden Troya dönüşü başına birçok bela geldi.

Odisseya (Odysseia): Homeros'un oniki bin dizeden oluşan ikinci destanı.

Okeanus: Uranus ile Gaya'nın oğlu. Denizlerin ve suyun simgesiydi.

Olimpos: Yunanistan'ın en yüksek dağı. Yunan tanrılarının bulutların üstündeki bu dağda oturdukları düşünülürdü… Anadolu'da da pek çok dağ bu adı taşıyordu.

Orestes: Agamemnon ile Klütaymestra'nın oğlu. Öcünü almak için babasını öldüren annesi ile sevgilisi Aygüstos'u öldürdü. Atina'da çıkarıldığı mahkemede yargıçların yarısı ölümle cezalandırılmasına, yarısı da aklanmasına karar verdi. Athena'nın lehte oyu ile kurtuldu. Euripides'in bir tragedyasına konu oldu.

Orfeus (Orpheus): Trakya kralı Oiagros'un oğlu ve Yunanistanlıların en eski ozanlarından. Apollon'un ona verdiği lir'i her çaldığında bütün doğanın kendinden geçtiği söylenirdi. Karısı Euridike'yi kurtarmak için Yeraltı Ülkesi'ne indi.

Osiris: Mısır mitologyasında ilk kral-tanrı. Greklerin baştanrısı Zeus'un karşılığı.

Oidipus: Tebai kralı Layos ile İokaste'nin oğlu. Bilmeden babasını öldürdü ve öz annesi ile evlendi. Eteokles ve Polineykes isimli iki oğlu, Antigone ve İsmene adlı iki kızı oldu. İşlediği günah yüzünden Thebai'de veba salgını başlayınca bir biliciden gerçeği öğrendi. Kahrından kendi gözlerini kör etti.

Palladyon (Palladion): İlos'un kurduğu Troya kentine gökten

düşen heykel.

Pallas: Zeus'un kızı zekâ ve güzel sanatlar tanrıçası Atena'nın bir diğer adı. Kız anlamına gelir.

Pan: Arkadia'da çobanların ve sürülerin keçi ayaklı tanrısı. Hermes'in oğluydu.

Pandora: Zeus'un buyruğuyla tanrı Hefaystos'un çamurdan yarattığı ilk kadının adı. Dünyaya gönderilirken Baştanrı Zeus onun eline bir kutu verdi. Ve kutunun içinde yeryüzünü saracak kötülükler vardı. Bu kutunun kapağını onun açtığı söylenirse de doğru değildir. Kocası kutunun kapağını açınca bütün felaketler yeryüzüne dağıldı. İçinde yalnızca umut kaldı. Pandora da bu umudu üfleyip dünyamıza armağan etti.

Paris: Troya kralı Priyamos'un oğlu. İda dağı eteklerinde bir çoban olarak büyüdü. Evren güzeli seçtiği Afrodit'in yardımıyla Yunanistanlı güzel Helena'yı kendine âşık edip Troya'ya getirdi. Ahilleus'u o öldürdü.

Parka'lar: Roma mitologyasındaki yazgı tanrıçaları. Yunanlıların Moyralar (Moiralar) karşılığı.

Patroklos: İlyada'da Ahilleus'un en yakın dostu; Menoytos'un oğlu. Ahilleus savaşa katılmayınca onun yerine Troya savaşına katıldı. Ve Troyalı yiğit Hektor da onu öldürdü.

Penelope: Odisseus'un karısı. Uzun yıllar kocasının Troya'dan dönüşünü bekledi.

Persefone (Persephone): Demeter'in kızı. Tanrı Hades onu Yeraltı Ülkesine kaçırdı. Anası Demeter onu her yerde aradı.

Phemios: Odisseus'un sarayının ünlü ozanı. (Bkz. Femyos)

Phoibos: (Bkz. Foybos)

Pirra: Pandora'nın kızı, Deukalyon'un karısı. Tufan'dan sonra arkasına attığı taşlardan yeni bir kadın soyu türedi.

Piti (Pythie): Apollon'un tapınaklarındaki bilici rahibelere veri-

len ad.

Piton (Python): Gaya'nın doğurduğu yüz başlı, alevler saçan yüz ağızlı yılan. Apollon onu bir şekilde öldürdü.

Platon: M.Ö. 427-347 yılları arasında Atina'da yaşadı. Antik Yunan filozofu. Sokrates'in öğrencisi, Aristoteles'in hocası. İdealist felsefenin kurucusu. Aristoteles'le birlikte köleliği kurumlaştırdılar. Eflatun da denen bu filozof, Hıristiyanlığın ve ırkçılığın öncüsü oldu.

Pluton: Zengin anlamında. Tanrı Hades'in adlarından biri.

Polifemos (Polyphemos): Poseydon'un oğlu olan tek gözlü korkunç dev. Güzel Galateya'nın sevgilisi. Odisseus bu devi sarhoş edip ucu ateşli bir kazıkla onun tek gözünü kör etti.

Pomona: Romalıların bereket tanrısı Vertimnus'un âşık olduğu güzel perikızı. Aynı zamanda meyve ve sebze bahçelerinin tanrıçası.

Poseydon (Poseidon): En eski tanrılardan. Zeus'un kardeşi. Denizlerin ve suların tanrısı. Roma mitologyasındaki karşılığı Neptün'dü.

Priyamos (Priamos): Troya'nın son kralı. Paris ve Hektor'un babası.

Prometeus (Prometheus): Titan İapetos'un oğlu. İnsanların dostu ve Zeus'un düşmanı. Olimpos'tan ateşi çalıp insanlara ulaştırınca Zeus onu bir kayaya çiviletip zincirledi. Her sabah bir kartal karaciğerinden bir parça koparıp götürüyordu. Ama ciğeri her gece yenileniyordu.

Psike (Psykhe): Eros'un sevgilisi. Adı, ruh anlamına geliyordu.

Pudicitia: Roma mitologyasında erdem ve alçakgönüllülük tanrıçası.

Reya-Rea (Rheia-Rhea): Kronos'un kızkardeşi ve karısı. Zeus, Hades, Poseydon, Hestiya, Demeter ve Hera'nın annesi.

Sabin'ler: Romalılara komşu halk. Roma'da kadın nüfus az oldu-

ğundan, erkekler Sabin kadınlarını kaçırıp evlerine getiriyorlardı. Bu olay Romalılar ve Sabinler arasında savaşa neden oldu.

Safo (Sapho): M.Ö. 7.-6. yüzyıllarda Midilli'de yaşamış ilk Yunan kadın ozan.

Sarpedon: Zeus'un oğlu. Likyalıların komutanı. Patroklos ile savaşırken öldü. Zeus onun için gözyaşları döktü.

Satiros (Satyros): Satir de denilen coşkulu, sağa sola sarkıntılık eden, at kuyruklu, at kulaklı yarı insanlar. Yaşlılarına Silenos'lar denirdi. Tanrı Diyonisos'un yanında gezip dolaşırlardı.

Saturnus: Eski Roma tanrısı. Yunan mitologyasındaki karşılığı Kronos'tur.

Semele: Kadmos ile Harmonya'nın kızı. Baştanrı Zeus'un sevgilisi oldu. Onların bu birlikteliğinden Diyonisos dünyaya geldi.

Set (Seth): Mısır mitologyasında çöl ve fırtına tanrısı.

Silenos: Diyonisos'un yoldaşı, yarı hayvan yarı insan bir yaratık. Yaşlı Satiros'lara verilen ad.

Silvanus: Roma mitologyasındaki orman, bahçe ve kır tanrısı. Onuruna düzenlenen şenliklere kadınlar katılamazdı.

Sipilos (Sipylos): Bugünkü Manisa dağının eski adı. Gözyaşları döken Niyobe Ana'nın doğalanıtının bulunduğu yer.

Siren'ler: Ezgileriyle insanları büyüleyen kuş bedenli, kadın başlı öldürücü deniz yaratıkları. Gemiciler için büyük tehlikeydiler. Bir adada otururlar ve söyledikleri şarkılarla denizcileri büyüleyip onları yanlarına getirtirler, sonra da parçalarlardı.

Sirinks (Syrinks): Pan'ın âşık olup ardına düştüğü Arkadyalı perikızı. Pan bir gün ardısıra koşarken tam yakalayacağı sırada Sirinks bir kamışa dönüştü. Pan bu kamıştan bir kaval yapıp aşk şarkıları söyledi. Ve bu kavala da Pan flüt ya da sirinks kavalı denmeye başlandı.

Sisifos (Sisyphos): Yeraltı Ülkesi'nde kocaman bir kayayı yuvar-

layıp tepeye çıkardıktan sonra onu öte tarafa aşırtma cezası verilen bir kahraman. Bu kaya tam tepeye ulaşacağı sırada gerisin geri yuvarlanıp gidiyordu. Glaukos'un babasıydı.

Sivah Vadisi: Koç başlı tanrı Ammon'un gösterişsiz tapınağının olduğu vadi. Diyonissos ve alayı Afrika çöllerinde susuz kaldıkları sırada, aniden ortaya çıkan bir koç kumu eşeledi ve oradan sular fışkırdı. Yeni oluşan vadiyi konaklama yeri olarak kullandılar.

Sofokles (Sophokles): M.Ö. 496-406 yılları arasında yaşamış Antik Yunan tragedya yazarı. Yazdığı toplam 123 oyundan ancak 7'si günümüze ulaştı. Antigone ve Kral Oidipus, en ünlü oyunlarıdır.

Sparta: Günümüzde Mora Yarımadası olarak adlandırılan yerde kurulan bir kent krallığı. Atina kent devleti ile aralarında, M.Ö. 431 yılında başlayıp yirmi yedi yıl süren savaş, tarihe Peleponnes Savaşları olarak geçti.

Stiks (Styks/Styx): Cehennemdeki bir ırmağın adı. Arkadia'da bir deredir. Issız bir dağ bölgesinde yüksek bir kaya duvarından incecik akar. Derenin bu gizemli hali, Yeraltı Ülkesi'nin bir ırmağı olduğu düşüncesine neden olmuştur.

Tantalos: Batı Anadolu'daki Manisa dağı eteklerinde yaşamış kral. Atlas'ın kızı Dione'nin kocası. Pelops ve Niyobe onun çocuklarıydı. Tanrıları denemek için oğlu Pelops'u parçalayıp yemek yaptırdı ve onlara yedirmeye kalktı. Tanrılarca çok ağır bir cezaya çarptırıldı: Yeraltı Ülkesi'nde başının üstünde hiç ulaşamadığı meyveli dallar sarkmaktaydı. Sürekli açlığa ve susuzluğa mahkûmdu.

Tartaros: Kaos'un çocuğu, toprağın altı. Zeus'un kendisine isyan edenleri attığı cehennemin derinliklerindeki korkunç yer.

Telemahos (Telemakhos): Odisseus ile Penelope'nin oğlu. Babasını aramak için yollara düştü, Tanrıça Atena ona yol gösterdi. Babası yurduna dönünce annesiyle evlenmek isteyenlere karşı birlikte savaştılar.

Temis (Themis): Uranus ve Gaya'nın kızı. Evrendeki uyum yasalarının tanrıçasıydı. Bir süre Zeus'un karısı da oldu.

Teseus (Theseus): Bir Attika efsanesi kahramanı. Yunanistanlılar'ın en büyük kahramanlarından biri. Ege Denizi'ne adını veren Atina kralı Aygeus'un oğlu. Poseydon'un soyundan geldiği söylenir.

Tetis (Thetis): Nereus'un kızı. Kral Peleus'un karısı. İlyada kahramanı Akhilleus'un anası.

Tetius: Sabinler'in kralı.

Tifon (Typhon): Adı İlyada destanında Tifeus (Typheus) diye geçer. Tartaros ile Gaya'nın oğlu, yüz başlı ve yılan ayaklı bir canavardır. Tifon tanrılara başkaldırınca Zeus onunla uzun zaman boğuştu. Bir söylenceye göre Zeus, Etna dağını bu devin üzerine attı. Tufon bu dağın altında kaldı. Etna dağı o zamandan beri Tifon'un ağzından çıkan alevleri püskürtmektedir.

Titan'lar: Gaya ile Uranus'un oniki çocuğu. Olimpos tanrılarına başkaldırmışlardı. Prometeus da bir Titan'dı.

Triptolemos: Bütün insanlara çift sürmeyi ve ekin ekmeyi öğreten çocuk tanrı. Ona ilk buğday başaklarını Demeter armağan etti. Buğdayı ve onu ekip yetiştirmesini öğretmesi için... Tarım aletlerini de o icat etti.

Triton: Poseydon ile Amfitrite'nin (Amphhitrite) oğlu. Belden yukarısı insan, belden aşağısı çatal kuyruklu balık şeklinde bir deniz tanrısı. Ayakları at ayağına benzerdi.

Uranos: Tanrıların atası. Gökyüzü. Gaya'nın oğlu ve kocası. Oğlu Kronos onu tahtından indirdi ve yerine kendisi geçti.

Ülis (Ulysses): Homeros'un ikinci destanı Odisseya'nın başkahramanı Odisseus'un Latinler'deki adı.

Venus: Güzellik ve aşk tanrıçası Afrodit'in (Aphrodite) Latincedeki adı.

Vergilius: M.Ö.70-19 yılları arasında yaşamış Romalı ünlü ozan. Yazdığı Aeneis destanı, Roma İmparatorluğu'nun temelini oluşturdu. Pastoral şiirler de yazdı.

Vertimnus: Roma mitologyasında çok yakışıklı bir delikanlı olarak düşünülen bereket tanrısı. Artemis gibi saf kalmaya kararlı güzel perikızı Pomona'ya âşık oldu. Ve onu aşkına ortak etti.

Vesta: Ocak ateşi tanrıçası Hestiya'nın diğer adı.

Volüpte (Volupté): Psike'nin kızı. Adı "birleştirici, şehvet" anlamına geliyor.

Zeus: Kronos ve Rea'nın oğlu, Yunan tanrılarının en güçlüsü. Yunanistanlılar, Zeus için tanrıların ve insanların babası diyorlardı. Olimpos'taki tanrı ve tanrıçalar onun buyruğundaydı. Yeryüzündeki egemenlere saltanat bastonunu o bağışlardı.